

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ІГНАТОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.016:[811.111'272:316.722](043.5)

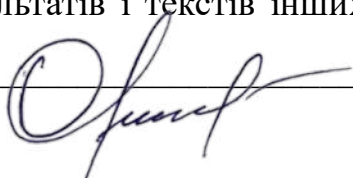
ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМУНІКАЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 О. М. Ігнатова

Науковий консультант: ЛАЗАРЕНКО Наталія Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор

Кропивницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Ігнатова О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2025.

У роботі запропоновано теоретико-методичне обґрунтування та нове бачення щодо розв’язання проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Дисертацію ґрунтовано на положенні про те, що професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є цілісною і динамічною системою, що має соціально-зумовлений характер і залежить від теоретичних, методичних, організаційних і практичних детермінант.

Міжкультурну комунікацію в дослідженні визначено як процес обміну інформацією, ідеями, емоціями та значеннями між представниками різних культур, який включає взаємне розуміння, адаптацію та взаємодію, спрямовані на досягнення гармонії та ефективної співпраці, охоплює як вербальні, так і невербальні аспекти спілкування, враховує культурні норми, цінності, світогляд та специфічні комунікативні стилі учасників.

Професійну підготовку педагогів до міжкультурної комунікації обґрунтовано як цілеспрямований процес навчання, розвитку знань, умінь і компетенцій, спрямованих на формування здатності педагогів ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних спільнот, що передбачає оволодіння теоретичними знаннями про культурні відмінності, розвиток комунікативних навичок, толерантності, культурної чутливості та здатності адаптувати свою професійну діяльність до багатокультурного освітнього

середовища для забезпечення гармонійної взаємодії та підтримки полікультурного діалогу в закладах освіти.

Готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації потрактовано як комплексну інтегративну якість, яка поєднує в собі знання, уміння, навички та особистісні характеристики, необхідні для ефективного спілкування, взаємодії та співпраці з представниками різних культур.

Результати дослідження виявили, що система вищої освіти України має враховувати глобалізаційні тенденції та впроваджувати необхідні зміни для адаптації до швидко змінюваних вимог ринку праці та збільшення конкурентноздатності майбутніх педагогів. Аналіз вітчизняного досвіду підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації вказує, що існує нагальна потреба у розширенні змісту педагогічних освітніх програм шляхом включення міжкультурної комунікації як обов'язкової дисципліни. З'ясовано, що сучасні освітні програми повинні бути адаптовані до реалій міжкультурної взаємодії, що передбачає впровадження спеціальних курсів та модулів, що дозволяють студентам здобувати знання про культурне різноманіття та практично застосовувати їх.

Аналіз актуальних освітніх програм та підходів у різних країнах вказує на значення міжкультурної комунікації, яка є необхідною для ефективної роботи в багатомовному середовищі. Зарубіжний досвід доводить, що підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації має відбуватися комплексно – через міжнародні освітні програми, інтеграцію міжкультурного компонента в навчальні плани, використання цифрових технологій, створення полікультурного середовища та підготовку викладачів. Впровадження таких практик у систему вищої освіти сприятиме розвитку глобальної компетентності педагогів та ефективній міжкультурній взаємодії у професійній діяльності.

Обґрунтовано методологічні підходи (системний, синергетичний, міждисциплінарний, антропологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісно-орієнтований, культурологічний, соціокультурний, особистісно-

орієнтований, культурологічний, соціокультурний, лінгвокультурний, етнокультурний, компетентнісний, критичний) та принципи (культурного взаємозбагачення, комунікативності, толерантності та емпатії, адаптивності та гнучкості, інтеграції міжкультурних знань та компетенцій, науковості, безбар'єрності, проблемності) професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Сукупність визначених підходів та принципів забезпечила цілісність, ефективність та комплексність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Визначено основні стратегії інтернаціоналізації в освіті, які здійснюють значний внесок у процес ефективної міжкультурної комунікації майбутніх педагогів та інтегрують міжнародний та міжкультурний вимір в освітні програми, методи викладання, дослідницьку діяльність і мобільність студентів та викладачів: академічна мобільність, інтеграція міжкультурного компоненту в освітній процес, віртуальна академічна мобільність та цифрові технології, співпраця з міжнародними організаціями та університетами, полікультурне середовище у закладах освіти. Реалізація цих стратегій забезпечує майбутнім педагогам необхідні навички ефективної міжкультурної комунікації, формує їхню глобальну свідомість, готовність до роботи в мультикультурних командах та здатність адаптуватися до різних соціокультурних контекстів у професійній діяльності.

Спроектовано та обґрунтовано структурно-функціональну модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Підсистемами (блоками) якої є: концептуально-цільовий блок відображає мету, завдання, методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; проєктувально-організаційний блок охоплює педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; змістовно-технологічний блок репрезентує навчально-методичний ресурс професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, форми (очне, дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство),

методи (проблемне навчання, ігри, кейс-стаді, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології (інтерактивні, проєктні, кейс-технології, інформаційно-комунікаційні) навчання; діяльнісно-результативний блок відображає критерії з відповідними показниками вияву та рівні сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Результатом є сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

До критеріїв оцінювання готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації належать: мотиваційно-ціннісний із показниками вияву (внутрішнє прагнення до пізнання інших культур, бажання ефективно співпрацювати з представниками різних культур, мотивація до самовдосконалення в галузі міжкультурної комунікації); когнітивний із показниками вияву (знання про особливості різних культур, розуміння культурних відмінностей, знання вербальних і невербальних кодів комунікації; афективний із показниками вияву (толерантність, емпатія, відкритість до нового культурного досвіду, здатність до емоційної стабільності у ситуаціях міжкультурного спілкування); поведінковий із показниками вияву (навички міжкультурної комунікації, уміння вирішувати конфлікти, що виникають на культурній основі, здатність до адаптації комунікативних стратегій відповідно до культурного контексту).

Відповідно до зазначених критеріїв і показників їх вияву, схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: початковий, середній, високий.

Ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації забезпечують науково обґрунтовані педагогічні умови: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через

міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Експериментально перевірено ефективність системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Зіставлення результатів експериментальної роботи показало, що рівень готовності педагогів до міжкультурної комунікації за кожним із визначених критеріїв вищий у експериментальних групах у порівнянні з контрольними. Позитивна динаміка підтверджує результативність впливу розробленої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в експериментальних групах.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в ньому на підставі системного аналізу обґрунтовано теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, а саме: уперше цілісно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; розроблено й експериментально перевірено систему професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, яку представлено в структурно-функціональній моделі, що містить взаємопов'язані блоки (концептуально-цільовий, проєктувально-організаційний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний); виокремлено, обґрунтовано й реалізовано педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх

педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, афективний, поведінковий), показники та рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (початковий, середній, високий); уточнено сутність ключових понять дослідження («комунікація», «міжкультурна комунікація», «міжкультурна грамотність», «міжкультурне освітнє середовище», «професійна підготовка», «майбутні педагоги», «професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», «міжкультурна компетентність майбутніх педагогів», «готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»); удосконалено форми, методи, засоби та технології професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації; подальшого розвитку набули методологічні підходи і принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; характеристика вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у закладах вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення й науково обґрунтовані висновки дослідження можуть бути використані для визначення стратегічних орієнтирів у професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки педагогів, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів навчально-методичного забезпечення

професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Лінгвокраїнознавство», «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації» «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов у світовому просторі», «Міжкультурна комунікація в освіті», «Міжкультурна педагогіка», «Лідерство та комунікація в міжкультурному просторі», «Етика міжкультурної комунікації» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вибором студентів, спецсемінарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні педагоги, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, система професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

ABSTRACT

Ihnatova O. M. Theoretical and Methodological Foundations of Future Teachers' Professional Training for Intercultural Communication. – Qualification Scientific Work as a Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences on the specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation offers a theoretical and methodological justification and a new perspective on addressing the issue of professional training for future teachers in the field of intercultural communication. The research is based on the premise that such training represents a holistic and dynamic system of a socially

conditioned nature, influenced by theoretical, methodological, organizational, and practical determinants.

In this study, intercultural communication is defined as the process of exchanging information, ideas, emotions, and meanings between representatives of different cultures. It involves mutual understanding, adaptation, and interaction aimed at achieving harmony and effective collaboration. This process encompasses both verbal and non-verbal aspects of communication and takes into account cultural norms, values, worldviews, and the specific communicative styles of the participants.

The professional training of teachers for intercultural communication is conceptualized as a purposeful process of education, the development of knowledge, skills, and competencies aimed at forming the teachers' ability to interact effectively with representatives of diverse cultural communities. It involves mastering theoretical knowledge about cultural differences, developing communication skills, tolerance, cultural sensitivity, and the ability to adapt professional activities to a multicultural educational environment in order to ensure harmonious interaction and support intercultural dialogue within educational institutions.

The readiness of future teachers for intercultural communication is interpreted as a complex integrative quality that combines knowledge, skills, abilities, and personal characteristics necessary for effective communication, interaction, and collaboration with representatives of different cultures.

The results of the study indicate that the higher education system of Ukraine must take into account globalization trends and implement the necessary changes to adapt to the rapidly evolving demands of the labor market and to enhance the competitiveness of future teachers. The analysis of national practices in preparing future teachers for intercultural communication reveals an urgent need to broaden the content of pedagogical education programs by including intercultural communication as a compulsory subject. It was found that modern educational programs must be adapted to the realities of intercultural interaction, which entails

the introduction of special courses and modules that enable students to acquire knowledge about cultural diversity and apply it in practice.

An analysis of current educational programs and approaches in different countries highlights the importance of intercultural communication as an essential skill for working effectively in multilingual and multicultural environments. International experience demonstrates that preparing future teachers for intercultural communication should be comprehensive—through participation in international educational programs, integration of intercultural components into curricula, use of digital technologies, creation of multicultural environments, and the professional development of faculty members. Implementing such practices in the higher education system will contribute to the development of global competence among teachers and promote effective intercultural interaction in their professional activities.

The methodological approaches (systemic, synergetic, interdisciplinary, anthropological, activity-based, communicative, personality-oriented, culturological, sociocultural, linguocultural, ethnocultural, competence-based, critical) and principles (cultural cross-fertilization, communicativeness, tolerance and empathy, adaptability and flexibility, integration of intercultural knowledge and competences, scientific, accessibility, problem-based learning) of the professional training of future educators for intercultural communication have been substantiated. The combination of the identified approaches and principles ensured the integrity, effectiveness, and comprehensiveness of the professional training of future educators for intercultural communication.

The main strategies for internationalization in education, which make a significant contribution to the process of effective intercultural communication among future educators and integrate the international and intercultural dimension into educational programs, teaching methods, research activities, and student and faculty mobility, have been defined. They include: academic mobility; integration of intercultural components into the educational process; virtual academic mobility and the use of digital technologies; collaboration with international organizations

and universities; creation of multicultural environments within educational institutions. The implementation of these strategies equips future teachers with essential skills for effective intercultural communication, fosters global awareness, prepares them to work in multicultural teams, and enhances their ability to adapt to diverse sociocultural contexts in their professional practice.

A structural-functional model of the system for professional training of future teachers for intercultural communication was designed and substantiated. The model consists of the following interrelated subsystems (blocks): the conceptual and goal-oriented block reflects the purpose, objectives, methodological approaches, and principles of professional training for intercultural communication; the design and organizational block outlines the pedagogical conditions necessary for the effective professional training of future teachers in the field of intercultural communication; the content and technological block presents the educational and methodological resources, forms of instruction (full-time, distance, blended learning, modular, practical training, seminars, mentoring), teaching methods (problem-based learning, educational games, case studies, creating situations for cognitive discussion, emotional stimulation, brainstorming, simulation modeling, training exercises, project method), and instructional technologies (interactive, project-based, case-based, and information and communication technologies); the activity and result-oriented block defines the criteria, corresponding performance indicators, and levels of readiness of future teachers for intercultural communication. The ultimate outcome of the model's implementation is the formation of future educators' readiness for intercultural communication.

The criteria for evaluating the readiness of future teachers for intercultural communication include: motivational-value criterion, with the definite indicators (an internal desire to explore other cultures, a desire to collaborate effectively with representatives of different cultures, and motivation for self-improvement in the field of intercultural communication); cognitive criterion, with indicators such as knowledge of the characteristics of different cultures, understanding of cultural

differences, and knowledge of verbal and non-verbal codes of communication; affective criterion, with the definite indicators (tolerance, empathy, openness to new cultural experiences, and the ability to maintain emotional stability in intercultural communication situations); behavioral criterion, with the definite indicators (intercultural communication skills, the ability to resolve culture-based conflicts, and the capacity to adapt communicative strategies according to cultural context).

According to the specified criteria and indicators of their manifestation, the levels of readiness of future teachers for intercultural communication are characterized as: initial, medium, and high.

The effectiveness of professional training for future teachers in intercultural communication is ensured by scientifically substantiated pedagogical conditions: the integration of intercultural competence content into educational programs; the implementation of interactive teaching methods aimed at engaging students in the active formation of intercultural communication skills; the enhancement of practical training for future educators through international experience; formation of value orientations in future teachers towards tolerance and respect for other cultures; optimization of professional development for instructors, aimed at developing intercultural competence; application of information and communication technologies in preparing future teachers for intercultural communication; provision of psychological and pedagogical support for the process of developing intercultural communication in future teachers.

The effectiveness of the system for professional training of future teachers for intercultural communication has been experimentally verified. A comparison of the experimental results showed that the level of teachers' readiness for intercultural communication, across each defined criterion, was higher in the experimental groups compared to the control groups. This positive dynamic confirms the effectiveness of the developed system for professional training of future teachers for intercultural communication in the experimental groups.

The scientific novelty of the research findings lies in the fact that the study, based on a systemic analysis, substantiates the theoretical and methodological foundations of professional training for future teachers in the field of intercultural communication. Specifically: for the first time, the problem of professional training of future teachers for intercultural communication has been explored comprehensively. A system of professional training for teachers in intercultural communication has been developed and experimentally tested. This system is presented in a structural-functional model that includes interrelated blocks: conceptual and goal-oriented, design and organizational, content and technological, and diagnostic and result-oriented. Pedagogical conditions for effective professional training of future teachers for intercultural communication have been identified, substantiated, and implemented (integration of intercultural competence into educational programs; implementation of interactive teaching methods to engage learners in the active process of forming intercultural communication skills; enhancement of practical training through international experience; formation of value orientations in future educators towards tolerance and respect for other cultures; optimization of professional development for academic staff aimed at developing intercultural competence; application of information and communication technologies in the preparation of future teachers for intercultural communication; and provision of psychological and pedagogical support for the process of developing intercultural communication in future teachers); the criteria (motivational-value-based, cognitive, affective, behavioral), indicators, and levels of readiness of future teachers for intercultural communication (initial, medium, high) have been determined; the essence of key concepts of the study has been clarified, including: “communication,” “intercultural communication,” “intercultural literacy,” “intercultural educational environment,” “professional training,” “future educators,” “professional training of future educators for intercultural communication,” “intercultural competence of future educators,” and “readiness of future educators for intercultural communication”; forms, methods, tools, and technologies for the professional training of educators in intercultural

communication have been improved; methodological approaches and principles of professional training of future teachers for intercultural communication have undergone further development; a characterization of domestic and foreign experience in professional training of future teachers for intercultural communication in higher education institutions has been provided.

The practical significance of the study lies in the fact that the factual material, theoretical and practical provisions, and scientifically substantiated conclusions can be utilized to define strategic guidelines for the professional training of future educators in intercultural communication.

The research materials may be applied in the development of educational standards and programs for the professional training of educators, as well as for the creation and implementation of new educational components and instructional materials into the educational process of institutions of higher education expanding and updating the content of academic courses such as: Linguistic and Cultural Studies, Intercultural Communication, Fundamentals of Intercultural Communication, Intercultural Communication: Theory and Social Practice, Problems of Intercultural Communication and Foreign Language Teaching, Problems of Intercultural Communication and Foreign Language Teaching in the Global Context, Intercultural Communication in Education, Intercultural Pedagogy, Leadership and Communication in the Intercultural Space, Ethics of Intercultural Communication, and others; for developing specialized courses, elective courses for students, specialized seminars, textbooks, and teaching aids; for organizing internships; conducting further scientific research on the identified issues.

Keywords: professional training, future educators, future teachers, intercultural communication, intercultural competence, future educators' readiness for intercultural communication, system of professional training of future educators for intercultural communication.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові публікації, які відображають основні наукові результати
докторської дисертації*

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних базах даних
Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. **Ihnatova O.**, Zhovnych O. & Drobakha L. The effectiveness of blended learning in English teacher training. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2022. Vol. 10. No 3. PP. 377-388. DOI : <https://doi.org/10.22190/JTESAP2203377I> (**Scopus**)
2. Poseletska K., **Ihnatova O.**, Kochenko O. & Hapchuk Y. Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialties. *Society. Integration. Education. Rezekne*. 2020. Vol. 2. PP. 246-263. URL: <https://cutt.ly/yidEuoE> (**Web of Science**)
3. **Ihnatova O.**, Drobakha-Simonova L., Matiiuk D. The Students' Experience of Intercultural Communication. *New Educational Review*. 2024. Vol. 72. PP. 49-65. DOI : <https://doi.org/10.15804/tner.2024.75.1.07> (**Scopus**)
4. Drobakha-Simonova L., Taranukha T., **Ihnatova O.** Die Dynamik des Gebrauchs von Austriaismen im IM Gegenwärtigen deutschen Mediendiskurs. *Analele Universității din Craiova. Seria ȘTIINȚE FILOLOGICE, LINGVISTICĂ, ANUL XLVI*. 2024. Vol. 46 No. 1-2. DOI : <https://doi.org/10.52846/aucssflingv.v46i1-2.145> (**Scopus**)
5. Kolomiets A., Gromov I., Zhovnych O., **Ihnatova O.**, Kolomiets D., Babchuk Y. & Ivanichkina N. Ukrainian Teachers' Capacity to Teach Online Under Quarantine and Martial Law. *Encounters in Theory and History of Education*. 2024. No. 25(1). PP. 271-291. DOI : <https://doi.org/10.24908/encounters.v25i0.16667> (**Scopus**)

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України:

6. Ігнатова О. М. Професійна майстерність вчителя англійської мови як складова його особистого розвитку. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. Вип. 42. Ч. 1. С. 180-183.
7. Ігнатова О. М. Підходи до інтернаціоналізації вищої освіти в Європі та їх наслідки для стратегічного управління. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 48. С. 178-181. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/10/201>
8. Ігнатова О. М. Моделі лідерства в освіті. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». 2018. Вип. 53. С. 96-99. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/70/206>
9. Ігнатова О. М. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення іноземної мови для професійного спілкування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 389-393.
10. Ігнатова О. М. Академічні мобільні можливості для викладачів і студентів в рамках місії університету. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 181-185.
11. **Ігнатова О. М., Жовнич О. В.** Використання практико-дослідницького проєкту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. *Молодь і ринок*. 2021. №5 (191). С. 114-119. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.237039>
12. Ігнатова О. М. Траєкторія професійного розвитку вчителя іноземних мов: європейський досвід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ : «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 100-105. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.19>

13. Ігнатова О. М. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 68. С. 60-67. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>
14. Поселецька К., **Ігнатова О.**, Кушнір С. Формування та розвиток комунікативних здібностей на уроках німецької мови. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2024. № 4. С. 39-48. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-4-39-48>
15. Ігнатова О. М. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору вчителя. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3(31). С. 1006-1016. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)
16. Ігнатова О. М. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. *Журнал крос-культурної освіти*. 2024. № 3. С. 7-14. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>
17. Ігнатова О. М. Міжкультурна комунікація в освітньому середовищі: формування готовності педагога до міжкультурного діалогу. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 7-13. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-5-7-13>
18. Ігнатова О. М. Стратегії ефективної міжкультурної комунікації для лідерства в освіті в умовах невизначеності. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 5 (46). С. 700-710. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5\(46\)-700-709](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5(46)-700-709)
19. Ігнатова О. М. Комунікація як основа міжкультурного порозуміння у сучасному середовищі. *Інновації та передові технології*. 2025. № 6 (46). С. 972-982. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6\(46\)-972-982](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-972-982)
20. Ігнатова О. М. Роль інтерактивних методів у підготовці педагогів до міжкультурної комунікації. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 6. Т. 1. С. 7-13. DOI : [https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6\(1\)-7-13](https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6(1)-7-13)

21. Ігнатова О. М. Використання кейс технологій у формуванні готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 18. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.15620546>

Монографії:

22. Ihnatova O. Intercultural communication and sensitivity: theoretical and philosophical foundations. *Innovations in education and science in the context of European integration*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2025. Vol. 1. 562 p. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-8>

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

Тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

23. Ігнатова О. М. Аналіз розвитку професіоналізму педагогічних кадрів вищих навчальних закладів у Німеччині. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 14-15 квітня 2011 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 2011. Вип. 15. С. 77-79.

24. Ihnatova O. M. Internationalisation trends in High Education strategies in the European context. *Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи* : матер. II міжнар. наук. практ. конф. (Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р.). Маріуполь : МДУ, 2018. С. 285-287.

25. Ігнатова О. М. The impact of leading change in education. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 квітня 2018 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. Вип. 22. С.188-190.

26. **Ігнатова О. М.,** Поселецька К. А. Rollenspieleinsetzung im DAF Unterricht. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі*: матер. всеукр. наук.-практ.

конф. (Вінниця, 22 листопада 2018 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. С. 57-60.

27. **Ігнатова О. М.,** Поселецька К. А. Ігрові форми роботи на уроці іноземної мови як основний спосіб оволодіння іншомовною компетентністю. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 квітня 2019 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2019. Вип. 23. С. 121-124.

28. **Ігнатова О. М.,** Поселецька К. А. Möglichkeiten von Unterrichtsstrategien, basierend auf dem Konzept der aktivierenden Didaktik. *Можливості стратегій навчання, заснованих на концепції активізуючої дидактики. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 листопада 2019 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського 2019. С. 40-42.

29. **Ігнатова О.,** Гах В. Візуалізації в інтерактивному вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 листопада 2020 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2020. С. 50-51.

30. Ihnatova O. M. European Vector Towards Organization of Teacher Training in Germany. *Actual trends of modern scientific research* : Abstracts of V international scientific and practical conference (Берлін, 24-26 жовтня, 2021 р.). С 265-268.

31. Ігнатова О. М. Імплементация інклюзивної освіти в процес навчання іноземної мови. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 17-18 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 4. С. 62-65.

32. Ігнатова О. М. Landeskundliche Inhalte im DaF Unterricht. Країнознавчий аспект на уроці німецької мови. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 28 квітня 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 25. С. 128-130.
33. Ігнатова О. М., Вишивана Н.В. Modern methods of using blended learning in the process of teaching a foreign language. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. С. 46-49.
34. Ігнатова О. М. Типи літературної творчості в художній літературі німецькомовних країн. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології* : матер. V міжрег. наук.-практ. семін. (Умань, 29 квітня, 2021 р.). Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2021. С. 20-22.
35. Ігнатова О. М. Вплив педагогічного лідерства на професійну підготовку викладачів іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 26 жовтня 2022 р.). Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2022. С. 51-52.
36. Ігнатова О. М. Фактори багатомовності у закладах освіти: європейський досвід. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 31 травня 2023 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2023. Вип. 27. С. 11-14.
37. **Ihnatova O., Zhovnych O.** Well-being in education: value orientations. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 5-6 жовтня 2023 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В. 2023. С. 101-102.

38. Ігнатова О. М. Ефективне лідерство: основні навички в сучасному просторі. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 30 травня 2024 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2024. Вип. 28. С.13-15.
39. Ігнатова О. М. Globalization, information, intercultural communication: intersrctions and implications for modern society. *Актуальні проблеми лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 травня 2025 р.). Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2025. Вип. 1. С. 92-95.

Інші видання:

40. Ihnatova O. The research of teaching abilities of students who are going to be teachers. Fourth International Congress on Social Sciences and Humanities». Proceedings of the Congress (2 April, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2015. Vol. 2. PP. 152-158.
41. Ihnatova O. Competence Areas of the European Teacher. *Zbiór raportów naukowych. Pedagogika*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. <<Diamond trading tour>>, 2015. PP. 34-37.
42. Ihnatova O. The importance of Staff mobility in the system of Higher Education. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб.наук. пр. Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2017. Вип. 8 (11). С. 105-107.
43. Ihnatova O. The impact of framework conditions on the concept of internationalization in high education. *Science, Research, Development. Pedagogy*. Monografia pokonferencyjna. Barcelona-Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2019. PP. 47-50.
44. Ihnatova O. et al. The application of digital technologies in teaching a foreign language in a blended learning environment. *Linguistics and Culture*

Review. 2021. No. 5(S4). PP. 114-127.

DOI : <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1571>

45. **Ihnatova O.**, Lazarenko N., Zhovnych O., Melnyk K., & Hapchuk Y. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplage Em Revista*. 2021. PP. 538-547.

46. Lazarenko N., & **Ihnatova O.** Pandemia a transformacja cyfrowa. Wyzwania dla szkolnictwa wyższego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J–Paedagogia-Psychologia*. 2022. No. 35(1). PP. 7-17. DOI : <http://dx.doi.org/10.17951/j.2022.35.1.7-17>

47. Ігнатова О. Ознаки багатомовності у ЗВО країн ЄС. *Молодий вчений*, 2023. № 8 (120). PP. 37-42. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-9>

ЗМІСТ

ВСТУП	26
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВІДНИХ КОНЦЕПТІВ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	45
1.1. Аналіз понятійно-дефінітивного апарату дослідження міжкультурної комунікації.....	45
1.2. Інституційні основи підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	111
1.3 Зарубіжний досвід підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	148
1.4. Теоретичні концепції міжкультурної комунікації: історія і сучасний стан.....	174
Висновки до першого розділу.....	204
Список використаних джерел до першого розділу	209
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	235
2.1. Методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	235
2.2. Принципи підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	270
2.3. Вплив інтернаціоналізації на розвиток міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.....	293
Висновки до другого розділу.....	324
Список використаних джерел до другого розділу.....	326
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	346

3.1. Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	346
3.2. Навчально-методичне забезпечення системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	366
Висновки до третього розділу.....	391
Список використаних джерел до третього розділу.....	394
РОЗДІЛ 4. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	397
4.1. Змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми.....	397
4.2. Упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації.....	403
4.3. Удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід.....	415
4.4. Формування у майбутніх педагогів ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу до інших культур.....	420
4.5. Оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності.....	428
4.6. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації.....	430
4.7. Забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів	438
Висновки до четвертого розділу.....	441
Список використаних джерел до четвертого розділу.....	445

РОЗДІЛ 5. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	450
5.1. Організація та методи експериментального педагогічного дослідження якості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	450
5.2. Експериментальне дослідження ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.....	473
Висновки до п'ятого розділу.....	506
Список використаних джерел до п'ятого розділу.....	510
ВИСНОВКИ.....	517
ДОДАТКИ.....	523

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції щодо реформування та підвищення рівня якості підготовки майбутніх педагогів в умовах глобалізаційних трансформацій, інтенсивного розвитку міжкультурних і професійних контактів з представниками інших країн, оновлення ціннісних пріоритетів українського суспільства актуалізують проблему формування досвіду міжкультурної комунікації майбутніх педагогів у системі вищої освіти України, вимагаючи якісно нового підходу до їхньої підготовки. Сучасні пошуки змісту педагогічної освіти спрямовуються на створення основ системної концепції професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, де в центрі освітнього простору посідає адаптивна, гнучка, вільна, толерантна, духовна, творча й соціально активна особистість, здатна встановлювати міжкультурні зв'язки та оперативно вирішувати проблеми в професійній та соціальній сферах, чия підготовка релевантна змісту професійної діяльності, відповідає викликам сьогодення.

Сучасні правові акти та документи підкреслюють необхідність реформування системи підготовки вчителів з урахуванням глобальних тенденцій, технологічного прогресу та соціальних змін. Це вимагає інтеграції інноваційних підходів, забезпечення безперервного професійного розвитку та адаптації до нових викликів, що стоять перед сучасною освітою. Підготовка вчителів є ключовим елементом забезпечення якісної освіти, що визнається низкою міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, Рада Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародна організація праці (МОП) та інші. Ці документи підкреслюють важливість інноваційного розвитку вищої освіти, включаючи підготовку педагогів, з урахуванням глобальних тенденцій та викликів.

Провідними документами європейського масштабу, в яких задекларовано засадничі положення міжкультурної освіти і міжкультурної компетентності є: «Європейська Культурна Конвенція» (1954 р.), «Віденська

декларація» (Рада Європи, 1993 р.); «Рамкова конвенція про захист національних меншин» (Рада Європи, 1995 р.); «Європейська конвенція про громадянство» (Рада Європи, 1997 р.); «Нові виклики мультикультурної освіти: релігійне різноманіття та діалог у Європі» (Рада Європи, 2002 р.); Декларація європейських міністрів освіти з питань мультикультурної освіти в новому європейському контексті «Мультикультурна освіта: управління різноманітністю, зміцнення демократії» (Афіни, 2003 р.); «Рекомендація Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» (2006 р.), в яких однією з восьми компетенцій було визначено «обізнаність та самовираження у сфері культури». Зокрема, у тексті цього документу актуалізовано необхідність розуміння культурного та мовного різноманіття Європи та інших частин світу, бажання зберегти його; підкреслено, що чітке розуміння своєї власної культури та культурна усвідомленість можуть бути основою для сприйняття та поваги до різноманітних культурних проявів.

В умовах модернізації української системи освіти, розроблення та впровадження державних освітніх стандартів професійної підготовки студентів набуло характер спрямованості на формування компетенцій, які є основою для самореалізації особистості в освітньому просторі у процесі формування професійних навичок міжкультурної комунікації.

Серед основних цілей і завдань Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. №286-р зазначаються: виховання громадян, що виявляють національну та релігійну терпимість, поважне ставлення до мов, традицій та культури інших народів; розвиток культури міжетнічних відносин; підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних до професійного зростання та професійної мобільності.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про освіту» засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є нерозривний зв'язок з світовою а національною культурою, історією і традиціями,

інтеграція у міжнародний освітній і науковий простір. Варто зауважити, що при розв'язанні проблем підвищення якості вищої освіти необхідно спиратися не тільки на положення державних нормативних правових актів і законів, а й ураховувати вимоги й рекомендації міжнародних документів, тобто реалізовувати принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи, встановлений у пп. 4 п.2 ст.3 Закону України «Про вищу освіту» (2017 р.).

В освітній теорії та практиці накопичено значний науковий доробок, який може слугувати підґрунтям для вивчення теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Заслугують на увагу наукові праці, де викладено загальні основи педагогічної освіти, теоретичні й практичні аспекти змісту, форм методів професійної підготовки сучасного вчителя В. Андрущенка, Є. Громова, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Кічук, А. Кузьмінського, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, Н. Мукан, О. Сухомлинської та ін.

Питанням міжкультурної освіти, формуванню інтегрованого підходу до вирішення завдань, які пов'язані з ефективністю взаємодії та розуміння між різними культурами в освітньому середовищі присвячено наукові розвідки українських дослідників І. Власюк, Л. Горбунової, Ю. Запорожцевої, С. Дрожжиної, І. Ковалинської, Я. Пасько, І. Родигіної, І. Сікорської, І. Соколова, А. Солодки, В. Ткаченка та ін.

Значний внесок у розробку проблеми міжкультурної комунікації зробили зарубіжні вчені К. Апель, А. Берг, Е. Берджес, Н. Вінер, Ю. Габермас, Й. Гердер, Й. Гоффман, К. Дойч, У. Ешбі, Е. Кеплен, А. Клоковська, А. Колмогоров, Г. Ласвелл, Г. Лейбніц, Р. Ліп'єр, Дж. Морено, Новаліс, Р. Парк, Ч. Пірс, І. Фіхте, К. Шеннон, Ф. Шлейєрмахер, Я. Щепанський, К. Ясперс та ін.

Міжкультурна комунікація як філософська проблема була предметом досліджень багатьох вітчизняних учених (В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, С. Домнич, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнарєва, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка, Б. Слющинський та ін.). Різні підходи до визначення поняття «міжкультурна комунікація», його структури та процесу формування розкрито в працях І. Бабій, В. Бакірова, І. Бахова, Ф. Бацевич, Н. Бідюк, Н. Бовкун, І. Власюк, Г. Деркач, А. Єрмоленка, О. Каніболоцької, О. Кашуби, С. Костюк, Т. Кравчук, Л. Куплевацької, В. Манакіна, Л. Мацько, І. Палько, О. Селіванова, А. Турчина, Л. Хижняк, Н. Ушакової та ін.

Теоретичним і практичним засадам професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації присвячено дослідження Г. Алтухова, С. Васьків, О. Галіцан, В. Гаманюк, О. Гутиряк, С. Доскач, І. Козубовської, А. Костюченко, Т. Осипової, Л. Попової, Н. Прус та ін.

Водночас системний аналіз проблеми теоретичного й науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації ще не був предметом окремого педагогічного дослідження. Окрім того, аналіз зазначених вище наукових розвідок засвідчив про відсутність системного теоретико-методичного підґрунтя професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Актуальність та доцільність дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації зумовлена також наявністю певних *суперечностей*:

1) Концептуальних:

- між зростаючими вимогами до міжкультурної компетентності педагога та недостатньою увагою до цього аспекту в освітніх стандартах;
- між необхідністю інтегрованого підходу до формування міжкультурної комунікації та фрагментарністю її реалізації в навчальних дисциплінах;

- між наявністю сучасних наукових розробок у галузі міжкультурної освіти та слабким впровадженням їх у практичну діяльність педагогів.

2) Дидактичних:

- між традиційною лекційно-орієнтованою моделлю навчання та потребою у використанні інтерактивних методів формування готовності до міжкультурної комунікації;

- між пасивним засвоєнням знань про інші культури та необхідністю практичного застосування міжкультурних компетентностей;

- між потребою у розвитку когнітивного, афективного, мотиваційно-ціннісного та поведінкового компонентів готовності до міжкультурної комунікації та домінуванням когнітивного підходу в навчанні. Освітні програми зосереджені переважно на передачі знань, тоді як формування емоційної стійкості, адаптивності та навичок практичного спілкування залишається поза увагою.

3) Психолого-педагогічних:

- між прагненням студентів до міжкультурної взаємодії та страхом комунікації через мовний бар'єр чи страх помилитися;

- між потребою у розвитку емпатії, толерантності та стереотипним сприйняттям інших культур.

4) Організаційно-методичних:

- між потребою у міжнародному досвіді міжкультурної комунікації та обмеженими можливостями студентів брати участь у програмах академічної мобільності;

- між використанням сучасних цифрових технологій для міжкультурної комунікації та низькою підготовленістю викладачів і студентів до їх ефективного застосування;

- між необхідністю інтеграції міжкультурного компоненту в усі рівні підготовки педагога та його обмеженістю в навчальних планах, оскільки більшість освітніх програм не включають міжкультурну підготовку як наскрізний компонент освіти.

Актуальність, недостатня обґрунтованість теоретичних і практичних аспектів розв'язання окресленої проблеми, необхідність усунення визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації – **«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК № 0119U102999) і «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (РК № 0123U101566) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 14 від 14 червня 2021 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми та понятійно-термінологічного апарату дослідження.
2. Виявити особливості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у вітчизняному та зарубіжному досвіді.
3. Розкрити методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.
4. Розробити структурно-функціональну модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.
5. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

6. Обґрунтувати педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

7. Експериментально перевірити ефективність системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – система професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Концепція дослідження. Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є цілісною і динамічною системою, що має соціально-зумовлений характер і залежить від теоретичних, методичних, організаційних і практичних детермінант.

Теоретико-методологічну основу концепції складають ідеї забезпечення ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, моделювання професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в умовах університетської освіти, її науково-методичного забезпечення та психолого-педагогічного супроводу, створення оптимальних педагогічних умов організації підготовки та її продуктивності щодо набуття готовності до міжкультурної комунікації в галузі в умовах ЗВО.

Реалізація концептуальних засад знайшли вияв у сукупності основних концептів: методологічного, теоретичного, технологічного та дозволили досягти динамічності й повноти розкриття проблеми.

Методологічний концепт репрезентує взаємозв'язок і взаємодію фундаментальних наукових підходів, а саме:

– синергетичного, який дозволяє моделювати зміст освітнього процесу, підготовленості майбутнього педагога до соціально-культурного розмаїття, змін в освітній політиці та різних сферах життєдіяльності суспільства;

– системного, що уможливлює дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації як цілісної, багатокомпонентної системи, для якої характерна наявність системотвірних компонентів і взаємозв'язків між ними;

– міждисциплінарного, який дозволяє на основі інтеграції знань з різних дисциплін та культурних контекстів, створювати умови для підготовки майбутніх педагогів до викликів сучасного багатокультурного суспільства;

– антропологічного, що дає змогу вивчати цінності різних культур, зрозуміти, що незначні розбіжності в цінностях формують суспільство і відображаються в освіті та в інших численних проявах культури;

– діяльнісний, який орієнтує на сприйняття професійної підготовки майбутніх педагогів як особливого виду діяльності, спрямованої на самовдосконалення й саморозвиток вчителя, через цілеспрямовану, вмотивовану активність, варіативність дій, готовність до міжкультурної комунікації;

– комунікативного, що уможливлює підготовку майбутніх педагогів до іншомовного міжкультурного спілкування з урахуванням рівнів функціонування системи мови;

– особистісно орієнтованого, який спрямовує процес професійної підготовки на допомогу студенту в саморозвитку його індивідуальності;

– культурологічного, що забезпечує залучення майбутніх педагогів до національної і світової культури, сприяє набуттю студентами практичних умінь міжкультурної взаємодії;

– соціокультурного, який дозволяє педагогам краще зрозуміти свою роль як представників певної соціальної групи та культури, допомагає уникати етноцентризму й сприяє розвитку взаєморозуміння з іншими культурами;

– лінгвокультурного, що сприяє пізнанню й осмисленню рідної та іншомовної культури в їхній діалогічній єдності;

– етнокультурного, який забезпечує формування етноорієнтованої особистості, допомагає майбутнім педагогам усвідомити власну культурну ідентичність, а також розуміти й поважати інші культури;

– компетентнісного, що сприяє формуванню у майбутніх педагогів сукупності певних компетенцій відповідно до змісту й особливостей майбутньої діяльності;

– критичного, який забезпечує глибше розумінню здобувачами освіти культурних відмінностей, соціальних структур, що впливають на комунікацію та освітній процес.

Теоретичний концепт характеризує основні ідеї, положення, що зумовлюють розуміння особливостей професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; відображає актуалізацію сутності ключових понять дослідження («міжкультурна комунікація», «міжкультурна грамотність», «міжкультурне освітнє середовище», «професійна підготовка», «майбутні педагоги», «професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», «міжкультурна компетентність майбутніх педагогів», «готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»), що складають науково-теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. На теоретичному рівні розроблено концепцію професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації; обґрунтовано систему професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та педагогічні умови її реалізації.

Технологічний концепт визначає необхідність оновлення змісту, оптимізацію форм, методів, засобів та технологій навчання, спрямованих на удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; передбачає експериментальну перевірку ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації за допомогою діагностичного інструментарію, що здійснювалася під час педагогічного експерименту.

Методологічна основа дослідження базується на положеннях

гуманістичної філософії; теорії про загальний зв'язок, цілісність і взаємозалежність явищ сучасного світу; фундаментальних положеннях теорії наукового пізнання; філософських ідеях сталого розвитку; концепціях міжкультурної комунікації; принципі мультикультуралізму, теорії взаємозв'язку освіти, мови й культури; а також на застосуванні різних підходів до вивчення проблеми дослідження: *загальнонаукових* (синергетичний, системний, міждисциплінарний) та *конкретнонаукових* (антропологічний, діяльнісний, антропологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісно орієнтований, культурологічний, соціокультурний, лінгвокультурний, етнокультурний, компетентнісний, критичний) методологічних підходів до розуміння сутності теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Означені підходи ґрунтуються на сукупності методологічних принципів: *загальнодидактичних* (наочності, міцності, активності, виховного навчання, систематичності й послідовності, врахування індивідуальних особливостей, доступності й посильності та ін.); *специфічних* (культурного взаємозбагачення, комунікативності, толерантності та емпатії, адаптивності та гнучкості, інтеграції міжкультурних знань та компетенцій, науковості, безбар'єрності, проблемності). Сукупність визначених підходів та принципів забезпечує цілісність, ефективність та комплексність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Теоретичну основу дослідження становлять: фундаментальні ідеї філософії освіти в контексті глобалізаційних змін (В. Андрущенко, В. Асаєва, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, С. Лісова, В. Лутай, Ю. Пелех, Г. Пустовіт, П. Саух та ін.); провідні засади теорії та методики професійної підготовки майбутніх педагогів (А. Алексюк, І. Андрощук, І. Бех, Н. Бідюк, І. Войтович, Л. Кондрашова, О. Лавріненко, Г. Луценко, В. Мілерян, В. Піддячий, Р. Пріма, С. Сисоєва, О. Цокур та ін.); проблеми полікультурної освіти (Д. Бенкс, І. Бех, Л. Воротняк, О. Гуренко, В. Євтух, Т. Коваль, О. Котенко, Р. Кравець,

В. Матіс, Л. Султанова, Л. Хомич, Л. Чередниченко, Т. Шахрай, Н. Якса та ін.); теоретико-методологічні основи формування міжкультурної комунікації (Г. Гофстеде, К. Казмір, К. Клакхон, Т. Колбіна, О. Кричківська, Ф. Стродбек, Е. Стюарт, Дж. Трагер, Ф. Тромпенаарс, Е. Голл та ін.); теоретичні ідеї щодо професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (З. Батринчук, В. Безлюдна, М. Бойченко, Г. Бондар, Н. Бориско, В. Гаманюк, О. Гутиряк, С. Данилюк, С. Доскач, Л. Костик, Л. Платаш, Л. Попова та ін.).

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної комунікації значно підвищиться, якщо вона буде здійснюватися відповідно до науково обґрунтованої та експериментально перевіреної системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, що базується на сформульованих концептуальних положеннях, відповідних теоретичних і методичних засадах.

Положення загальної гіпотези конкретизовано в часткових гіпотезах, відповідно до яких професійну підготовку майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації можна ефективно реалізувати за умов, якщо:

- запровадити змістову інтеграцію міжкультурної компетентності в освітні програми;
- застосувати інтерактивні методи навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації;
- удосконалити практичну підготовку майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через міжнародний досвід;
- сформувати ціннісні орієнтації у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур;
- оптимізувати професійний розвиток викладачів, спрямований на розвиток міжкультурної компетентності викладачів;

- застосувати інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації;
- забезпечити психолого-педагогічну підтримку процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Методи дослідження. Задля досягнення мети дослідження використовувалися такі методи: *загальнонаукові* – аналіз, абстрагування, синтез, конкретизація, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція, метод моделювання для розробки моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; *контент-аналіз* – для систематизованої фіксації змістових одиниць дослідження категорійно-поняттєвого апарату дослідження, а також освітніх програм, навчальних планів, що дозволило зафіксувати особливості підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; *теоретичні: конкретно-наукові:* порівняльний та ретроспективний аналіз педагогічних, психологічних, філософських, соціологічних джерел із проблеми дослідження, що уможливило визначення стану дослідження проблеми у сучасному науковому дискурсі; метод термінологічного аналізу, що уможливив відбір та визначення окремих термінів на основі виявлення й уточнення змістового наповнення основоположних понять; *контент-аналіз та класифікація* для систематизованої фіксації нормативно-законодавчих документів щодо організації освітнього процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у закладах вищої освіти; абстрагування та проєктування для обґрунтування концепції професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; *теоретичне моделювання та проєктування* – для розробки структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; *емпіричні:* аналіз практичного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; анкетування, тестування та спостереження для визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; експериментальна перевірка розробленої та

апробованої на практиці системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; *статистичні* – кореляційний аналіз для виявлення взаємозв'язки між різними компонентами міжкультурної комунікації; t-критерій Стьюдента для оброблення і порівняння результатів кількісного та якісного аналізу одержаних даних.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому на підставі системного аналізу обґрунтовано теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, а саме:

– уперше цілісно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; розроблено й експериментально перевірено систему професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, яку представлено в структурно-функціональній моделі, що містить взаємопов'язані блоки (концептуально-цільовий, проєктувально-організаційний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний); виокремлено, обґрунтовано й реалізовано педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, афективний, поведінковий), показники та рівні сформованості

готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (початковий, середній, високий);

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження («комунікація», «міжкультурна комунікація», «міжкультурна грамотність», «міжкультурне освітнє середовище», «професійна підготовка», «майбутні педагоги», «професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», «міжкультурна компетентність майбутніх педагогів», «готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»);

– *удосконалено* форми, методи, засоби та технології професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації;

– *подальшого розвитку* набули методологічні підходи і принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; характеристика вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у закладах вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення й науково обґрунтовані висновки дослідження можуть бути використані для визначення стратегічних орієнтирів у професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки педагогів, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Лінгвокраїнознавство», «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації» «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов у світовому просторі», «Міжкультурна комунікація в освіті», «Міжкультурна педагогіка»,

«Лідерство та комунікація в міжкультурному просторі», «Етика міжкультурної комунікації» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вибором студентів, спецсемінарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Результати дисертаційної роботи *впроваджено* в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/21 від 26.06.2025 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 42-н від 23.06.2025 р.), Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (довідка № 1362 від 20.06.2025 р.), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка № 06.05.01-1404/30 від 24.06.2025 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-465 від 23.06.2025 р.), Мукачівському державному університеті (довідка № 909 від 20.06.2025 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 247 від 25.06.2025 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 30/25 від 02.07.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертації наукові результати отримано авторкою самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, здобувачці належить: у *статтях, які індексуються в наукометричних базах*: «The effectiveness of blended learning in English teacher training» (співавтори: Zhovnych O. & Drobakha L., англійською) авторкою доведено доцільність інтеграції цифрових технологій у процес вивчення іноземних мов (авторський внесок – 35%); «Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialities» (співавтори: Poseletska K., Kochenko O. & Napchuk Y., англійською) дисертанткою обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до професійної самореалізації (авторський внесок – 35%); «The Students' Experience of

Intercultural Communication» (співавтори: Drobakha-Simonova L., Matiiuk D., англійською) здобувачкою описано результати анкетування, спрямованого на аналіз рівня сформованості міжкультурної компетентності українських студентів, які проживають за кордоном (авторський внесок – 35%); «Ukrainian Teachers' Capacity to Teach Online Under Quarantine and Martial Law» (співавтори: Kolomiets A., Gromov I., Zhovnych O., Kolomiets D., Babchuk Y. & Ivanichkina N., англійською) авторкою розглянуто організаційно-методичні заходи, що сприяють удосконаленню навичок, необхідних викладачам і студентам педагогічних університетів для викладання онлайн під час карантину та воєнного стану (авторський внесок – 35%); у *статтях, які належать до категорії Б*: «Використання практико-дослідницького проєкту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії» (співавтори: Жовнич О., українською) здобувачкою проаналізовано особливості практико-дослідницького проєкту як ефективного способу вдосконалення методичної професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови засобом саморефлексії (авторський внесок – 50%); «Формування та розвиток комунікативних здібностей на уроках німецької мови» (співавтори: Поселецька К., Кушнір С., українською) дисертанткою доведено важливість комунікативного підходу в навчанні (авторський внесок – 50%); у *тезах*: «Rollenspieleinsetzung im DAF Unterricht» (співавтори: Поселецька К., німецькою) авторкою розкрито особливості використання рольових ігор на заняттях (авторський внесок – 40%); «Ігрові форми роботи на уроці іноземної мови як основний спосіб оволодіння іншомовною компетентністю» (співавтори: Поселецька К., українською) здобувачкою доведено роль ігор у формуванні іншомовної компетентності (авторський внесок – 50%); «Möglichkeiten von Unterrichtsstrategien, basierend auf dem Konzept der aktivierenden Didaktik» (співавтори: Поселецька К., німецькою) дисертанткою схарактеризовано стратегії навчання на основі концепції активізуючої дидактики (авторський внесок – 50%); «Візуалізації в інтерактивному

вивченні іноземних мов» (співавтори: Гах В., українською) авторкою доведено доцільність й ефективність візуалізації інформації як педагогічного інструменту технології інтерактивного навчання у процесі формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя іноземної мови (авторський внесок – 40%); «Modern methods of using blended learning in the process of teaching a foreign language» (співавтори: Вишивана Н., англійською) здобувачкою схарактеризовано сучасні методи використання змішаного навчання у процесі викладання іноземної мови (авторський внесок – 50%); «Well-being in education: value orientations» (співавтори: Zhovnych O., англійською) дисертанткою розкрито ціннісні орієнтації в сучасній освіті (авторський внесок – 50%); *в інших виданнях*: «Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic» (співавтори: Lazarenko N., Zhovnych O., Melnyk K. & Napchuk Y., англійською) авторкою розглянуто труднощі у викладанні іноземних мов в умовах дистанційної освіти під час пандемії COVID-19 (авторський внесок – 35%); «Pandemia a transformacja cyfrowa» (співавтори: Lazarenko N., англійською) здобувачкою доведено доцільність використання цифрових технологій в освіті під час пандемії (авторський внесок – 35%); «Die Dynamik des Gebrauchs von Austriaismen im IM Gegenwärtigen deutschen Mediendiskurs» (співавтори: Drobakha-Simonova L., Taranukha T., англійською) дисертанткою розкрито динаміку вживання австрійських термінів у сучасних німецьких ЗМІ (авторський внесок – 25%).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема:

міжнародних – «Actual trends of modern scientific research» (Берлін, 2021), «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (Тернопіль, 2023 р.);

всеукраїнських – «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»

(Вінниця, 2011), «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи» (Маріуполь, 2018), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2018), «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2018), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2019), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2019), «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2020), «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (Вінниця, 2021), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2021), «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2021), «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2022), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2023), «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі» (Вінниця, 2024), «Актуальні проблеми лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі» (Вінниця, 2025);

регіональних – «Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології» (Умань, 2021).

Публікації. Результати дисертаційної роботи висвітлено в 21 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (15 – одноосібних), з яких: 5 статей у наукових виданнях, що входять до бази Web

of Science Core Collection або Scopus, 16 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 1 розділ монографії. У 26 працях, додатково відображено наукові результати докторської дисертації, з них: 17 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, 9 праць в інших виданнях.

Кандидатську дисертацію на тему «Формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищено в 2009 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовуються.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, списку використаних джерел до кожного з них (всього 502 найменування, з них – 194 іноземними мовами), загальних висновків та додатків. Загальний обсяг роботи 544 сторінок, із них 446 сторінок основного тексту. Робота містить 21 таблиць та 24 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВІДНИХ КОНЦЕПТІВ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

1.1. Аналіз понятійно-дефінітивного апарату дослідження міжкультурної комунікації в контексті педагогічної освіти

У сучасному світі пошук нових концептуальних підходів до підготовки фахівців супроводжується вирішенням протиріччя між зростаючою потребою суспільства у фахівцях нового типу та необхідністю ефективного вдосконалення їх професійної підготовки до міжкультурної діяльності, що однозначно прописується в сучасних нормативних документах, які регулюють систему освіти. Так, серед основних цілей і завдань Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. №286-р зазначаються:

- виховання громадян, що виявляють національну та релігійну терпимість, поважне ставлення до мов, традицій та культури інших народів;
- розвиток культури міжетнічних відносин;
- підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних до професійного зростання та професійної мобільності.

Культура міжетнічних відносин, терпимість та професійна мобільність, зазначені в цьому документі, можуть бути забезпечені, на нашу думку, за умови, що фахівець має відповідні характеристики:

- особистісні якості: комунікабельність, емпатія, толерантність як основа та умова ефективної взаємодії з вітчизняними та зарубіжними партнерами;

- ціннісні орієнтації: усвідомлення рівності культур, відмова від етноцентризму, без яких неможливо уникнути міжкультурних конфліктів;
- знання: знання основ рідної та чужої культур, знання іноземної мови, що забезпечують взаєморозуміння між носіями різних культур;
- уміння: використовувати вербальні та невербальні засоби вираження своїх намірів відповідно до прийнятих у тій чи іншій культурі традицій, знаходити взаєморозуміння з співрозмовником з урахуванням його належності до рідної чи чужої культури.

У сучасному глобалізованому світі питання міжкультурної комунікації стають все більш актуальними, особливо в сфері освіти. Міжкультурна взаємодія використовується як загальний термін, що представляє широкий контекст як теоретичних, так і практичних досліджень та визначає широкий спектр ініціатив і проектів, різних за мотивацією, намірами та очікуваними результатами. Зокрема, міжнародні освітні проекти реалізуються з метою підвищення рівня міжкультурної обізнаності та знань молоді, а також розширення їхніх можливостей для міжкультурної комунікації.

Необхідність володіння вміннями реалізовувати міжкультурну комунікацію впливає не тільки з висновків досліджень учених і Стратегії, а й із приписів ще одного державного нормативного документа. Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про освіту» засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є нерозривний зв'язок з світовою а національною культурою, історією і традиціями, інтеграція у міжнародний освітній і науковий простір. Варто зауважити, що при розв'язанні проблем підвищення якості вищої освіти необхідно спиратися не тільки на положення державних нормативних правових актів і законів, а й ураховувати вимоги й рекомендації міжнародних документів, тобто реалізовувати принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи, встановлений у пп. 4 п.2 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» [40].

У Європі існують кілька важливих декларацій, що підкреслюють значення міжкультурної співпраці та важливість міжкультурної комунікації для розвитку мирних і взаємозалежних суспільств:

ЮНЕСКО: Конвенція про захист та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2005). Документ сприяє розвитку культурної різноманітності та міжкультурного діалогу.

Всесвітня декларація ЮНЕСКО про культурне розмаїття (2001), підкреслює важливість збереження культурного різноманіття для сприяння мирному співіснуванню.

Рада Європи: Біла книга з міжкультурного діалогу (2008). Документ, присвячений заохоченню міжкультурного діалогу як засобу уникнення конфліктів та сприяння соціальній інтеграції. Документ під назвою «Жити разом у рівності та гідності» визначає основні принципи та стратегії для сприяння міжкультурному діалогу в Європі, важливий рамковий документ, який закликає до інтеграції через міжкультурне співробітництво та взаємоповагу.

ООН: Цілі сталого розвитку (Agenda 2030). Зокрема, Ціль 4 (якісна освіта) та Ціль 16 (мир, справедливість та сильні інституції) наголошують на важливості розвитку глобального громадянства і міжкультурного взаєморозуміння.

Декларація конференції Ради Європи у Фаро (2005) – ця декларація підкреслює важливість культурної спадщини як основи для міжкультурної співпраці та порозуміння. Фаро визначає, що культурна спадщина є джерелом діалогу, демократії та сталого розвитку.

Гельсінська декларація ОБСЄ (1992) – прийнята на конференції Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), вона акцентує увагу на необхідності культурного співробітництва між державами-членами як засобу підтримання стабільності та миру в регіоні.

Європейська рамкова конвенція про захист національних меншин (1995) – не є декларацією в прямому сенсі, але цей документ Ради Європи

сприяє захисту прав національних меншин і стимулює культурне співробітництво та взаєморозуміння між різними національними групами.

Гаазька декларація про європейське культурне співробітництво (1954) – одна з перших європейських декларацій, що ставить за мету сприяти культурному співробітництву між державами Європи для зміцнення єдності через розуміння різних культур.

Зазначені вище документи відображають прагнення Європи до посилення культурної співпраці та взаєморозуміння між народами, забезпечуючи основи для мирного співіснування й інтеграції різних культур.

Існують кілька важливих декларацій, що стосуються міжкультурного діалогу:

Барселонська декларація (1995) – прийнята в рамках Євро-Середземноморського партнерства (Європейський Союз і країни Середземномор'я). Вона ставить за мету сприяти культурному діалогу та взаєморозумінню між народами Європи та Середземноморського регіону.

Зазначені декларації відображають глобальне прагнення до розвитку міжкультурного діалогу для збереження миру.

Розглядаючи питання, пов'язані з підготовкою сучасних фахівців до міжкультурної комунікації, на нашу думку, слід насамперед орієнтуватися на загальноєвропейські тенденції в галузі освіти, оскільки Україна є частиною Європи, членом багатьох загальноєвропейських організацій і Європейський Союз є її головним міжнародним партнером. Прикметним є те, що проблеми міжкультурної взаємодії в рамках освітнього процесу розглядаються в Європі, з огляду на їхній міжнародний характер, уже на рівні міждержавних організацій, як, наприклад, Рада Європи. Варто зазначити, що в галузі освіти особливо наголошується на важливості визначення компетенцій майбутніх фахівців та їхня підготовка відповідно до цих компетенцій. Так, Рада Європи виокремлює в галузі освіти п'ять базових «компетенцій», необхідних сьогодні будь-яким фахівцям:

1. Політичні та соціальні компетенції, такі як здатність брати відповідальність, брати участь в ухваленні групових рішень, розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у підтримці та поліпшенні демократичних інститутів;

2. Компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві, що покликані перешкоджати виникненню расизму та ксенофобії, поширенню клімату нетерпимості та сприяти як розумінню відмінностей, так і готовності жити з людьми інших культур, мов і релігій.

3. Компетенції, що стосуються володіння усною та письмовою комунікацією, які є особливо важливими в роботі та суспільному житті з акцентом на те, що тим людям, які не володіють ними, загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації дедалі більшого значення набуває володіння кількома мовами.

4. Компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства. Володіння новими технологіями, розуміння їхніх сильних і слабких сторін, здатність критичного судження до поширюваної каналами ЗМІ та Інтернету інформації.

5. Компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися впродовж життя, не тільки в професійному плані, а й в особистому та суспільному житті.

Формування цих компетенцій передбачає, звичайно, відповідну організацію педагогічного процесу. У зв'язку з цим виникає необхідність розробляти такі методи і програми навчання, які одночасно були б спрямовані на освоєння як нерідної мови, так і культури в цілому. Такі комбіновані знання мови і культури застосовуються сьогодні, головним чином, під час навчання і стажування за кордоном, обміну досвідом і науковими досягненнями, або просто для міжособистісного спілкування.

Таким чином, можна дійти висновку, що метою сучасної освіти є не лише спеціальні знання та вміння їх застосовувати у професійній діяльності, а й розвиток соціокультурних знань, умінь та якостей особистості

(толерантність, емпатія), необхідних для успішної взаємодії людей у різних сферах життя та в умовах культурних відмінностей. Тому, одним з важливих аспектів підготовки фахівців у ЗВО ми вважаємо вміння здійснювати міжкультурну комунікацію, яка стала сьогодні обов'язковою умовою конкурентоспроможності та професійного зростання фахівців.

Ми посилаємося у своєму дослідженні на теоретичні праці та практичний досвід дослідників з даних питань. Тому одним із завдань нашого дослідження є виявлення ролі комунікації в науці загалом, визначення ключових понять, характеристика методологічних підходів і напрямів у дослідженнях міжкультурної комунікації.

У житті людини процеси комунікації відіграють надзвичайно важливу роль і тому привертають увагу фахівців найрізноманітніших галузей знань: філософії, психології, соціології, педагогіки, культурології, лінгвістики та інших.

У роботах В. Андрущенка [4], В. Євтуха [35], В. Василюшиної [16], С. Ніколаєвої [90], С. Кримського [59] та ін. підкреслюється значний внесок філософії, соціології, культурної антропології, лінгвокраїнознавства, міжмовної прагматики, методики викладання іноземних мов та інших наук у розвиток міжкультурної комунікації.

Англійське слово «комунікація» походить від латинського слова «communicare», що означає передавати, брати участь, ділитися або робити спільним [146]. Комунікація – це складне поняття, але Арнулф та Бронн перераховують три загальні припущення щодо комунікації: 1) це більше процес, ніж стан; 2) вона відбувається між людьми, пов'язуючи їх у часі та просторі; 3) містить об'єкт або зміст, який робиться спільним. Зважаючи на величезну кількість теорій комунікації, пояснити або навіть просто згадати всі ці поняття є складним завданням. Загалом, ми можемо розділити ці теорії на чотири рівні: (1) індивідуальний рівень, (2) груповий рівень, (3) організаційний рівень і (4) суспільний рівень [142]. Комунікація розглядається на організаційному рівні, а отже, теорії, які ми застосовуємо,

стосуються організаційної комунікації. Однак наш фокус обмежується комунікацією всередині організації, тобто внутрішньою міжособистісною комунікацією. Тому неминуче виникають асоціації з комунікацією на індивідуальному та груповому рівнях. Існує багато теорій організаційної комунікації. Однак ми зробили вибірку теорій, які, на нашу думку, мають відношення до нашого дослідження.

Згідно з Нордквіст, комунікація – це процес надсилання та отримання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів: мови, письма, знаків, сигналів або поведінки [208]. Бісен та Прія дають більш детальне визначення, стверджуючи, що комунікація – це:

- «обмін думками або інформацією між двома або більше особами з метою досягнення взаєморозуміння та бажаної дії;
- обмін інформацією за допомогою слів або символів;
- обмін фактами, ідеями та точками зору, які приводять до спільності інтересів, цілей та зусиль» [146]. Ми вважаємо ці визначення найбільш релевантними для нашого дослідження і визнаємо, що комунікація може бути вербальною і невербальною, письмовою та усною. Незалежно від ситуації спілкування, комунікація має певні базові компоненти. До них належать контекст, джерело, повідомлення, канал і одержувач. Відповідно, ми розуміємо комунікацію як це багатовимірний процес обміну інформацією, значеннями та емоціями між суб'єктами, що відбувається у вербальній, невербальній або цифровій формах, спрямований на встановлення взаєморозуміння, взаємодію та спільне конструювання соціальної реальності.

Здатність спілкуватися за допомогою слів дозволяє нам вчитися на досвіді минулого і вчитися на досвіді інших. Нордквіст [208] називає це людською комунікацією і стверджує, що вона відбувається на трьох рівнях: внутрішньоособистісному, міжособистісному та публічному. Внутрішньоособистісна комунікація – це спілкування з самим собою через такі види діяльності, як обробка думок, слухання, прийняття особистих рішень і визначення Я-концепції.

Міжособистісна комунікація – це спілкування між двома або більше особами під час особистих або опосередкованих розмов, дискусій у малих групах та інтерв'ю. Ерлієн [170] стверджує, що міжособистісна комунікація виконує чотири функції: соціальну функцію, експресивну функцію, інформаційну функцію та функцію контролю.

Публічна комунікація означає, що мовець надсилає повідомлення аудиторії. Вона може бути прямою, як, наприклад, промова віч-на-віч, або опосередкованою, як, наприклад, повідомлення, передане по телебаченню.

Фахівці педагогічної гуманітарної галузі мають бути підготовлені до ефективної взаємодії з представниками різних культур, що вимагає спеціальних знань і навичок.

Вагомий внесок у дослідження міжкультурної комунікації зробили такі зарубіжні вчені: Л. Арасаратнам [139], М. Байрам [151], М. Беннетт [147], Е. Голл [177], В. Гудікунст [174], Д. Дердофф [161], С. Ковальські [195], Е. Крамер [195], Дж. Коестер [201], М. Люстіг [201], Е. Мейєр [80], Т. Накаяма [204], Дж. Нойліп [207], К. Сореллз [221], В. Староста [155], В. Тейлор [224], С. Тінг-Тумі [225], Ф. Тромпенаарс [227], М. Хаммер [178], Г. Чен [155], Ф. Яндт [184] та ін. Загального усталеного визначення «міжкультурна комунікація» у зарубіжній науковій літературі не представлено, тому що дане поняття вчені розглядають як багатоаспектне явище.

Так, Л. Самовар і Р. Портер розглядають міжкультурну комунікацію як «процес обміну інформацією між людьми з різних культур, що включає розуміння та інтерпретацію культурних відмінностей, а також адаптацію комунікативних стратегій для ефективної взаємодії» [218].

На думку Е. Голла, міжкультурна комунікація розглядається як «процес обміну значеннями між представниками різних культур, що вимагає уваги до культурних контекстів і субтекстів, які впливають на розуміння повідомлень» [177].

Мілтон Беннетт описує міжкультурну комунікацію як «взаємодію між особами з різних культурних середовищ, яка потребує розвитку міжкультурної чутливості та здатності адаптувати свою поведінку відповідно до культурних відмінностей» [147, с. 112].

Міжкультурна комунікація є предметом досліджень багатьох науковців, кожен з яких робить свій внесок у визначення цього поняття. Б. Ворф та Е. Сепір у своїх роботах підкреслювали, що мова та культура невіддільні одна від одної і що мова формує наше сприйняття світу [219, с. 408; 233, с. 56]. Це означає, що комунікація між представниками різних культур завжди має враховувати культурні контексти.

Байрам визначає міжкультурну комунікацію як «процес обміну інформацією, який відбувається між індивідами з різними культурними налаштуваннями, при якому необхідно враховувати культурні відмінності в сприйнятті, інтерпретації та реагуванні на повідомлення» [151, с. 78].

Як процес спілкування між людьми, які мають різні культурні фони, з акцентом на розвиток міжкультурної чутливості, емпатії та ефективних комунікативних стратегій для подолання культурних бар'єрів розглядають міжкультурну комунікацію Чен і Староста [155, с. 157].

Водночас, необхідно врахувати визначення міжкультурної комунікації Д. Беннетт як інтеракції між людьми, яка включає обмін культурно значущими повідомленнями та вимагає здатності розуміти та адаптуватися до різних культурних контекстів.

Міжкультурна комунікація охоплює широкий спектр явищ: від міжособистісної взаємодії до міжнародних відносин. За визначенням Гудікунст, міжкультурна комунікація є процесом, під час якого люди з різних культурних контекстів створюють та обмінюються повідомленнями, прагнучи досягти взаєморозуміння. Важливим аспектом є те, що ця комунікація враховує культурні відмінності, які можуть впливати на інтерпретацію та сприйняття інформації [174, с. 234].

Варто зазначити, що вище згадані автори виокремлюють у своїх визначеннях якусь одну ознаку, що, на наш погляд, дає обмежене уявлення про міжкультурні контакти. Те, що дослідники вбачають у міжкультурній комунікації різні процеси, говорить нам про те, що ми маємо справу, все-таки, з досить багатогранним явищем. Тому з усіх запропонованих визначень найбільш вдалим з погляду різноманіття та масштабів контактів нам видається визначення, запропоноване Ф. Бацевича, який розглядає міжкультурну комунікацію у вузькому і широкому значеннях.

Усі визначення підкреслюють різні аспекти міжкультурної комунікації, включаючи обмін значеннями, культурні контексти, адаптацію комунікативних стратегій та розвиток міжкультурної чутливості, а також вказують на важливість розуміння культурних відмінностей для досягнення ефективної взаємодії в різноманітному культурному середовищі.

Загалом аналіз науково-педагогічної літератури дав змогу сформувати низку означень, що використовують вітчизняні та деякі зарубіжні науковці стосовно визначення досліджуваних понять (табл. 1.1).

Табл. 1.1

Визначення поняття «міжкультурна комунікація» в освіті у працях
вітчизняних науковців

Науковці	Визначення поняття
Ф. Бацевич (2004)	Комунікація міжкультурна (у вузькому значенні) 1. Процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні. Комунікація міжкультурна характеризується тим, що її учасники у

	випадках прямого контакту використовують мовний код і стратегії спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються у спілкуванні всередині однієї культури. Одним із найважливіших чинників комунікації міжкультурної є усвідомлення взаємної «культурної чужинності» її учасників. 2. Особливий тип культури, який характеризується взаємодією національних (етнічних) культур, етнокультурною компетенцією особистостей, толерантністю, прагненням до міжнаціональної згоди у всіх сферах спілкування. Комунікація міжкультурна (у широкому значенні) – увесь спектр можливих типів спілкування, який відбувається понад межами можливих соціальних груп (дискурсивних систем), починаючи від груп, представники яких є носіями різних культур, до комунікації між чоловіками і жінками або колегами різного віку тощо.
В. Манакін (2012)	Міжкультурна комунікація вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот.
О. Максимович (2017)	Міжкультурна комунікація – це процес синхронної взаємодії на мікро-, мезо- так макросоціальному рівні, що зумовлюється індивідуальними та суспільними потребами, цінностями та настановами та виявляється на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях тієї чи іншої соціокультурної системи (соціуму в цілому чи

	окремих соціальних груп, регіональних спільнот тощо).
Д. Костенко (2018)	Міжкультурна комунікація – це взаємодія індивідів з різних культур, кожен з яких має власну мову, поведінку, цінності, звичаї та традиції. У цій взаємодії поведінка визначається приналежністю до певної соціокультурної та мовної спільноти. Кожен учасник одночасно виступає як індивід, член соціокультурної групи, представник культури та людства загалом.
М. Триняк (2011)	Інтеркультурна освітня комунікація може починатися на будь-якому рівні, але її функціоналізація відбувається лише за умов проникнення її смислів у щоденні практики навчання і виховання.
Українська дипломатична енциклопедія (2004)	Міжкультурна комунікація – це адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що є приналежними до різних національних культур.
С. Тінг-Тумі	Міжкультурна комунікація означає процес взаємодії між представниками різних культурних спільнот.
Лустіг і Костер (2010)	Міжкультурна комунікація – це символічний, інтерпретаційний, транзакційний, контекстуальний процес, в якому люди з різних культур створюють спільні значення.
Л. Самовар та Р. Портер (2020)	Міжкультурна комунікація – це процес обміну інформацією між людьми з різних культур, що включає розуміння та інтерпретацію культурних відмінностей, а також адаптацію комунікативних стратегій для ефективної взаємодії.
М. Беннетт (2019)	Міжкультурна комунікація – це взаємодія між

	особами з різних культурних середовищ, яка потребує розвитку міжкультурної чутливості та здатності адаптувати свою поведінку відповідно до культурних відмінностей.
Е. Холл (2015)	Міжкультурна комунікація – це процес обміну значеннями між представниками різних культур, що вимагає уваги до культурних контекстів і субтекстів, які впливають на розуміння повідомлень.

*Джерело: складене авторкою

Серед зарубіжних науковців також немає узгодженості стосовно уніфікованої дефініції міжкультурної комунікації. Варто також зауважити, що термін «міжкультурний» має кілька синонімічних варіантів. У європейській літературі часто використовуються такі терміни, як «полікультурний», «кроскультурний», «мультикультурний» та «багатокультурний».

У чому різниця між міжкультурною та мультикультурною комунікацією? Незважаючи на те, що обидва поняття належать до однієї теми, вони мають різні значення, які пов'язані з перспективою, з якої відбувається взаємодія між людьми з інших культур.

Міжкультурною називають спільноту, в якій існує глибоке розуміння та повага до всіх культур. Така комунікація зосереджена на обміні ідеями та культурними нормами, розвиваючи при цьому глибші стосунки. У міжкультурному суспільстві ніщо не залишається незмінним, оскільки всі вчаться один від одного і розвиваються разом.

Мультикультурна комунікація фокусується на динаміці міжкультурної комунікації. Ця комунікація досліджує не лише те, що відбувається, коли зустрічаються люди з двох різних культур, але й те, що відбувається, коли люди різних культур та етнічних груп збираються в одній організації, громаді чи країні.

Полікультурність – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот з притаманним їм

усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму [194, с. 72].

За визначенням О. Котенко полікультурність – це особливий системотворчий компонент у структурі особистості, її якість, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії і ми повністю приєднуємося до цієї думки, адже вище зазначена якість є основою для формування полікультурної особистості, здатної до міжкультурної комунікації на засадах рівноправності [56, с. 84].

Етносоціолог В. Євтух у праці «Етнічність: енциклопедичний довідник» зазначає: «Багатокультурність (мультикультуралізм) – термін, яким визначається: 1) ситуація співіснування у рамках однієї структурованої спільноти... носіїв різних культурницьких традицій; 2) термін, яким іменується концепція, котра підкреслює велике значення культурного плюралізму в суспільному розвитку сучасних людських спільнот та необхідності окремого простору, у рамках якого групи, носії різних культурницьких традицій можуть розвивати свої культури» [35, с. 34]. Підкреслюючи взаємодію наявних культур у суспільстві В. Євтух зазначає: «Мультикультуралізм (полікультурність) (від латин. multis – множинний та cultura – культура) – відображення існування та взаємодії в суспільстві різних культур та субкультур 59 упродовж історії» [35, с. 222]. Це визначення демонструє, що для науковця мультикультуралізм та полікультурність теж синонімічні.

Кроскультурність варто розглядати як елемент сучасної мовної освіти та мовної політики (словник).

Міжкультурні навички Intercultural skills часто називають міжкультурними компетенціями Intercultural competencies. The Higher Education Academy: «Міжкультурні компетенції – це ставлення, знання та

навички, які включають здатність людини ладнати, працювати і навчатися з людьми з різних культур» [162, с. 214].

Міжкультурність трактується як взаємодія та обмін ідеями, поведінкою та цінностями між двома чи більше різними культурами. Вона передбачає обмін та змішування культурних елементів через різні форми комунікації та контактів. Термін «міжкультурність» має кілька значень: інтернаціоналізація світу в контексті глобалізації, міжкультурна комунікація, міжкультурна діяльність студентів в університетському освітньому середовищі, міжкультурна освіта міжкультурна освіта в цілому та деякі інші. Термін був введений Кордесом [193, с. 300-301] за аналогією з терміном «інтерлінгва» (англ. interlanguage). Так само, як і міжмова, міжкультурність позначає перехідні етапи між рідною культурою та цільовою культурою в процесі міжкультурного зростання людини. Міжкультурність є мірилом ступеня культурної компетентності індивідів, яка коливається між рідною та цільовою культурою і віддаляється від першої культури по мірі того, як зростає їхнє знайомство з цільовою культурою [190, с. 47].

Навчання моделі міжкультурної взаємодії передбачає усвідомлення особливостей власної культури, розуміння систем цінностей, формування навичок міжкультурної поведінки та набуття міжкультурної компетентності, що уможливорює ефективну глобальну взаємодію. У цьому контексті термін «міжкультурність» перегукується з поняттям «міжкультурна комунікація».

Міжкультурність, яка інтегрована в освіту, фокусується на: висвітленні взаємопов'язаності культур; дослідженні подібностей, які сприяють формуванню спільних зв'язків без втрати власної ідентичності; наданні пріоритету взаємному визнанню, співпраці та обміну знаннями і практиками; сприянні рівності щодо різноманітності та формуванні середовища, сприятливого для інтеграції, де можна зберігати власну культуру, виховувати інтерес до нової культури та активно долучатися до неї; побудові взаємовідносин, що ґрунтуються на прийнятті «іншого»; активному запобіганні виникненню конфліктних ситуацій.

В. Манакін стверджує, що зі зростанням глобалізаційних змін, поширенням міжнародних контактів, інтернаціоналізацією суспільства загалом змінився і характер спілкування. Налагодження ділових і дружніх контактів із представниками інших держав передбачає володіння іноземними мовами. Однак цього мало, оскільки серйозною перешкодою у спілкуванні з іноземцями є незнання їхніх етнічних і культурних особливостей [79, с. 250].

Міжкультурна комунікація відрізняється від внутрішньокультурної комунікації тим, що включає взаємодію між людьми з різними культурними передумовами. Внутрішньокультурна комунікація передбачає спілкування всередині однієї культури, де учасники мають спільні культурні норми, мову та цінності. Міжкультурна комунікація, навпаки, потребує врахування культурних різниць, які можуть впливати на інтерпретацію повідомлень та взаєморозуміння.

Однією з основних відмінностей між міжкультурною та внутрішньокультурною комунікацією є рівень контексту, в якому відбувається взаємодія. Як зазначає Голл, культури можуть бути висококонтекстними або низькоконтекстними. У висококонтекстних культурах (наприклад, японська, арабська) багато інформації передається через невербальні сигнали, контекст і субтекст, тоді як у низькоконтекстних культурах (наприклад, німецька, шведська) комунікація є більш прямолінійною і вербальною [177, с. 117].

У міжкультурній комунікації важливо також враховувати різницю у комунікативних стилях. Наприклад, культури з прямим стилем комунікації (наприклад, США, Німеччина) цінують відкритість і чіткість у вираженні думок, тоді як культури з непрямим стилем комунікації (наприклад, Китай, Індія) можуть надавати перевагу делікатності у висловлюваннях.

Таким чином, міжкультурна комунікація вимагає від учасників більшого рівня усвідомленості та адаптивності, ніж внутрішньокультурна комунікація. Вона передбачає не лише знання мови, але й розуміння культурних контекстів, норм і цінностей, що дозволяє уникати непорозумінь та сприяє ефективній взаємодії. Теоретичний аналіз літератури вказує на

декілька ключових концептів, які визначають міжкультурну комунікацію. Розглянемо додаткові поняття, що розкривають сутність міжкультурної комунікації.

Ф. Харріс та Р. Моран у своїй книзі «Managing Cultural Differences» підкреслюють, що міжкультурна комунікація відрізняється від міжетнічної та міжнародної комунікації своєю спрямованістю на глибоке розуміння культурних відмінностей, тоді як інші види комунікації можуть зосереджуватись на більш вузьких аспектах взаємодії [180, с. 673].

М. Хаммер вказує на те, що міжкультурна комунікація є багатшаровим процесом, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий рівні, і відрізняється від міжетнічної комунікації, яка більше зосереджена на питаннях расових та етнічних ідентичностей [178, с. 122].

Міжкультурна комунікація означає обмін інформацією між багатьма соціальними групами, у тому числі тих, що мають різне освітнє, соціальне, етнічне та релігійне походження, обмінюються інформацією через міжкультурний діалог. Вона спрямована на розуміння відмінностей у поведінці, спілкуванні та світогляді людей з різним культурним походженням.

Оволодіння іноземною мовою є лише частиною цього процесу. Розуміння культурного походження, цінностей і переконань іншої людини також вимагає розуміння. Навички міжкультурної комунікації тут дуже важливі. Вони необхідні для успішного спілкування з людьми з інших культур і соціальних груп.

Навички міжкультурної комунікації також включають готовність адаптуватися і визнати, що представники інших культур можуть спілкуватися і робити речі по-іншому [140, с. 226-233].

Міжкультурна комунікація відбувається, коли двоє або більше людей з різним культурним походженням взаємодіють і спілкуються один з одним або між собою. Отже, міжкультурну комунікацію можна визначити як обмін інформацією з різним рівнем свідомості між людьми з різним культурним

походженням. Для того, щоб розкрити сутність міжкультурної комунікації, дамо системний опис цьому явищу.

Вивчення праць різних авторів дало нам змогу виявити низку характеристик, які ми розподілили за виокремленими нами компонентами організаційно-змістовної структури міжкультурної комунікації. Цю структуру в загальному вигляді представлено на рисунку 1.1.

Варто зазначити, що комунікація класифікується за різними ознаками. На це вказує С. Максименко [78, с. 279] виокремлює такі види комунікації:

1. Залежно від контингенту:
  - міжособистісне спілкування: процес взаємодії між людьми, що включає сприйняття, взаємовплив і прояв психологічних особливостей кожного індивіда. Це забезпечує соціальні та емоційні потреби;
  - особистісно-групове спілкування: взаємодія між особистістю і групою людей;
  - міжгрупове спілкування: участь двох або більше груп з власними позиціями та цілями, ґрунтується на відмінностях між соціальними групами і класами того чи іншого суспільства. У світі немає жодного соціально однорідного суспільства. Усі відмінності між людьми виникають унаслідок їхнього походження, освіти, професії, соціального статусу тощо. У всіх країнах світу відстань між елітою і більшістю населення, між багатими і бідними досить велика. Вона виражається в протилежних поглядах, звичаях, традиціях тощо. Незважаючи на те, що всі ці люди належать до однієї культури, подібні відмінності поділяють їх на субкультури і відбиваються на комунікації між ними;
  - опосередковане спілкування: здійснюється за допомогою третіх осіб або технічних засобів (телефон, комп'ютер).
2. Залежно від засобів спілкування:
  - пряме спілкування: особистісні контакти з безпосереднім сприйняттям;
  - непряме спілкування: через посередників (інші люди).

3. Залежно від спрямування:

- ділове спілкування: офіційне, спрямоване на досягнення виробничих цілей, виникає через те, що кожна організація (фірма) має у своєму розпорядженні низку специфічних звичаїв і правил, пов'язаних із корпоративною культурою, і під час контакту представників різних підприємств може виникнути нерозуміння;
- особистісне спілкування: зосереджене на внутрішньому світі людей.

4. За змістом:

- когнітивне: обмін знаннями (наприклад, навчання);
- кондиційне: обмін психічними та фізіологічними станами (вплив на настрій);
- мотиваційне: передача установок або готовності діяти;
- діяльнісне: обмін діями, навичками, вміннями.

Інша складова структури міжкультурної комунікації – це мета. Тут слід згадати А. Томаса та Е. Голла, які саму міжкультурну комунікацію розуміли як ідеальну мету, якої має прагнути людина у своєму бажанні якнайкраще й найефективніше адаптуватися до навколишнього світу [226, с. 174; 177, с. 105]. М. Беннет бачить мету міжкультурної комунікації такою самою, як і в будь-якій іншій комунікації на основі розуміння: «Адже головна мета і сенс будь-якого комунікативного процесу – бажання бути зрозумілим своїм партнером, що передбачає необхідність максимально повно й точно донести свою інформацію, знання і досвід до співрозмовника» [147, с. 56]. Безумовно, взаєморозуміння важливе, але воно має, на наш погляд, знаходити своє вираження. В умовах міжкультурної комунікації, що являє собою процес, взаєморозуміння має виражатися у взаємодії. Отже, мету міжкультурної комунікації можна сформулювати як встановлення взаємодії на основі взаєморозуміння й адаптації до навколишнього середовища. Сенс взаєморозуміння в міжкультурному контексті був сформульований Боу та Мартіном: «Взаєморозуміння – таке розшифрування партнерами повідомлень

один одного, яке відповідає значенню цих повідомлень з точки зору їхніх авторів. Під повідомленням мається на увазі будь-яка інформація, передана партнерами один одному за допомогою слів, жестів, міміки, будь-яких інших знаків спілкування» [149, с. 169]. Цілі, яких ми прагнемо досягти, застосовуючи міжкультурну комунікацію, полягають у наступному:

- Максимізувати функцію закладу освіти у вирішенні питань розмаїття.
- Виховувати в майбутніх педагогів позитивне ставлення до розмаїття та відмінностей в етнічній, культурній та груповій приналежності.
- Тренувати соціальні навички взаємодії в різноманітному середовищі.
- Навчити майбутніх педагогів важливості різноманітності та поваги до відмінностей.

Як наступний складник ми виокремлюємо сфери міжкультурної комунікації, до яких Bennet включає наступні елементи: культурно-антропологічний і лінгвістичний [147]. Ми вважаємо, що сфери міжкультурної комунікації необхідно доповнити освітнім елементом. Пояснення цьому ми вбачаємо в тому, що здійснення міжкультурної комунікації є набутим умінням, яке потрібно формувати у спеціально організованих умовах у рамках навчального процесу.

Елементи сфери міжкультурної комунікації мають свій зміст, який ми також виділяємо окремим компонентом. Лінгвістичний елемент включає в себе, власне, знання відповідної мови, а культурно-антропологічний – знання комплексу форм поведінки, психології, культури, історії своїх партнерів по спілкуванню [147, с. 243].

Однак, зміст не може бути обмежений, на нашу думку, лише знаннями. Проведений аналіз наукової літератури та нормативних документів дає змогу виокремити також уміння використовувати вербальні та невербальні засоби вираження своїх намірів відповідно до прийнятих у тій чи іншій культурі

традицій, уміння знаходити порозуміння зі співрозмовником з урахуванням його приналежності до рідної або чужої культури. Докладніше ми розглянемо ці вміння в наступних розділах нашого дисертаційного дослідження.

За С. Максименком [78, с. 67] міжкультурна комунікація має свої функції:

- комунікативна – відбувається обмін інформацією та досвідом, накопиченими кожним учасником у процесі пізнання й освоєння свого соціокультурного простору;
- інтерактивна – взаємодія між індивідуумами, що включає обмін не лише знаннями та ідеями, а й впливом, взаємними зусиллями та діями;
- перцептивна – процес, у якому партнери сприймають один одного, формуючи взаємне розуміння як основу для співпраці.

Зважаючи на викладене вище, визначаємо поняття *«міжкультурна комунікація»* як процес обміну інформацією, ідеями, емоціями та значеннями між представниками різних культур, який включає взаємне розуміння, адаптацію та взаємодію, спрямовані на досягнення гармонії та ефективної співпраці, охоплює як вербальні, так і невербальні аспекти спілкування, враховує культурні норми, цінності, світогляд та специфічні комунікативні стилі учасників. Міжкультурна комунікація сприяє подоланню культурних бар'єрів, збагаченню культурного досвіду та розвитку глобальної взаємоповаги й толерантності.

Змістовну структуру міжкультурної комунікації представлено на рис. 1.1

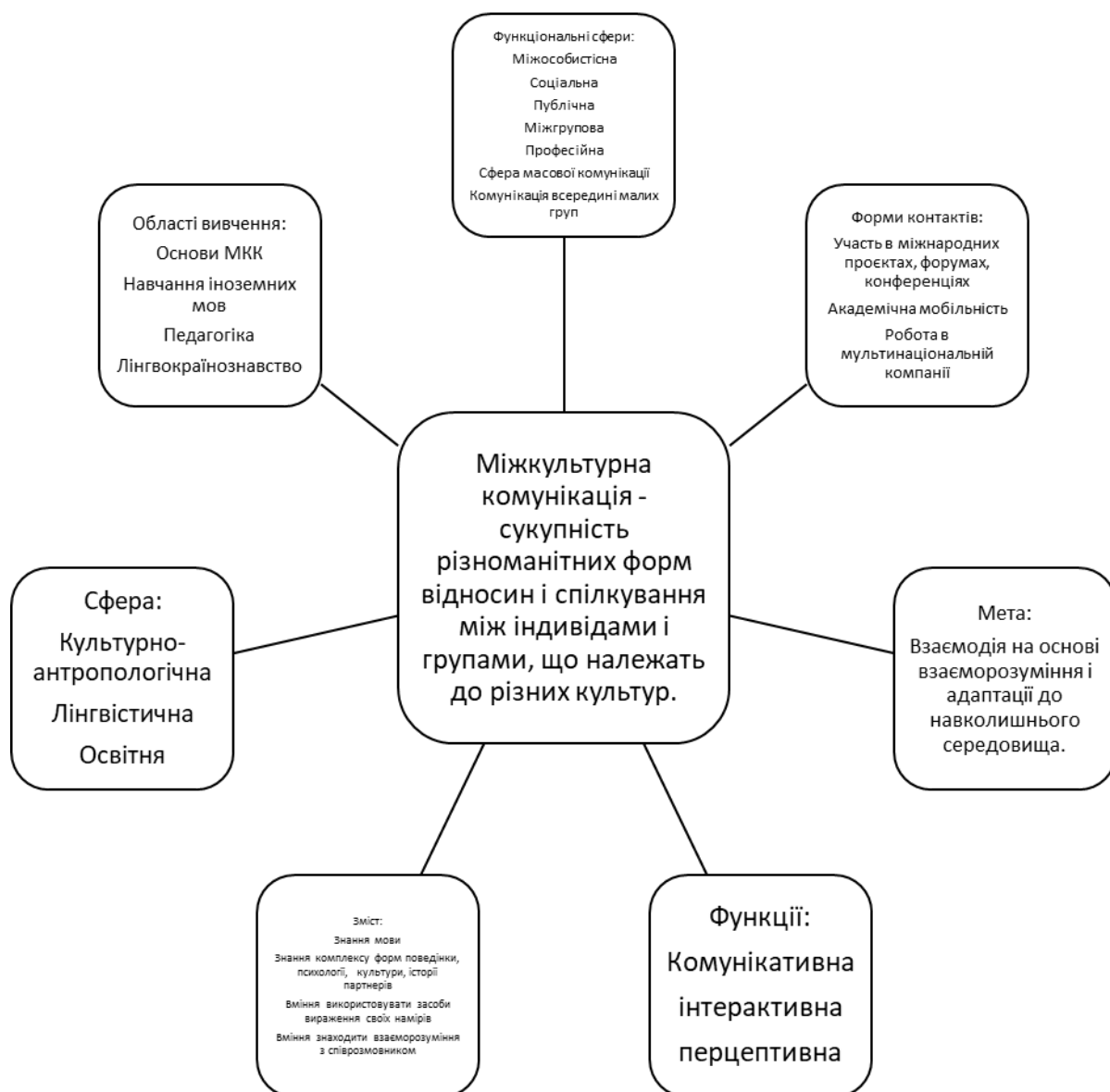

Рис. 1.1 Змістовна структура міжкультурної комунікації

Міжкультурна комунікація є міждисциплінарною галуззю знань, що інтегрує підходи та методи з різних наук, таких як антропологія, соціологія, психологія, лінгвістика та культурологія і є важливою для взаємодії педагогів різних галузей знань і фахівців профільних професій.

Антропологія: досліджує культурні системи, їх розвиток та взаємодію між ними. Антропологічний підхід допомагає зрозуміти культурні основи комунікативної поведінки та їх вплив на міжкультурну взаємодію

Соціологія: вивчає суспільні структури та процеси, що впливають на комунікацію між культурами. Соціологічні дослідження дозволяють аналізувати роль соціальних норм, інституцій та групових ідентичностей у міжкультурній комунікації.

Психологія: фокусується на індивідуальних аспектах комунікації, таких як сприйняття, емоції, мотивація та когнітивні процеси. Психологічні підходи допомагають зрозуміти, як особистісні фактори та культурний бекграунд впливають на комунікативну поведінку.

Лінгвістика: досліджує мову як основний засіб комунікації. Лінгвістичний аналіз дозволяє виявити особливості мовного спілкування у різних культурах та їх вплив на міжкультурне розуміння.

Культурологія: вивчає культуру як цілісну систему, що включає знання, вірування, мистецтво, мораль, звичаї та інші складові. Культурологічний підхід дозволяє аналізувати культурні контексти комунікації та їх вплив на взаємодію між представниками різних культур.

Застосування міждисциплінарного підходу до дослідження міжкультурної комунікації дозволяє отримати глибше та всебічне розуміння цього явища. Врахування знань з різних наук сприяє розробці ефективних методів та стратегій для підготовки педагогів до роботи у міжкультурному просторі.

Міжкультурна комунікація має велике практичне значення для підготовки педагогів, оскільки вони працюють у все більш мультикультурних класах. Успішна міжкультурна комунікація дозволяє педагогам створювати інклюзивне навчальне середовище, яке враховує культурні потреби всіх учнів і сприяє їхньому розвитку.

Розвиток міжкультурної компетенції базується на знаннях про різні культури та вмінні ефективно взаємодіяти з учнями з різних культурних

середовищ. Це включає розуміння культурних відмінностей, толерантність до інших точок зору та вміння адаптувати свою педагогічну діяльність відповідно до культурних особливостей учнів.

Використання міжкультурного навчання забезпечує підвищення культурної обізнаності та компетенції учнів. Це включає впровадження міжкультурних тем у навчальні програми, організацію культурних обмінів та проектів, які сприяють розвитку міжкультурного розуміння.

Міжкультурна комунікація допомагає педагогам вчасно виявляти та вирішувати міжкультурні конфлікти, що можуть виникати у класі. Це включає вміння розпізнавати культурні причини конфліктів та застосовувати стратегії їх вирішення, що сприяють позитивному клімату у класі.

Міжкультурна комунікація відрізняється від інших видів комунікації, таких як міжособистісна або масова комунікація, своїм акцентом на культурних відмінностях. Міжособистісна комунікація відбувається між двома або більше індивідами в межах однієї культури, тоді як міжкультурна комунікація включає елементи взаємодії між представниками різних культур, які можуть мати різні системи цінностей, мови, соціальні норми та інші культурні атрибути [174, с. 45; 191, с. 73].

Ефективна міжкультурна комунікація – це поєднання вербальної та невербальної комунікації. Під час міжнародних ділових переговорів невербальна поведінка може допомогти краще донести інформацію до іноземних партнерів, ніж вербальна. Однак існує також ризик неправильного тлумачення і непорозуміння з боку партнерів. Більшість людей знають, що мови відрізняються одна від одної, але вони менш схильні усвідомлювати, що невербальні повідомлення також відрізняються. Невербальні комунікації також унікальні і відрізняються від культури до культури. Тому значення невербальних комунікацій також відрізняється в різних культурах. І саме ці відмінності створюють плутанину і непорозуміння в міжкультурній комунікації. Як наслідок, невербальна інтерпретація може призвести до прикрого нерозуміння та непорозуміння, особливо коли значення

невербальної поведінки не збігається з вербальною поведінкою. Невербальна інтерпретація є ще одним величезним бар'єром, який необхідно подолати в міжкультурній комунікації.

Міжкультурна комунікація є ключовим феноменом сучасного глобалізованого світу, де культурні взаємодії стають невід'ємною складовою повсякденного життя. Її філософське осмислення дозволяє глибше зрозуміти процеси взаємодії між різними культурами, аналізуючи їхні принципи, цінності, символи та способи пізнання світу. Особливу увагу слід приділити тому, як культурні відмінності впливають на взаєморозуміння, комунікаційні стратегії та створення спільного простору для взаємодії.

Філософські погляди на міжкультурну комунікацію формувалися протягом століть, починаючи від класичних ідей Арістотеля та Іммануїла Канта до сучасних досліджень таких мислителів, як Юрген Габермас і Ганс-Георг Гадамер. Їхні праці заклали фундамент для аналізу соціально-культурних, етичних та герменевтичних аспектів комунікації. Наприклад, концепція діалогу Гадамера наголошує на значенні взаєморозуміння через інтерпретацію, що особливо актуально у міжкультурному спілкуванні.

Центральними проблемами філософії міжкультурної комунікації є дилеми універсалізму та культурного релятивізму, які визначають межі взаємодії між культурами. Універсалісти стверджують існування загальнолюдських цінностей, які об'єднують різні культури, тоді як релятивісти вважають, що кожна культура є унікальною і потребує автономного підходу. Постколоніальна критика та концепція мультикультуралізму розширюють ці дискусії, зосереджуючись на подоланні асиметрії влади та повазі до самобутності кожної культури.

З самого зародження філософської думки і донині увага приділяється питанням спілкування, діалогу та комунікації. Ці теми досліджували такі філософи, як В. фон Гумбольдт, Ф. Шлейєрмахер, С. К'єркегор, М. де Унамуно, С. Франк, М. Бубер, Г. Марсель, М. Гайдеггер, М. Бахтін, Е. Левінас, М. Мерло-Понті, К. Ясперс та інші. Теоретичні проблеми філософії

спілкування досліджували В. Вандишев, М. Каган, О. Пономарьов, В. Соковнін; філософії освіти – В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Ратніков, М. Фіцула, В. Ягупов; філософії управління – Г. Атаманчук, С. Заветний, Г. Щокін; обґрунтуванню спілкування та комунікації – В. Ільганаєва, М. Каган, Г. Почепцов, Б. Родіонов, А. Соколов, О. Холод, Ф. Шарков; етичним аспектам і філософії творчої діяльності – В. Лозовий, А. Ручка; міжкультурній взаємодії, діалогу культур – М. Бахтін, О. Генієва, культурі спілкування – А. Коваль, Г. Чайка, Т. Чмут та інші.

Центральним об'єктом філософії завжди була людина з її різноманітними зв'язками. Тому науковці прагнуть розглядати проблеми в онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, теологічному, логічному, світоглядному, соціально-комунікаційному, антропологічному і духовно-культурному напрямках.

За визначенням О. Пономарьова, гносеологічний аспект спілкування — це те, «...що воно є не тільки одним із засобів пізнання людиною зовнішнього світу, включаючи інших людей та саму себе, а й ефективним інструментом упорядкування відносин між людьми, між соціумом і довкіллям» [99, с. 33].

Отже, онтологічний і гносеологічний підходи дозволяють людині усвідомити своє сприйняття реальності. Коли мова йде про онтологію, важливо розкрити специфіку предмету філософії як реальності та отримати знання про його існування. З іншого боку, гносеологічний підхід включає оціночне ставлення людини до предмету філософії як об'єкта пізнання. Із процесом пізнання приходить усвідомлення цінностей. Пізнання включає у себе сприйняття інформації, діалогічні зв'язки з автором, які передусім сприймаються й аналізуються через спілкування (у сім'ї, дитячих садках, школах та інших освітніх установах). Саме ці соціальні контексти формують людські цінності.

Аналізу філософських та світоглядних проблем культури присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців.

Видатний український філософ М. Попович у фундаментальній праці «Нарис історії культури України» визначав культуру «як комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає в себе не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань» [100, с. 3], акцентував увагу на важливості діалогу у міжкультурній комунікації, стверджував, що діалог між культурами є не лише способом обміну інформацією, але й процесом взаємного пізнання та збагачення. Попович підкреслював, що справжній діалог можливий лише за умови взаємної поваги та визнання права кожної культури на самобутність [100, с. 84].

У сучасному глобалізованому та багатоетнічному світі вимога до філософів мислити менш самореферентно та етноцентрично стала етичним обов'язком, покликаним уникнути колонізаторських поглядів. Вона змушена запропонувати свої універсалістські цілі для обговорення з метою нового формулювання самого поняття універсального, яке ми б визначили як універсальне в ситуації або універсальність у контексті. Коли філософія відкрита для діалогу з іншими традиціями мислення, вона демонструє багатоголосу та багатогранну природу, яка не обмежена надто жорсткими параметрами системи. Лімінальна філософія, яка перебуває на межі, часто в найбуквалішому значенні цього слова, набуває форми широкого розмаїття модальностей, які не можуть бути укладені в єдине озвучене визначення. Різні терміни можуть позначати цей філософський вислів, який є одночасно старим і новим: «мультикультуралістична філософія», «порівняльна філософія», «міжкультурна філософія».

Вибір між термінами аж ніяк не є простою термінологічною вправою, але відображає різні концепції зв'язку такого роду філософії з «іншими філософіями», а також з такими поняттями, як «ідентичність», «культура», «універсальність», «розум». і «діалог», щоб назвати лише деякі, і, звичайно, не передбачає винесення оціночного судження. Це важкий вибір частково

через те, що відмінності між термінами не чітко визначені. Використання того чи іншого визначення залежить не стільки від уподобань мислителя, скільки від можливості діалогу між «горизонтами значення», що належать до різних культурних традицій, які мали можливість зіткнутися одна з одною на практиці чи віртуально, у наш «глобальний» світ: він відображає мовне та культурне середовище, в якому відбуваються дебати. Якщо, наприклад, термін *multiculturalism* є найпоширенішим в англomовному світі, то іспаномовний простір відноситься до *interculturalidad*. Цей вибір не лише епістемологічний, а й етичний.

Існує кілька філософських підходів, які можуть допомогти забезпечити ефективне міжкультурне спілкування:

Культурний релятивізм полягає в розумінні, що кожна культура має свої власні цінності, звичаї та вірування, які слід поважати. Замість того, щоб оцінювати інші культури з точки зору власної культури, культурний релятивізм закликає до пошуку розуміння та співчуття до відмінностей.

Емпатія. Розвинена здатність до емпатії – вміння поставити себе на місце іншої людини і відчувати те, що відчуває вона – є ключовим філософським підходом. Це дозволяє покращити розуміння та зменшити можливі конфлікти.

Герменевтика. Цей підхід орієнтується на інтерпретацію та розуміння текстів та висловів у їхньому культурному контексті. У міжкультурному спілкуванні важливо не просто знати інші мови, але і розуміти контекст, у якому ті чи інші вислови були зроблені.

Комунікативна етика передбачає діалог, в якому всі учасники діють чесно, відкрито і з повагою один до одного з метою знайти порозуміння через щирий обмін думками без маніпуляцій або прихованих мотивів.

Постколоніальна критика. Даний підхід звертає увагу на історичні та політичні нерівності між культурами, які можуть впливати на спілкування. Важливо розпізнавати та аналізувати, як колоніальні історії та відносини влади впливають на поточний діалог між культурами.

Міжкультурна компетентність включає знання, навички та відповідні настрої, необхідні для ефективного та відповідального спілкування в міжкультурних контекстах в умовах важливості безперервного навчання та саморефлексії [49, с. 975].

Дані підходи підкреслюють важливість розуміння, поваги та активного слухання у міжкультурному спілкуванні, допомагають зменшити культурні бар'єри та сприяють більш гармонійному та ефективному обміну думками між людьми з різних культур.

Німецький філософ та соціолог Ю. Габермас у своїх дослідженнях звертає увагу на теорію діалогічного діалогу та комунікативної дії, яка розвиває ідеї критичного раціоналізму та спрямована на створення раціональної та етичної основи для демократичного суспільства. Наведемо деякі ключові аспекти теорії Ю. Габермаса:

- Комунікативна діяльність (сутність людської діяльності полягає у комунікативній взаємодії. Важливими чинниками є мова, дискусія та діалог у формуванні суспільства).
- Чотири види діалогу (інструментальний (для досягнення практичних цілей), стратегічний (спрямований на вплив), комунікативний (орієнтований на досягнення порозуміння) та внутрішньо-світний (діалог самого з собою)).
- Раціональність комунікації (раціональний діалог може призводити до формування консенсусу, що забезпечує легітимність прийнятих рішень у суспільстві).
- Деліберативна демократія передбачає процес прийняття рішень шляхом вільного раціонального діалогу між громадянами для досягнення загального консенсусу.
- Критичний раціоналізм полягає в використанні критичного мислення та раціонального аргументування для аналізу суспільно-політичних проблем [18, с. 84].

Теорія Ю. Габермаса може слугувати як важливе теоретичне основа для розуміння міжкультурного спілкування шляхом просування ідеї взаємоповаги, раціонального діалогу та конструктивної дебати між різними культурами.

Сучасні українські філософи також активно досліджують сферу філософії спілкування, пропонуючи нові підходи та концепти, які відповідають викликам глобалізованого світу. Філософію спілкування можна розглянути в двох вимірах. Перший стосується комплексної системи філософського аналізу спілкування як особливого феномену, з використанням відповідного понятійно-категоріального апарату. Другий стосується набору переконань щодо спілкування, яких людина намагається дотримуватися в своїй практичній комунікативній діяльності.

Імпонує позиція Р. Димерець, який наголошує, що різниця між комунікацією і спілкуванням полягає в тому, що комунікація виражає інтенціональний характер між тим, хто (чи що) передає повідомлення, і тим на кого (чи на що) це повідомлення спрямоване; спілкування ж вказує на зв'язок, який існує у часі [29, с. 98].

Сучасний український філософ В. Кебуладзе розвиває ідею мультикультуралізму як основу міжкультурної комунікації. Він стверджує, що в умовах глобалізації культурні відмінності повинні стати джерелом взаємного збагачення, а не конфліктів. Він підкреслює важливість відкритості до інших культур та здатності до інтеркультурного діалогу, який базується на принципах рівності та справедливості [51, с. 132].

Т. Лютий застосовує постколоніальний підхід до аналізу міжкультурної комунікації. Він досліджує вплив колоніальної спадщини на сучасні культурні відносини та підкреслює необхідність деколонізації мислення. Лютий вважає, що для досягнення справжньої міжкультурної комунікації необхідно подолати асиметрію влади та стереотипи, що виникли в результаті колоніального минулого [65, с. 365].

Дослідниця української культури та історії Н. Яковенко акцентує увагу на важливості культурної чутливості в міжкультурній комунікації. Вона підкреслює, що знання історичного контексту та культурних особливостей є ключовими для побудови ефективної комунікації між представниками різних культур. Н. Яковенко вважає, що розвиток культурної чутливості сприяє взаємному розумінню та зменшенню культурних конфліктів [137, с. 241].

Відомий український філософ С. Кримський аналізує проблему етноцентризму як одну з головних перешкод для міжкультурної комунікації. Він стверджує, що етноцентризм обмежує здатність до взаєморозуміння та створює бар'єри для діалогу. Кримський закликає до подолання етноцентричних упереджень через освіту та розвиток відкритості до інших культур. Культуру трактував як систему перенесення цінностей сучасності в буття людини, у смисл її життєдіяльності з урахуванням досвіду минулого і перспектив майбутнього, як спосіб побудови життя людини коштом досвіду сотень минулих поколінь, коштом реалізованих і – що особливо важливо – ще нереалізованих можливостей історичної дійсності [59, с. 21].

Філософське осмислення міжкультурної комунікації українськими філософами розкриває глибокі аспекти взаємодії між різними культурами. Концепти діалогізму, мультикультуралізму, постколоніальної критики, а також практичні аспекти, такі як розвиток культурної чутливості та навичок міжкультурної комунікації, допомагають зрозуміти і подолати бар'єри в комунікації. Освіта, тренінги та технології відіграють важливу роль у подоланні викликів міжкультурної комунікації, сприяючи більшій відкритості, толерантності та взаєморозумінню між культурами.

Відомий французький філософ П. Рікер розвивав ідеї герменевтики, які є центральними для міжкультурної комунікації. Рікер підкреслював, що розуміння іншої культури вимагає інтерпретації культурних текстів, символів та практик. Він також вважав, що процес розуміння завжди включає діалог, у якому інтерпретатор повинен бути відкритим до іншого і готовим переосмислити свої власні передумови та упередження. П. Рікер

стверджував, що цей процес діалогу та інтерпретації сприяє взаємному збагаченню та розширенню горизонтів розуміння [113; 114].

Життєве середовище слід розглядати як поступовий культурний процес розвитку потенціалу раціональності, який спочатку втілено у взаємодії та спілкуванні. Це означає, що теоретичне розуміння світу та практичні аспекти діяльності, разом із суспільними інституціями, поступово відокремлюються від міфологічного, релігійного та традиційного підґрунтя і перетворюються на більш послідовні способи досягнення єдності у загальних цілях, нормах та цінностях. Традиційні уявлення, пов'язані з усталеною картиною світу, а також звичайні форми діяльності та інституції, спочатку вважалися беззаперечними, але тепер стають предметом обґрунтованої критики, перевірки та аргументації. Вони «розминаються» через комунікативні процеси. Замість нормативної згоди, яка була раніше, настав час для досягнення взаєморозуміння через аргументовану дискусію, що виражається у рамках раціонального комунікативного взаємодії або дискурсу [19, с. 297; 186, с. 159].

Комунікативна філософія, на думку дослідників віддзеркалює:

- а) можливість дискурсивного обґрунтування етичних норм і цінностей на основі регулятивного принципу ідеальної комунікації;
- б) шляхом реконструкції історичного розвитку комунікації (філогенез), а також відповідної реконструкції становлення моральної свідомості (онтогенез) – необхідність універсалістської (постконвенціональної) етики;
- в) можливість і необхідність переходу суспільства до прийняття морально-ціннісних форм соціальної інтеграції та орієнтації людської діяльності [42, с. 175; 64, с. 63].

В. Андрущенко розглядає культуру як комунікативну систему, де обмін інформацією, символами та значеннями відбувається між індивідами та групами. Він підкреслює, що культура не може існувати без комунікації, адже саме через комунікативні процеси передаються знання, цінності та норми

поведінки. Культура формує ідентичність людини, а комунікація виступає засобом підтримки та трансляції культурної спадщини [4, с. 391].

Також учений звертає увагу на роль культури у процесах соціальних змін, зазначаючи, що комунікація є ключовим механізмом, через який здійснюються соціальні трансформації. Зокрема, зміни в культурі можуть ініціюватися через зміни в засобах комунікації, що веде до переосмислення соціальних норм і цінностей. Цей процес є двостороннім: культура впливає на комунікацію, а комунікація – на культуру. Міжкультурна комунікація передбачає відкритість, толерантність і готовність до діалогу.

Однією з ключових тем у працях В. Андрущенка є роль освіти в міжкультурній комунікації. Він вважає, що освіта повинна формувати в учнів не лише знання про інші культури, але й навички ефективної комунікації з представниками цих культур. Освітні програми мають сприяти розвитку міжкультурної компетентності, що включає розуміння культурних відмінностей, емпатію та вміння вести конструктивний діалог [4].

Ми погоджуємось з думкою, що сучасний викладач повинен бути носієм та транслятором цінностей мультикультуралізму, мати глибокі знання щодо різних культур, їхньої історії, мати та демонструвати у процесі навчання мультикультурну точку зору для прояснення сутності різних соціальних явищ та наявних у суспільстві протиріч. У результаті такого освітнього впливу, як підкреслює В. Андрущенко, у студентів буде формуватися цілісний мультикультурний світогляд, який стає імперативом сучасності.

Концепція «культурної грамотності» була розроблена на початку 1980-х років американським дослідником-культурологом Є. Гіршем. Грамотність, за визначенням ученого, охоплює не тільки вміння читати, а й володіння певними знаннями-концептами всієї цивілізації в національній культурі. Грамотність – це певний звід фонових знань (якими має володіти читач), що дає змогу адекватно розуміти смисл висловлювання [181, с. 5-9].

Н. Мілько вважає, що першим кроком на шляху формування міжкультурної грамотності має стати усвідомлення особистістю того факту, що люди можуть мати свій власний погляд на світ. Для досягнення цієї мети необхідно навчитися бачити світ очима інших людей; виховати в собі толерантність до різних смаків, звичок і поглядів; навчитися знаходити спільну мову з різними людьми, зокрема інших національностей і з різних країн. Не менш важливо розуміти і приймати відмінності в культурних традиціях і звичаях інших народів. Необхідно навчитися сприймати людей різних національностей такими, якими вони є [83, с. 121].

Якщо людина готова прийняти або хоча б зрозуміти основні положення чужої культури, то вона отримує можливість адекватного спілкування на основі взаємної поваги з представниками інших культур. Важливо виховувати в студентах усвідомлення того, що всі люди, незважаючи на відмінності, мають право на існування і на вільний прояв своїх культурних особливостей. Виховання толерантності до людей, які не поділяють наших поглядів і переконань, допомагає краще зрозуміти своє місце у світі та свою культуру, виховати національну самоповагу та самосвідомість. Це і є основою для формування міжкультурної грамотності [124, с. 233].

Р. Хенві виокремлює чотири рівні міжкультурної грамотності:

- 1) знайомство з поверхневими особливостями культури – розхожими стереотипами, що сприймаються як щось екзотичне й дивне;
- 2) знайомство з глибинними особливостями іншої культури, що контрастують з особливостями власної культури – ці особливості іншої культури дратують своєю безглуздістю та несхожістю;
- 3) проникнення в сутність глибинних особливостей іншої культури, що контрастують з особливостями власної культури, – сприйняття цих особливостей іншої культури як чогось виправданого і раціонального;
- 4) сприйняття чужої культури очима її носія – культура сприймається як щось зрозуміле і добре знайоме [179, с. 166].

Міжкультурної грамотності набувають у рамках національної освіти, яка, готуючи індивіда до життя у своїй культурі, має усвідомлювати необхідність інтеграції зі світовими культурами під час освоєння національних і загальнолюдських цінностей. Не замкнутість на самого себе, а саме співвіднесеність народу зі світовою культурою, з культурою інших народів робить його нацією. При цьому наука й історія показують, що метою виховання й навчання не може бути створення універсальної людини. Людина належить завжди певній нації, суспільному прошарку, культурній традиції, історичній епосі.

З урахуванням вищесказаного необхідно прагнути створювати міжкультурне освітнє середовище в закладах освіти. Міжкультурне освітнє середовище покликане допомогти точніше враховувати особливості учнів у їхній культурній ідентифікації, сприяти успішній адаптації в інокультурному середовищі за допомогою освіти. Міжкультурне освітнє середовище у своїй сутності звернене до людської природи, до здорового глузду, до демократичних цінностей і пріоритетів правового, громадянського суспільства. Воно покликане підвести до діалогу ментальностей, культур на засадах гармонії, інтеграції та людського єднання [48, с. 9].

Міжкультурне освітнє середовище – термін, що характеризує освітнє середовище ХХІ століття. Звернемося до раніше виниклих понять – полікультурне середовище, мультикультурне середовище.

Т. Молнар визначає полікультурне середовище як:

- співорганізацію всіх елементів освітнього процесу, що задає стиль, дух, атмосферу всього життя в освітньому закладі, «уклад життя»;
- простір позитивної взаємодії індивідів, груп, культур, що представляють різні етноси, культури, релігії тощо;
- установа з багатокультурним контингентом, що охоплює різновіковий, багатонаціональний і різноконфесійний професорсько-викладацький і студентський склад, покликаний задовольнити освітні, соціокультурні та адаптивні потреби тих, хто навчається [86, с. 174].

Мультикультурне середовище – це співіснування і взаємодія в конкретному соціальному просторі різноманітних, рівноправних і рівноцінних культур та їхніх представників, а також певне ставлення особистостей до цього різноманіття, яке має на меті певне ставлення [129, с. 213].

Мультикультурне і соціокультурне середовище не тотожні. Під соціокультурним середовищем розуміють конкретний соціальний простір, за допомогою якого людина включається в культурні зв'язки суспільства. Це і сукупність різних умов життєдіяльності та соціальної (рольової) поведінки, це і випадкові контакти людини, і глибинні взаємодії з іншими людьми, і конкретне природне, предметне оточення, як відкрита до взаємодії частина соціуму (суспільства) [16, с. 243].

Особливістю сучасного суспільства є зближення народів і країн, посилення взаємодії між націями, глобалізація світу загалом, мультикультуралізм. Це призводить до змін в освіті, якій необхідно розв'язувати складні завдання, спираючись на плюралізм думок, повагу до прав людини, принципи діалогу культур:

- інтеграція молоді в полікультурне освітнє середовище, засноване на загальнолюдських цінностях;
- формування готовності підростаючого покоління до діалогу та міжкультурної взаємодії [16, с. 196].

Для вирішення зазначених завдань потрібно звернути серйозну увагу на середовище освітнього закладу (у нашому випадку – ЗВО), щоб воно стало місцем можливої культурної дискусії, дало змогу студентам пережити особистісні відмінності, навчитися розв'язувати проблеми й конфлікти міжкультурної взаємодії шляхом діалогу, співробітництва та компромісів, сформувати систему цінностей, пов'язаних із реальністю моделі світу; дати уявлення про смисл існування людини, найважливіші життєві проблеми людини та людства загалом, сформувати світогляд, а також про те, як можна розвинути культурологічні особливості учасників освітнього процесу.

Тому в сучасних умовах термін «міжкультурне освітнє середовище» доречніший, оскільки він передбачає не просто співіснування і взаємодію культур, а врахування національно-культурних особливостей учасників освітнього процесу, порівняння і взаємозбагачення контактуючих культур в особі тих, хто навчається. Для створення такого середовища, як зазначає Н. Василюшина, необхідно розвивати емпатію у взаємодії з представниками інших культур; формувати базову культуру особистості, орієнтувати на національні та загальнолюдські моральні цінності, кращі досягнення людської цивілізації та усвідомлення приналежності до світової спільноти; апелювати до національної гідності та почуттів людей, стимулювати непримиренне ставлення до таких соціальних явищ, як шовінізм, націоналізм, расизм [16, с. 156].

Міжкультурне освітнє середовище в педагогічному закладі вищої освіти, яке успішно функціонує, працюватиме на розвиток академічної мобільності студентів і викладачів, і ці два взаємозалежні фактори (міжкультурне освітнє середовище та участь у процесі академічної мобільності) вноситимуть свій значний внесок у формування міжкультурної компетенції майбутнього педагога, здатного адекватно реагувати на особливості проявів національної культури та менталітету учнів, грамотно використовувати ці особливості та менталітет, грамотно використовувати їх у своїх навчальних програмах.

Низкою вчених [28; 80; 10; 12; 30; 87; 112; 125; 133; 134] запропоновано перелік глобальних цінностей для полікультурного суспільства, що включає:

- справедливість, яка ґрунтується на невідчужуваній людській гідності, повазі до кожної людини та рівності людей. Справедливість зростає там, де люди культивують глибинну повагу одне до одного. Справедливий та рівний доступ до інформації є передумовою для взаєморозуміння;

- свобода доступу до інформації, свобода вираження, свобода віросповідання є ядром людської гідності та розвитку людства. Свобода, рівність та відповідальність балансують одна з одною;

- турбота та співчуття створюють передумови для емпатії, поваги та підтримки одне одного, що призводить до солідарності;
- причетність, що є правом та можливістю брати участь у суспільному житті та ухваленні важливих рішень;
- сталість як довгострокова перспектива для «зелених технологій»;
- відповідальність як оцінка власних вчинків. Рівень відповідальності повинен співвідноситись із рівнем володіння здібностями. Ті, хто мають більші ресурси, переймають на себе й більшу відповідальність.

Філософія зосереджує увагу на ключових аспектах людського існування, зокрема на спілкуванні, яке в епоху інформаційного суспільства повинно охоплювати різноманітні науки про основні та найважливіші аспекти людського життя. В сучасній філософії активно розвиваються спеціалізовані галузі, такі як філософія освіти, науки, техніки, бізнесу тощо. Значне місце серед них відводиться філософії людського спілкування.

Міжкультурна комунікація виникає на стику двох або більше культур, коли представники різних культурних традицій взаємодіють один з одним. Філософський аспект цього явища стосується глибших, метафізичних і ціннісних питань, таких як культурна ідентичність, універсалізм та релятивізм, а також етичні основи спілкування.

Однією з центральних філософських проблем міжкультурної комунікації є дилема між універсалізмом і культурним релятивізмом. Універсалісти стверджують, що існують загальнолюдські цінності та принципи, які можуть бути застосовані до будь-якої культури. Зокрема, Поль Рікер часто використовує в своїх роботах поняття «людина, яка може» («l'homme capable»). Він пояснює його так: «Фраза "я можу" означає, що я здатен говорити, діяти, розповідати та визнавати свою відповідальність за вчинки. Я виразив ідею про здатність чи нездатність людини виконувати ті чи інші дії» [113]. Таким чином, Рікер намагається показати, що людина в основі своїй здатна на багато чого, наділена універсальними можливостями. Однак

він також визнає, що людина не всесильна і може бути нездатна виконати деякі дії, що підкреслює момент релятивізму.

Імпонує позиція М. Стародубської, яка наголошує, що саме універсалізм мотивує шукати нових контактів за межами «кола довіри», укладати угоди про співпрацю на підґрунті фаху, а не особистої лояльності та врегульовувати суспільні процеси прозоро та системно. На ступінь прояву цього ціннісного кластера впливають ефективність і прозорість роботи формальних інститутів – що вища залежність життєвих результатів людей від знайомств, зав'язків, то менш проявленими будуть у суспільстві цінності універсалізму. Тому в країнах, що розвиваються, як правило, рівень універсалізму низький. Універсалізм проявляється в трьох ключових цінностях:

1. Толерантність регулює усвідомлення та прийняття інакшості інших людей і думок, широту світосприйняття та здатність до зрілої взаємодії з людьми, відмінної від власного.
2. Справедливість і захист регулює запит на суспільну справедливість і рівні можливості, захист слабших та ненасильницький спосіб врегулювання диспутів.
3. Природність регулює екологічність взаємодії з оточенням, готовність адаптуватись до зовнішніх умов (як ефективніше діяти за відсутності інтересу чи розуміння – змусити й пояснити чи вмотивувати?) [125, с. 74].

Натомість релятивісти вважають, що кожна культура має свої унікальні цінності, норми та значення, які не можна порівнювати чи оцінювати з точки зору іншої культури. Культурний релятивізм тісно пов'язаний з етичним релятивізмом, який стверджує, що істина є відносною, а не абсолютною. Поняття правильного і неправильного визначається виключно окремою людиною або суспільством. Оскільки істина не є об'єктивною, неможливо встановити єдиний стандарт, який би підходив для всіх культур. Жодна людина не може однозначно стверджувати, що інша права або помиляється;

це питання суб'єктивної думки, і жодне суспільство не має права засуджувати інше.

Розвиваючи концепцію герменевтики, Ганс-Георг Гадамер звертає увагу на те, що будь-яка комунікація є процесом інтерпретації. У міжкультурній комунікації це означає, що кожен учасник взаємодії інтерпретує не тільки інформацію, а й культурні контексти та символи. Інтерпретація міжкультурних посилянь стає складним процесом, оскільки учасники повинні брати до уваги різні системи значень і культурних кодів. Розглядаючи мову як середовище герменевтичного досвіду, Гадамер виходить із того, що сам людський досвід світу є мовним. Світ знаходить свій вираз через мову, отже філософське значення герменевтичного досвіду полягає в тому, що в ньому досягається істина, недоступна науковому пізнанню. У прагненні розвинути поняття істини, відповідно до герменевтичного досвіду (що проявляється через досвід філософії, мистецтва та історії), Г.-Г. Гадамер звертається до поняття гри. Він підкреслює, що гра має свою власну сутність, яка залучає гравців і тримає їх, тому суб'єктом гри є не гравець, а сама гра. Спираючись на те, що розуміння є частиною процесу досягнення істини і що герменевтичне звернення – це не наша дія, а «дія самої справи», вчений застосовує поняття гри до герменевтичного феномена, роблячи його ключем до розуміння істини. Логічна самосвідомість гуманітарних наук, яка супроводжувала їх формування в ХІХ столітті, залишалася повністю під впливом моделі природничих наук. Зрозуміти те, що нам говорить інший, означає досягти взаєморозуміння щодо суті питання. Увесь цей процес відбувається через мову. Гадамер трактує розуміння як універсальний спосіб існування людини. Людина повинна розуміти себе, інших, події, що відбуваються, історію, мистецтво тощо. З цієї перспективи людське буття можна визначити як розуміння. Таким чином, герменевтика перетворюється на онтологію – науку про буття. Як послідовник ідей В. Дільтея, Е. Гуссерля та М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамер зводить герменевтику, як філософське вчення, до основ людського життя, до самої сутності людини. У своїй праці «Істина і

метод» Г.-Г. Гадамер розглядає герменевтику не як методологію гуманітарних наук, а як спробу зрозуміти, що ці науки представляють собою поза рамками їхньої методології, і як вони пов'язані з нашим загальним досвідом. Його герменевтика базується на гайдеггерівському розумінні мови. Пояснюючи суть герменевтики, Гадамер зазначає: «Герменевтика – це передусім вправна практика. Мистецтво, про яке йдеться, – це мистецтво повідомлення, усного перекладу, пояснення та викладання, і воно, звісно, включає мистецтво розуміння, що є його основою і необхідне там, де зміст чогось є неочевидним або двозначним» [22, с. 86]. Основною тезою герменевтики є те, що вона спирається виключно на мову: все, що стосується герменевтики, включно з об'єктивними та суб'єктивними передумовами, має витoki з мови. Оскільки «все існує в мові», мова зберігає як сенс, так і суб'єктивні та об'єктивні передумови розуміння. Мова є тим світом, що оточує людину, без мови неможливі ні життя, ні свідомість, ні мислення, ні відчуття, ні історія, ні суспільство. Усе, що пов'язане з людиною, відображається в мові. В цьому підході Гадамера до мови й герменевтики помітна тенденція до онтологізації розуміння. Для М. Гайдеггера, розуміння є не окремим видом діяльності, а фундаментальним способом буття людини. Актуалізацію проблеми процесу розуміння можна пояснити загостренням геополітичної та суспільно-політичної ситуації, посиленням суперечностей сучасної епохи, відсутністю спільної мови та знеціненням традиційних ключових понять. Розуміння є характеристикою людського існування, «способом буття», властивим кожному з нас, і саме тому воно об'єднує людей.

Завдання філософської герменевтики полягає в тому, щоб «виявити герменевтичний вимір у його повному обсязі та основному значенні для нашого світосприйняття, у всіх його аспектах – від людської комунікації до соціальної маніпуляції, а також від досвіду окремої особи як у цьому суспільстві, так і щодо цього суспільства» [20, с. 290].

Культурний плюралізм – це ще одна ключова концепція, яка стверджує, що існує множинність культур, які мають право на існування і повинні

взаємодіяти на рівноправних умовах. Це означає, що міжкультурна комунікація повинна ґрунтуватися на принципах толерантності, взаємоповаги та рівності. Сучасний європейський мислитель П. Рікер зазначає первісний універсалізм та неоднорідність європейської культури, пропонуючи розглядати європейську універсальність як сукупність її різноманітних елементів, що відображають культурний плюралізм. Варто зазначити, що проблема культурного різноманіття зумовлена специфічними соціокультурними процесами, що відбуваються у світі. Культурний плюралізм є реальним наслідком ускладнення міжкультурних і цивілізаційних зв'язків, а також творчим діалогом між культурними традиціями в контексті глобальної цивілізації, що стимулює пошук теоретичних стратегій і практичних рішень [114, с. 361]. У цьому контексті постає важливість реалізації політики толерантності, що є необхідною в умовах глибокого культурного розмаїття.

Філософія міжкультурної комунікації також включає етичний вимір. П. Рікер у своїй філософії звертається до питання про відповідальність у процесі комунікації. Згідно з його концепцією, міжкультурна комунікація повинна базуватися на принципах етики взаємоповаги та діалогу, де кожен учасник спілкування несе відповідальність за правильне тлумачення та збереження культурного контексту свого співрозмовника [114].

Як стверджують І. Кузнецова, О. Рубанець, розвиток етики комунікацій та раціонального дискурсу, разом із затвердженням наукової раціональності, раціональних процедур, аргументації та висновків, сприяє формуванню професійної етики, основам толерантності, поваги до інших і дотриманню етики обговорення наукових проблем і наукових дискусій. У контексті впровадження загальних етичних принципів, які базуються на взаємодії «Я» і «Інший», врахування досвіду Іншого та комунікація в навчальному процесі виступають як складові загальнолюдських комунікацій, що ґрунтуються на ідеях поваги до особистості та автономії людської свідомості й мислення [60, с. 82].

Сучасний німецький філософ М. Рідель намагається повернути західну філософію до етико-комунікативної тематики. У своїй комунікативній філософії він акцентує на основних поняттях свободи та відповідальності. Для М. Ріделя реальна свобода проявляється як свобода дій, що обмежена закономірностями природи. Бажання людини слід аналізувати через призму природних законів. Етична проблематика відіграє важливу роль у комунікативній теорії. Розум більше не вважається єдиною авторитетною основою для пошуку загальних моральних норм і цінностей [112, с. 70]. На думку К.-О. Апеля, необхідно створити нову етику, яка буде нести відповідальність за людську діяльність і її наслідки. Ця етика передбачає спільну солідарну відповідальність людей за свої вчинки та вирішення проблем через досягнення взаєморозуміння й інтерсуб'єктивне узгодження базових етичних норм і принципів, а також забезпечення рівноправності всіх учасників комунікативної спільноти [37, с. 231].

Глобалізація відкриває нові можливості для міжкультурної комунікації, але водночас ставить перед нею нові виклики. Стандартизація та масова культура можуть нівелювати унікальні особливості окремих культур, зменшуючи різноманітність культурних моделей. У цьому контексті філософія міжкультурної комунікації повинна враховувати загрози культурної гомогенізації і сприяти збереженню культурного різноманіття. З іншого боку, глобалізація сприяє розвитку гібридних культур, де відбувається змішання елементів різних культурних традицій. Це викликає нові філософські питання щодо ідентичності та самобутності в умовах постмодерної культури, де межі між культурами стають все менш чіткими.

Глобалізація та різноманітні засоби масової комунікації, спричинені електронною епохою, зблизили культури так, як це було неможливо раніше. Це свідчить про те, що відмінності між народами і культурами зменшуються. Глобалізація, що розуміється як усвідомлений взаємозв'язок між різними народами та результат інтернаціоналізації бізнесу і торгівлі, а також соціальних, культурних, релігійних і політичних сил, що діють через регіони

та кордони, має значний вплив на наші уявлення про себе як про членів певної культурної спільноти [50, с. 94]. Міжкультурна філософія набуває глобального відтінку, оскільки кожен філософ стикається з великою кількістю глобальних проблем, на які він зобов'язаний відповідати не тільки як філософ, але і як людина. Якщо тільки ми не живемо в якомусь віддаленому куточку світу, де майже не контактуємо з іншими людьми, ми стикаємося з результатами діяльності інших людей, з проблемами, які ми не створили, і з необхідністю реагувати на них. Наприклад, зміна клімату та глобальне потепління, незалежно від того, віримо ми в те, що воно відбувається чи ні, вимагає від нас відповіді, оскільки ставить питання про те, як ми повинні використовувати ресурси, і які саме ресурси це мають бути. Питання про спільне благо, про справедливість розподілу і про справедливий розподіл ресурсів вимагають глобальної відповіді, особливо перед обличчям нинішніх глобальних криз. Це, по суті, філософські питання, і, оскільки жодна окрема культура не може авторитетно відповісти на них від імені всіх нас, це питання, звернені до кожного. Те, що на ці питання немає простих відповідей, робить більш нагальною необхідність міжкультурного діалогу про них, і філософи, перш за все, мають відігравати важливу роль у критичному реагуванні на них. Тиск, який чиниться на індивідів, щоб вони відповідали на глобальні питання і проблеми, змушує нас думати про себе в глобальному контексті і поза межами наших звичайних ролей як громадян і членів певної культурної спільноти або нації. Хоча ми перерахували низку глобальних питань, до вирішення яких, на нашу думку, можуть долучитися філософи з різних культур і середовищ, лише сміливий філософ або дурень наважиться говорити з будь-яким ступенем авторитету про завдання філософії, так, ніби існує певна кількість цих завдань, які наперед визначені для філософів. Міжкультурна філософія зробить свій внесок у вирішення тих проблем, які є універсальними за своєю природою, і, можливо, це і є особливістю філософії, що вона розглядає універсальні питання, хоча і з місцевим культурним колоритом. Проте, якщо нам важко відповісти на

питання, що таке філософія, то питання про її загальні завдання буде не простішим, і різні культури будуть акцентувати увагу на різних проблемах. Для одних важливим може бути питання розподільчої справедливості, для інших – мета і сенс життя. Незважаючи на це, відмінності в акцентах не впливають на кількість універсальних питань, в яких будуть зацікавлені філософи всіх напрямків. Деякі з головних проблем філософії, до яких кожен може долучитися, можна звести до кількох фундаментальних питань. Макінтайр, наприклад, вказує на те, що одним з головних завдань філософії є формулювання і пошук відповідей на питання, які ставлять звичайні люди, а не лише професійні філософи [202, с. 343].

Кожна філософська перспектива пропонує різні способи вирішення філософських питань – які беруть свій початок у реальних проблемах, а не лише в ідеалізованих проблемах, що цікавлять лише філософів – можуть бути задіяні. Різні перспективи є важливим творчим ресурсом, оскільки вони надають нам різні способи не лише формулювання проблем, але й їх вирішення. Тому важливо, щоб ми забезпечили збереження цих різних точок зору. Це, звичайно, нелегке завдання, зважаючи на тенденцію, оскільки філософія стала глобальною, до того, що філософське мислення здебільшого здійснюється однією мовою – англійською. Це має свої переваги, але не слід забувати, що різні мови дають різні погляди на світ, оскільки вони виникають у різних культурах. Це, звичайно, думка про те, що мова забезпечує особливий спосіб бачення світу, і є відлунням часто цитованого вислову Вітгенштайна про те, що межі мови – це межі світу [17, с. 171]. Це означає, що мова відіграє унікальну роль в артикуляції того, як група людей, що живуть у певному часі та просторі, сприймає світ. Оскільки існує багато спільного досвіду, і, як ми вже стверджували, оскільки багато проблем, які хвилюють людей, є однаковими, не дивно, що різні мови матимуть вирази для спільних запитань і турбот. Однак не погоджуємось з Вітгенштайном, що межі мови – це межі світу.

Ф. Віммер представляє концепцію філософії у двох аспектах. Перш за все, це тематичне дослідження, що складається з онтології, епістемології та етики. Це ширше розуміння філософії, яке підтримує теорію про те, що існують різні витoki і способи філософствування, засновані на різних культурах. По-друге, воно базується на певних формах мислення та аргументації. Ця теорія вважає, що все, що є філософським, вкорінене в грецьких та європейських традиціях та історії. Перша точка зору має багато міжкультурних аспектів, а друга відображає «вестернізацію» або «окциденталізацію». Останній погляд не має майбутнього, оскільки він не сприяє глобалізаційним і крос-культурним аспектам філософії. Таким чином, ми бачимо, що культура і філософія нерозривно пов'язані між собою [185, с. 156].

Міжкультурна філософія, як стверджують сучасні філософи, не повинна бути просто домінуванням однієї культури над низкою інших культур. Тобто, міжкультурна філософія не представлена однією культурою чи філософською традицією, як, наприклад, англо-американська культура, що визначає характер філософської взаємодії з іншими, менш домінуючими філософськими традиціями, що виникають в інших культурах, традиціях і мовах. Концептуальний простір повинен давати місце для більш ніж однієї культури, мови і традиції. Глобалізація надає можливість для створення такого спільного концептуального простору. Однак глобалізація – це палиця з двома кінцями. З одного боку, вона може бути засобом передачі домінуючої монокультури, яка колонізує спосіб мислення в різних частинах світу. З іншого боку, вона може бути способом об'єднання культур і традицій у спільний простір, щоб показати, що існують спільні проблеми, з якими стикаються всі люди, і які філософи звідусіль можуть висвітлити.

Враховуючи той факт, що звернення до сутності міжкультурної філософії не скаже нам, як філософствувати міжкультурно, ми повинні запитати, хто ставить питання, або запитати, як філософи можуть філософствувати міжкультурно. Для того, щоб займатися міжкультурною

філософією, філософи самі повинні бути міжкультурними. На відміну від інших філософських питань, питання міжкультурної філософії відповідає внутрішньому культурному мапуванню філософа. Для того, щоб філософствувати міжкультурно, філософи повинні бути здатними де- і ре-територіалізувати свої культурні території або деконструювати свої погляди на міжкультурність знову і знову. Філософування міжкультурно не може бути залученням до статичної, систематичної філософії, оскільки це обмежувало б або прив'язувало філософію до певної культурної схеми. Інший важливий аспект полягає в тому, що до міжкультурної філософії не може підходити один філософ. Міжкультурно орієнтовані філософи потребують філософів з інших культур для того, щоб ре- і де-територіалізувати свої культурні території. Філософствувати інтеркультурно – означає філософствувати з іншими людьми з інших культур у множинних формах, не відмовляючись від власної сингулярності. Філософія не є виключно репрезентацією розуму філософа. Їхні внутрішні культурні території відображаються в їхньому способі мислення. Без міжкультурного залучення та без постійної гібридизації філософи взагалі не зможуть філософствувати міжкультурно [203].

Таким чином, міжкультурна філософія – це «новий рух» у філософії, який стверджує, що хоча філософія за своєю природою є універсальною та ідеальною, вона все ж має елемент партикулярності, а отже, культурної. Іншими словами, кожна філософія має культурне підґрунтя. За словами Рауля Форне-Бетанкура, завданням міжкультурної філософії є «рефлексія над культурністю чи релігійністю кожного виду мислення на кожному рівні, пошук універсальних аргументів і концепцій, а також віддання належного відповідним регіональним філософським традиціям» [171, с. 9-39]. Міжкультурна філософія вказує на конфлікт, поєднаний з вимогою. Конфлікт між зарозумілим і монополізуючим домінуванням «європейської філософії», з одного боку, і «неєвропейською» філософією, яка довгий час була витіснена на узбіччя, з іншого [26, с. 169]. Отже, вимога або претензія означає, що

неєвропейські філософії хочуть звільнитися від кайданів європоцентризму і вимагають рівних прав у внесенні власного бачення у вирішення світових проблем. Міжкультурна філософія спрямована на пошук справжніх філософських істин, які можна знайти в різних філософських традиціях, і стверджує, що відмінність сама по собі може бути свободою, яка повинна бути взаємно визнана. Таким чином, міжкультурна філософія запобігає тенденції багатьох філософій, культур, релігій та політичних поглядів до глобального поширення. Міжкультурна філософія виступає за єдність без одноманітності. Транскультурний характер формального, технологічного та наукового понятійного апарату не слід плутати з духом міжкультурності.

Міжкультурність філософії має утвердитися не в глобальних чи універсальних інтересах, а в різних конкретних культурах. У зв'язку з цим існують чотири суперечливі пропозиції або гіпотези, які займають чільне місце в дискусії про міжкультурну філософію:

1. Історіографія культур і філософії зазвичай є європоцентричною.
2. Кожне філософське положення, що претендує на універсальну істинність, є культурно зумовленим.
3. Історія філософії повинна розширювати свій горизонт за рахунок включення нових джерел, традицій і текстів.
4. Необхідно критикувати презумпцію і претензії на вищість західних філософських традицій.

Погоджуємось із Ф. Віммером, щодо важливості прояснення та аргументації зазначених пунктів для визначення предмету міжкультурної філософії. Відповідно, міжкультурно орієнтована філософія «повинна розробити концепцію філософії, як матеріально, так і формально визначену».

Унікальність міжкультурної філософії полягає в тому, що, за словами Р. Молла, вона має наступні чотири перспективи:

1. Філософську: з цієї точки зору жодна філософська система не може стверджувати, що вона є універсальною. Варто підкреслити, що витoki філософії лежать не в одній культурі, а в трьох або більше. Неправильно

вважати, що філософія віддає перевагу якійсь одній мові, традиції чи культурі.

2. Богословську: у даному контексті, міжкультурність означає міжрелігійність. Таким чином, жодна релігія не може претендувати або проголошувати повне володіння релігійністю або її істинами.

3. Політичну: відповідно, міжкультурність підтримує плюралістичне демократичне ставлення. Політична мудрість не може бути надбанням однієї партії, групи чи ідеології. Якщо такі ексклюзивістські претензії висувуються на політичній арені, то це призводить до небезпечного фундаменталізму.

4. Педагогічну: яка є найважливішою, оскільки вона відповідає за впровадження духу міжкультурності у всіх його аспектах [203, с. 82].

Міжкультурна комунікація стала ключовим аспектом сучасного світу, де глобалізація і зростаюча мобільність людей сприяють активному взаємодії різних культур. У таких умовах філософія міжкультурної комунікації відіграє вирішальну роль у розвитку взаєморозуміння, толерантності та ефективної комунікації між представниками різних культур. Дослідження цієї теми дозволяє зосередитися на філософських аспектах, що сприяють глибинному осмисленню процесів міжкультурної взаємодії та подолання бар'єрів, що виникають у спілкуванні.

Дослідження філософії людського спілкування є міждисциплінарним і має значення не лише в теоретичному плані, а й у практичному використанні. Практичні аспекти філософії людського спілкування включають кілька рівнів:

- Академічне спілкування (робота наукових шкіл, публікації, видання монографій, навчальної літератури тощо).
- Наукове спілкування (діяльність міжнародних організацій, міжнародних та регіональних з'їздів, літніх шкіл, конференцій, форумів, симпозіумів, круглих столів тощо).
- Інтернет-спілкування (розвиток глобального спілкування, віртуальні форми спілкування, Інтернет-конференції, телемости й інші технологічні інструменти).

Відзначено, що філософія спілкування допомагає розширити горизонти розуміння, сприяє побудові взаєморозуміння та зменшенню культурних бар'єрів.

У розділі також висвітлено роль вчених та філософів у дослідженні міжкультурної комунікації, а також їхні підходи до цієї проблематики. Зазначено важливі аспекти, такі як культурний релятивізм, емпатія, герменевтика, комунікативна етика, та постколоніальна критика, які сприяють покращенню спілкування між різними культурами.

Філософський концепт міжкультурної комунікації є багатовимірним явищем, що об'єднує онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, етичні та політичні аспекти. Його дослідження дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми взаємодії між культурами, але й сприяє формуванню ефективних підходів до вирішення сучасних глобальних викликів. Філософія міжкультурної комунікації акцентує увагу на значенні діалогу, толерантності та взаємоповаги як базових принципів побудови гармонійних стосунків між культурами. Зважаючи на зростаючу роль глобалізації та цифровізації, цей концепт набуває дедалі більшого значення для збереження культурного різноманіття, подолання бар'єрів у спілкуванні та створення умов для співпраці в умовах динамічного світового простору.

Таким чином, розглянуті нами основні поняття дослідження актуалізують проблему міжкультурної комунікації фахівців і спонукають перейти до визначення такого важливого поняття як «підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації».

Перейдемо до уточнення суті наступної групи базових понять дослідження «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутніх педагогів», «підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації».

Професійна підготовка педагога є ключовим елементом забезпечення якості освіти, що відображено в численних наукових дослідженнях як в Україні, так і за кордоном.

Визначальною складовою став наказ Міністерства освіти і науки України № 801 від 03.09.2019 р. «Про затвердження Концепції розвитку іноземної мовної освіти в Україні на період до 2025 року» [53], у якому зазначено, що професійна підготовка майбутніх педагогів повинна передбачати використання інноваційних методик, зокрема засобів дистанційного навчання, мультимедійних технологій тощо. Концепція також наголошує на важливості розвитку міжкультурної компетентності вчителів, що означає здатність до розуміння інших культур та різних систем цінностей, уміння взаємодіяти з представниками інших культур. Окрім того, увагу зосереджено на необхідності врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі викладання іноземних мов. Це означає, що вчителі повинні використовувати різні підходи до навчання, забезпечувати індивідуальне консультування та підтримку.

Отже, нормативні документи, пов'язані з підготовкою вчителів, не тільки визначають базові вимоги до знань, умінь і навичок вчителів, але й враховують актуальні тенденції у галузі освіти та вимагають від вчителів здатності до інноваційного мислення та розвитку міжкультурної компетентності.

Цікавим є той факт, що у різних джерелах можуть бути використані різні терміни та визначення понять, але усі вони мають спільну мету – формування високої кваліфікації фахівців у певній професійній галузі.

Українські дослідники також активно займаються дослідженням професійної підготовки майбутніх педагогів. Історичний аналіз підготовки викладачів іноземних мов на території України простежується у доробку В. Безлюдної [8], А. Долапчі [31], О. Місечко [84] та ін. Н. Бідюк [12] звертає увагу на роль іноземної мови у системі освіти сучасного світу. Н. Мілько [83] наголошує на важливості практичної підготовки викладачів, використання інноваційних методів та технологій у викладанні іноземної мови. Підходи, методи, засоби та технології навчання іноземних мов проаналізовано в наукових студіях О. Безкоровайної [7], А. Біліченко [13], О. Бігіч [19],

О. Тарнопольського [127], Л. Халікової [130], Н. Христич [131], О. Юніної [136] та ін. Вагомий внесок, у рамках питання становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов представлено у роботі С. Ніколаєвої [91], яка дала наукове обґрунтування структури системи підготовки вчителів іноземних мов.

Згідно Закону України про Вищу освіту ст. 1 «професійна підготовка – це організований, безперервний і цілеспрямований процес формування і розвитку в осіб рядового і начальницького складу професійних компетентностей, необхідних для професійної діяльності за певною професією (спеціальністю) та успішного виконання посадових обов’язків у відповідній галузі, а також їх своєчасного оновлення та вдосконалення» [40].

За «Педагогічним енциклопедичним словником» професійна підготовка являє собою систему професійного навчання, метою якої є прискорене набуття тими, хто навчається, навичок, необхідних для виконання визначеної роботи або ж групи робіт [25].

Повний аналіз сутності професійної підготовки міститься у праці В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як процесу професійного становлення майбутніх фахівців, мети і результату ЗВО, необхідності включення студента у навчально-виховну діяльність [117, с. 93].

Н. Мельник розуміє «професійну підготовку як результат комплексного освітнього процесу, що характеризується широтою загального світогляду і високої загальної культури особистості, володінням професійними знаннями з педагогіки, психології, теорії та наукових основ управління» [81, с. 119].

Сучасний педагог має володіти не лише знаннями рідної та іноземної мов, але й глибоко розуміти правила етикету, традиції, культурні особливості спілкування та вміти використовувати невербальні засоби комунікації. У зв’язку з цим заклади вищої освіти, зокрема викладачі, повинні впроваджувати інноваційні підходи до організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів.

Не можна залишити поза увагою і напрацювання К. Годлевської [23], К. Котун [57], Н. Постригач [23], Ю. Старощук [23], які зазначають, що ефективна система професійної підготовки вчителів спирається на надійну законодавчу та нормативну базу, яка гарантує високі стандарти освітньої якості та підтримує безперервний професійний розвиток педагогів.

В Україні професійна підготовка майбутніх учителів зазнавала значних змін у контексті освітніх реформ, зокрема впровадження концепції Нової української школи (НУШ). Дослідники підкреслюють необхідність формування у педагогів компетентностей, що відповідають сучасним вимогам, з акцентом на інтеграцію теоретичних знань та практичних навичок. Зокрема, Н. Науменко [89] зазначає, що процеси глобалізації та інформатизації впливають на підготовку вчителів школи, вимагаючи адаптації до нових освітніх стандартів.

Вітчизняні дослідники, акцентують увагу на важливості випереджальної професійної підготовки, яка орієнтована на освоєння компетенцій, необхідних для активної професійної діяльності в довгостроковій перспективі. О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова [32, с. 107] підкреслюють, що така підготовка передбачає проєктування педагогічного процесу, спрямованого на формування знань, умінь та ціннісних орієнтацій, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Зокрема Т. Цюняк, у своїй дисертації «Система професійної підготовки майбутніх магістрів педагогіки вищої школи» [132], наголошує на системному підході до підготовки педагогів. Авторка визначає, що «професійна підготовка є складним і багатоетапним процесом, який включає фундаментальну, спеціальну та практичну складові, спрямовані на формування у педагогів здатності до саморозвитку та інноваційної діяльності» [132, с. 264].

В. Кремень у статті «Підготовка вчителя: виклики і відповіді» [58] звертають увагу на необхідність врахування сучасних викликів, таких як цифровізація освіти та зміна запитів суспільства до професійної

компетентності вчителя. На думку вченого, «підготовка педагогів повинна включати опанування цифровими інструментами, вміння створювати інклюзивне середовище та використовувати сучасні методики навчання» [58, с. 5].

Н. Авшенюк та колектив авторів у монографії «Перспективи і пріоритети педагогічної освіти в епоху соціальних викликів» [1, с. 217] пропонує впровадження інноваційних підходів, що враховують контекст глобалізації. Він акцентує увагу на важливості міждисциплінарного підходу до підготовки педагогів, який забезпечує інтеграцію знань з різних галузей.

У монографії «Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі» Г. Товканець зазначає, що «майбутньому вчителю слід орієнтуватися на розвиток у учнів критичного мислення, вміння оцінювати надійність джерел інформації, виділяти необхідні відомості та їх обробляти, аналізувати та оцінювати власні і чужі твердження, припущення, висновки, аргументи, гіпотези та переконання. Важливо також навчити ставити запитання для отримання більш точної інформації або її перевірки, розглядати проблему з різних перспектив та порівнювати різні підходи до її вирішення, формулювати власну позицію та ефективно обирати мовні засоби для побудови висловлювань, а також приймати обґрунтовані рішення» [128, с. 134].

У дисертації «Професійна підготовка андрагогів в університетах Німеччини» [27] М. Гуляєва акцентує увагу на специфіці підготовки педагогів для освіти дорослих. Науковиця вважає, що «підготовка андрагогів повинна базуватися на інтеграції педагогічних, психологічних та соціальних знань, а також на розвитку навичок фасилітації та менторства» [27, с. 42].

Зарубіжні науковці також активно досліджують питання професійної підготовки педагогів, зосереджуючись на різних аспектах цього процесу. Зокрема, міжнародні дослідження підкреслюють важливість безперервного професійного розвитку вчителів, що включає підвищення кваліфікації, участь у професійних спільнотах та впровадження новітніх педагогічних практик.

Дослідження, опубліковане в журналі «Professional Development in Education» [214], наголошує на необхідності створення умов для постійного професійного зростання педагогів, що сприяє підвищенню якості освіти загалом.

Таким чином, аналіз наукових джерел показує, що професійна підготовка педагогів розглядається як багаторівневий процес, який потребує врахування сучасних викликів, інноваційних підходів та міждисциплінарності. Вітчизняні та закордонні дослідники акцентують увагу на необхідності інтеграції теоретичних знань з практичними вміннями, а також на розвитку навичок адаптації до нових умов освітньої діяльності. Важливо також зазначити, що професійна підготовка майбутніх педагогів є актуальною та важливою проблемою в Україні. Зокрема, у зв'язку з європейською інтеграцією та інтенсивним розвитком міжнародної співпраці, зростає потреба в кваліфікованих педагогах з навичками міжкультурної комунікації. Тому питання професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є актуальним і потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

Отже, поняття «професійна підготовка», «майбутні педагоги» та «професійна підготовка майбутнього педагога до міжкультурної комунікації» є взаємопов'язаними та важливими для забезпечення якісної освіти в галузі іноземних мов. Для досягнення успіху у цих сферах, необхідно враховувати різноманітність визначень та підходів до їх розуміння, а також забезпечувати постійний процес професійного розвитку майбутніх педагогів. Європейський портфоліо з мовної освіти (ЄПМО) – це інструмент, який розробила Рада Європи для оцінки та розвитку мовної компетентності студентів, вчителів та інших осіб, які навчаються чи працюють у мовній сфері, може бути використаний як самостійний інструмент або як доповнення до інших мовних програм. ЄПМО є важливим інструментом для розвитку та сприяння міжкультурної освіти. Він допомагає вчителям і студентам розуміти взаємозв'язки між мовою та культурою, та надає можливість вивчати інші

культури та мови. Це особливо важливо в контексті сучасного глобалізованого світу, де вміння розуміти та спілкуватися з людьми з різних культур є ключовим компетенцією.

Варто зазначити, що Європейський портфоліо з мовної освіти є важливим інструментом для іншомовної підготовки вчителів і розвитку мовної компетентності студентів, а також для сприяння міжкультурному розвитку. Його використання може покращити якість навчання та забезпечити більш ефективну підготовку фахівців у галузі мовної освіти.

Професійний розвиток педагогів і їх готовність до міжкультурної комунікації є важливою складовою професійного розвитку, оскільки дозволяє їм ефективно працювати у мультикультурному середовищі [145, с. 1108].

Таким чином, теоретичні основи дослідження міжкультурної комунікації охоплюють широкий спектр аспектів: від дефінітивного аналізу основних понять до розгляду психологічних, культурних та соціальних чинників, що впливають на процеси міжкультурної взаємодії. Вивчення міжкультурної комунікації вимагає міждисциплінарного підходу, що включає аналіз культурних, когнітивних, психологічних та соціальних аспектів комунікативного процесу.

Метою підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є формування у них необхідних компетенцій для успішної взаємодії в багатокультурному освітньому середовищі. Це передбачає розвиток знань про культурні відмінності, умінь ефективної комунікації з учнями та колегами з різних культурних спільнот, а також виховання толерантності, емпатії та культурної чутливості. Основна мета полягає у забезпеченні готовності педагогів створювати інклюзивне та сприятливе середовище для навчання, яке поважає та підтримує різноманіття.

Оскільки культурне походження людей не завжди абсолютно різне, але певним чином схоже або навіть може бути ідентичним у деяких моментах, не існує загального рішення для всіх міжкультурних ситуацій. Натомість міжкультурні навички є загальним терміном для низки різних навичок. У

таблиці 1 представлено сфери компетентностей, перелік м'яких навичок і жорстких навичок, які складають міжкультурну компетентність.

Табл. 1.2 Сфери компетентностей та навички міжкультурної комунікації

МІЖКУЛЬТУРНІ НАВИЧКИ			
СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	ЕКСПЕРТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	СТРАТЕГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	ОСОБИСТА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
Уміння спостерігати	Знання	Управління стресом	Бажання вчитися
Саморефлексія	Розуміння	Управління конфліктами	Адаптивність
Здатність змінювати точку зору	Експертиза в конкретних країнах	Орієнтація рішення	Відкритість
Толерантність	Мовознавство	Розробка стратегії	Неупередженість
Емпатія		Емпатія	
Використання мереж	Оптимістичний настрій	Використання мереж	Оптимістичний настрій

Аналіз робіт зарубіжних авторів у сфері міжкультурної комунікативної компетенції дає змогу зробити висновок, що при домінантному аспекті вивчення розвитку міжкультурної комунікації на сучасному етапі враховується таке:

1. Динамічний розвиток міжкультурного спілкування між представниками різних культур дає змогу адаптувати навички спілкування в професійну міжкультурну комунікацію для обміну новими ідеями, дослідженнями всередині професійного глобального суспільства.

2. У зв'язку з виниклою потребою спілкування на професійному рівні між представниками різних культур варто використовувати мову лінгва-франка зі своєю специфікою. В умовах глобалізації лінгва-франка це функціональний тип мови, що використовується як засіб міжетнічного

спілкування між носіями різних мов в обмежених сферах соціальних контактів.

3. Для вдосконалення міжкультурної комунікації на професійному рівні необхідно оволодіти стандартами (кліше) іноземною мовою з огляду на специфіку культури суспільства.

4. Професійний обмін знаннями є одним із ключових процесів міжкультурної комунікації, що має здійснюватися в рамках взаємодії, а знання основних правил оформлення професійних здобутків з погляду іноземної мови дає змогу гідно презентувати свої здобутки на міжнародному рівні.

Проблема формування міжкультурної компетентності фахівців, особливо в міждисциплінарних галузях, є новою та недостатньо дослідженою, але надзвичайно актуальною. З кожним днем вона привертає все більше уваги педагогів і науковців. Міжкультурна компетентність була предметом досліджень таких учених, як М. Августі [144], Дж. Армсронг [141], М. Беннетт [147], Н. Гійєн-Іпарреа [173], В. Гудікунст [174], Д. Дердофф [161], Дінгес [164], М. Дулі [165], Р. Дервін [163], О. Іліє [184], Дж. Коестер [201], М. Люстіг [201], М. Орсіні-Джонс [210], С. Пінто [213], В. Тейлор [224], М. Хаммер [178], Г. Чен [156] та ін. Загального усталеного визначення «міжкультурна компетентність» у зарубіжній науковій літературі не представлено, тому що дане поняття вчені розглядають як багатоаспектне явище. Вчені зазначають, що для забезпечення високої якості професійного продукту вирішальну роль відіграє кваліфікація фахівця (міжкультурні знання, етика поведінки, навички вербального та невербального спілкування, міжкультурна комунікація, розуміння різних культурних картин світу) та особисті якості (психологічні та комунікативні характеристики), тобто міжкультурна компетентність. Фахівці різних галузей стикаються з міжкультурними проблемами через перебування в іншому культурному середовищі. Такі проблеми вирішуються шляхом комунікації та

інформування про особливості і норми поведінки, обмеження, соціальні табу тощо [118, с. 267].

Нинішні студенти закладів вищої освіти за освітньою програмою «Германська мова і література, переклад включно», «Середня освіта. Мова і література (англійська)» – це майбутні фахівці, які будуть здійснювати обмін культурними досягненнями, співпрацювати в міжнародних наукових, економічних, соціальних проєктах, працювати в полікультурному середовищі для забезпечення успішної міжкультурної взаємодії в міжнародному освітньому просторі. Безсумнівно, для успішного виконання цих завдань майбутній фахівець має бути міжкультурно компетентним.

Зупинимось детальніше на визначенні поняття «міжкультурна компетентність».

Слід погодитись з думкою С. Радул, який, зазначає, що міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови є важливим результатом університетської освіти, базовим показником його якості в контексті глобальних тенденцій інтеграції освітнього простору в сучасному світі; є інтегративною професійно-особистісною характеристикою, що уособлює сукупність знань (лінгвістичних, соціокультурних, професійних, культурологічних), умінь (вербальної, невербальної, паравербальної комунікації, загальнокультурних та культурноспецифічних) та орієнтацій (лінгвокраїнознавчих, пізнавальних, лінгвістичних, предметних, поведінкових, орієнтацій на комунікацію) на змістовній основі продуктивної реалізації теорії «діалог культур» як освітнього метапринципу; передбачає розвинену мотивацію майбутнього вчителя до участі в міжкультурній комунікації, у тому числі на професійному рівні [111, с. 40].

Існує також точка зору, згідно з якою міжкультурна компетенція є певною якістю особистості, що ґрунтується на тверезому усвідомленні світу, історії та готовності до дії [212, с. 139].

Поняття міжкультурної компетенції, її структура та способи оцінювання активно розробляються М. Байрамом. Модель міжкультурної

компетенції, розроблена цим автором, складається з п'яти елементів: стосунки, знання, уміння інтерпретації та співвіднесення, уміння відкриття та взаємодії, критичне усвідомлення культури або політична освіта [151, с. 548].

Е. Тейлор тлумачить поняття «міжкультурна компетентність» як трансформаційний процес у якому особистість розвиває адаптивну здатність, змінюючи стиль свого життя для ефективного розуміння й пристосування до вимог іншої культури. У такому розумінні міжкультурна компетентність не є результатом, натомість розглядається як постійний внутрішній особистісний процес. З цієї точки зору особистість зі сформованою міжкультурною компетентністю є такою, що володіє розвиненими поведінковими, когнітивними та афективними (емоційними) компетенціями, зокрема: емпатією, адаптивною мотивацією, здатністю шукати альтернативні шляхи розвитку, поведінковою гнучкістю та навиками особистісноорієнтованого спілкування [224].

На думку Ю. Пришляк, міжкультурну компетентність забезпечують особистісні здатності до самоідентифікації, осмислення і рефлексування власного досвіду, формування міжкультурного світогляду та міжкультурної свідомості, а також саморозвиток і прагнення до самовдосконалення [103, с. 79].

Погоджуємось з позицією В. Сідорова, який трактує компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії у певній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії [118, с. 94].

Д. Дірдоф стверджує, що «Міжкультурна компетентність – це здатність ефективно та адекватно взаємодіяти в міжкультурних ситуаціях, що ґрунтується на певних установках, міжкультурних знаннях, навичках та рефлексії» [161, с. 312].

Візуальне представлення міжкультурної компетентності усуває довгі фрагментовані списки, розміщуючи компоненти міжкультурної компетентності у візуальній структурі, до якої можна входити з різних рівнів.

Однак наявність компонентів нижніх рівнів покращує верхні рівні (рис. 1.2). Орієнтація на процес (уважність) є ключовою – це означає усвідомлення навчання, яке відбувається на кожному рівні, і необхідних навичок процесу, необхідних для набуття міжкультурної компетентності [161, с. 255].

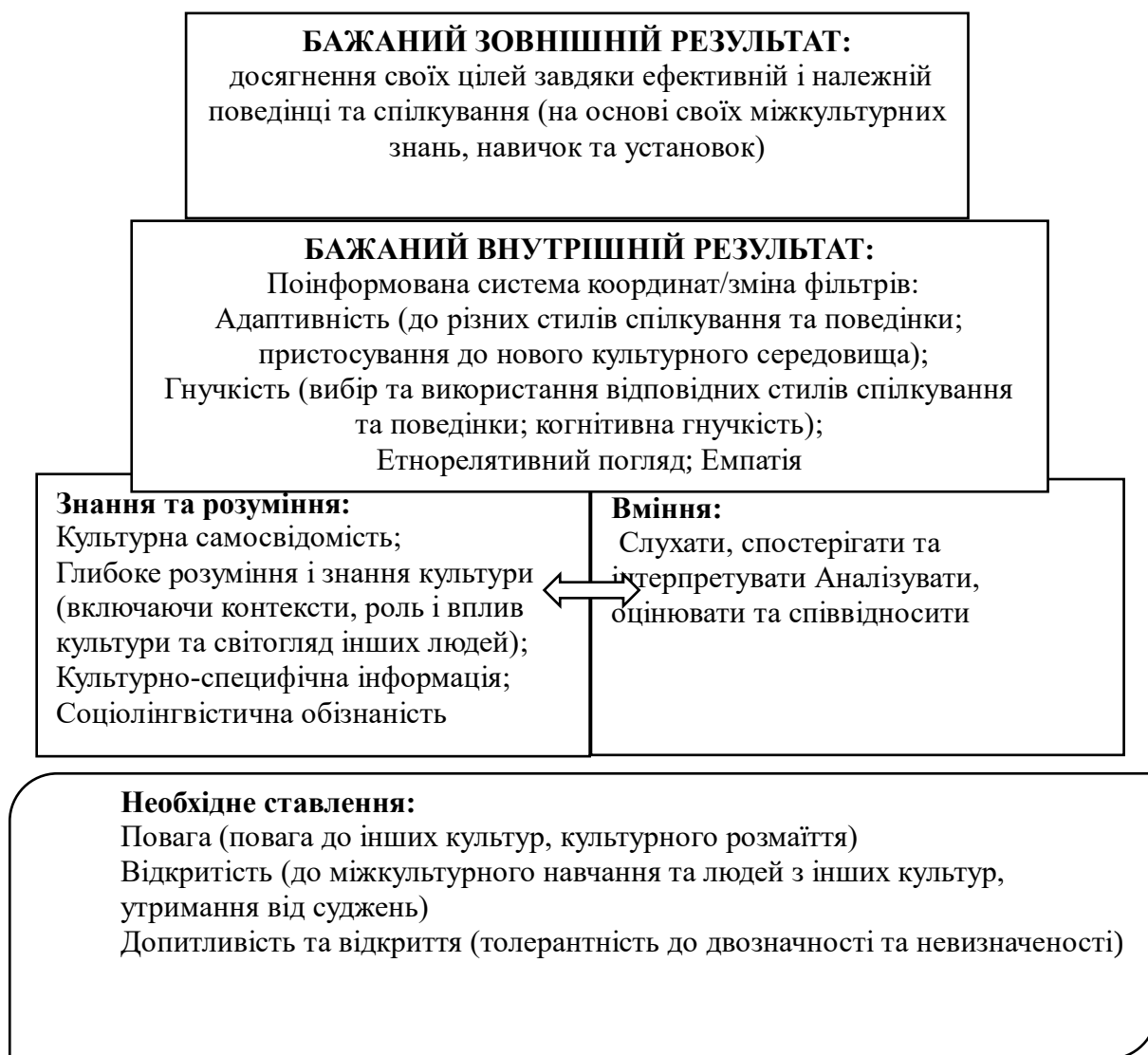

Рис. 1.2 Піраміда Дірдорфа міжкультурної комунікативної компетенції

Згідно з позицією А. Кнапп-Поттхоффа, міжкультурна компетенція має такі структурні компоненти: 1) афективний; 2) когнітивний; 3) стратегічний. Основними складовими афективного компонента є емпатія і толерантність. В основі когнітивного компонента лежать синтез знань про рідну культуру і культуру країни мови, що вивчається, а також загальні знання про культуру і

комунікацію. Своєю чергою, стратегічний компонент містить у собі вербальні, навчальні та дослідницькі стратегії учня [196].

Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців трактується дослідницею Н. Самойленко, «як інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для буденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві» [116, с. 63].

Профіль навичок і знань визначає дев'ять основних сфер компетентності, в яких людина може бути визнана міжкультурно компетентною [188, с. 435]:

- навички адаптації;
- скромність і повага;
- розуміння концепції культури;
- знання країни перебування і культури;
- побудова відносин;
- самопізнання;
- міжкультурна комунікація;
- організаторські здібності;
- особиста і професійна відданість.

Професійна підготовка педагогів до міжкультурної комунікації базується на наступних методологічних засадах:

1. Компетентність: викладач має володіти глибокими знання про іноземну мову, якою він викладає, а також про методи навчання і викладання. Важливо також, щоб викладач мав досвід роботи зі студентами з різними рівнями знань і різними стилями навчання.

2. Активна навчальна діяльність: навчання має бути активним і зорієнтованим на студента з використанням різноманітних методів та

прийомів для підвищення мотивації студентів і забезпечення їх активної участі в навчальному процесі.

3. Інтерактивність: викладач має створювати таке навчальне середовище, яке сприяє діалогу та взаємодії між викладачем і студентами та створює можливості для спілкування і співпраці між студентами.

4. Індивідуалізація: викладач має враховувати індивідуальні потреби та можливості студентів і надавати можливість для індивідуального навчання.

5. Постійне навчання: Викладач має постійно вдосконалювати свої знання та навички, вивчати нові методики та підходи до навчання і викладання, та використовувати нові технології.

6. Міжкультурна компетентність: викладач має володіти знаннями про культуру та традиції країн задля розуміння особливостей мовленнєвого і культурного контексту та підготовки студентів до міжкультурної взаємодії з представниками інших культур.

7. Мультимодальність: викладач має використовувати різноманітні форми та засоби навчання, такі як відео, аудіо, графіку, інтерактивні вправи, технології віртуальної реальності, щоб забезпечити різноманітність та наочність у навчанні.

8. Адаптивність: викладач має повинен бути готовий до змін та пристосовуватися до різних ситуацій у процесі навчання. Важливо забезпечити гнучкість у плануванні та проведенні занять, а також у відповіді на потреби та запити студентів.

9. Орієнтація на результат: викладач має бути орієнтований на досягнення мети навчання, тобто на формування знань, вмінь та навичок у студентів. Важливо створювати ефективні методи та стратегії для досягнення цієї мети.

10. Етика: викладач має дотримуватися етичних принципів у своїй роботі зі студентами та колегами. Важливо створювати довіру та повагу відносно інших учасників навчального процесу та прагнути до професійної моралі у своїй роботі [45, с. 103; 62, с. 324; 63, с. 36; 81, с. 217].

Мати особисту філософію міжособистісного спілкування та розуміти цілі цього спілкування для досягнення взаєморозуміння і успіху в спільній діяльності є особливо важливим для майбутніх викладачів. Особистий авторитет педагога значною мірою залежить від його комунікативних навичок, культури і стилю спілкування. Це стає критично необхідним враховуючи демократизацію суспільного життя і підвищення освітнього рівня працівників, що веде до зростання їхньої самосвідомості і потреби бачити в кожному індивіда з його особистими гідностями та особливостями. Припинення гідності ускладнює досягнення взаєморозуміння та ефективну співпрацю.

Тому важливо прищеплювати майбутнім фахівцям, особливо педагогам, належну філософію спілкування через освіту. Це завдання потребує системного підходу з інтеграцією професійних дисциплін і соціально-гуманітарних знань, щоб студенти сприймали їх не як щось окреме, а як необхідний інструмент для успішного взаємодії з людьми. Важливо, щоб студенти розуміли, що їм доведеться працювати з реальними людьми, які мають свої особливості, інтереси та цінності.

Майбутні фахівці в процесі навчання усвідомлюють, що досягнення взаєморозуміння і плідної взаємодії з різними людьми буде одним з найважливіших завдань у їхній професійній діяльності, що потребує глибоких знань, інтуїції і вміння адаптувати свою поведінку. Щоб підготувати їх до цього, у навчальному процесі слід використовувати інноваційні педагогічні технології, інтерактивні методи, рольові та ділові ігри. Також велике значення мають філософія і культура педагогічного спілкування як прояв професійної компетентності викладача. Уміння викладача досягти взаєморозуміння з групою і кожним студентом особисто є важливим показником його професійної зрілості.

Готовність відіграє ключову роль у досягненні результатів на різних рівнях системи здобуття знань. На завершальному етапі знання та навички інтегруються, утворюючи сформовану готовність до практичних дій.

Готовність, на думку С. Камінської – це коли всі її компоненти сформовані, готовність більше схожа на бажання, на яке впливають індивідуальні особливості, такі як інтерес до теми, впевненість, міжособистісні стосунки, роль у групі тощо [52, с. 111].

Отже, у своєму дослідженні ми розглядаємо готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації як комплексну інтегративну якість, яка поєднує в собі знання, уміння, навички та особистісні характеристики, необхідні для ефективного спілкування, взаємодії та співпраці з представниками різних культур.

Ця готовність є важливим елементом професійної компетентності педагога, оскільки в умовах глобалізації та зростаючого культурного різноманіття суспільства, здатність до ефективної міжкультурної комунікації стає однією з ключових навичок у забезпеченні гармонійного навчального процесу та сприянні взаєморозумінню між учасниками освітнього процесу.

Професійна підготовка педагогів до міжкультурної комунікації – це цілеспрямований процес навчання, розвитку знань, умінь і компетенцій, спрямованих на формування здатності педагогів ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних спільнот, що передбачає оволодіння теоретичними знаннями про культурні відмінності, розвиток комунікативних навичок, толерантності, культурної чутливості та здатності адаптувати свою педагогічну діяльність до багатокультурного освітнього середовища для забезпечення гармонійної взаємодії та підтримки полікультурного діалогу в навчальних закладах.

У процесі підготовки до міжкультурної комунікації викладач виступає носієм культури рідної мови, маючи знання про інші культури, їхні звичаї, традиції, етикетні норми та правила поведінки. Використовуючи відповідні методи і форми навчання, викладач оцінює рівень засвоєння студентом нового матеріалу через зворотний зв'язок. Підготовка до міжкультурної комунікації також може здійснюватися через безпосередню взаємодію студента з носіями іншої культурної традиції. У такому випадку студент

самостійно здобуває знання, формує вміння та розвиває навички міжкультурної комунікації, спираючись на власний досвід. Проте цей підхід є менш ефективним. Найкращих результатів можна досягти, поєднуючи власний досвід студента із цілеспрямованим навчальним процесом (рис. 1.3).

Рис. 1.3 Процес підготовки студентів до міжкультурної комунікації

Весь процес міжкультурної комунікації спирається на такі ключові аспекти, які забезпечують успішність і взаєморозуміння, а саме: знання культурних особливостей; толерантність і емпатія; комунікативна компетентність; критичне мислення; досвід взаємодії.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить, що підготовка до міжкультурної комунікації є доволі складним процесом. Це підкреслює необхідність вивчення його науково-теоретичних засад для проведення системного дослідження.

1.2 Інституційні основи підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України. Вони покликані покроково затвердити кращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Головним завданням підготовки європейського вчителя є формування здатності до практичної навчально-виховної діяльності як динамічного поєднання етичних цінностей і когнітивних, метакогнітивних, міжособистісних і практичних вмінь та навичок, знань та розуміння.

З цієї причини Європейська стратегічна програма «Освіта та навчання 2020» приділяє особливу увагу ролі вчителів – від їх відбору, освіти та професійного розвитку до кар'єрного розвитку. Освіта передає важливі цінності, такі як свобода, самовираження та толерантність, і сприяє активній громадянській позиції, соціальній згуртованості та інтеграції. Освітні системи в Європі мають структурні проблеми, які посилюються економічною кризою: фрагментація, недостатні інвестиції, нестача вчителів і нові технологічні розробки, які вимагають нових моделей навчання. Ці завдання мають спонукати нас до оновлення та реформування наших систем освіти та навчання та адаптації їх до потреб суспільства. У часи змін освіта є вирішальним довгостроковим фактором. Стаття 165 визначає конкретні напрямки діяльності ЄС у галузі освіти, включаючи такі аспекти як розвиток європейського виміру в освіті, мобільність студентів і викладачів, сприяння співпраці між навчальними закладами, обмін інформацією та досвідом, розвиток дистанційної освіти, розвиток європейського виміру в спорті та багато інших аспектів. У 2020 році Європейська Комісія продемонструвала свою підтримку співпраці, описавши Європейський освітній простір, де держави-члени ЄС та Європейська Комісія спільно працюють над поліпшенням системи освіти та навчання в Європі. Цей освітній простір включає в себе такі важливі аспекти як якісна освіта та навчання, інклюзія,

зелена та цифрова трансформація, розвиток вищої освіти, освіта протягом усього життя та глобальний аспект [157].

Сучасні міжнародні правові акти та документи підкреслюють необхідність реформування системи підготовки вчителів з урахуванням глобальних тенденцій, технологічного прогресу та соціальних змін. Це вимагає інтеграції інноваційних підходів, забезпечення безперервного професійного розвитку та адаптації до нових викликів, що стоять перед сучасною освітою. Підготовка вчителів є ключовим елементом забезпечення якісної освіти, що визнається низкою міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, Рада Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародна організація праці (МОП) та інші. Останні міжнародні правові акти та документи цих організацій підкреслюють важливість інноваційного розвитку вищої освіти, включаючи підготовку педагогів, з урахуванням глобальних тенденцій та викликів.

Провідними документами європейського масштабу, в яких задекларовано засадничі положення міжкультурної освіти і міжкультурної компетентності є: «Європейська Культурна Конвенція» (1954 р.), «Віденська декларація» (Рада Європи, 1993 р.); «Рамкова конвенція про захист національних меншин» (Рада Європи, 1995 р.); «Європейська конвенція про громадянство» (Рада Європи, 1997 р.); «Нові виклики мультикультурної освіти: релігійне різноманіття та діалог у Європі» (Рада Європи, 2002 р.); Декларація європейських міністрів освіти з питань мультикультурної освіти в новому європейському контексті «Мультикультурна освіта: управління різноманітністю, зміцнення демократії» (Афіни, 2003 р.); «Рекомендація Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» (2006 р.), в яких однією з восьми компетенцій було визначено «обізнаність та самовираження у сфері культури». Зокрема, у тексті цього документу актуалізовано необхідність розуміння культурного та мовного різноманіття Європи та інших частин світу, бажання зберегти його; підкреслено, що чітке розуміння своєї власної

культури та культурна усвідомленість можуть бути основою для сприйняття та поваги до різноманітних культурних проявів.

У галузі вищої освіти ЄС сприяє мобільності студентів та працівників університетів, взаємному визнанню дипломів і періодів навчання, а також співпраці між вищими навчальними закладами. У 2017 році Європейська Комісія представила оновлений порядок денний ЄС у галузі вищої освіти, який акцентує на чотирьох ключових напрямках: узгодження навичок, здобутих у вищій освіті, з ринковими потребами; забезпечення доступної та інклюзивної вищої освіти; підвищення інноваційних можливостей у вищій освіті; підвищення результативності та ефективності вищої освіти. Мета: збільшення відсотка осіб віком від 25 до 34 років з вищою освітою, створення мережі європейських університетів з європейськими ступенями, підвищення ініціативи Erasmus+, впровадження Європейської студентської картки для полегшення студентської мобільності, взаємне визнання ступенів та періодів навчання в державах-членах (Лісабонська конвенція про визнання). ЄС також активно підтримує пріоритети Болонського процесу, започаткованого 1999 року для створення узгоджених систем вищої освіти у Європі та сусідніх регіонах. Болонський процес діє в 49 країнах, що формують Європейський простір вищої освіти (European Higher Education Area). У межах цього простору країни-учасниці погодилися на впровадження трьохрівневої системи вищої освіти (бакалаврат, магістратура та докторантура), взаємне визнання кваліфікацій та періодів навчання за кордоном, а також впровадження системи забезпечення якості освіти. (Освіта і культура: наскільки Україна готова до вступу в ЄС).

Вивченням сучасних світових тенденцій у підготовці педагогів, принципів модернізації педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі займалися: Н. Авшенюк [1], К. Котун [57], Н. Лазаренко [62], Н. Пазюра [96], Л. Пуховська [110] та ін. Учені (В. Биков [14], М. Жалдак [38], А. Коломієць [54], О. Падалка [95], О. Пехота [97], О. Пометун [98], та ін.) здійснюють активні пошуки щодо

вдосконалення професійної освіти та моделі впровадження інноваційних та інформаційних технологій. Питанням професійно-педагогічної підготовки вчителя та стратегій формування його професіоналізму присвячено наукові праці О. Гуренко [28], Л. Гончаренко [24], О. Дубасенюк [34], І. Зязюна [43], Л. Лук'янової [63], Н. Ничкало [94], Н. Муқан [88] та ін.

В Україні підготовка вчителів здійснюється у 71 закладі вищої освіти і 41 фахової передвищої освіти (Державна служба статистики, 2022), які здійснюють підготовку майбутніх педагогів. Загальна кількість студентів, які навчаються за спеціальностями педагогічного профілю, становить близько 94 тисяч осіб. У 2023–2024 навчальному році кількість студентів педагогічних спеціальностей в Україні зросла до 94 тисяч, що на 7% більше порівняно з 87,7 тисячами у 2022 році. Студенти мають можливість обирати різні напрями підготовки, серед яких дошкільна, початкова, спеціальна та загальна середня освіта. Педагогічна підготовка охоплює етапи здобуття ступенів бакалавра, магістра та аспіранта. Навчальні програми передбачають теоретичні й практичні заняття, стажування та проходження педагогічної практики. До позитивних тенденцій у системі підготовки педагогічних кадрів слід віднести:

- 1) Модернізація навчальних програм
  - Інтеграція сучасних методик викладання.
  - Орієнтація на компетентнісний підхід, що передбачає формування практичних навичок, необхідних у професійній діяльності.
- 2) Цифровізація освітнього процесу
  - Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.
  - Дистанційні та змішані форми навчання, які роблять освіту доступнішою.
- 3) Інтернаціоналізація освіти
  - Програми академічної мобільності для викладачів і студентів.
  - Участь у міжнародних проектах і грантових програмах.

- 4) Підвищення рівня педагогічної майстерності
  - Регулярні курси підвищення кваліфікації та сертифікаційні програми.
  - Запровадження коучингових та менторських практик для молодих педагогів.
- 5) Посилення практичної складової
  - Більший акцент на практичну підготовку через стажування та педагогічну практику в школах.
  - Створення педагогічних лабораторій та центрів симуляції навчальних ситуацій.
- 6) Індивідуалізація навчання
  - Врахування потреб і здібностей студентів у розробці індивідуальних траєкторій навчання.
  - Орієнтація на розвиток soft skills, таких як комунікація, лідерство, критичне мислення.
- 7) Підтримка молодих педагогів
  - Програми наставництва для випускників педагогічних закладів.
  - Фінансова підтримка та можливість отримання грантів для молодих вчителів.
- 8) Сприяння розвитку наукової діяльності
  - Заохочення студентів та викладачів до участі в наукових дослідженнях.
  - Залучення до міжнародних конференцій та публікацій у фахових журналах.
- 9) Соціальний престиж професії
  - Популяризація професії вчителя через соціальні проекти, медіа та державні ініціативи.
  - Збільшення уваги до мотиваційних чинників, таких як достойна оплата праці та кар'єрні перспективи.
- 10) Екологізація освітнього процесу

- Інтеграція принципів сталого розвитку в навчальні програми.
- Формування екологічної свідомості серед майбутніх педагогів.

Зазначені тенденції сприяють покращенню якості підготовки педагогічних кадрів, підвищують конкурентоспроможність випускників та адаптують їх до сучасних викликів.

За даними Інституту освітньої аналітики, станом на початок 2023-2024 навчальних років в українських ЗЗСО працювало 392.7 тис. педагогічних працівників, з них 282.1 тис. залучені до навчання дітей. Найбільшу частку в структурі вчителів складають педагоги мовно-літературної галузі: їх близько 30%.

Освітні експерти оцінили більшість із компетентностей професійного стандарту як необхідні. Та серед окремих навичок особливий фокус робили на розвиток оцінювально-аналітичної компетентності; цифрової грамотності та використання цифрових інструментів; здатність розрізняти та реагувати на різні емоційні стани дітей, критичного мислення та знання державної мови.

Утім, на думку експертів, наявний професійний стандарт потребує подальшого опрацювання в кількох аспектах, як-от: зрозумілість та практичність використання. Наразі стандарт має радше візійне значення, а не прикладне, тож учителям складно використовувати його для визначення вектора подальшого розвитку.

Стандартом вищої освіти України за спеціальністю «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, який затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки № 869 від 20 червня 2019 року, передбачаються відповідні фахові компетентності, які повинні бути сформовані у студентів. Серед цих компетентностей такі, як: усвідомлення структури та теоретичних основ філології; здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні; набуття знань із теорії та історії мови, аналізу діалектних, соціальних різновидів мови, а також соціолінгвальної ситуації; знань про розвиток літератури, напрями, жанри, стилі, тенденції розвитку

світового літературного процесу та української літератури; вміти вільно, гнучко й ефективно використовувати мову в усній і письмовій формах, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування, бути готовим до комунікативних завдань у різних сферах життя; вміти збирати, аналізувати, систематизувати та інтерпретувати мовні, літературні, фольклорні факти, оперувати спеціальною термінологією; створювати тексти; здійснювати аналіз текстів і бути готовими до організації ділової комунікації. Наведений у Стандарті перелік компетентностей і результатів навчання не є вичерпним і доповнюється навчальними закладами.

У прийнятій у 2019 році Міністерством освіти і науки України «Концепції розвитку англійської мови в університетах» наголошується: «Англійська мова визнається ключовою компетентністю сучасної людини, ключовим інструментом міжнародного спілкування в академічному та професійному житті та для розвитку країни загалом, засобом доступу до знань, умовою ефективної світової інтеграції та фактором економічного зростання країни». Заняття з іноземної мови мають сприяти розвитку компетенції, яка дала б змогу співвіднести іноземну мову й іноземну культуру, тобто культуру країни мови, що вивчається.

Завдання, котрі стоять перед предметом «Іноземна мова», вирішує професійно підготовлений, методично грамотний вчитель, який володіє сучасними технологіями навчання, знає психолого-педагогічні особливості учнів. Оскільки професійний розвиток учителів відбувається за умов його безперервності, то ми розглядаємо цей процес як структурну та змістову єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної роботи та самоосвіти педагогів протягом усієї професійної діяльності. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів є путівником для планування подальшого професійного розвитку для покращення педагогічної майстерності вчителів.

Професійний розвиток викладача – це формування особистості професіонала, що відбувається у процесі оволодіння професійно-

педагогічною діяльністю та її самостійного провадження в закладах вищої освіти.

Професійний розвиток є серцевиною європейської стратегії підвищення якості освіти [46, с. 103]. Висока якість надання пропозицій по підвищенню кваліфікації має вирішальне значення для того, щоб вчителі мали та підтримували відповідні навички, необхідні їм для досягнення успіху в сучасній освітній системі. Також підкреслюється важливість узгодження професійного розвитку зі зміною методів викладання та навчання та сприяння міждисциплінарним підходам і підходам співпраці, а також цифровим навичкам і використанню вільнодоступних навчальних і навчальних матеріалів. Варто звертати увагу на більш гнучкі підходи до професійного розвитку з використанням методів навчання вчителів у формі практичних семінарів, онлайн-тренінгів, обмін досвідом серед колег, а також навчання ефективним та інноваційним методам. Потреби, які прагне задовольнити підвищення кваліфікації, відрізняються як між європейськими системами освіти, так і всередині них.

Професійний розвиток викладачів здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту» [39], «Про вищу освіту» [40], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [41], Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 8006 [101], Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 5797 [102].

Одним з ключових нормативних документів є Закон України «Про освіту» (2017) [39], який містить вимоги щодо підготовки вчителів іноземних мов, зокрема, зазначається, що підготовка вчителів повинна бути спрямована на розвиток мовленнєвих компетенцій учнів. Крім того, закон передбачає, що підготовка вчителів повинна здійснюватись у відповідності до національних стандартів освіти, а також з урахуванням потреб суспільства у вчителях іноземних мов.

Національні стандарти освіти визначають вимоги до рівня підготовки вчителів іноземних мов, зокрема, вимоги до знань, умінь та навичок, якими володіє випускник педагогічного закладу освіти. Національний стандарт освіти з іноземних мов передбачає, що вчителі мають володіти іноземною мовою на відповідному рівні для її викладання, знати методику викладання іноземної мови, мати практичні навички використання різних методів навчання.

Атестація вчителів іноземних мов регулюється нормативними документами Міністерства освіти і науки України, наказом Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2022 року № 805 «Про затвердження Порядку проведення атестації педагогічних працівників», що передбачає перевірку знань, умінь і навичок вчителів з відповідної іноземної мови, знання методики викладання мови, здатність до професійного самовдосконалення.

Також варто згадати про Державний стандарт початкової освіти, який містить вимоги до підготовки вчителів іноземних мов на рівні початкової освіти. Згідно зі стандартом, вчителі початкової школи повинні знати основи мовознавства, мати знання іноземної мови на рівні, достатньому для здійснення комунікації з учнями, вміти використовувати різні методики викладання мови, знати основні засади формування мовленнєвих компетенцій учнів.

Важливо зазначити, що нормативні документи, пов'язані з підготовкою вчителів іноземних мов, зазначають необхідність використання інноваційних підходів у процесі навчання. Зокрема, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р, передбачає необхідність впровадження інноваційних педагогічних технологій, в тому числі використання сучасних інформаційних технологій, у процесі навчання іноземних мов. У цьому документі передбачено підвищення кваліфікації

педагогічних працівників, в тому числі вчителів іноземних мов, за рахунок участі в міжнародних тренінгах, семінарах, конференціях, стажуваннях.

Окрім цього, в Україні існує низка стандартів, які визначають вимоги до підготовки вчителів іноземних мов. Наприклад, Державний стандарт вищої освіти зі спеціальності «Філологія» визначає, що випускник повинен мати знання з мовознавства, культури країни, мова якої вивчається, міжкультурної комунікації, методики викладання іноземної мови, володіти мовою на рівні, що дозволяє виконувати професійні завдання.

Зелена книга ЄС про освіту вчителів підкреслює, що суттєві зміни в освітньому та навчальному контексті, зокрема трансформація цінностей, глобалізація в різних аспектах життя й економіки, реорганізація праці, а також розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій, значно впливають на професійні ролі та завдання вчителів. Це, у свою чергу, вимагає ґрунтовних реформ у сфері освіти, зокрема перегляду навчальних програм, підходів до викладання та змісту педагогічної підготовки.

У Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи стверджується, що міжкультурний діалог є найкращим підходом до розв'язання питань культурної різноманітності в сучасних суспільствах [232]. У ній стверджується, що компетенції, необхідні для міжкультурного діалогу, не набуваються: їх потрібно вивчати, практикувати та підтримувати протягом усього життя. Вивчення мови допомагає уникати стереотипних уявлень про людей, розвивати цікавість і відкритість до інакшості та відкривати для себе інші культури. Вивчення мови допомагає студентам зрозуміти, що взаємодія з людьми з різною соціальною ідентичністю та культурою є досвідом, який збагачує.

Отже, нормативні документи, пов'язані з підготовкою майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, встановлюють вимоги до знань, умінь і навичок вчителів, а також визначають процедуру проведення атестації та підвищення кваліфікації. Крім того, вони передбачають необхідність

використання інноваційних підходів у викладанні, використання інформаційних технологій та врахування міжкультурних аспектів.

Крім того, Керкоф звертає увагу на важливість адаптації програм підготовки вчителів до сучасних викликів, таких як інтеграція інформаційних технологій у навчальний процес та розвиток навичок роботи в багатокультурному середовищі. Дослідження, опубліковане в «International Journal of Teacher Education and Professional Development», підкреслює необхідність міждисциплінарного підходу до професійного розвитку педагогів, що включає співпрацю між різними освітніми інституціями та залучення практиків до процесу навчання [189, с. 13].

Закордонні дослідники також приділяють значну увагу професійній підготовці педагогів. Наприклад, у статті «Modularity in teacher professional development», опублікованій у журналі «Professional Development in Education», автори М. Дем, Ф. Янсен [160, с. 1244] досліджують модульний підхід як засіб забезпечення балансу між повсякденною педагогічною практикою та реформаторськими ідеями. Вони підкреслюють, що модульна структура дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб педагогів.

С. Сімс, Г. Флетчер-Вуд, А. О'Мара-Івс, С. Коттінгем, К. Стенсфілд, Дж. Гудріч, Дж. Ван Гервен, Дж. Андерс розглядають нові теоретичні підходи до ефективного професійного розвитку вчителів та їх вплив на результати учнів [220, с. 236].

Перспективи підготовки вчителів у сучасному вимірі:

1. Глобалізація та цифровізація. Міжнародні організації акцентують увагу на необхідності адаптації освітніх програм для вчителів до умов глобалізації та цифровізації, що включає розвиток цифрових компетенцій та здатності працювати в мультикультурному середовищі. Рада Європи та ЄС наголошують на розвитку цифрових компетенцій і мультикультурної підготовки вчителів. Наприклад, звіт ПАРЕ 2021 року зазначає (параграфи 77–78): модернізацію підготовки педагогів для інтеркультурного середовища,

цифрової та медійної грамотності як передумови глобальної конкурентоспроможності. UNESCO та OECD публікували політичні документи про digital education. Зокрема, OECD створила рамки «Preparing teachers for digital education» 2025 року.

2. Безперервний професійний розвиток. Міжнародна організація праці та інші організації підкреслюють важливість створення умов для безперервного професійного розвитку педагогів, що включає доступ до сучасних освітніх ресурсів та можливостей для підвищення кваліфікації. OECD у «Teaching and Learning International Survey» (TALIS) повідомляє, що у 2021 році у більшості країн ПЗР (ППР — професійний розвиток) для вчителів стало обов'язковим [211]. UNESCO у World Teachers' Day (5 жовтня 2023) наголосила: «доступ до безперервного професійного розвитку має бути більш послідовним». ILO у звіті CEART 2021 обговорювало педагогічну професійність та ППР з акцентом на грос-культурну перспективу.

3. Інклюзивна освіта. Документи міжнародних організацій наголошують на необхідності підготовки вчителів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, що вимагає спеціалізованих знань та навичок.

Оскільки робоче середовище стає все більш різноманітним, організації визнають важливість здатності працівників адаптуватися до нього. Міжкультурні навички можуть допомогти фахівцям почуватися комфортно на сучасному робочому місці, оскільки вони дозволяють їм розуміти один одного та ефективно спілкуватися.

Представимо список навичок, якими мають оволодіти майбутні фахівці в міжкультурному середовищі:

Сильні комунікативні навички

Комунікація — це здатність чітко і просто передавати інформацію та розуміти, що вам говорять інші. Нам імпонує думка Дж. Борга, що хороші комунікативні навички необхідні на будь-якому робочому місці, а тим більше на робочому місці, де можуть існувати культурні відмінності [15, с. 18-20].

У культурно різноманітному середовищі спілкування передбачає емпатію та відкритість. Коли ви спостерігаєте за діями і слухаєте без осуду, ви можете зрозуміти, як люди з різним походженням спілкуються і сприймають, що має вирішальне значення для уникнення непорозумінь.

Знання іноземних мов – це здатність розмовляти або читати однією чи кількома іноземними мовами. У міжкультурному середовищі є можливість контактувати з колегами або партнерами, які розмовляють іншою мовою, і знання другої мови може допомогти порозумітися.

Погоджуємось з науковицею Л. Лук'яною, яка стверджує, що різноманітність зв'язків освітніх установ у соціумі – нині не іміджевий фактор, а реальна умова забезпечення якості освіти. Коли люди походять з різних культурних середовищ, вміння співпрацювати є корисним. Це чудова можливість впорядкувати процеси та очікування, працюючи над досягненням спільної мети. Зокрема, в свою чергу, може змусити членів команди відчувати себе більш залученими і розуміти один одного. Фахівці, які успішно співпрацюють у міжкультурній групі, часто використовують навички дипломатії, лідерства [200, с. 49].

Аналіз навчальних планів та освітніх програм закладів вищої освіти України показує, що питання міжкультурної комунікації включаються в підготовку педагогів, але рівень інтеграції та підходи до викладання можуть варіюватися.

Освітні програми закладів вищої освіти в Україні розробляються на основі державних стандартів, які визначають перелік компетентностей, необхідних для майбутніх педагогів. Зокрема, типовими освітніми програмами передбачено включення дисциплін, спрямованих на розвиток міжкультурної компетентності.

Дисципліни «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації» є важливим компонентом освітніх програм багатьох університетів України, спрямованих на підготовку фахівців, здатних ефективно взаємодіяти в мультикультурному середовищі. Нижче наведено

приклади університетів та їх освітніх програм, які включають цю дисципліну:

Зокрема, *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана* включає «Міжкультурну комунікацію» як обов'язкову дисципліну для магістрів факультету міжнародної економіки та менеджменту. Кількість кредитів ECTS – 6, форма підсумкового контролю – екзамен, мова викладання – англійська. Метою курсу є аналіз та узагальнення теоретичних положень щодо особливостей міжкультурної комунікації, формування міжкультурної компетентності та культурного інтелекту здобувачів, а також набуття практичних навичок взаємодії з представниками різних культур та країн [82] https://drive.google.com/file/d/1u1mp-5vmXpUEdj85aQ_6Nztua4ghDT3-/view

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра іноземних мов і міжкультурної комунікації**

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор науково-педагогічної роботи
 Анатолій КОЛОТ

«31» серпня 2023 р.

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
З ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Міжкультурна комунікація»**

рівень вищої освіти
галузь знань
спеціальність

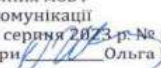
освітня програма
тип дисципліни

другий (магістерський)
07 «Управління та адміністрування»
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
«Міжнародні фінанси»
обов'язкова

Начальник навчально-методичного відділу
забезпечення якості освіти та акредитації

 Тетяна ФРОЛОВА

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою іноземних мов і
міжкультурної комунікації
протокол від 26 серпня 2023 р. № 1
Завідувач кафедри **Ольга ШЕВЧЕНКО**

КАРТА НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА
з навчальної дисципліни (обов'язкової) Міжкультурна комунікація
для здобувача освітньої програми Міжнародні фінанси

Очна (денна) форма навчання

Вид та тема навчального заняття	Максимальна кількість балів
I семестр. Змістовий модуль №1	
Тема № 1. Концептуалізація культури, міжкультурної комунікації та корпоративної культури. Методологія крос-культурного аналізу. Поняття економічної культури.	5
Тема № 2. Індивідуалістичні та колективістські культури	5
Тема № 3. Висококонтекстуальні та низькоконтекстуальні культури	5
Тема № 4. Концепція часу в різних культурах. Лінійний, гнучкий, циклічний час	5
Тема № 5. Відстань влади. Ставлення до влади і лідерства в різних країнах	5
Тема № 6. Корупція в міжкультурних вимірах	5
Тема № 7. Культурний вимір уникнення невизначеності	5
Усього балів за роботу на практичних заняттях	30
Контрольна (модульна) робота № 1	10
Індивідуальне завдання	10
II семестр. Змістовий модуль №2	
Тема № 8. Маскулінність та фемінність культур.	5
Тема № 9. Англійська мова як глобальна мова.	
Теми № 10-11. Комунікативні стратегії. Міжкультурна письмова комунікація.	
Тема № 12. Невербальна комунікація	5
Тема № 13. Презентація в міжкультурній аудиторії	
Тема № 14. Міжнародні переговори	
Усього балів за роботу на практичних заняттях	30
Контрольна (модульна) робота № 2	10
Індивідуальне завдання	10
Індивідуальні завдання самостійної роботи (за вибором здобувача)	
1. Підготовка доповіді-презентації із заданої теми (проблематики)	
2. Підготовка есе/реферату/аналітичного огляду наукових публікацій	
3. Виконання завдань в рамках дослідницьких проектів кафедри (факультету)	
4. Підготовка відеозвіту за власним дослідженням	
5. Підготовка тез/виступу на вебінарі з міжкультурної комунікації	
Усього балів за виконання індивідуальних завдань:	10
Додаткові (заохочувальні) бали:	
Представлення результатів науково-дослідних робіт здобувача:	
1. Участь у студентських олімпіадах, конкурсах наукових робіт, грантах, науково-дослідних проектах.	
2. Публікація наукових статей, тез доповіді на конференції.	
УСЬОГО БАЛІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ	50
ЕКЗАМЕН (екзамен)	50
УСЬОГО БАЛІВ:	100

Загальна підсумкова оцінка з підсумковим контролем у формі екзамену в кінці II семестру складається із середнього показника поточної успішності за два семестри вивчення дисципліни і суми балів, набраних за виконання екзаменаційних завдань. Для вирахування середнього показника поточної успішності за два семестри вивчення дисципліни загальна кількість балів, яку здобувач набрав протягом цих семестрів, ділиться на два.

9

Аналогічно, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка* пропонує курс «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика» як вибірковий для бакалаврату та обов'язковий у магістерських програмах з фольклористики, міжкультурної комунікації та іноземних мов.

Філософський факультет, кафедра Філософії гуманітарних наук пропонує дисципліну «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика», яка належить до переліку дисциплін за вибором ЗВО (закладу вищої освіти) та викладається у VII-VIII семестрах бакалаврату. Навчальна

дисципліна знайомить студентів із основними етапами, особливостями розвитку міжкультурної комунікації як галузі наукового знання в умовах сучасної глобалізації. Вона забезпечує особистісний і професійний розвиток студента, спрямована на формування бікультурної або мультикультурної особистості в сучасному глобальному світі.

КУРСУ «МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕОРІЯ І СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА»

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
Частина 1. Культурно-антропологічні основи міжкультурної комунікації.				
1	Тема 1. Міжкультурна комунікація як навчальна дисципліна.	2	2	2
2	Тема 2. Поняття «культура» та її роль у міжкультурній комунікації.	2	-	2
3	Тема 3. Шляхи засвоєння культури: інкультурація та соціалізація.	2	-	4
4	Тема 4. Проблема «чужорідності» культур. Етноцентризм.	2	2	4
5	Тема 5. Процес акультурації в міжкультурній комунікації. Симптоматика «культурного шоку».	2	-	4
6	Тема 6. Динаміка культури. Культурна глобалізація сучасного світу.	-	2	2
7	Контрольна робота	2		
Частина 2. Комунікація у контексті міжкультурної взаємодії.				
8	Тема 7. Комунікативний аспект міжкультурної комунікації.	2	-	2
9	Тема 8. Вербальна комунікація у контексті міжкультурної взаємодії.	2	2	2
10	Тема 9. Специфічність невербальної комунікації в міжкультурній взаємодії.	4	4	4
11	Тема 10. Когнітивні основи міжкультурної комунікації.	2	-	4
12	Тема 11. Феномен конфлікту. Конфліктність у міжкультурній комунікації.	2	2	2
11	Тема 12. Культурна стереотипізація, упередження та забобони в міжкультурному спілкуванні.	2	-	4
12	Контрольна робота	2		
13	Індивідуальна самостійна робота: міжкультурна комунікація у міжнародному аспекті (Арабська, Азійська, Американська моделі спілкування у європейських країнах).			12
ВСЬОГО		28	14	48

Лекції – 28 годин;
 Семінарські заняття – 14 годин;
 Самостійна робота – 48 годин;
 Всього – 90 годин.

Структурний підрозділ: Навчально-науковий інститут філології пропонує Освітню програму: Фольклористика, міжкультурна комунікація, іноземна мова, яка включає обов'язкову дисципліну «Міжкультурна комунікація: теорія та практика», викладається у 2 семестрі магістратури, 4 кредити, 120 годин. Мета дисципліни – сформувати у студентів систему знань про основи міжкультурної комунікації, процеси взаємодії (конфлікт, асиміляцію) та тенденції (глобалізацію) до розвитку, визначити шляхи

виникнення стереотипних уявлень, виокремлення у культурних текстах етнічних, релігійних чи інших особливостей культурних груп.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка дисципліна є вибірковою для магістрів спеціальності «Дошкільна освіта» та обов'язковою для культурологів. Окремий курс «Основи міжкультурної комунікації» пропонується студентам-славістам на четвертому курсі бакалаврату.

Назва дисципліни	<i>Міжкультурна комунікація</i>
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Факультет педагогічної освіти Кафедра початкової та дошкільної освіти
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	01 Освіта / Педагогіка 012 Дошкільна освіта
Викладач дисципліни	доц. Кость С.П.
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Міжкультурна комунікація» є вибірковою для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, яка викладається в II семестрі в обсязі 150 годин / 5 кредитів ECTS.
Мета та завдання дисципліни	Мета вивчення: розвинути у магістрів культурну сприйнятливість, здатність до правильної інтерпретації різноманітних видів комунікативної поведінки. Завдання курсу: сформулювати зміни й навички застосування на практиці отриманих знань у конкретній ситуації міжкультурного контакту.
Література для вивчення дисципліни	Основна література: Манакин В. Мова і міжкультурна комунікація. К.: Академія, 2012. 288 с. Додаткова література: 1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Академія, 2004. 344 с. 2. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації. К.: Довіра, 2007. 205 с. 3. Меєр Ерін. Культурна карта. Бар'єри міжкультурного спілкування в бізнесі / пер. з англ. Ольга Дубчак. К.: Наш Формат, 2020. 224.
Обсяг навчальної дисципліни	для денної форми навчання: 16 годин лекцій, 16 годин семінарських занять та 118 години самостійної роботи; для заочної форми навчання: 8 годин лекцій, 6 годин семінарських занять та 136 годин самостійної роботи
Очікувані результати навчання	Опанування навчальної дисципліни передбачає набуття такої компетентності: КЗ-6. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності Після опанування цієї навчальної дисципліни студент буде: ПРН-5. Організовувати методичний супровід освітньої діяльності в мультикультурному середовищі закладу дошкільної освіти для формування в дітей поваги до різних національностей та здатності до взаємодії.
Зміст навчальної дисципліни	Тема 1. Основні засади міжкультурної комунікації. Міжкультурна комунікація як наука (Сутність, об'єкт і предмет міжкультурної комунікації. Аспекти міжкультурної комунікації. Становлення міжкультурної комунікації як науки. Міжкультурна комунікація в системі наук). Основні категорії міжкультурної комунікації (Нація, народ, етнос. Національно-етнічна свідомість. Менталітет. Етос. Конфлікт «свого» і «чужого». Національний стереотип. Національно-культурний символ). Тема 2. Картина світу і концептосфера нації Картина світу як віддзеркалення свідомості. Мовна картина світу. Концептуальна картина світу. Чинники відмінностей між мовними і концептуальними картинами світу. Ціннісна картина світу. Національні цінності. Мінливість ціннісних концептів. Тема 3. Часова і просторова картини світу.

Дисципліна «Міжкультурна комунікація» є нормативною зі спеціальності 034 культурологія для освітньо-професійної програми «Культурологія» другого (магістерського рівня) вищої освіти [119].

Курс «Основи міжкультурної комунікації» призначений для студентів-славістів Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.03 слов'янські мови та літератури (переклад включно) четвертого року навчання і належить до вибірових дисциплін. Теми 1-го модуля охоплюють питання висвітлення основних засад міжкультурної комунікації, а також елементів комунікації в контексті міжкультурної комунікації. 2-й модуль передбачає ознайомлення студентів із проблемами сприйняття і розуміння у міжкультурній комунікації. Мета курсу – розвинути у студентів культурну сприйнятливість, здатність до правильної інтерпретації різноманітних видів комунікативної поведінки, сформувати вміння й навички застосування на практиці отриманих знань в конкретній ситуації міжкультурного контакту.

Серед педагогічних університетів дисципліна має фрагментарне представлення. Наприклад, *Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка* викладає «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов» у межах освітньо-наукової програми «Середня освіта», яку складено відповідно до освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії спеціальності «014 Середня освіта». Навчальна дисципліна «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов у світовому просторі» сприяє розумінню основних етапів і особливостей розвитку міжкультурної комунікації в умовах сучасної глобалізації. Вона забезпечує особистісний і професійний розвиток аспіранта та спрямована на формування мультикультурної особистості. У процесі вивчення дисципліни здобувачі отримують теоретичні знання про міжкультурну комунікацію та опанують методику формування міжкультурної комунікативної компетентності. Навчальна дисципліна «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов у світовому просторі» є одним із освітніх компонентів освітньо-наукової програми «Середня освіта», здобувачів третього освітньо-наукового рівня, галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 014 «Середня освіта» [120].

Силабус курсу
Проблеми міжкультурної комунікації і навчання
іноземних мов / української мови у світовому
просторі

Ступінь вищої освіти: доктор філософії (PhD)
Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий рівень)
Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка
Спеціальність: 014 Середня освіта
Освітньо-наукова програма: «Середня освіта»
Компонент освітньої програми: обов'язкова
Рік підготовки: 2 рік, 3 семестр
Кількість кредитів: 3
Мова викладання: українська, англійська
Дні занять: згідно з розкладом занять
Консультації: згідно з графіком індивідуальної роботи

Керівник курсу

Доктор педагогічних наук, професор **Сокол Мар'яна Олегівна**
 Контактна інформація: sokol@tnpu.edu.ua 0352-43-58-31 (деканат)

Опис дисципліни

В умовах глобалізації світ вступає в нову реальність, яка вимагає жити за принципами глобального он-лайну, тобто розвиватися в унісон з іншими державами. Наслідками глобалізаційних процесів стали міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, а також зближення та взаємопроникнення різних культур. На межі XX і XXI століть актуалізувались проблеми міжкультурної комунікації.

Вибіркова дисципліна «Основи міжкультурної комунікації» для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр Освітньо-професійної програми «Англійсько-український переклад» у 4 семестрі, кількість кредитів: 4, мова викладання: англійська, формат підсумкового контролю залік. Курс з «Основ міжкультурної комунікації» має забезпечити студентів сумою знань специфіки інших культур, виховати в майбутніх перекладачів розуміння, повагу та оцінку міжкультурних відмінностей, як одну з основних передумов успішної роботи перекладача, розширити міжкультурну компетенцію у студентів та формувати необхідні знання та навички для успішного подолання культурних бар'єрів та непорозумінь. Спираючись на отримані студентами знання специфіки інших культур, виховати в майбутніх перекладачів повагу та толерантність до них як одну з основних передумов успішної роботи перекладача в багатонаціональному середовищі.

Подібний підхід спостерігається в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, де курс «Основи

міжкультурної комунікації» є вибіркоvim для спеціальності «Середня освіта (Англійська мова)».

У Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки кафедрою романських мов та інтерлінгвістики викладається дисципліна «Міжкультурна комунікація», яка є вибірковою для студентів освітнього ступеня магістр за галуззю знань 03 Гуманітарні науки, спеціальністю 035 Філологія та освітньою програмою «Мова та література (французька)». Переклад», у II семестрі в обсязі 90годин / 3 кредита ECTS, форма підсумкового контролю залік.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра романських мов та інтерлінгвістики

ЗАТВЕРДЖЕНО
 Проректор навчально-педагогічної і
 навчальної роботи та рекрутації
 проф. С. В. [підпис]
 Протокол № 2 від «17» жовтня 2018 р.

№1710201870

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни

підготовки магістра
 галузь знань 03 Гуманітарні науки
 спеціальність 035 Філологія
 освітня програма Мова та література (французька)». Переклад

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1.1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	03 Гуманітарні науки 035 Філологія Мова і література (французька). Переклад	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 90 / 3		Рік навчання 6
		Семестр 11
		Лекції 24 год.
		Практичні 12 год.
ІНДЗ: немає	магістр	Самостійна робота: 48 год.
		Консультації: 6 год.
		Форма контролю: залік (11 семестр)

Таблиця 1.2

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	03 Гуманітарні науки 035 Філологія Мова і література (французька). Переклад магістр	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 90 / 3		Рік навчання 5
		Семестр 12
		Лекції 14 год.
		Практичні 4 год.
ІНДЗ: немає		Самостійна робота: 60 год.
		Консультації: 12 год.
	Форма контролю: залік (12 семестр)	

Таблиця 2.1. Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ.	Конс.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.					
Теорія міжкультурної комунікації в загальній системі комунікативної лінгвістики та інших гуманітарних наук					
Тема 1. Основні поняття міжкультурної комунікації.	15	4	2	1	8
Тема 2. Міжкультурна комунікація в системі наук.	15	4	2	1	8
Тема 3. Стилї та види міжкультурної комунікації	15	4	2	1	8
Разом за змістовим модулем 1	45	12	6	3	24
Змістовий модуль 2.					
Шляхи забезпечення ефективної міжкультурної комунікації					
Тема 4. Лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації	15	4	2	1	8
Тема 5. Комунікативні невдачі у процесі міжкультурної комунікації.	15	4	2	1	8
Тема 6. Навчання та міжкультурна комунікація.	15	4	2	1	8
Разом за змістовим модулем 2	45	12	6	3	24
Усього годин	90	24	12	6	48

Таблиця 2.2. Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ.	Конс.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.					
Теорія міжкультурної комунікації в загальній системі комунікативної лінгвістики та інших гуманітарних наук					
Тема 1. Основні поняття міжкультурної комунікації.	18	4	2	2	10
Тема 2. Міжкультурна комунікація в системі наук.	14	2		2	10

Аналогічно, у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» ця дисципліна представлена як вибіркова для бакалаврів, що дозволяє студентам розвивати міжкультурну комунікативну компетентність. Дисципліна «Міжкультурна комунікація» має на меті оволодіння студентами понятійним апаратом теорії і практики міжкультурної комунікації, а також розвиток умінь правильної інтерпретації конкретних проявів комунікативної поведінки в різних культурах, формування навичок

культурного сприйняття і розвиток інтеркультурної комунікативної компетенції, що дозволяє здійснювати адекватну комунікативну діяльність в умовах міжкультурного спілкування. Є вибірковою для студентів першого рівня освіти (бакалавр), мова викладання українська, у 4 семестрі, 4 кредити ECTS, форма підсумкового контролю – залік.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

**Силабус навчальної дисципліни
«Міжкультурна комунікація»**

Спеціальність	Без обмежень за спеціальностями
Освітня програма	Без обмежень за освітніми програмами
Освітній рівень	перший рівень вищої освіти (бакалавр)
Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання	українська
Курс / семестр	2 курс, 4 семестр
Кількість кредитів ЄКТС	4
Розподіл за видами занять та годинами навчання	Лекції - 20 год. Практичні - 20 год. Самостійна робота - 80 год.
Форма підсумкового контролю	Залік
Кафедра	Кафедра загального мовознавства та іноземних мов, ауд 319Ц https://nuppu.edu.ua/page/kafedra-zagalnogo-movoznavstva-ta-inozemnikh-mov.html
Викладач (-і)	Болотнікова Алла Петрівна, к.філол.н., доцент Бондар Наталія Василівна, к.філол.н., ст. викл.
Контактна інформація викладача (-ів)	a.p.bolotnikova@gmail.com natalija-bondar@ukr.net
Дні занять	За розкладом, відповідно до графіку навчального процесу
Консультації	аудиторія 319Ц відповідно до графіку
Мета навчальної дисципліни - формувати цілісне уявлення про сутність і специфіку міжкультурної комунікації; розвиток культурного сприйняття, здатності до правильної інтерпретації різних видів комунікативної поведінки; випрацювати навички у студентів до ефективних контактів на рівні повсякденного міжособистісного спілкування, міжкультурної комунікації та перекладу.	

Західноукраїнський національний університет пропонує дисципліну «Міжкультурна комунікація» у межах вибірових курсів, підтверджуючи актуальність цієї тематики для студентів різних спеціальностей, що поєднує теорію та практику. Лекції розкривають ключові аспекти дисципліни, а практичні заняття та самостійна робота сприяють закріпленню й розширенню знань.

Мета курсу – ознайомити студентів з історією та теоретичними основами міжкультурної комунікації, сформувати толерантність, культурну сприйнятливість і навички взаємодії в міжкультурному середовищі.

Основні завдання включають вивчення типів, форм і моделей комунікації, особливостей поведінки в різних сферах суспільства та методів аналізу міжкультурної взаємодії.

Результатом засвоєння курсу є розвиток критичного мислення, вміння працювати в команді, адаптуватися до нових ситуацій, ефективно комунікувати, генерувати ідеї та управляти освітніми й науковими проєктами [121].

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан філологічного факультету
І. С. Бондаренко
«30» серпня 2024 р.

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МІЖКУЛЬТУРНІ КОМУНІКАЦІЇ**

Підготовки здобувачів ступеня вищої освіти магістр
денної та заочної форм здобуття освіти

освітньо-професійна програма «Українська мова і література»
спеціальності 035 Філологія
галузі знань 03 Гуманітарні науки

Викладач: Горбач Наталія Вікторівна, к. філол. н., доцент

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри
української літератури

Протокол № 1 від 30 серпня 2024 р.
Завідувач кафедри української літератури

 Н. В. Горбач

Погоджено:
Гарант освітньо-професійної програми

 В. М. Ніколаєнко

Зв'язок із викладачем:

E-mail: horbachshchalla@gmail.com

Сезон ЗНУ повідомлення: <https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=3995>

Телефон: (061) 289-12-75

Інші засоби зв'язку: Facebook Messenger, Telegram, Zoom (за попередньою домовленістю).

Кафедра: української літератури, 2 навчальний корпус, ауд. 232

1. Опис навчальної дисципліни

Курс «Міжкультурні комунікації» є складником підготовки здобувача ступеня вищої освіти «Магістр» галузі знань «Гуманітарні науки» спеціальності «Філологія». Силабус вибіркової навчальної дисципліни «Міжкультурні комунікації» складено відповідно до освітньої програми «Українська мова і література» «Гуманітарні науки» спеціальності «Філологія».

Курс «Міжкультурна комунікація» має теоретичну та практичну спрямованість. Лекційний курс передбачає ознайомлення з найважливішими темами та проблемами, які формують уявлення про зміст та специфіку міжкультурної комунікації і вимагають системного, узагальнюючого підходу. Система практичних занять разом із системою самостійної роботи дає змогу опанувати новий матеріал, закріпити й деталізувати його, або розширити й доповнити матеріал, викладений у лекціях.

Мета курсу «Міжкультурна комунікація» визначається необхідністю ознайомити студентів з історією виникнення й теоретичними основами міжкультурної комунікації; допомогти їм оволодіти основними поняттями й термінологією дисципліни, розвинути культурну сприйнятливість, здатність до правильної інтерпретації різних видів комунікативної поведінки, толерантне ставлення до інших культур та їх представників; сформувати вміння і навички застосування отриманих знань у конкретних ситуаціях міжкультурної взаємодії і в літературознавчій практиці.

Основні завдання курсу полягають у визначенні типів, видів, форм, моделей і структурних компонентів міжкультурної комунікації; оволодінні методологічними прийомими комунікативної поведінки; ознайомленні студентів з особливостями комунікативної поведінки в різних галузях суспільного життя; засвоєнні літературної бібліології як одного із способів дослідження процесів міжкультурної комунікації.

Паспорт навчальної дисципліни

Нормативні показники	форма здобуття освіти	зачітна форма здобуття освіти
1	2	3
Статус дисципліни	Вибіркова	
Семестр	3-й	—
Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість годин	90	
Лекційні заняття	10 год.	4
Практичні заняття	22 год.	4
Самостійна робота	58 год.	82
Консультації	Очно і дистанційно. Графік консультацій: https://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/philology/grafik_navchal_nogo_posesa_ta_rozklad_zanyat_	
Вид підсумкового семестрового контролю	залік	

4. Структура навчальної дисципліни

Вид заняття	Назва теми	Кількість годин		Згідно з розкладом
		о.д. ф.	з.ф.	
1	2	3	4	5
Лекція 1	Історія виникнення і розвитку міжкультурної комунікації	2	1	1 раз на 2 тижні
Практичне заняття 1	Культура і культурне різноманіття світу	2	—	щотижня
Практичне заняття 2	Види міжкультурної комунікації	2	1	щотижня
Самостійна робота	Культура і культурне різноманіття світу	12	16	
Лекція 2	Культурна своєрідність та ідентичність	2	—	1 раз на 2 тижні
Практичне заняття 3	Форми освоєння чужої культури	2	1	щотижня
Практичне заняття 4	Форми освоєння чужої культури	2	—	щотижня
Самостійна робота	Культурна своєрідність та ідентичність	12	16	
Лекція 3	Процес сприйняття в міжкультурній комунікації	2	1	1 раз на 2 тижні
Практичне заняття 5	Масова культура як міжкультурна комунікація	2	—	щотижня

5

Практичне заняття 6	Стереотипи і забобони в міжкультурній взаємодії	2	—	щотижня
Самостійна робота	Процес сприйняття в міжкультурній комунікації	12	16	
Лекція 4	Проблеми міжкультурної комунікації	2	1	1 раз на 2 тижні
Практичне заняття 7	Літературознавча бібліологія: історія, предмет, стратегії	2	—	щотижня
Практичне заняття 8	«Знайомтесь — Україна»	2	1	щотижня
Самостійна робота	Проблеми міжкультурної комунікації	12	16	
Лекція 5	Художній портрет України: бібліологічний аспект	2	1	1 раз на 2 тижні
Практичне заняття 9	«Знайомтесь — Польща» (Чехія, Італія, Німеччина, Японія ... чи будь-яка інша країна світу за вибором студента)	2	1	щотижня
Практичне заняття 10	«Знайомтесь — Польща» (Чехія, Італія, Німеччина, Японія ... чи будь-яка інша країна світу за вибором студента)	2	—	щотижня
Самостійна робота	Художній портрет України: бібліологічний аспект	12	18	

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського також включає цей курс у перелік вибірових дисциплін магістратури, що свідчить про зростаючу необхідність міжкультурної підготовки у технічних спеціальностях. Основною метою дисципліни «Міжкультурна комунікація» є формування у студентів навичок здійснювати ефективну комунікацію з представниками інших мовних культур, застосовувати вербальні та невербальні прийоми та стратегії ефективної комунікації в ситуаціях міжкультурної взаємодії, досягати інтеркультурної та транскультурної свідомості, знань правил міжнародного етикету і норм поведінки перекладача в процесі здійснення професійної діяльності, вмінь демонструвати високу культуру іншомовного ділового спілкування у міжкультурному просторі.

Національний технічний університет України
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Кафедра теорії, практики та
перекладу англійської мови

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Робоча програма навчальної дисципліни (силабус)

Реквізити навчальної дисципліни	
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Освітня програма	Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Статус дисципліни	вибіркова
Форма навчання	очна (денна)
Рік підготовки, семестр	1 курс, весняний семестр
Обсяг дисципліни	4 кредити ЕКТС / 120 годин (54 аудиторних годин, 66 годин СРС)
Семестровий контроль/ контрольні заходи	залік / модульна контрольна робота
Розклад занять	http://rozklad.kpi.ua/Schedules/ViewSchedule.aspx?v=d5c1fa2f-f3eb-4aca-99e7-fe277a527f99
Мова викладання	англійська/українська
Інформація про керівника курсу / викладачів	доцент, к. пед. н. Тікан Яна Гаврилівна Tikan.Yana@lil.kpi.ua
Розміщення курсу	https://classroom.google.com/c/NDMzODQ4MDIzNTQ5
Програма навчальної дисципліни	

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

У Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця дисципліна «Міжкультурна комунікація» є обов'язковою для студентів магістерської програми «Міжнародні відносини», що підкреслює її важливість у сфері міжнародного бізнесу та дипломатії.

«Міжкультурна комунікація»

Спеціальність	291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації, регіональні студії»
Освітня програма	«Міжнародні відносини»
Освітній рівень	другий (магістерський) рівень
Статус дисципліни	Базова
Мова викладання	Українська
Курс / семестр	I курс, I семестр
Кількість кредитів ЄКТС	5
Розподіл за видами занять та годинами навчання	Лекції – 14 год. Практичні (семінарські) – 26 год. Самостійна робота – 110 год.
Форма підсумкового контролю	Екзамен
Кафедра	Кафедра міжнародного бізнесу та економічного аналізу, м. Харків, пр. Науки 9а, +38057-702-18-30, http://www.ea.hneu.edu.ua/uk/
Викладач (-і)	Євдокімова-Лисогор Леся Анатоліївна, к.п.н, доцент
Контактна інформація викладача (-ів)	lesia.yevdokimova-lysohor@hneu.net
Дні занять	згідно діючого розкладу занять
Консультації	Відповідно до графіку, ауд. 35 (2 корп.); очні та дистанційні; індивідуальні
Метою освоєння дисципліни є оволодіння комплексом знань, умінь та навичок щодо сутності та змісту міжкультурної комунікації з представниками різних країн.	

[123]

Подібним чином, у Національному авіаційному університеті курс «Основи міжкультурної комунікації» викладається як вибіркова дисципліна, що дозволяє студентам формувати навички міжкультурної взаємодії, необхідні для авіаційної галузі.

	Силабус навчальної дисципліни «ОСНОВИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський), другий (магістерський)
Статус дисципліни	Навчальна дисципліна вибіркового компонента загальноуніверситетського переліку
Курс	I-IV
Семестр	всиплий
Обсяг дисципліни, кредити ЄКТС/загальна кількість годин	4 кредити / 120 год
Мова викладання	Українська, англійська
Що буде вивчатися (предмет навчання)	Предметом вивчення дисципліни є міжкультурні контакти та культурна сприйнятливість; засади міжкультурної комунікації, основні її види, форми, моделі та структурні елементи. Засвоюючи теоретичний матеріал, слухачі мають оволодіти комплексом знань, умінь та навичок щодо сутності та змісту міжкультурної комунікації з представниками різних країн, розвинути здатність до правильної інтерпретації різноманітних видів комунікативної поведінки, сформувати вміння й навички застосування на практиці отриманих знань в конкретній ситуації.
Чому це цікаво/потрібно вивчати (мета)	Мета викладання навчальної дисципліни «Основи міжкультурної комунікації» полягає у розвитку у студентів міжкультурної компетенції, яка виражається в здатності до міжкультурного спілкування та формування «міжкультурної особистості». Основними завданнями вивчення дисципліни є пробудити зацікавленість студентів до явищ і феноменів англомовної та інших культур, розвинути вміння орієнтуватися у феноменах іншого способу життя, мислення і висловлювання почуттів, іншої ієрархії цінностей, вступати з ними в діалог, критично осмислювати і творчо відбудовувати у власну картину світу, сформувати листатий обсяг диференційованих знань про різні культури у широкому розумінні з врахуванням необхідності їх постійного оновлення; розробити стратегії поведінки в різних ситуаціях, що виникають у полікультурному середовищі.

Ужгородський національний університет пропонує курс «Міжкультурна комунікація» для бакалаврів як вибіркoву дисципліну, спрямовану на аналіз комунікативної поведінки та культурних відмінностей. Метою вивчення навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація» є опанування здобувачами вищої освіти теоретичних основ і проблем міжкультурної комунікації, формування міжкультурної професійнокомунікативної компетентності та підготовка до ефективних контактів на рівні повсякденного міжособистісного спілкування та міжкультурної комунікації. Змістовий модуль 1. Міжкультурна комунікація та її роль у сучасному глобалізованому світі. Мова, культура, комунікація. Комунікативні перешкоди та шляхи їх подолання Тема 1. Міжкультурна комунікація як галузь наукового знання і навчальна дисципліна Тема 2. Основні категорії міжкультурної комунікації Тема 3. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації Тема 4. Культурні відмінності та їх роль у міжкультурній комунікації Тема 5. Міжкультурна комунікація та міжкультурна компетентність Тема 6. Рівні, моделі, види та форми міжкультурної комунікації Тема 7. Проблема розуміння в міжкультурній комунікації Тема 8. Сучасна німецька мова як засіб міжкультурного спілкування. Форма семестрового контролю залік.

Луцький національний технічний університет включає цю дисципліну до вибіркoвих курсів бакалаврату, підкреслюючи її міждисциплінарні зв'язки з лексикологією, перекладом та мовознавством, лінгвокраїнознавством, українознавством, історією зарубіжної літератури.

Київський національний лінгвістичний університет пропонує дисципліну «Міжкультурна комунікація: перекладознавчий аспект (німецька й українська мови)» як вибіркoву для магістрантів, що свідчить про важливість міжкультурної компетентності у сфері перекладу. Вона спрямована на формування у студентів міжкультурної мовної компетентності для виконання професійних завдань у викладацькій, науковій і перекладацькій діяльності. Зміст навчальної дисципліни розкривається в

чотирьох змістових модулів, в яких розглядаються основні поняття теорії міжкультурної комунікації, створення комунікативно адекватних текстів перекладу з урахуванням специфіки міжкультурної ситуації, норм спілкування представників різних культур [115].

Аналогічно, *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича* викладає курс «Основи міжкультурної комунікації» у межах освітньої програми «Румунська мова та література», що відображає специфіку регіону та необхідність підготовки фахівців для роботи у двомовному середовищі.

Метою навчальної дисципліни «Основи міжкультурної комунікації» оволодіти комплексом знань про сутність та зміст міжкультурної комунікації; сформувати «мультикультурну» особистість в полікультурному середовищі; навчити коректному спілкуванню під час міжкультурних контактів. Сформувати вміння й навички застосування на практиці отриманих знань в конкретній ситуації міжкультурного контакту.

Навчальний контент освітньої компоненти

МОДУЛЬ 1. Міжкультурна комунікація. Її об'єкт, предмет, завдання.	
Тема 1	Поняття комунікації і її роль у концепції культури.
Тема 2	Функції комунікації. Основні види комунікації.
Тема 3	Міжкультурна комунікація як наука, її становлення і розвиток.
Тема 4	Основні категорії міжкультурної комунікації.
Тема 5	Міжкультурні стилі комунікації. Міжкультурні особливості комунікативної поведінки.
Тема 6	Поняття культурних цінностей і їхнє місце в міжкультурній комунікації.
Тема 7	Освоєння культури. Соціалізація та інкультурація.

МОДУЛЬ 2. Типи та етапи розвитку міжкультурної комунікації.	
Тема 8	Елементи комунікації у контексті міжкультурної комунікації. Вербальна комунікація.
Тема 9	Паравербальна комунікація. Психологічні основи міжкультурної комунікації.
Тема 10	Проблема сприйняття у міжкультурній комунікації та культурні коди.
Тема 11	Міжкультурні конфлікти та шляхи їх подолання.
Тема 12	Основні види і функції невербаліки.
Тема 13	Типи та етапи розвитку міжетнічних відносин.
Тема 14	Психологічні механізми освоєння культури.
Тема 15	Толерантність і її межі. Інтолерантність.

У Хмельницькому національному університеті дисципліна «Міжкультурна комунікація» є вибірковою для бакалаврату, забезпечуючи студентам теоретичну базу з питань міжкультурної взаємодії.

Зміст навчальної дисципліни: Міжкультурна комунікація як наука. Основні категорії міжкультурної комунікації. Мовна та концептуальна картини світу. Ціннісна картина світу. Часово-просторова картина світу. Сутність вербальної комунікації. Слово як одиниця міжмовного зіставлення. Способи вираження національних особливостей. Невербальне вираження національних особливостей. Міжкультурні особливості комунікативної поведінки. Мови і культури світу в єдності відмінностей.

ДЗВО «Донбаський державний педагогічний університет» пропонує дисципліну «Міжкультурна комунікація в освіті» як вибірку для студентів спеціальності «Початкова освіта». Курс спрямований на формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів, розвиток навичок толерантного спілкування та адаптації до роботи у полікультурному середовищі.

ДЗВО «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» включає дисципліну «Основи міжкультурної комунікації» до вибіркового курсу бакалаврської програми зі спеціальності «Французька мова і література». Цей курс забезпечує студентам знання про особливості міжкультурного спілкування у межах романо-германської філології.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова викладає дисципліну «Основи міжкультурної комунікації» у межах спеціальності «Дошкільна освіта». Цей курс є вибірковою і спрямований на підготовку педагогів, здатних працювати у багатокультурному середовищі, що особливо важливо для вихователів та вчителів початкової школи.

Херсонський державний університет пропонує два вибіркові курси: «Проблеми міжкультурної комунікації» та «Міжкультурна комунікація та розвиток європейської мобільності майбутніх вчителів початкової школи». Обидві дисципліни входять до навчального плану спеціальності «Середня освіта (Мова і література (англійська))» та спрямовані на формування у студентів навичок міжкультурної взаємодії у міжнародному освітньому середовищі.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка включає курс «Основи міжкультурної комунікації» як вибіркову дисципліну для студентів спеціальності «Середня освіта (Мова і література (англійська))». Курс формує знання про культурні особливості мовного спілкування та допомагає студентам розвивати навички міжкультурного діалогу.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка пропонує вибіркову дисципліну «Іноземна мова і міжкультурна комунікація» для студентів спеціальності «Середня освіта. Мова і література (Англійська мова і література)». Цей курс сприяє розвитку лінгвістичної компетентності у контексті міжкультурної взаємодії.

Криворізький державний педагогічний університет включає дисципліну «Міжкультурна комунікація» як вибіркового курсу у межах

спеціальності «Українська мова і література, зарубіжна література. Редагування освітніх видань». Програма орієнтована на аналіз міжкультурних аспектів літератури та мовної комунікації.

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського викладає дисципліни «Основи міжкультурної комунікації» та «Міжкультурна комунікація в освіті» як обов'язкові для студентів спеціальностей «Германські мови і література, переклад включно (перша англійська)» та «Середня освіта. Англійська, німецька мови та зарубіжна література». Це один із небагатьох педагогічних університетів, де міжкультурна комунікація представлена у навчальному плані на обов'язковому рівні.

Дані приклади демонструють, що дисципліни «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації» інтегровані в освітні програми різних університетів України, особливо в галузях, пов'язаних з міжнародними відносинами, економікою, менеджментом та філологією. Це сприяє підготовці фахівців, здатних ефективно працювати в умовах глобалізації та культурного різноманіття (табл. 1.3).

Табл. 1.3

Заклади вищої освіти України, що здійснюють викладання дисципліни «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації»

№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Дисципліна навчального плану / Формат дисципліни	Освітня програма
1.	Київський національний економічний університет імені	Міжкультурна комунікація/обов'язкова	Міжнародні фінанси

	Вадима Гетьмана (КНЕУ)		
2.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Міжкультурна комунікація/обов'язкова Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	Культурологія Слов'янські мови та літератури (переклад включно)
3.	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика/вибіркова Міжкультурна комунікація: теорія та практика/обов'язкова	Без обмежень за освітніми програми Фольклористика, міжкультурна комунікація, іноземна мова
4.	Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка	Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов у світовому просторі/обов'язкова Основи міжкультурної комунікації/ вибіркова	ОП «014 Середня освіта» Англійсько- український переклад
5.	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Мова та література (французька)» Переклад.
6.	Національний університет	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Без обмежень за освітніми

	«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»		програмами
7.	Західноукраїнський національний університет (ЗУНУ)	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Без обмежень за освітніми програмами
8.	Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Германські мови і література, переклад включно (перша - англійська)
9.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	Міжкультурна комунікація/обов'язкова	Міжнародні відносини
10.	Національний авіаційний університет	Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	Без обмежень за освітніми програмами
11.	Ужгородський національний університет	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Без обмежень за освітніми програмами
12.	Луцький національний технічний університет	Міжкультурна комунікація/вибіркова	Без обмежень за освітніми програмами
13.	Київський національний лінгвістичний університет	Міжкультурна комунікація: перекладознавчий аспект (німецька й	Сучасні філологічні студії (англійська мова і друга іноземна

		українська мови/вибіркова	мова): лінгвістика та перекладознавство
14.	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	Румунська мова та література
15.	Хмельницький національний університет	Міжкультурна комунікація/ вибіркова Міжкультурна комунікація і міжнародний етикет/вибіркова	Без обмежень за освітніми програмами Політологія
16.	Міжнародний економіко- гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука	Міжнародна та міжкультурна комунікація/вибіркова	Журналістика
17.	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського	Актуальні проблеми міжкультурної комунікації у військовопрофесійному середовищі/вибіркова	Освітні професійні науки
18.	ДЗВО «Донбаський державний педагогічний університет»	Міжкультурна комунікація в освіті/ вибіркова	Початкова освіта

19.	ДЗВО «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	Французька мова і література
20.	Український державний університет імені М. П. Драгоманова	Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	Дошкільна освіта
21.	Херсонський державний університет	Проблеми міжкультурної комунікації/вибіркова Міжкультурна комунікація та розвиток європейської мобільності майбутніх вчителів початкової школи/вибіркова	Середня освіта (Мова і література (англійська Без обмежень за освітніми програмами
22.	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	Основи міжкультурної комунікації/вибіркова	014 Середня освіта (Мова і література (англійська))
23.	Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка	Іноземна мова і міжкультурна комунікація/вибіркова	Середня освіта. Мова і література (Англійська мова і література)
	Криворізький	Міжкультурна	«Українська мова і

24.	державний педагогічний університет	комунікація/вибіркова	література, зарубіжна література. Редагування освітніх видань»
25.	Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського	Основи міжкультурної комунікації/обов'язкова Міжкультурна комунікація в освіті/обов'язкова	Германські мови і література, переклад включно (перша англійська) Середня освіта Англійська, німецька мови та зарубіжна література

Розроблено автором за матеріалами Інтернет-джерел та офіційних вебсайтів ЗВО

Важливо відмітити, що не всі педагогічні та класичні заклади вищої освіти мають окремі дисципліни, присвячені міжкультурній комунікації. У деяких випадках елементи міжкультурної комунікації інтегруються в інші курси, такі як іноземні мови, педагогіка або соціальна робота. Наприклад, у процесі вивчення іноземної мови майбутні педагоги стимулюються до готовності до педагогічної діяльності, що включає аспекти міжкультурної взаємодії.

Отже аналіз освітніх програм 25 провідних закладів вищої освіти України показує, що дисципліни «Міжкультурна комунікація» та «Основи міжкультурної комунікації» представлені обмежено, особливо у педагогічних університетах. Це свідчить про недостатню увагу до підготовки майбутніх

педагогів у сфері міжкультурної взаємодії, хоча її значущість зростає в умовах глобалізації та мультикультурного суспільства.

Водночас є класичні університети, де ця дисципліна є частиною навчальних планів. Проте її основна спрямованість орієнтована на спеціальності, пов'язані з журналістикою, економікою, менеджментом, туризмом, військовою справою та міжнародними відносинами. Це свідчить про усвідомлення важливості міжкультурної комунікації у професійній підготовці, але вказує на брак системного підходу до її інтеграції в педагогічну освіту. Педагогічні університети України здебільшого включають міжкультурну комунікацію як вибірковий курс, що свідчить про необхідність розширення цієї дисципліни у підготовці майбутніх педагогів.

Таким чином, існує нагальна потреба у розширенні змісту педагогічних освітніх програм шляхом включення міжкультурної комунікації як обов'язкової дисципліни. Це сприятиме формуванню відповідних компетентностей у майбутніх учителів, що є важливим для забезпечення ефективної комунікації в сучасному полікультурному освітньому середовищі.

1.3 Зарубіжний досвід підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

У сучасному глобалізованому світі питання міжкультурної комунікації є одним із ключових елементів професійної підготовки педагогів. Умови навчання в сучасних школах та університетах часто передбачають роботу в багатокультурних класах, що вимагає від педагогів вміння ефективно спілкуватися з представниками різних культур. Педагоги не тільки працюють із представниками різних культур, але й виступають активними учасниками формування толерантного суспільства, здатного ефективно взаємодіяти у багатокультурному середовищі. Сучасні освітні системи різних країн наголошують на важливості підготовки вчителів, які можуть сприяти

міжкультурному діалогу, толерантності та повазі до культурного різноманіття. У даному аналізі буде розглянуто світовий досвід підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в закладах вищої освіти, висвітлено ключові методи та практики, які застосовуються у різних країнах, а також виявлено найефективніші підходи до формування міжкультурних компетентностей у майбутніх педагогів. Проблема мультикультурності полягає в тому, що сучасні освітні установи стають майданчиком для взаємодії людей різних національностей та культур. Педагоги стикаються з необхідністю розуміння не лише мовних відмінностей, а й соціальних, культурних та релігійних особливостей учнів. Підготовка педагогів включає навчання основам соціальної відповідальності, здатності до запобігання конфліктам на ґрунті культурних відмінностей. Уміння вирішувати міжкультурні конфлікти є важливим для побудови стабільного навчального середовища. Сучасні педагогічні програми адаптовані до реалій міжкультурної взаємодії, що передбачає впровадження спеціальних курсів та модулів, що дозволяють студентам здобувати знання про культурне різноманіття та практично застосовувати їх.

Міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури), ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та Європейська комісія, відіграють важливу роль у розробці стандартів і рекомендацій щодо міжкультурної комунікації та підготовки педагогів у багатокультурних умовах. Їхня звітність та дослідження мають широкий вплив на формування освітньої політики країн-членів і служать основою для модернізації педагогічної підготовки.

ЮНЕСКО активно підтримує ідеї міжкультурного діалогу, толерантності та інклюзивності в освіті. Організація публікує звіти та аналітичні документи, які наголошують на важливості міжкультурної освіти. Однією з ключових рекомендацій є розвиток міжкультурних компетентностей серед педагогів через включення спеціалізованих курсів у навчальні програми. У звітах ЮНЕСКО підкреслюється значення підготовки вчителів

для роботи в багатокультурних класах, що включає формування культурної чутливості, здатності адаптувати навчальні методики до потреб різних груп учнів. «Рекомендації з міжкультурної освіти» (UNESCO Guidelines on Intercultural Education); «Глобальний звіт про освіту» (Global Education Monitoring Report), в яких часто згадується міжкультурна освіта як один із важливих аспектів підготовки педагогів.

Європейська комісія активно підтримує ініціативи з підготовки педагогів до міжкультурної комунікації через фінансування програм обміну, таких як Erasmus+, а також через проекти в рамках європейської стратегії інтернаціоналізації освіти. Комісія публікує звіти та надає рекомендації щодо розвитку навичок міжкультурної компетентності серед вчителів. Основний акцент робиться на:

- використанні навчальних мобільностей для обміну досвідом між студентами та педагогами різних країн;
- впровадженні курсів, присвячених міжкультурній взаємодії, толерантності та культурному різноманіттю;
- підвищенні кваліфікації педагогів через участь у міжнародних семінарах, тренінгах та освітніх форумах.

Програми обміну та мобільності для педагогів, такі як Erasmus+, є ключовим інструментом підготовки майбутніх вчителів до роботи в міжкультурному середовищі. Вони надають можливість студентам та викладачам з різних країн брати участь у спільних освітніх програмах, підвищувати рівень професійної компетентності та розширювати міжкультурні знання. Програма Erasmus+ спрямована на розвиток міжнародної співпраці між навчальними закладами, інтеграцію міжкультурних аспектів у навчальні плани та підготовку педагогів до сучасних освітніх викликів. Детальний огляд основних практик включає наступні аспекти:

Програми обміну для студентів-педагогів Erasmus+ надає студентам педагогічних спеціальностей можливість навчатися за кордоном протягом

семестру або академічного року. У рамках цієї програми студенти проходять навчання у закладах вищої освіти іншої країни ЄС, що дозволяє їм знайомитися з іноземними освітніми системами, методиками викладання, культурними особливостями та новими підходами до організації навчального процесу; отримують досвід взаємодії з викладачами та студентами з різних культур, що розвиває навички міжкультурної комунікації; беруть участь у міжкультурних заходах, тренінгах та семінарах, які допомагають їм краще зрозуміти соціокультурні особливості навчального середовища.

Одним із важливих аспектів Erasmus+ є мобільність викладачів. Викладачі педагогічних спеціальностей можуть брати участь у міжнародних стажуваннях. Вони відвідують освітні установи в інших країнах, проводять лекції, майстер-класи та працюють з іноземними студентами. Це допомагає педагогам ділитися своїм досвідом, переймати практики, які успішно впроваджуються в інших країнах, та знаходити інноваційні підходи до викладання.

Мобільність також охоплює професійний розвиток педагогів через участь у спеціалізованих курсах, присвячених темам міжкультурної комунікації, інклюзивності, інтеграції інформаційних технологій в освіту тощо.

Erasmus+ сприяє створенню партнерств між університетами різних країн. Це дозволяє педагогічним факультетам розробляти спільні навчальні програми, що зосереджені на міжкультурній освіті. Такі проекти включають створення спільних навчальних курсів з акцентом на міжкультурну комунікацію, які впроваджуються у різних університетах, що беруть участь у програмі. Проекти з міжнародного навчання та наукової співпраці, де учасники спільно вирішують питання, пов'язані з мультикультурністю, розробляють методики та моделі навчання, які враховують культурне розмаїття учнів.

Однією з ключових особливостей програм обміну є їхня орієнтованість на практику. Педагогічні практики у школах іншої країни дозволяють

студентам випробовувати свої знання на практиці у міжкультурному середовищі. Це сприяє розвитку гнучкості, адаптивності та здатності працювати з учнями з різними культурними фоновими знаннями.

Волонтерські програми та участь у проєктах соціальної інклюзії, які дозволяють майбутнім педагогам здобувати досвід інтеграції культурного розмаїття у навчальний процес.

Програми Erasmus+ активно підтримують неформальне навчання, яке є важливим для розвитку міжкультурних компетентностей. Це може включати участь у культурних заходах, воркшопах, спільних проєктах, що дозволяє педагогам та студентам створювати нові зв'язки, розуміти інші культури та адаптувати методики до різноманітного культурного контексту.

По завершенні участі в програмі Erasmus+, викладачі та студенти можуть інтегрувати здобуті знання у своїй професійній діяльності. Це сприяє модернізації навчальних програм, адаптації методик викладання та забезпеченню більш відкритої та інклюзивної освітньої системи.

Багато закладів вищої освіти в різних країнах інтегрують курси з міжкультурної комунікації у свої освітні програми, що дозволяє студентам оволодіти знаннями про культурні особливості, етичні норми та комунікативні стратегії, необхідні для ефективної взаємодії з представниками інших культур, поєднуючи теорію з практичними тренінгами та стажуваннями у міжнародних середовищах.

Європейський підхід до міжкультурної підготовки педагогів дійсно є прикладом багаторівневого підходу, спрямованого на інтеграцію навичок і знань, необхідних для роботи в різноманітному середовищі [186, с. 267]. Наведемо кілька конкретних прикладів впровадження цього підходу в різних країнах та установах.

Фінська система освіти є однією з найбільш розвинених у світі, і підготовка педагогів передбачає значний акцент на міжкультурну комунікацію. Фінські університети активно співпрацюють з міжнародними організаціями та освітніми закладами для створення інклюзивного

навчального середовища. Важливе місце відводиться формуванню навичок толерантності, емпатії та ефективного спілкування з представниками різних культур. Програма міжкультурної підготовки педагогів в Університеті Гельсінкі є однією з найбільш прогресивних у Європі, оскільки вона поєднує теоретичні курси з практичними навичками, необхідними для роботи в багатокультурному середовищі. Магістерська програма «Міжкультурні зустрічі» The Master's Programme in Intercultural Encounters (ICE) пропонує розуміння міждисциплінарних підходів до міжкультурних питань, спираючись на перспективи, запропоновані комунікацією, дослідженнями корінних народів, вивченням релігій, богослов'ям, а також країнознавством і культурологією. Ця програма спрямована на розвиток міжкультурної компетентності майбутніх педагогів, що включає глибоке розуміння культурних різниць, а також навички ефективної комунікації та взаємодії з учнями, які мають різний культурний досвід. Структура та зміст: Програма ICE надає студентам регіональні, культурні, історичні та соціально-політичні знання, що ґрунтуються на новітніх академічних дослідженнях. Вивчаються такі питання, як міжкультурна комунікація та навчання, розмаїття, глобалізація, деколонізація, медіа, а також конструювання та обговорення систем цінностей і влади. Обсяг програми ICE становить 120 кредитів (ECTS). Ступінь можна здобути за два навчальні роки. На початку навчання науковий керівник допомагає скласти індивідуальний навчальний план і розробити власну індивідуальну програму. Залежно від обраного напрямку навчання, програма ICE веде до отримання ступеня магістра гуманітарних наук Master of Arts (Humanities) Degree.

Програма складається з кількох модулів, які поєднують теоретичні знання з практичними навичками:

1. Теоретичні курси з міжкультурної комунікації

Основи міжкультурної комунікації: студенти вивчають основні теоретичні концепції, що стосуються міжкультурної комунікації, зокрема різноманітність культурних практик, комунікаційних стилів і моделей

взаємодії між культурами. Викладаються такі теорії, як культурний детермінізм, культурна універсальність, а також методи аналізу міжкультурних конфліктів.

Міжкультурна психологія: вивчення психологічних аспектів міжкультурного спілкування, впливу культур на соціальні та поведінкові норми. Це включає як індивідуальні, так і колективні характеристики різних культур.

Крос-культурна педагогіка: модуль орієнтований на теоретичні засади організації навчання в класах з культурним різноманіттям. Особливу увагу приділяють розвитку інклюзивних стратегій і технологій навчання.

2. Практичні курси і тренінги. Програма включає інтенсивні тренінги, на яких студенти вчаться застосовувати теоретичні знання на практиці. Це можуть бути рольові ігри, де вони розігрують ситуації міжкультурної взаємодії, наприклад, вирішення конфліктів між учнями різних культур або адаптація навчальних матеріалів для різних культурних груп.

Моделювання ситуацій в класі: студенти працюють з реальними кейсами – наприклад, ситуаціями адаптації учнів мігрантів у школах, забезпечення їхнього соціокультурного інтегрування через навчання та позанавчальну діяльність.

Навички міжкультурної кооперації та командної роботи. Оскільки успіх у міжкультурному середовищі часто залежить від здатності до спільної роботи, студенти проходять тренінги на розвиток комунікаційних навичок, вирішення конфліктів, управління стресом і розв'язання непорозумінь, що виникають через культурні відмінності.

3. Міжнародне стажування та обмін досвідом.

Студенти мають можливість пройти стажування у школах або інших навчальних закладах в інших країнах ЄС. Наприклад, вони можуть провести кілька місяців в Іспанії, Італії, Німеччині або Франції, працюючи в школах з великою кількістю учнів з різних культурних середовищ. Протягом стажування студенти застосовують набуті теоретичні знання в реальних

класах, де часто зустрічаються з проблемами адаптації мігрантів або вирішенням міжкультурних конфліктів. Вони працюють із педагогами з інших країн, обмінюються досвідом та вчать новим методам викладання в міжкультурному контексті. Стажування також дає можливість оцінити різницю в підходах до міжкультурного навчання в різних країнах, зокрема в порівнянні з філософією освіти у Фінляндії.

4. Проекти та наукові дослідження.

Окрім практичних курсів та стажувань, студенти можуть брати участь у наукових проектах, пов'язаних з дослідженням міжкультурної комунікації в освіті. Наприклад, вони можуть досліджувати ефективність різних методів навчання для учнів із різних культурних груп або вивчати культурні бар'єри в школах. Проекти можуть включати аналіз навчальних програм у різних країнах ЄС, оцінку методів інклюзивної освіти, розробку нових підходів до навчання дітей з особливими потребами в контексті культурних відмінностей.

Після завершення програми випускники здобувають глибоке розуміння того, як ефективно працювати з різноманітними культурами та адаптувати педагогічні методи до потреб студентів з різних культурних контекстів, також здатні створювати інклюзивне середовище в класі, де кожен учень відчувається прийнятим і має рівні можливості для навчання та розвитку. Програма сприяє розвитку навичок міжкультурної адаптації для викладачів, що робить їх більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці.

Окрім того, магістерська програма *Master of Arts in Language, Globalization and Intercultural Communication*, яку пропонує університет University of Jyväskylä, Finland є це дворічним міждисциплінарним курсом, що зосереджується на сучасних проблемах прикладного мовознавства та міжкультурної комунікації у світі, що глобалізується. Освітня Програма включає дисципліни і курси, пов'язані з мовою та комунікацією, такі як багатомовність, дискурс і влада, медіа, мобільність і міграція, а також культурні наслідки постійних змін у взаємодії людей з різним культурним походженням. На додаток до теоретичної глибини, програма має сильний

практичний аспект, забезпечуючи комунікаційні компетенції, необхідні в мультикультурному, мережевому світі. Програма готує студентів до кар'єри, пов'язаної зі значними міжкультурними контактами в закладах освіти, компаніях, державних та неурядових організаціях. Студенти також будуть кваліфіковані для працевлаштування в науково-дослідних установах. Програма включає в себе великий дослідницький компонент (магістерська робота та супутні курси), а також практичний досвід у робочому житті (стажування протягом 2-3 місяців та курс проектної роботи). Студенти програми LAGIC налагоджують зв'язки зі студентами з різних дисциплін і різних сфер діяльності. Цьому сприяє спільний та діалоговий підхід до навчання. За допомогою групової або парної роботи, дискусій, презентацій та самостійного навчання існує можливість для студентів розвивати навички, необхідні їм у професійному житті. На додаток до академічних і наукових знань, програма LAGIC включає практичні курси, де застосовуються теорії та знання до реальних життєвих ситуацій. Програма LAGIC безпосередньо пов'язана з однією з основних галузей досліджень Ювяскюльського університету: мова, культура та спільноти в процесах глобальних змін. Навчальна програма також включає зв'язки з основними сферами навчання, викладання та середовищами навчання і зростання, які підтримують розвиток, інформаційні технології та людину в суспільстві знань. Програма викладається на кафедрі мовних та комунікативних студій, яка є великим, багатомовним та активно міжнародним підрозділом [66].

Програма підготовки вчителів з міжкультурної освіти в Університеті Мальме (Швеція), The Intercultural Teacher Training Program at Malmö University in Sweden включає практичні та теоретичні заняття з міжкультурної компетентності з акцентом на критичній педагогіці, антирасизмі та сприянні інклюзивній освіті для різноманітних груп учнівської молоді. Курси мають на меті допомогти майбутнім вчителям долати стереотипи та створювати позитивні міжкультурні діалоги в класах. зосереджена на підготовці педагогів до викладання в різноманітних, багатокультурних середовищах з акцентом на

міжкультурних компетенціях та інклюзивних педагогічних практиках. Ця програма, що є частиною факультету освіти та суспільства Університету Мальме, розроблена з урахуванням культурної та суспільної динаміки, що має відношення до сучасної освіти. Навчальна програма включає компоненти з культурного аналізу, мультикультурної освіти та інтеграційних стратегій, що мають на меті забезпечити педагогів інструментами, необхідними для сприяння міжкультурному порозумінню в класах і ширших громадських контекстах. Університет Мальме наголошує на важливих соціальних перспективах, включаючи історичні, культурні та ідентифікаційні контексти, які формують суспільну взаємодію. Ключові аспекти освітніх пропозицій включають спеціалізовані курси з соціальних наук, історії та релігієзнавства, які інтегрують міжкультурні перспективи. Курси викладаються за допомогою різних дидактичних методик, пристосованих для вчителів початкової, середньої та навіть спеціалізованих дисциплін, з варіантами, які вирішують конкретні соціальні та мультикультурні виклики, з якими можуть зіткнутися освітяни. Такі програми, як правило, поєднують теоретичні основи з практичним застосуванням, включно з досвідом занурення, таким як стажування в різноманітних громадах, вивчення мов і культур, а також семінари, покликані розвивати культурну емпатію та розуміння в освітньому контексті [104].

Магістерська програма з міжкультурної комунікації та освіти в Університеті Ньюкасла, The Master of Arts in Cross-Cultural Communication and Education at Newcastle University – це комплексна однорічна програма (два роки для заочної форми навчання). Вона поєднує теоретичну та практичну підготовку з міжкультурної комунікації в освітньому контексті. Програма спрямована на розвиток міжкультурних компетенцій студентів та підготовку їх до ефективної роботи в різноманітних освітніх середовищах по всьому світу. Основні деталі: Тривалість: 12 місяців на денній формі навчання, 24 місяці на заочній формі навчання. Кредити: Зазвичай програма вимагає 180 кредитів, включаючи основні та вибіркові модулі. Основні

модулі: обов'язкове дослідницьке портфоліо (60 кредитів) і модуль «Вступ до міжкультурної комунікації» (20 кредитів). Студенти можуть вибирати з різноманітних вибіркового модулів, адаптованих до їхніх інтересів, таких як Соціальна психологія спілкування (20 кредитів), Соціолінгвістика (20 кредитів), Професійне спілкування в міжкультурному середовищі (20 кредитів), Англійська мова у світі (20 кредитів), Мова та соціальна взаємодія (20 кредитів), Мультимодальне спілкування (20 кредитів), Багатомовність (20 кредитів). Поєднання очних лекцій, семінарів та онлайн-навчальних заходів використовується для забезпечення багатого та гнучкого досвіду навчання. Студенти також мають доступ до допоміжних послуг, включаючи персональних викладачів та навчальні онлайн-ресурси.

Магістерська програма «Крос-культурна комунікація» розглядає такі питання, як:

- Як мови, культури та ідентичності впливають на комунікацію?
- Яка роль міжкультурної комунікації на глобальному робочому місці?
- Яке значення має глобальне громадянство?
- Як ми можемо мінімізувати непорозуміння в міжкультурній комунікації?
- Як ми можемо навчати, розвивати та оцінювати міжкультурну компетентність?

Яка роль багатомовності в міжкультурній комунікації?

Методи оцінювання Залежно від модулів, оцінювання відбувається за допомогою комбінації: тематичне дослідження, есе, усна презентація, рефлексивний журнал, дослідницька пропозиція, дослідницька робота.

Магістерська програма «Крос-культурна комунікація» готує до роботи в міжнародному та міжкультурному середовищі в таких ролях, як: викладачі, координатори навчання за кордоном, маркетинг та комунікації, консультанти з комунікацій, консультанти з управління персоналом, міжнародний рекрутинг, цифрові комунікації, письмові та усні перекладачі, соціальні працівники, міжнародні торгові представники, співробітники неурядових організацій [67].

Вартує уваги магістерська програма з міжкультурної комунікації Мюнхенського університету International University SDI München, Intercultural Communication (M.A.), Munich, Germany. Від теоретичних основ до практичної реалізації програма розширює професійний досвід за допомогою однієї з трьох спеціалізацій (Бізнес-адміністрування, міжкультурне управління проектами, Digital Workplace). Викладання німецькою та англійською мовами. Є можливість додати ще одну іноземну мову. Тривалість 3 семестри 90 кредитів. Переваги: практичні – викладачі та професори з практики та багато корпоративних співпраць; міжнародні – студенти, викладачі та університети-партнери з усього світу; персональні – пряме спілкування з професорами та викладачами; навчайся та працюй; 3-денний університет з частковою зайнятістю; багатомовні – з двома іноземними мовами в університеті; індивідуальні – невеликі групи, різноманітний вибір; креативні – ідеї затребувані; варто жити – комфортна атмосфера кампусу зі студентськими квартирами; трендсеттерство – захоплюючі та перспективні кар'єрні шляхи [68].

Не менш цікавою є програма «Магістр міжкультурної освіти» у Вільному університеті Берліна (Німеччина). «Master of Intercultural Education at Freie Universität Berlin», Ця програма пропонує модулі з міжкультурної комунікації, управління різноманітністю та стратегій інклюзивного навчання. Вона поєднує теоретичні основи мультикультуралізму з практичними підходами до створення інклюзивного середовища в класі. Програма призначена для майбутніх педагогів, які мають намір працювати в різноманітних шкільних середовищах, і готує їх до ефективної взаємодії з учнями з різним культурним походженням. призначена для всіх, хто працює у сфері шкільної та позашкільної освіти і хоче займатися теорією та практикою міжкультурної освіти. Курс орієнтований на застосування і має на меті навчити випускників аналізувати соціальні відносини відмінності та домінування, а також разом із зацікавленими особами та групами визначати альтернативні шляхи дій та розробляти освітні процеси відповідно до

ситуації. Зміст освітньої програми передбачає поглиблене вивчення концепцій міжкультурної освіти, а також міграції та освіти в імміграційному суспільстві. Сюди також входять теорії засвоєння мови та багатомовності. Вплив мовної політики на соціальну практику осмислюється і стає можливим предметом окремих дослідницьких проєктів. Процеси виключення, спричинені расизмом, сексизмом та іншими формами групової мізантропії, аналізуються як виклики для освітньої діяльності з метою уможливлення процесів інклюзії для вразливих груп. В рамках проєктної фази студенти мають можливість поглибити свої знання з теорій і методів міжкультурної педагогічної науки в прикладному аспекті [69].

Структура програми: 1-й семестр Модуль 1. Науковий підхід та методи. Модуль 2. Міграція та мультикультурні суспільства. Модуль 3. Освіта, вивчення мов та викладання мов у мультикультурних суспільствах. Модуль 4. Виключення, маргінальність, дискримінація та расизм як педагогічні виклики. 2-й семестр Модуль 5. Проєкт. Модуль 6. Магістерська робота. Вимоги – ступінь бакалавра (240 ECTS) або інший ступінь з принаймні 3 роками денної форми навчання – знання німецької мови (TestDaF рівень 3, DSH-1).

Університет прикладних наук у м. Фулда (Fulda University of Applied Sciences, Німеччина пропонує Програму магістратури «Міжкультурна комунікація та європейські дослідження» (ICEUS), яка дозволяє студентам отримати кваліфікацію для міжнародних та міжкультурних професійних сфер.

Програма включає курси з соціальних наук, політичних наук, комунікаційних наук та права. Теми включають культурно рефлексивну комунікацію, європейську політику та європейське право, глобалізацію, транснаціональне управління (модель конференцій ООН), культуру та медіа тощо. Тривалість навчання 4 семестри. У перші два семестри студенти ICEUS мають від 20 до 24 уроків (45 хвилин кожен) на тиждень. Після другого семестру завершується обов'язкове стажування (щонайменше) 10 тижнів.

Третій семестр пропонує вибір поглиблених курсів і готує студентів до магістерської роботи. Сама магістерська робота пишеться в четвертому семестрі. Як правило, вони можуть бути написані німецькою або англійською мовами. Навчальний план складається з таких модулів:

M1 Міжкультурна комунікація: Kommunikation, Kultur, Medien

M2 Європейські студії: Geschichte und Gegenwart europäischer Gesellschaftsentwicklung

M3 Міжкультурна комунікація: Handlungsfelder

M4 Globalisierung und Internationale Organisationen

M5 Європейські студії: Europäische Politikfelder

M6 Sozialwissenschaftliche Methodenlehre: Theorie und Praxis interdisziplinärer Forschung (перекласти)

M7 Праксимодуль

M8 ICEUS Vertiefungsmodul: Forschung, Entwicklung, Herausforderungen (перекласти)

M9 Examensseminar und Kolloquium

M10 Магістерська робота

M0 Перехресні дослідження [70].

Віденський університет пропонує бакалаврську програму з міжкультурної педагогіки в рамках програми підготовки вчителів для закладів загальної середньої освіти. Bachelor of Education (B.Ed) with Intercultural Pedagogy at the University of Vienna (Austria) акцентує увагу на набутті предметних знань, дидактичних методів та міжкультурних компетенцій, необхідних для викладання різноманітним групам учнів, фокусуючись на розумінні та повазі до культурних відмінностей в освіті. Вона наголошує на практиках співпраці, культурно-чутливому викладанні та адаптації методів навчання до потреб різноманітних груп учнів. Програма вимагає засвоєння 240 кредитів ЄКТС протягом щонайменше 8 семестрів (приблизно 4 роки). Навчальна програма інтегрує загальноосвітні наукові курси разом з двома навчальними предметами або поєднанням одного

предмета зі спеціалізацією, що дозволяє студентам вивчати такі теми, як викладання, навчання, соціальна інтеграція та міжкультурна взаємодія. Студенти також зобов'язані брати участь у педагогічній практиці, отримуючи практичний досвід викладання в різних навчальних закладах. Університет пропонує студентам гнучкі можливості для адаптації навчання з урахуванням міжкультурних аспектів, наприклад, включення модулів з соціальної педагогіки, інклюзії та різноманітності в освіті [105].

Master of Arts in Communication and Intercultural Studies Bucharest, Romania, міждисциплінарна програма, яку пропонує філософський факультет через кафедру ЮНЕСКО з міжкультурності, належного врядування та сталого розвитку. Вона розроблена у відповідь на потреби компаній та організацій, які набирають випускників, зацікавлених у роботі в комунікаційному секторі в епоху, коли діалог між культурами набуває все більшого значення. Навчальна програма є гнучкою і розрахована на студентів, які цікавляться гуманітарними та соціальними науками, але мають різний досвід. Вона пропонує чудову основу для вивчення культури. Дворічна, англomовна. Науковці, які читають лекції на програмі, є представниками різних культурних і професійних середовищ, що допомагає студентам підвищити свою обізнаність про міжкультурну природу комунікації. Курси корисно доповнюються тематичними дослідженнями, оскільки програма має сильну орієнтацію на академічно суворий і практично значущий навчальний досвід для студентів. Основними результатами навчання на програмі є вдосконалені комунікативні навички, перекладацькі та дипломатичні навички, які можна застосовувати в різних міжкультурних контекстах та робочих середовищах [71].

Master in Advanced English Studies: Languages and Cultures in Contact Valladolid, Spain – міжуніверситетська магістерська програма, яку пропонують спільно Університет Вальядоліда та Університет Саламанки. Вступають на англійську мову та лінгвістику, а також англійську та американську літературу і культуру. Розроблена відповідно до критеріїв

досконалості Європейського простору вищої освіти, the European Higher Education Area (EHEA), магістерська програма пов'язана з докторською програмою з поглибленого вивчення англійської мови. У галузі гуманітарних наук університети Вальядоліда та Саламанки користуються беззаперечним світовим авторитетом, як за свій дослідницький внесок, так і за інновації у викладанні [72].

MA Education: Culture, Language & Identity Goldsmiths, University of London, United Kingdom. Ця програма поглиблює розуміння теорії та практики освіти, зосереджуючись на питаннях культури, мови та ідентичності, і викладається всесвітньо відомими експертами.

Обов'язкові модулі навчальної програми:

- культура, мова та ідентичність в освіті;
- модулі за вибором.

Напрямок А: бікультуралізм та двомовність в освіті; дитяча література, культура та розмаїття; сучасні розробки та спільні підходи до управління поведінкою дітей з особливими освітніми потребами; раннє дитинство в різноманітному суспільстві; маскуліність, фемініність, та ідентичності в освіті; освітня політика на практиці; прогресивне лідерство та наставництво в освіті; раса, культура та освіта; викладання мов у багатомовних контекстах.

Напрямок Б: 1. Модуль: раса, культура та освіта; 2. Модуль: освітня політика на практиці; прогресивне лідерство та наставництво в освіті. Модулі також доступні для проходження в рамках програми безперервного професійного розвитку Continuing Professional Development (CPD).

Програма дає можливість поглибити розуміння та критичне усвідомлення освітньої теорії та практики; навички критичної рефлексії; дослідницькі навички. Багато студентів (майбутніх педагогів) використовують одержаний магістерський ступінь для подальшої роботи в школах та інших освітніх установах, інші продовжують навчання [73].

Master in European Literary Cultures, University of Bologna. Магістерська програма ERASMUS MUNDUS CLE має на меті забезпечити високоякісну

підготовку, що відображає мультикультурні аспекти Європи. Магістерська програма CLE – це дворічна денна академічна програма (120 ECTS), яка проводиться у 2 або 3 з 8 престижних університетів консорціуму з країн ЄС та країн, що не входять до ЄС. Домашній університет – це університет, в якому починається програма і завершується перший рік навчання, в той час як Приймаючий університет – це університет, в якому завершується обов’язкова мобільність протягом другого навчального року. Подаючи заявку на участь у програмі ERASMUS MUNDUS CLE, обирається комбінація з двох або трьох з восьми університетів. Наприкінці дворічної програми, після захисту магістерської роботи перед міжнародною комісією, студенти CLE отримують два або три дипломи, видані університетами Консорціуму, в яких вони провели щонайменше один семестр і в яких отримали щонайменше 30 кредитів ECTS. Мова, якою пропонуються курси, може варіюватися залежно від університету, що їх пропонує. Крім того, постійна співпраця з професіоналами зі світу праці гарантує цілеспрямований навчальний процес: видавництва, національні установи, підприємства, культурні асоціації, бібліотеки, письменницькі школи та інститути культури співпрацюють з університетами, пропонуючи теоретичну підготовку та її практичну реалізацію (див. «HEAD project» на сайті CLE). Магістерський курс CLE має на меті надати іноземним студентам відмінні Т-подібні навички: – щонайменше три мови (англійська та дві інші мови з-поміж французької, грецької, італійської, португальської); – наступні сфери європейської культури та думки (література, мистецтво, історія культури, наука про мову). Прийом заявок на участь у програмі Erasmus Mundus CLE відкрито двічі на рік [74].

Master in Learning and Communication in Multilingual and Multicultural Contexts Магістр з навчання та комунікації в багатомовному та мультикультурному контексті, University of Luxembourg, Faculty of Humanities, Education and Social Sciences, Esch-sur-Alzette, Luxembourg. Предметом академічної магістерської дворічної програми «Навчання та

комунікація в багатомовному та мультикультурному контекстах» є вивчення багатомовності та мультикультуралізму, а також питань, що виникають у зв'язку з цими темами в суспільстві, яке сьогодні все більше характеризується мобільністю, міграцією та різноманітністю. Зокрема, він зосереджується на питаннях мовного та культурного розмаїття, які виникають, серед іншого, у сферах освіти, комунікації, а також у різних інституційних та професійних контекстах. На курсах і семінарах багатомовність також є невід'ємною частиною форм обміну між студентами. У філософії програми багатомовність розглядається як додаткова цінність у побудові знань. На науковому рівні програма має на меті ознайомити студентів з науковою літературою, що стосується багатомовності та мультикультуралізму в таких галузях, як соціолінгвістика, прикладна лінгвістика, освіта, епістемологія, соціологія, цифрова грамотність тощо; розвинути у студентів детальні знання необхідного методологічного інструментарію, з особливим акцентом на якісних дослідженнях у цих галузях; розвинути у студентів навички самостійного проведення досліджень; супроводжувати процеси мислення, необхідні для того, щоб студенти могли діяти як відповідальні члени суспільства, у зв'язку з питаннями багатомовності та мультикультуралізму. Деякі курси є багатомовними. Особливості програми: міжнародний симпозіум в університеті-партнері; майстер-клас з відомими міжнародними експертами; навчання на робочому місці через короткострокове стажування; багатомовний та мультикультурний персонал та студенти; зв'язки з державним та приватним сектором, в тому числі з європейськими інституціями [75].

У Франції Інститут досліджень міжкультурного навчання (Institut National Supérieur du Professorat et de l'Éducation, INSPE) забезпечує професійну підготовку майбутніх педагогів, інтегруючи курси з міжкультурної комунікації до основних навчальних програм. Відвідування курсів часто супроводжується практичними модулями та стажуванням у мультикультурних школах. INSPE відповідає за підготовку фахівців у галузі

педагогічної освіти та навчання за магістерським ступенем у галузі викладання, освіти та навчання (MEEF) та близько двадцяти спеціальностей у галузі викладання та навчання (EF) інших магістерських ступенів у співпраці з університетами Екс-Марселя, Авіньйона та департаменту Воклюз. Ці курси пропонуються в Екс-ан-Провансі, Авіньйоні, Марселі та Дінь-ле-Бен. Набір курсів веде до кар'єри в освітніх дослідженнях або більш специфічних галузях, таких як професійний письменник або менеджер тренінгів з безпеки та запобігання професійним ризикам. Навчальна пропозиція доповнюється відповідальністю навчальних підрозділів за обізнаність щодо професій викладання, освіти та навчання та доступом до ряду кваліфікацій, таких як C2I2e, мовна сертифікація або навіть освіта для запобігання професійним ризикам. З точки зору досліджень, ESPE пов'язаний з дев'ятьма лабораторіями, що проводять дослідження в галузі освіти і об'єднані у федеративну дослідницьку структуру SFERE Прованс, а також є власником, у партнерстві з Університетом Шейха Анта Діюпа в Дакарі, кафедри ЮНЕСКО «Науково-технічна освіта та підготовка вчителів». Відкрита до світу, ЄНТО встановлює численні партнерські зв'язки для навчання, експертизи та досліджень на регіональному, національному, європейському, середземноморському та міжнародному рівнях [61].

Міжнародна педагогічна програма в Університеті Гронінгена, Нідерланди, пропонує спеціалізовані програми для педагогів, які хочуть навчати у міжнародних школах. Курси зосереджені на міжкультурних аспектах спілкування, адаптації до культурного розмаїття в учнівських класах та вирішенні конфліктів, що виникають через культурні відмінності. Тривалість 1 рік, 60 кредитів. [85].

Багато університетів включають до своїх освітніх програм дисципліни, що сприяють розвитку міжкультурної комунікації, зокрема: «Міжкультурна педагогіка»; «Психологія міжкультурної комунікації»; «Соціокультурні аспекти освіти»; «Методика навчання у багатокультурному середовищі». В університетах США широко застосовується концепція Culturally Responsive

Teaching (Культурно-чутливе викладання), яка навчає майбутніх педагогів враховувати культурне розмаїття своїх студентів. Програми таких університетів, як Гарвард, Стенфорд та Колумбійський університет, містять курси, що спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності, зокрема тренінги з подолання культурних бар'єрів.

США також відомі акцентом на культурну інклюзивність. У багатьох американських університетах підготовка педагогів включає курси про толерантність, расову та культурну дискримінацію, практики в громадах із різноманітним соціокультурним складом. Це дає майбутнім педагогам змогу навчитися працювати у різних контекстах та вирішувати складні питання соціальної взаємодії. Відповідно, основними аспектами національної стратегії до 2025 року була інклюзивність, різноманітність та рівність у освіті.

Курси з інклюзивності та культурної компетентності є обов'язковими в багатьох педагогічних програмах. Вони включають теми про расову та етнічну різноманітність, соціальну справедливість, історичні аспекти взаємодії між різними культурними групами. Педагоги проходять практичну підготовку в школах, де навчаються діти різних національностей. Це дозволяє їм взаємодіяти з культурно різноманітними групами учнів та адаптувати методики навчання.

Школи та університети проводять тренінги для педагогів на тему боротьби з упередженнями, вирішення конфліктів, пов'язаних із культурною різноманітністю, та розвитку навичок ефективної комунікації. У навчальні програми часто інтегруються аспекти історії, мистецтва та літератури, що відображають внесок різних етнічних і культурних груп. Це дозволяє учням краще розуміти своїх однолітків і сприяє формуванню толерантного суспільства.

Одним із прикладів педагогічної програми в університеті США, яка акцентує увагу на розвиток міжкультурної компетентності серед педагогів, є Магістерська програма в галузі освіти з акцентом на міжкультурну освіту в

Гарвардському університеті (Harvard Graduate School of Education – HGSE). Ця програма є однією з провідних в США і пропонує глибоке розуміння питань різноманіття, інклюзії та міжкультурної взаємодії в освітньому процесі.

Основні характеристики програми: курси, присвячені культурному різноманіттю; програма включає обов'язкові та вибіркові курси, що охоплюють такі теми, як культурна ідентичність, расова та етнічна дискримінація, методи міжкультурного спілкування, соціальна справедливість та рівність у освіті.

Наприклад, курси «Міжкультурна освіта», «Соціальна справедливість в освітньому контексті» або «Освіта і суспільна зміна» допомагають студентам розуміти глибші соціальні та культурні процеси.

1) Практичні стажування. Магістранти мають можливість пройти практику в державних і приватних школах, де навчаються учні різних етнічних та соціальних груп, що дозволяє студентам розвивати навички роботи у багатокультурному середовищі, впроваджуючи отримані знання на практиці.

2) Проєктно-орієнтоване навчання. Студенти розробляють і впроваджують власні освітні проєкти, спрямовані на сприяння культурній інтеграції та вирішення проблем дискримінації в освітніх установах. Це дозволяє майбутнім педагогам випробовувати свої знання та навички в реальних умовах.

3) Семінари і тренінги з міжкультурної компетентності. В межах програми проводяться семінари, воркшопи та майстер-класи за участю провідних експертів з міжкультурної комунікації та освіти. Учасники мають можливість обмінюватися досвідом, вивчати практичні методи розв'язання конфліктів, побудови інклюзивного середовища та впровадження міжкультурних підходів.

4) Дослідницькі проєкти. Програма стимулює проведення досліджень з питань міжкультурної освіти, що дозволяє студентам поглибити

розуміння різних підходів до роботи з багатокультурною аудиторією та розробити інноваційні педагогічні методики.

Під час вивчення курсу «Культурна компетентність в освіті» майбутні педагоги навчаються аналізувати та враховувати культурний контекст учнів, також ефективно будувати комунікацію з дітьми з різних етнічних груп, враховувати культурні та соціальні відмінності в процесі викладання.

Мета програми полягає у формуванні у студентів розуміння культурного різноманіття та навичок ефективної міжкультурної комунікації, у розвитку критичного мислення для вирішення соціальних і культурних питань, що виникають у школах; у створенні інклюзивного освітнього середовища, де поважають права та культурні особливості кожного учня. Дана програма є хорошим прикладом інтеграції міжкультурної освіти в підготовку педагогів, і її досвід активно впроваджується в інших університетах США [76].

Master of Arts in Intercultural Studies (ICS) Columbia International University Online, USA. Магістерська програма з міжкультурних студій готує до життя, роботи та служіння в постійно мінливому, культурно різноманітному світі. Програма надає цілеспрямовані знання про інструменти та методи, необхідні для вивчення культур, відмінних від власної. Студенти займаються дослідженнями та аналізом, які ґрунтуються на цих дисциплінах і сприяють служінню тих, хто займається роботою серед етнічних і культурних груп. Цей ступінь пропонується у двох різних форматах: Програма 1 для випускників коледжів, які не вивчали Біблію або богослов'я, і Програма 2 для випускників коледжів, які мають щонайменше 15 семестрових годин з Біблії, богослов'я або історії Церкви. Магістерська програма міжкультурних студій навчить: демонструвати вміння визначати та аналізувати культурні проблеми; оцінювати сучасні стратегії щодо глобальної місії; демонструвати ефективність у крос-культурному аналізі, дослідженні та написанні статей. Академічна кар'єра: дисертаційний напрям магістерської програми з міжкультурних студій покликаний підготувати студентів до подальшої

аспірантської роботи, зокрема, доктора філософії з міжкультурних студій або суміжних дисциплін. Здобувши ступінь доктора філософії, студенти мають можливість викладати в коледжах, семінаріях та університетах Північної Америки та за кордоном [77].

Університет Міссурі пропонує декілька програм, орієнтованих на міжкультурну комунікацію та глобальну взаємодію, зокрема через свій Департамент комунікацій і широкі освітні ініціативи.

Департамент комунікацій пропонує курси, такі як «Гендер, мова та комунікація», що досліджують взаємозв'язок між культурою, комунікацією та соціальними структурами, як-от гендер. Доступні також курси, що охоплюють комунікацію у політичних, медичних контекстах, а також досліджують вплив нових технологій. Студенти магістратури вивчають методи якісних і кількісних досліджень для глибокого аналізу міжкультурної комунікації [106].

Сертифікат з глобальної освіти та лідерства: Програма Коледжу освіти та розвитку людини спрямована на розвиток глобального лідерства в освітніх закладах. Вона складається з чотирьох курсів, що розвивають навички міжкультурного розуміння та глобально орієнтованого лідерства для педагогів у транскультурних контекстах. Основні курси включають лідерство в освітніх організаціях, навчання учнів, професійний розвиток та партнерство між школою і громадою [108].

Програма LEAD («Веди, Залучай, Розвивай») спрямована на міжнародних студентів та покликана розвивати лідерські та міжкультурні навички. Вона інтегрує академічні курси з лідерства, комунікації та побудови спільноти з практичним досвідом, таким як відвідування культурних об'єктів, участь у громадських проєктах та взаємодія з американськими студентами. Мета програми – розвинути культурну компетентність і лідерський потенціал студентів у міжкультурному середовищі [107].

Ці програми демонструють прагнення університету готувати студентів до роботи та лідерства у все більш різноманітному та глобально взаємопов'язаному світі.

Освітня програма Південно-Східного університету Міссурі (SEMO) пропонує різноманітні напрями підготовки вчителів, орієнтуючи студентів на професійну підготовку в галузі початкової, середньої та спеціальної освіти. SEMO має програми, акредитовані Радою з акредитації підготовки викладачів (CAEP), що гарантує високу якість навчання і підготовку до роботи в навчальних закладах.

Програма передбачає поєднання теоретичних занять із практичним досвідом через стажування та польові дослідження у школах. SEMO співпрацює з освітніми закладами для проведення польових практик, що дозволяє студентам набути реального досвіду викладання. Окремі курси акцентують увагу на інноваційних педагогічних методиках, різноманітності культур у навчальному процесі та ефективних стратегіях управління класом [108].

Університет пропонує окремі освітні програми для вчителів середньої школи, а також програми для підготовки спеціалістів із предметних галузей, таких як біологія, хімія, математика та музика. SEMO активно сприяє інтеграції технологій у навчання, завдяки чому студенти вчаться ефективно використовувати сучасні інструменти у своїй професійній діяльності [108].

Азійські країни, зокрема Південна Корея та Японія, активно розвивають програми з навчання англійській мові як інструменту міжкультурної комунікації. Особливу увагу приділяють вихованню поваги до культур інших народів та формуванню глобального світогляду у майбутніх педагогів.

У Південній Кореї англійська мова є важливою складовою шкільних програм. Крім того, значна увага приділяється вихованню міжкультурної компетентності через навчальні матеріали. Аналіз підручників для вивчення англійської мови показує, що багато з них включають культурні теми з різних

країн, таких як США, Великобританія, а також деякі країни Азії (Китай, Тайвань) і Європи. Проте, більша частина матеріалів зосереджена на культурах США та Великобританії, хоча існують тенденції до розширення культурної різноманітності, аби сприяти більшій глобалізації та мультикультурному розумінню серед учнів. У навчальних програмах також велика увага приділяється розвитку навичок міжкультурної комунікації через включення таких тем, як національні свята, традиції, способи спілкування та звичаї інших країн. Це дозволяє студентам краще розуміти і порівнювати різні культури, що сприяє розвитку більш толерантного і відкритого світогляду [154, с. 60; 209, с. 166].

В Японії також існують програми, що готують педагогів до міжкультурної комунікації. Університет Токіо пропонує курси, орієнтовані на вивчення культурної різноманітності та розвиток навичок роботи з міжнародними студентами. Програми включають вивчення культурних аспектів, які можуть впливати на навчання та поведінку учнів, а також навчання стратегій, як побудувати сприятливу навчальну атмосферу для студентів з різних країн [191, с. 75].

Університет Токіо пропонує кілька програм і курсів, пов'язаних з міжкультурною комунікацією, що допомагають студентам розвивати глобальне мислення та навички спілкування в міжнародних середовищах.

Одна з ключових програм – РЕАК (Programs in English at Komaba), що включає міждисциплінарні курси в галузі гуманітарних та соціальних наук, а також екологічних наук, які викладаються англійською мовою. Ця програма має на меті створення глобальної спільноти шляхом залучення студентів з різних країн. Важливою частиною програми є міжкультурна взаємодія, адже студенти РЕАК активно спілкуються як з міжнародними однокурсниками, так і з японськими студентами. Це створює можливості для розвитку навичок міжкультурної комунікації та розуміння культурних відмінностей [109]. Крім того, Global Science Course (GSC) є програмою для міжнародних студентів, які переведені з інших університетів і продовжують навчання в

Університеті Токіо. Хоча ця програма орієнтована на природничі науки, вона також включає співпрацю між студентами з різних культурних контекстів, що сприяє розвитку міжкультурних навичок. Центр глобальної освіти в університеті підтримує студентів через курси та програми, які сприяють взаємодії з глобальними питаннями з різних культурних перспектив, які включають можливості для міжнародної наукової співпраці і допомагають студентам краще розуміти різні культурні контексти, що є важливим для майбутніх педагогів та фахівців.

Близькосхідні країни акцентують увагу на розвитку міжрелігійної толерантності серед педагогів. В умовах міжкультурних та міжрелігійних конфліктів педагогічні програми включають курси, спрямовані на діалог між представниками різних релігій та культур.

Аналізуючи стан викладання іноземних мов у Китаї, можна констатувати важливість завдання міжкультурної освіти. Метою міжкультурної освіти при викладанні англійської мови є розвиток у студентів навичок міжкультурної комунікації. Міністерство освіти Китаю оприлюднило Стандарти вивчення англійської мови для здобувачів вищої професійної освіти у 2021 році. Згідно з документом, у третьому семестрі студенти професійно-технічних навчальних закладів можуть обирати англійський модуль для підвищення рівня грамотності. Деякі професійні коледжі пропонують курси з культури. Зміст навчання включає музей, оперу, культуру харчування, спорт тощо. На заняттях викладачі можуть використовувати різні методи навчання, такі як виставка літератури, порівняння культур, оцінка літератури, реальні випадки міжкультурної комунікації та міжкультурні семінари, щоб інтегрувати культурні знання у викладання англійської мови та розвивати навички міжкультурної комунікації у студентів. Викладачі та студенти обговорюють теми з різних культурних аспектів. Вони порівнюють відмінності між різними культурами. Викладачі пропонують студентам міні-проекти, які в основному стосуються ситуативної комедії у тісному зв'язку з культурологічними темами. Студенти можуть брати активну участь і

виступати. Насамкінець викладачі коментують виступи студентів та оцінюють навчальний процес [229, с. 3].

Світовий досвід доводить, що підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації має відбуватися комплексно – через міжнародні освітні програми, інтеграцію міжкультурного компонента в навчальні плани, використання цифрових технологій, створення полікультурного середовища та підготовку викладачів. Впровадження таких практик у систему вищої освіти сприятиме розвитку глобальної компетентності педагогів та ефективній міжкультурній взаємодії у професійній діяльності.

1.4 Теоретичні концепції міжкультурної комунікації: історія та сучасний стан досліджень

Міжкультурна комунікація є однією з ключових складових сучасного глобалізованого суспільства, де взаємодія між людьми з різних культурних середовищ стає необхідністю в багатьох сферах, зокрема в освіті, бізнесі, науці та культурі. Проблематика міжкультурної комунікації почала активно досліджуватись в середині XX століття, зокрема у зв'язку зі зростанням інтересу до процесів глобалізації, міграції та культурного обміну. Теоретичні концепції міжкультурної комунікації, розроблені за останні десятиліття, надали важливі інструменти для розуміння особливостей комунікації між представниками різних культур, а також способів подолання бар'єрів, що виникають у процесі такої взаємодії. У цьому дослідженні розглянемо основні теоретичні концепції міжкультурної комунікації, їхній розвиток і сучасний стан.

Історія міжкультурної комунікації як наукової дисципліни розпочалася в 1950-ті роки, коли американський антрополог Е. Голл запровадив поняття «висококонтекстної» та «низькоконтекстної» комунікації, яке стало основою для багатьох наступних досліджень у цій галузі [177]. Він визначив, що у висококонтекстних культурах (наприклад, японській, китайській, арабській)

велике значення має контекст, невербальні сигнали та субтекст у спілкуванні, тоді як у низькоконтекстних культурах (наприклад, американській або німецькій) комунікація є більш прямою і фокусується на словах.

У 1970-ті роки Г. Хофстеде розробив культурні виміри, які стали визначним інструментом для дослідження культурних відмінностей. Він виділив такі виміри культури, як індивідуалізм-колективізм, дистанція влади, уникнення невизначеності, маскуліність – фемініність та довгострокова/короткострокова орієнтація [182, с. 543]. Ці виміри дозволили науковцям порівнювати культури за певними характеристиками та передбачати особливості міжкультурного спілкування.

У 1980-1990-х роках теорія міжкультурної адаптації М. Беннета набрала популярності завдяки розробці моделі розвитку міжкультурної чутливості (Developmental Model of Intercultural Sensitivity, DMIS), яка описує, як людина адаптується до інших культур через етапи від заперечення та захисту до прийняття й адаптації [147, с. 52]. Беннет стверджував, що міжкультурна чутливість є ключовою для успішної взаємодії, оскільки вона дозволяє людині розпізнавати та поважати культурні відмінності.

У сфері міжкультурної ділової комунікації багато хто стверджує, що культура впливає на те, як кодуються повідомлення, через яке середовище вони передаються, і як повідомлення інтерпретуються. Міжкультурна комунікація вивчає взаємодію між людьми з різним культурним походженням. Окрім мови, міжкультурна комунікація фокусується на соціальних характеристиках, способах мислення та культурі різних груп людей. Розуміння мов, звичаїв і культур людей з інших країн також є необхідним [155, с. 84].

Наскільки важливо дослідити роль історії в міжкультурній комунікації?

Оскільки історія визначає культуру і культурну ідентичність, важливо дослідити роль, яку історія відіграє в міжкультурній комунікації. Таким чином, культурна поведінка знаходиться під впливом історії. Мови, якими

розмовляють, етнічна чи релігійна приналежність нації, а також культурні конфлікти між націями – все це може бути визначено історією.

«Культура і культурні ідентичності тісно пов'язані з історією, оскільки вони не мають сенсу без історії», – стверджують Мартін і Накаяма [204, с. 68].

Е. Голл зазвичай згадується як автор, який першим почав писати про міжкультурну комунікацію. Його книга «Мовчазна мова» (Silent Language), опублікована в 1959 році і, як правило, вважається першою роботою в цій галузі, мала великий вплив на формування порядку денного в сфері міжкультурної комунікації [176]. Водночас важливо розуміти, що робота Холла не була винайдена *de novo*, а значною мірою спиралася на роботу, розпочату з низкою колег з конкретною метою підготовки американських дипломатів, яких збиралися відрядити за кордон.

Термін «міжкультурна комунікація» ввели Лідс-Гурвіц та Е. Холл, щоб пролити світло на міжкультурні відносини та відносини підпорядкування. Міжкультурна комунікація почалася в 1960-х і 1970-х роках, зосереджуючись на якісному аналізі, регіональному ставленні, громадському обговоренні, крос-культурних і лікарсько-пацієнтських відносинах [143, с. 76].

Спочатку міжкультурна комунікація належала до сфери соціальних досліджень і соціології. Згодом вона стала відома як концепція взаємодії «обличчям до обличчя» (face-to-face interactions).

В епоху 1960-х років дослідники Гарднер [172] і Гутрі [175] звернули увагу на ключові особливості міжкультурної комунікації. Їх дослідження були зосереджені на людях, які переїжджають до інших країн на роботу, та на людях, які залишилися без роботи. Науковці визнають і розглядають особливості міжкультурної компетентності в контексті адаптації до нової культури, і до таких особливостей відносять чутливість, стабільність, відкритість, гнучкість тощо.

Наприкінці 1970-х років дослідницька практика щодо міжкультурної компетентності активізується. У цей час дослідники виокремили ключові

змінні міжкультурної компетентності, а саме змінні в міжкультурній компетентності або міжкультурній ефективності. Хамер та Гудікунст визначили міжособистісні стосунки, психологічний стрес та ефективність комунікації як виміри міжкультурної ефективності. Рубен і Кілі визначили соціальну та міжособистісну поведінку (наприклад, емпатію, управління взаємодією, прояв поваги тощо), яка призводить до міжкультурної адаптації.

У 1980-х роках науковці підійшли до МКК з підходом, коли дві культури взаємодіють одна з одною, і цей підхід був схожий на підхід попередньої епохи (адаптація нової культури). Компетентність у міжособистісній комунікації була основним джерелом для дослідників, щоб концептуалізувати МКК і поширити її на міжкультурні ситуації. У роботах Спітцберга і Чангнона [222, с. 36], Купача і Імахорі [159, с. 123], присвячених концептуалізації МКК, компетентність як доречна й ефективна взаємодія була фундаментальним матеріалом для дослідження МКК.

В епоху 1990-х років учені продовжили зусилля попередніх дослідників. Дінгес [164] визначив шість прийомів для вивчення належної та ефективної взаємодії під час міжкультурної комунікації, на основі цього підходу Чен [156] запропонував п'ятнадцять теорем та одинадцять положень, що стосуються компонентів МКК.

Тінг-Тумі дослідила, що компетентність може бути вивчена і характерна. До таких теорій належить:

- теорія узгодження ідентичності (Тінг-Тумі);
- теорія управління ідентичністю (Купач, Імагорі));
- теорія управління тривожною невизначеністю (Гудікунст).

Внесок у теорію міжкультурної компетентності не обмежувався лише комунікативною дисципліною, але й інші дисципліни також зробили свій внесок, наприклад, навчальна модель міжкультурної компетентності Мілхауса [206] та модель навчання для набуття міжкультурної компетентності Тейлора [224].

У сфері міжкультурних досліджень приголомшливі зусилля для міждисциплінарного співробітництва були зроблені в 1997 році Міжнародною академією міжкультурних досліджень (International Academy for Intercultural Research). Всі досягнення епохи 2000 року були результатом кроків, зроблених у 1990 році.

У 2000 році міжкультурна ефективність та МКК стали концептуально розглядатися як взаємозамінні терміни в дослідженнях Бредфорда, Аллен і Байсера [150].

Незважаючи на різні терміни, за допомогою яких розглядається ця сфера, є кілька дослідників, які зробили значний внесок у дослідження МКК. Дердофф задокументувала консенсус щодо визначення міжкультурної комунікації серед найбільш цитованих і відомих дослідників міжкультурної компетентності, а Арасаратнам і Банержі продемонстрували загальнокультурну модель міжкультурної компетентності. Щпітцберг і Шандон та Дердофф написали вступну главу про концептуалізацію МКК у SAGE Handbook of Intercultural Competence (Посібник з міжкультурної компетентності).

У контексті нашого дослідження варто наголосити на існуючих системах класифікації та аналізі національних культур.

Г. Хофстеде аналізує країни через шість культурних проявів, що притаманні національній культурі:

1. Дистанція влади: наскільки толерується в культурі нерівність у владі, статках, статусі й можливостях?
2. Індивідуалізм/ колективізм: чиї інтереси у фокусі – індивідуума чи групи?
3. Мотивація на досягнення та успіх: підґрунтя мотивації – конкуренція і статус чи якість життя і процес?
4. Уникання невизначеності: наскільки все невідоме й неконтрольоване бентежить чи є варіантом норми?

5. Довго -/ короткострокова орієнтація: наскільки важливо розібратися з минулим, щоб рухатись у майбутнє, наскільки тримається національна культура усталених традицій?

6. Потурання власним бажанням: наскільки доречно робити те, «що хочеться». А не лише те, «що треба»? [182, с. 468].

Ф. Тромпенаарс аналізує менталітети через вісім парних проявів. Кожна національна культура має своє унікальне поєднання показників за цими ознаками:

1. Універсалізм – конкретивізм (що важливіше – правила чи стосунки).
2. Індивідуалізм – колективізм (чий інтереси у фокусі – індивідуума чи групи).
3. Специфічність – розпорошеність (робота і життя – окремі чи нероздільні царини).
4. Нейтральність – афективність (чи доречно відкрито демонструвати емоції та наскільки).
5. Досягнення – статус (що важливіше).
6. Послідовність – синхронність (як виконуються справи та розв'язуються проблеми).
7. Внутрішня орієнтація – зовнішня орієнтація (обставини треба долати чи прийняти їхній вплив на життя).
8. Фокус на теперішньому / минулому – фокус на майбутньому (що важливіше) [125, с. 83].

Культурна різноманітність є ключовим аспектом сучасного світу, що істотно впливає на процеси міжособистісного та міжкультурного спілкування. В умовах глобалізації, яка зумовлює постійний обмін ідеями, інформацією та технологіями між різними народами та культурами, виникає необхідність ефективного розуміння та врахування культурних особливостей у комунікативному процесі. Як зазначає Г. Хофстеде, культура є «колективним програмуванням свідомості», яке впливає на те, як

представники різних суспільств сприймають і тлумачать реальність, а також будують свої комунікативні стратегії [182, с. 371].

Учені виділяють різні підходи щодо тлумачення поняття «культура».

У широкому розумінні культура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, у вузькому – рівнем духовного життя людей.

Безперечно варто погодитись з В. Манакіним, який трактував культуру (лат. culture – догляд, освіта) як:

1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людською спільнотою, які характеризують певний рівень розвитку суспільства;

2) інтерпретаційна модель світу людини, соціалізованої в певних умовах;

3) цілісний історичний феномен, локальна цивілізація, яка виникла на ґрунті територіальної, етнічної, мовної, політичної, економічної та психологічної спільності [79, с. 227].

Фундаментальним для розуміння міжкультурної комунікації є розуміння концепту «культура». Культура охоплює матеріальну, соціальну і духовну сфери життя людей, що визначає спосіб їхнього спілкування та взаємодії. Важливими аспектами культури є мова, релігія, звичаї, цінності та соціальні норми [182, с. 67].

Культура: Складний набір знань, переконань, мистецтва, моралі, законів, звичаїв та інших можливостей та звичок, набутих людиною як членом суспільства. Культура формує спосіб мислення та поведінки індивідів і груп.

Для глибшого розуміння міжкультурної комунікації важливо розглянути ключові концепти та терміни, що використовуються у цьому контексті:

1. Культурна ідентичність (усвідомлення індивідом своєї належності до певної культури, що впливає на його світогляд, цінності та поведінку, що формується під впливом історичних, соціальних та особистісних факторів і є динамічним процесом, який може змінюватися з часом).

2. Культурний релятивізм (принцип, який підкреслює, що всі культури мають власні унікальні цінності та норми, які не можна оцінювати з точки зору іншої культури). Цей підхід сприяє повазі до культурного різноманіття і допомагає уникати етноцентризму – тенденції оцінювати інші культури через призму власної культури.
3. Стереотипи (спрощені та генералізовані уявлення про певну групу людей, які можуть призводити до упередженого ставлення, часто формуються на основі обмеженого досвіду і можуть негативно впливати на міжкультурну комунікацію, створюючи бар'єри для взаєморозуміння).
4. Етноцентризм (тенденція оцінювати інші культури через призму власної культури, що може спричинити негативне ставлення до інших культурних груп, заважає об'єктивному сприйняттю культурних відмінностей і може викликати конфлікти у міжкультурній взаємодії).
5. Культурний шок (психологічний стан дезорієнтації, який виникає внаслідок перебування в іншокультурному середовищі, може проявлятися у вигляді стресу, тривоги, розчарування та інших негативних емоцій). Процес адаптації до нової культури зазвичай проходить через кілька стадій: початковий ентузіазм, кризу, поступове пристосування та інтеграцію.

Культурна різноманітність – це наявність у суспільстві різних етнічних, релігійних, мовних, соціальних та інших культурних груп, що відрізняються цінностями, нормами, віруваннями та поведінкою. Цей феномен особливо важливий у сучасному світі, де зростання глобалізації, міграції та розвитку інформаційних технологій сприяють інтеграції різних культур. Культурна різноманітність не лише збагачує соціальні системи, але й висуває певні виклики для комунікаційних процесів. Вплив культурної різноманітності на комунікацію проявляється в різних аспектах, зокрема у формуванні індивідуальної та групової ідентичності, комунікативних стилях, способах невербальної комунікації та міжособистісній взаємодії.

Культурна ідентичність визначає, як людина сприймає себе у суспільстві та як вона поводить себе під час комунікації. У культурно

різноманітному середовищі люди часто будують свою ідентичність, спираючись на культурну приналежність, етнічну групу, мову або релігію. Ці чинники можуть впливати на те, як людина спілкується, які соціальні ролі обирає та як реагує на різні ситуації.

Психологи А. Еріксен, Дж. Бері, К. Вард, Ward, А. Сабо і соціологи М. Кастелс, Г. Тайфел, Я. Росілаваті, З. Рафік, С. Хабіб, А. Нурманді стверджують, що культурна ідентичність може бути як джерелом збагачення комунікації, так і бар'єром. З одного боку, людина, яка добре усвідомлює свою культурну ідентичність, здатна з повагою та розумінням ставитися до інших культур. З іншого боку, надмірне зосередження на власній культурі може призвести до етноцентризму, де інші культури сприймаються через призму стереотипів, що створює бар'єри для ефективної комунікації.

Варто зазначити, що культура значно впливає на комунікативний стиль – спосіб, у який люди обирають передавати інформацію, емоції, ідеї. Наприклад, Е. Холл виділив два основні комунікативні стилі: висококонтекстний та низькоконтекстний [177, с. 340].

Контекстуальність – висококонтекстуальні культури (наприклад, японська) покладаються на контекст і невербальні знаки більше, ніж на слова, тоді як низькоконтекстуальні культури (наприклад, американська) віддають перевагу чіткому і прямому висловлюванню думок [80, с. 109]. Висока контекстна культура відома тим, що робить акцент на усному спілкуванні, лояльності та відносинах. Вони надають перевагу невербальній комунікації, неявним цілям, а також непрямим підходам. Як зазначалося раніше, невербальна комунікація так само важлива, як і вербальна. Мова тіла, емоції на обличчі та жести передають багато інформації. Як наслідок, одержувач несе тягар розуміння, що може призвести до непорозуміння при передачі думок або інформації. Ця концепція зустрічається в колективістських культурах, наприклад, в Японії, Франції, Іспанії, Китаї тощо.

Індивідуалістичні культури, такі як США, Великобританія, Австралія, Німеччина та інші, мають риси низькоконтекстної культури. Люди з

низькоконтекстних культур, як правило, спілкуються прямо, чітко і просто, а невербальні засоби комунікації мають незначний вплив на передачу невеликої кількості інформації. Завдання відправника – переконатися, що одержувач зрозумів повідомлення. Інформація ґрунтується насамперед на фактах і реальних доказах. Вони також легко адаптуються і сприйнятливі до різних ситуацій. У порівнянні з людьми у висококонтекстних культурах, вони більш схильні до короткострокових стосунків.

Висококонтекстні культури (наприклад, Японія, Китай, Близький Схід) покладаються на підтексти, невербальні знаки, мову жестів та інтуїцію. У таких культурах від співрозмовника очікується здатність «читати між рядками».

Низькоконтекстні культури (наприклад, США, Німеччина, Канада) надають перевагу чіткому, відкритому і прямому спілкуванню, де значення інформації закладене в словах.

Важливість розуміння культурних відмінностей у процесі комунікації підкреслюють також дослідження С. Тромпенаарса і П. Вульямса [228, с. 84], які показали, що культура впливає на комунікативні стилі. Наприклад, представники індивідуалістичних культур орієнтовані на особисті досягнення і прямий стиль спілкування, у той час як колективістські культури цінують гармонію у групі і віддають перевагу непрямим формам вираження своїх думок.

Наявність відмінностей створює непорозуміння між представниками різних культур, оскільки те, що одна культура вважає за належне, інша може сприймати як неповагу або навіть агресію. У міжкультурному середовищі необхідно враховувати, що комунікативний стиль визначає не лише зміст розмови, а й впливає на формування взаєморозуміння та довіри.

Культурні норми та цінності формують рамки того, що вважається допустимим або бажаним у комунікації. Наприклад, в індивідуалістичних культурах (США, Велика Британія, Австралія) цінується особиста думка, незалежність і прямолінійність, тоді як у колективістських культурах (Китай,

Японія, Корея) важливі гармонія в групі, уникнення конфліктів та збереження «обличчя» співрозмовника.

Значення культурних цінностей у комунікації підкреслює Теорія «обличчя» С. Тінг-Тумі (Face-Negotiation Theory), згідно з якою культурні групи використовують різні стратегії для збереження свого «обличчя» та уникнення конфліктів [225, с. 288]. Наприклад, у колективістських культурах люди можуть уникати відкритого протистояння, віддаючи перевагу компромісам та непрямим відповідям, що, у свою чергу, може бути незрозумілим для представників індивідуалістичних культур, які звикли до відкритого обговорення проблем.

Мова є одним із основних засобів вираження культурних особливостей. У мультикультурному середовищі часто стикаються люди з різними рідними мовами, що може створювати певні перешкоди у розумінні. Навіть якщо сторони користуються мовою-посередником, наприклад англійською, залишаються мовні нюанси, такі як ідіоми, акценти, культурні значення слів, що впливають на сприйняття інформації.

Лінгвісти звертають увагу на важливість знання не тільки граматичних правил, а й культурного контексту мови, зокрема невербальних сигналів та звичаїв. Так, один і той самий жест або вираз обличчя можуть мати різні значення в різних культурах. Тому у міжкультурній комунікації вивчення мови також включає розуміння культурного контексту та невербальних сигналів, що особливо важливо у професійному та освітньому середовищі.

Невербальні комунікаційні засоби, такі як жести, міміка, контакт очима, просторові відстані, також мають культурну обумовленість. Культурні розбіжності в інтерпретації невербальних сигналів можуть стати джерелом непорозуміння. Наприклад, у деяких культурах (Японія, Корея) надмірний зоровий контакт може сприйматися як прояв агресії, тоді як у західних культурах уникання зорового контакту часто вважається ознакою непевності чи нещирості.

Дослідження показують, що різні культури мають свої усталені правила стосовно невербальної комунікації. Наприклад, Екман і Фрізен [168, с. 55] виділили, що вирази емоцій мають культурно універсальні та специфічні елементи. Розуміння цих культурних особливостей невербальної комунікації допомагає уникнути непорозумінь і сприяє створенню більш гармонійного та ефективного спілкування.

Культурна різноманітність у професійній діяльності збагачує робоче середовище, сприяє обміну ідеями та інноваціям. Однак вона також може створювати комунікаційні виклики. Наприклад, у міжнародних командах можуть виникати труднощі через різницю у ставленні до часу, авторитету, лідерства, що може призвести до конфліктів або зниження ефективності роботи.

В освітніх закладах, де зростає кількість студентів з різних культурних середовищ, культурна різноманітність сприяє формуванню толерантності та відкритості до нового. Однак вона також висуває вимоги до педагогів щодо адаптації методів навчання. Зокрема, культурно-чутлива педагогіка дозволяє врахувати культурні особливості студентів, створюючи більш сприятливі умови для навчання [145, с. 973].

Культурна різноманітність є важливим фактором, що формує сучасні комунікаційні процеси. Вона здатна збагачувати спілкування новими значеннями та сприяти інтеграції різних культур. Водночас культурні розбіжності в комунікативних стилях, цінностях, невербальній комунікації та мовному контексті створюють нові виклики для міжкультурної комунікації. Розвиток міжкультурної компетентності є ключовим аспектом у подоланні цих бар'єрів, сприяючи ефективній та толерантній взаємодії між представниками різних культур.

Привертає увагу необхідність уточнення основоположного поняття, культурної дистанції, що відображає розрив у культурних цінностях та нормах між різними культурами. Чим більша культурна дистанція, тим важче досягти взаєморозуміння і адаптації у міжкультурній комунікації.

Саме тому культурна інтеграція, яка передбачає процес включення елементів однієї культури в іншу, є важливим аспектом міжкультурної комунікації в умовах глобалізації, а також включає як адаптацію культурних норм, так і зміну особистих установок та цінностей.

Культурна різноманітність проявляється у вигляді різних традицій, цінностей, норм поведінки та способів вираження емоцій, які притаманні різним етносам, релігіям та соціальним групам. Вона формує певні комунікативні бар'єри, такі як мовні відмінності, різні інтерпретації невербальної комунікації та контрастні емоційні вирази, що часто ускладнюють взаємодію між представниками різних культур [187, с. 102; 218, с. 437].

Кожна культура має свій набір правил і стандартів поведінки. Тому ніхто не може вивчити культуру досконало. Усі дії неминуче будуть неправильними в деяких культурах або образливими з чиясь точки зору. Комунікація між культурами, ймовірно, буде менш ефективною через порушення культурних норм. Насправді, люди ніколи не дізнаються, чи очікується від них дотримання норм іншої культури, чи нормальна поведінка відповідно до їхньої культури. Існує багато бар'єрів у міжкультурному спілкуванні, які перешкоджають ефективній комунікації. Згідно з ЛаРей М. Барна, існує шість бар'єрів у міжкультурній комунікації: тривожність, припущення схожості замість відмінності, етноцентризм, стереотипи та упередження, мовні та невербальні помилки [183, с. 81].

Перший бар'єр, з яким стикається кожен, – це тривога. Тривога – це почуття, яке більшість людей відчуває в абсолютно новому та іншому середовищі. Вони нервують через те, що не знають, що від них очікують під час комунікативної транзакції. Оскільки люди нервують, вони не можуть повністю зосередитися на процесі комунікації. Як наслідок, типові помилки або незграбні дії, які можуть здаватися незручними для інших, найімовірніше, відбуваються, коли люди хвилюються. Наприклад, коли українці вперше навчаються за кордоном, більшість з них дуже хвилюються

через свої знання англійської мови. І це може призвести до поширених помилок в акценті або вимові.

Окрім першого бар'єру, припущення про схожість замість відмінності також є бар'єром при міжкультурному спілкуванні. У новій культурі людям природно припускати, що для них нормально поводитися так само, як і в їхній культурі. Однак це припущення змушує людей забувати про важливі відмінності. Як наслідок, це може призвести до непорозуміння. Кожна культура відрізняється і є унікальною. Наприклад, прояв емоцій відрізняється від культури до культури. За певних обставин деякі культури можуть здаватися позбавленими емоцій порівняно з іншими культурами. Більше того, така ж ситуація може виникнути, якщо люди бачать лише відмінності, а не схожість. Це може призвести до того, що люди перестануть усвідомлювати спільні риси між культурами. Ось чому людям краще нічого не припускати і ставити запитання.

Культурна різноманітність часто породжує стереотипи та упередження, які стають бар'єрами для ефективного спілкування. Стереотипізація спрощує сприйняття, зводячи образи окремих осіб до обмеженого набору характеристик, властивих тій чи іншій культурі. На думку Е. Крамер [197], стереотипи можуть призводити до викривленого сприйняття представників іншої культури, що ускладнює досягнення взаєморозуміння. Тому важливо, щоб майбутні педагоги усвідомлювали вплив стереотипів і навчалися критично оцінювати свої судження, щоб уникнути неправильних інтерпретацій та неупереджено підходити до міжкультурної взаємодії. Стереотипи та упередження є викликами для міжкультурної комунікації. Обидва терміни стосуються суджень про людину, що ґрунтуються на спільних цінностях групи. Стереотипи – це широкий термін, який можна використовувати як для негативних, так і для позитивних суджень про людей. У той же час, упередження зазвичай стосується несправедливої поведінки та ворожості до групи, раси, релігії чи сексуальної орієнтації.

«Те, що ми бачимо, найдоступніший образ, є тим, що ми очікуємо побачити», – стверджує Яндт [183, с. 86].

Стереотипи – це очікування щодо когось або чогось, які ґрунтуються на базових знаннях про нього. З огляду на те, як людина сприймає речі, вона може легко відкинути будь-яку інформацію, яка не відповідає її очікуванням. Наприклад, у вправі з виправлення граматики, коли людей просять виправити «фініш» на «фінський», більшість з них не помітять цієї помилки в написанні, оскільки вони не очікують такого роду помилок. Стереотипи використовуються в кожній культурі, але вони можуть перешкоджати комунікації. Більшість людей отримують інформацію про стереотипи з фільмів, новин і, можливо, з точки зору інших людей. Ця інформація змушує людей вважати поширене переконання правдивим, хоча воно може не відповідати дійсності або стосуватися кожної окремої людини. Таким чином, вони також мають негативний вплив на особу, щодо якої створено стереотип. Однак не всі стереотипи є негативними судженнями.

Упередження зазвичай означає ірраціональну неприязнь, що ґрунтується виключно на переконаннях людини. Люди з високим рівнем упередження, як правило, мають авторитарний характер. Вони схильні до надмірного узагальнення речей, не схильні змінювати своє ставлення або переконання, навіть коли стикаються з новою і суперечливою інформацією. Упередження існують у всіх культурах світу. Упередження заважають ефективній комунікації, оскільки людина може повністю відкинути нову інформацію, яка не відповідає її стандартам або переконанням.

«Мова – це набір символів, якими користується спільнота для передачі значення і досвіду» [183, с. 161]. Очікується, що люди з однаковим культурним походженням, однаковою рідною мовою краще розуміють значення, оскільки їхні способи мислення схожі. Однак у міжкультурній комунікації люди з різних культурних груп схильні неправильно інтерпретувати значення одне одного. Тому мова є очевидною перешкодою

для міжкультурної комунікації. Навіть коли культури використовують одну і ту ж мову, все одно існують відмінності, наприклад, відмінності у словниковому запасі.

Не існує способу перекласти мову ідеально. Як зазначає Яндт, виокремлюють п'ять можливих проблем перекладу: відсутність словникової еквівалентності, ідіоматичної еквівалентності, граматичної синтаксичної еквівалентності, емпіричної еквівалентності та концептуальної еквівалентності [183, с. 141].

Перша проблема – відсутність словникової еквівалентності. У мовах різних культур часто бракує слів, які можна перекласти безпосередньо слово в слово. Наприклад, при перекладі з англійської на в'єтнамську, слово англійською може перекладатися кількома словами в'єтнамською, тому іноді значення може бути неправильно зрозумілим залежно від інтерпретації перекладача. Існує багато ідіом, які можна легко неправильно зрозуміти. Наприклад, в англійській мові «зламати ногу» означає удачу у виконанні традиції, але слухач може неправильно зрозуміти, що мовець каже йому зламати ногу в буквальному сенсі. У перекладі одна ідіома в цій мові може бути зрозуміла або перекладена зовсім по-різному. Тому важко вивчати нову мову, особливо її ідіоми.

Третя проблема – граматична еквівалентність. Ця проблема просто означає, що граматики в кожній мові відрізняється одна від одної. Для того, щоб зрозуміти речення або значення слів, важливо вивчити граматику мови. Четверта проблема – це емпірична еквівалентність, яка означає, що певне слово має значення в цій мові, але не має значення в інших мовах. У таких випадках перекладачі зазвичай знаходять інші слова, які мають значення, подібні до цього слова. Остання проблема – це концептуальна еквівалентність. Ця проблема виникає тоді, коли одне слово можна перекласти безпосередньо на іншу мову, але сприйняття значення може не збігатися.

Окрім проблем перекладу, іншою проблемою є поширення мови, або, як ще кажуть, нерівноправна комунікація. Оскільки світ глобалізується, необхідна універсальна мова. Однак дедалі ширше використання другої мови може розглядатися як культурне вторгнення. Вважається, що поширення мови у повсякденному вжитку також означає поширення впливу рідної культури цієї мови.

Невербальна комунікація є ще одним важливим аспектом, через який культурна різноманітність впливає на процеси спілкування. За визначенням Ф. Бацевича, невербальна комунікація може включати жести, міміку, тактильні засоби комунікації, а також просторову поведінку (proxemics) – усі ці компоненти мають різні інтерпретації в різних культурах. Наприклад, у деяких азійських країнах прямий зоровий контакт вважається неповагою, у той час як у західних культурах його сприймають як ознаку відкритості та довіри.

Таким чином, культурна різноманітність суттєво впливає на процеси комунікації, формуючи певні бар'єри, такі як різні комунікативні стилі, особливості невербальної мови та упередження, які можуть завадити ефективній взаємодії. Для майбутніх педагогів важливо розуміти ці аспекти та розвивати здатність адаптуватися до культурних відмінностей, що допоможе їм налагоджувати конструктивну комунікацію з учнями з різних культурних груп.

Розробка теоретичних моделей міжкультурної компетентності розпочалася в 1970-х і 1980-х роках, передусім у західних країнах, таких як США, Велика Британія та Нідерланди. Існує широкий спектр цих моделей, кожна з яких призначена для вимірювання різних аспектів міжкультурної компетентності. Серед них можна виділити найвідоміші:

1. Модель розвитку міжкультурної чутливості М. Беннета (DMIS) фокусується на етапах розвитку міжкультурної чутливості та на тому, як люди розвивають свою здатність ефективно взаємодіяти з іншими культурами.

2. Модель Хофстеде, заснована на відмінностях у культурних патернах: науковець провів масштабне дослідження культурних відмінностей у різних країнах і розробив модель культурних вимірів, яка включає такі параметри, як індивідуалізм-колективізм, дистанція влади, уникнення невизначеності, маскулінність-фемінність та довгострокова орієнтація. Його робота допомагає зрозуміти, як культурні відмінності впливають на комунікаційні процеси.

3. Е. Холл ввів поняття «контекстуальність» у міжкультурній комунікації, розділивши культури на висококонтекстуальні та низькоконтекстуальні, де перша залежить від спільних знань і контексту, а друга – від чітко виражених повідомлень [177].

4. Модель Льюїса: описує культури через три типи: лінійно-активні, мультиактивні та реактивні, кожен з яких має свої комунікативні стилі [199, с. 543].

5. Суттєвий внесок у дослідженні міжкультурної компетентності зробив Байрам. Модель Байрама розглядає різні виміри міжкультурної компетентності (МКК), забезпечуючи всеосяжну основу для розуміння та оцінки здатності людини переміщатися між різними культурами. Термін «міжкультурна комунікативна компетентність» визначається по-різному. Згідно з Байрамом, міжкультурна комунікативна компетентність означає використання іноземної мови для належного спілкування з іншими людьми з різним культурним походженням, і цінує взаємозв'язок між мовою та культурою. Це здатність людини ефективно спілкуватися через культурне розмаїття. Люди, які працюють у культурно різноманітному середовищі, як і мультикультурні команди, потребують високого рівня міжкультурної компетенції [80, с. 15; 230, с. 355]. Саме тому людям з різних культур важко спілкуватися та взаємодіяти так, як їм хочеться. Щоб бути міжкультурно компетентною, людина повинна володіти міжкультурними знаннями, ставленням, навичками та усвідомленням. Різні дослідники класифікували МКК по-різному. Лазар та ін. [198, с. 100] визначили МКК як комунікативні

здібності, компетенції, навички та ставлення мовців з точки зору мовної та культурної ідентичності в мультикультурних ситуаціях.

Окрім того, Чен і Староста [155, с. 326] описали міжкультурні компетентності як здібності та компетенції мовців, а саме міжкультурну чутливість (афективний процес), міжкультурну спритність (поведінковий процес) та міжкультурну обізнаність (когнітивний процес). Один з підходів до міжкультурної компетенції був запропонований Байрамом. Байрам розглядає МКК як термін, що охоплює п'ять важливих компонентів, таких як лінгвістична компетентність, міжкультурна компетентність, соціолінгвістична компетентність та дискурсивна компетентність. Всі вони дають можливість людям взаємодіяти з людьми з різним мовним і культурним походженням. Підхід МКК застосовний для цього дослідження, оскільки він слугує міжкультурним мовцям, які працюють у сфері освіти та професійної діяльності, як основний принцип у підтримці учнів зі знаннями, навичками та ставленням до вивчення англійської мови. Підхід Байрама до міжкультурної компетентності проілюстровано нижче (рисунок 1.4).

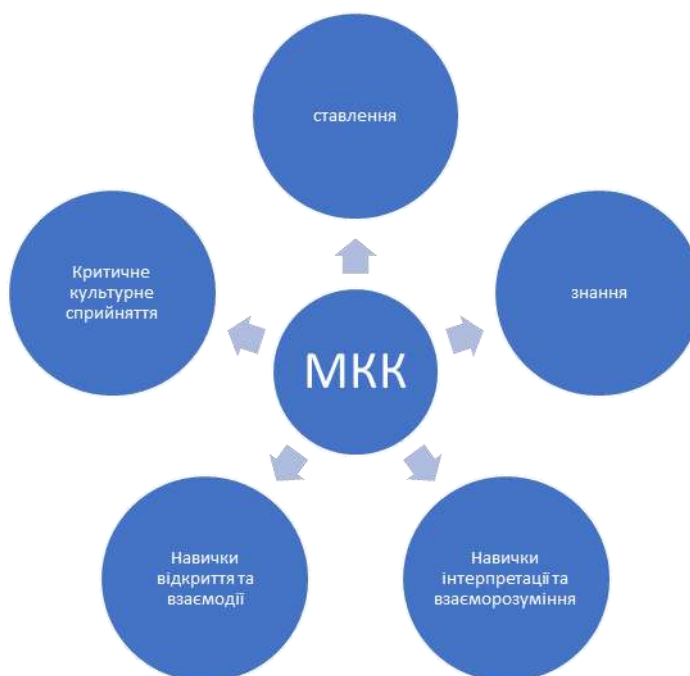

Рис. 1.4 Модель міжкультурної компетентності Байрама

Цей підхід включає п'ять навичок (*savoirs*), а саме: міжкультурне ставлення, знання, навички інтерпретації та взаєморозуміння, навички відкриття та взаємодії, а також критичне культурне сприйняття. Ці виміри є необхідними, оскільки вони допомагають носіям міжкультурних мов розвивати міжкультурну комунікативну компетентність. Нижче ми розглянемо кожен вимір докладніше.

Ставлення. Згідно з Байрамом та ін., під ставленням розуміють допитливість і відкритість, готовність призупинити недовіру до інших культур і віру в свою власну. Носії міжкультурної комунікації повинні відступити від власних поглядів і визнати різноманітні культурні орієнтації, щоб отримати всебічне уявлення про різні культури, цінності та ширше глобальне розуміння.

Розуміння відмінностей між різними соціальними групами та вміння визначати їхні функції є необхідними для міжкультурних знань. Це призведе до кращого розуміння соціальної, індивідуальної поведінки та процесів взаємодії. Йдеться не стільки про набуття знань про цільову культуру чи мову, скільки про набуття певної тонкості для розуміння цієї складної сукупності всіх культурних груп. Байрам класифікував міжкультурні знання на дві групи: свідомі та несвідомі. Свідомі знання включають знання, які можна адаптувати, тоді як несвідомі знання включають ідеї та процеси взаємодії з іншими.

Навички інтерпретації та взаєморозуміння – це вміння інтерпретувати інформацію або події з різних культур. Успішні міжкультурні оратори повинні мати здатність інтерпретувати, пояснювати, порівнювати та співвідносити інформацію, яку вони отримують, зі своєю власною культурою. Основна увага приділяється тому, як мовці використовують наявні знання, а не спостереженню за взаємодією.

Відкриття і взаємодія. Байрам визначив цей компонент як здатність здобувати нові знання про культуру та культурні практики, а також здатність застосовувати знання, ставлення та навички в умовах спілкування та

взаємодії в режимі реального часу, тоді як уміння взаємодіяти полягає в тому, щоб керувати цими різними інтерпретаціями та відкриттями під час розмови в режимі реального часу, обмеженої часом і взаємним сприйняттям.

Критичне культурне сприйняття. При спілкуванні з людьми, які належать до різних культур, необхідна культурна оцінка. Необхідно, щоб комунікатори розуміли свої власні переконання чи цінності і те, як вони впливають на інших. Таким чином, критичну обізнаність можна визначити як усвідомлення точки зору, з якої приймаються рішення, як ця точка зору була отримана і як інші можуть дійти інших висновків. Байрам вважає, що критичне усвідомлення є важливим елементом у викладанні мови, оскільки воно може бути використане для формування у студентів цінностей демократичного громадянства.

Ця модель була особливо популярною в галузі навчання іноземних мов (ІМ), оскільки вона вплинула на розробку навчальних програм і навчально-методичних матеріалів у низці країн. Важливою причиною цього є те, що вона була розроблена в рамках проекту Ради Європи (РЕ) зі створення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЄРМО) (2001) наприкінці 1990-х років. Більше того, модель МКК була однією з існуючих схем компетентностей, що забезпечила основу для розробки концептуальної моделі, яка лежить в основі нещодавньої Загальноєвропейської рамки компетентностей з демократичної культури (RFCDC).

Критика моделі Байрама в основному зводилася до тверджень, що вона представляє інструментальний, заснований на результатах підхід до міжкультурного викладання та навчання і що вона не охоплює належним чином складнощі, які визначають міжкультурну комунікацію ХХІ століття [163, с. 57; 205, с. 376; 210, с. 18]. Хоча це може здатися двома окремими питаннями, вони взаємопов'язані в тому сенсі, що відображають розуміння МКК, яке підкреслює здатність досліджувати численні, мінливі та суперечливі аспекти міжкультурної взаємодії. У зв'язку з цим, альтернативні голоси в академічному дискурсі проливають світло на низку актуальних

питань, таких як: чому концепції культури та ідентичності повинні бути проблематизовані; чому конфліктні виміри міжкультурних зустрічей повинні бути більш нюансовані; чому необхідно брати до уваги більш різноманітні комунікаційні контексти; чому дискурси про міжкультурність повинні бути «децентрованими»; чому оцінювання МКК є проблематичним.

Підтримка культурної різноманітності сприяє збереженню визнання та поваги до культурних особливостей учнів, а також створення умов для їхнього самовираження та розвитку у культурному контексті.

Різні аспекти міжкультурної компетентності розглядали такі дослідники, як С. Бондаренко, Н. Головіна, С. Лур'є, О. Миролубов, І. Плужник та ін. Міжкультурна комунікація як філософська проблема була предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених (В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнар'ова, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка, О. Потебні та ін). Наукові розвідки українських учених (І. Бахов, Ф. Бацевич, Н. Бідюк, Л. Мацько, О. Селіванова та ін.) зосереджено на цілісності та комплексності міжкультурної взаємодії.

Міжкультурна компетентність: здатність ефективно взаємодіяти з людьми з інших культур. Вона включає знання про культурні відмінності, навички адаптації до цих відмінностей та відповідне ставлення до представників інших культур [161, с. 286].

Сучасний стан теорій міжкультурної комунікації характеризується розвитком мультидисциплінарних підходів, інтеграцією соціально-психологічних, лінгвістичних і культурологічних знань, а також врахуванням впливу глобалізації, інформаційних технологій та цифрових комунікацій на культурну взаємодію. У цей період теорії міжкультурної комунікації збагачуються новими концепціями, які дозволяють глибше зрозуміти механізми адаптації, ефективного спілкування та взаємодії між представниками різних культур у різноманітних контекстах. Розглянемо детальніше основні сучасні концепції та напрямки досліджень.

Однією з ключових концепцій у сучасній теорії міжкультурної комунікації є теорія культурного інтелекту (Cultural Intelligence CQ), розроблена П. Ерліном і С. Анг [138, с. 595; 167, с. 344]. Культурний інтелект (CQ) визначається як здатність адаптуватися до різних культурних контекстів, розуміючи поведінку і норми інших культур. Ця теорія стала інноваційною через свій акцент на поведінкових і когнітивних аспектах адаптації, що є надзвичайно важливими в умовах мультикультурного середовища.

Теорія CQ поділяє культурний інтелект на чотири компоненти:

- Мотиваційний CQ – здатність до інтересу й бажання взаємодіяти з іншими культурами.
- Когнітивний CQ – знання про особливості та системи цінностей різних культур.
- Мета-когнітивний CQ – здатність до саморефлексії та свідомого контролю своєї комунікативної поведінки.
- Поведінковий CQ – гнучкість у поведінці, здатність адаптувати вербальні та невербальні сигнали відповідно до культурного контексту.

Дослідження показали, що культурна інтелігентність є важливим чинником у підвищенні ефективності комунікації та запобіганні конфліктам у мультикультурних колективах, що має важливе значення як для освіти, так і для міжнародного бізнесу [138, с. 581].

Теорія «обличчя» і конфліктної комунікації (Face-Negotiation Theory)

Теорія «обличчя» (Face-Negotiation Theory), запропонована С. Тінг-Тумі [225, с. 264] у 1985 році, зосереджується на тому, як люди з різних культур захищають своє «обличчя» (особистий або соціальний імідж) у конфліктних ситуаціях. Згідно з цією теорією, збереження «обличчя» є основним мотивом під час комунікації, і спосіб, у який людина зберігає або захищає свій імідж, часто залежить від культурних особливостей.

Теорія «обличчя» виділяє два основних підходи до захисту іміджу:

- Індивідуалістичні культури (наприклад, США, Канада) орієнтовані на «самозахист» і використовують прямі стратегії в конфліктних ситуаціях.
- Колективістські культури (наприклад, Китай, Японія) прагнуть захищати «обличчя» групи і застосовують більш непрямі стратегії, спрямовані на збереження гармонії в групі.

Ця теорія допомагає зрозуміти культурні відмінності у стилях вирішення конфліктів і важливість «обличчя» в міжкультурній комунікації. Вона є цінною у ситуаціях, де виникають конфлікти через нерозуміння соціальних норм і очікувань щодо поваги в різних культурах.

Досліджуючи гнучкість міжкультурної комунікації, С. Тінг-Тумі підкреслює, що люди в процесі комунікації спілкуються інклюзивно або флексивно. Дослідниця підкреслює, що гнучкість міжкультурної комунікації має три змістовні компоненти – знання, ставлення та навички. Гнучка міжкультурна комунікація підкреслює важливість інтеграції знань і неупередженого ставлення та застосування їх на адаптивній і творчій практиці у повсякденному спілкуванні. Впливова міжкультурна комунікація наголошує на продовженні використання наших власних культурних цінностей, суджень і звичаїв у спілкуванні з культурно відмінними іншими людьми. Якщо ефективна міжкультурна комунікація відображає етноцентричне мислення, то ефективна міжкультурна комунікація відображає етнорелятивне ставлення. Етноцентричне мислення означає зацикленість на власному культурному світогляді та використання власних культурних цінностей як базових стандартів для оцінки культурної поведінки іншої людини [225, с. 28-29]. Етнорелятивістське мислення, однак, означає, на думку М. Беннет, розуміння комунікативної поведінки з точки зору культурної системи координат іншої людини. В оптимальному стані етнорелятивізму гнучке мислення, пильна емоційна свідомість і компетентна

поведінка у взаємодії поєднуються і допомагають нам стати динамічними, гнучкими міжкультурними комунікаторами.

Теорія комунікативної адаптації (Communication Accommodation Theory, CAT).

Теорія комунікативної адаптації, розроблена Г. Джайлсом у 1970-х роках, пояснює, як люди модифікують свою комунікацію, щоб пристосуватися до співрозмовника, особливо у міжкультурних ситуаціях. Згідно з САТ, люди змінюють свою вербальну і невербальну поведінку для того, щоб зблизитися або віддалитися від інших у процесі комунікації, залежно від мети взаємодії [166, с. 187].

Згідно теорії виділено дві основні стратегії:

- Конвергенція – прагнення до адаптації поведінки для зближення з партнером по комунікації.
- Дивергенція – стратегія, яка підкреслює культурні відмінності між співрозмовниками.

САТ стала основою для аналізу міжкультурних комунікаційних процесів, допомагаючи зрозуміти, як адаптація може сприяти зменшенню культурних бар'єрів та покращенню взаєморозуміння.

Теорія міжкультурної компетентності та інтеграції (Intercultural Competence Theory).

Дослідження міжкультурної компетентності у сучасній теорії міжкультурної комунікації підкреслюють важливість розвитку знань, навичок та ставлень, необхідних для ефективної комунікації в багатокультурному середовищі. Д. Дірдорфф запропонувала модель міжкультурної компетентності, яка наголошує на ролі когнітивних і емоційних факторів у досягненні взаєморозуміння [161, с. 58]. Її модель включає такі компоненти:

- Знання про інші культури, традиції та соціальні норми.
- Уміння (наприклад, слухання, спостереження, здатність до аналізу), що забезпечують ефективне спілкування.

- Емоційні компоненти – толерантність, відкритість і здатність до саморефлексії.

Міжкультурна компетентність є особливо важливою в освітніх програмах, де педагоги стикаються з культурною різноманітністю студентів і потребують навичок для створення інклюзивного та толерантного середовища.

Інтеграція технологій та цифрових комунікацій у міжкультурну комунікацію.

Цифрові технології значно розширили можливості міжкультурної комунікації, але водночас створили нові виклики. У сучасній комунікації, що відбувається через соціальні мережі та цифрові платформи, особливо важливо враховувати цифрову культуру, що визначає певні правила спілкування [192, с. 278]. Онлайн-комунікація, на відміну від особистої, має свої особливості у вираженні емоцій та невербальних знаків, і це може призводити до непорозумінь у культурно різноманітних групах [44, с. 390; 92, с. 20].

Дослідники відзначають важливість розвитку «цифрової міжкультурної компетентності» – здатності ефективно взаємодіяти в мультикультурних групах у цифровому середовищі. Це включає знання етикету онлайн-комунікації, толерантність до різноманітних стилів комунікації та розуміння культурних відмінностей у використанні цифрових платформ.

Сучасний стан теорій міжкультурної комунікації показує, що ця галузь активно розвивається, інтегруючи нові виклики та можливості, пов'язані з глобалізацією, технологіями та культурною різноманітністю. Розвиток теорії культурної інтелігентності, моделі міжкультурної комунікації.

Сучасний глобалізований світ створює нові умови та виклики для міжкультурної комунікації. Швидкі соціально-економічні зміни, розвиток технологій, зростаюча міграція, а також культурне та мовне різноманіття в багатьох країнах спричиняють необхідність адаптації підходів у сфері міжкультурної взаємодії. Розглянемо ключові виклики, які стоять перед цією

сферою, а також перспективи подальшого розвитку наукових досліджень і практичних стратегій.

1. Вплив діджиталізації та віртуальної комунікації.

Цифрові технології значно трансформували способи міжкультурної взаємодії. Віртуальне спілкування часто супроводжується відсутністю невербальних сигналів, таких як вираз обличчя, жести, інтонація, що традиційно передавали емоційний контекст і культурні особливості. Це може призводити до комунікаційних бар'єрів і непорозумінь, особливо в текстових повідомленнях, де культурний підтекст не завжди очевидний. У цифровому середовищі відбувається розмивання звичних комунікативних рамок, що може ускладнювати встановлення довіри та порозуміння між представниками різних культур.

Для подолання цих викликів потрібна розробка нових концепцій «цифрової міжкультурної компетентності», яка має охоплювати знання цифрового етикету, толерантність до різних форм комунікації та розуміння культурного контексту у віртуальних середовищах [21, с. 46; 225, с. 294]. Важливим аспектом також стає навчання представників різних культур ефективному використанню віртуальних платформ для збереження культурних особливостей і цінностей, а також для забезпечення безконфліктної взаємодії в онлайн-середовищі.

2. Зростаюча мобільність та інтенсивна міграція.

Збільшення потоків мігрантів і зростаюча мобільність населення створюють ситуацію, коли представники різних культур зустрічаються не лише на міжнародному рівні, а й у межах однієї країни, навіть одного міста чи навчального закладу. Таке змішання культур нерідко веде до складнощів у соціальній інтеграції та культурній адаптації, зокрема через бар'єри в мовах і комунікативних стилях. Цей виклик є особливо актуальним у сфері освіти та на ринку праці, де культурне різноманіття може як збагатити колектив, так і спричинити конфлікти.

Задля сприяння успішній інтеграції мігрантів і мультикультурних спільнот необхідно розробляти нові програми та методи навчання міжкультурної компетентності як для представників приймаючих спільнот, так і для мігрантів. Перспективним є застосування інтерактивних методів, таких як симуляції, тренінги з культурної адаптації, а також групова робота, що сприяє розвитку толерантності, взаємоповаги та інтеграції. У цьому напрямі також зростає попит на дослідження культурної ідентичності, її збереження та трансформації у новому середовищі [148, с. 340].

3. Гендерні та інші соціальні виміри культурного спілкування. У різних культурах гендерні ролі, а також ролі за віком і соціальним статусом, можуть сильно відрізнятися, що створює додаткові бар'єри у міжкультурному спілкуванні. Наприклад, те, що прийнятно для жінок чи молоді в одній культурі, може сприйматися інакше в іншій. Такі відмінності можуть викликати нерозуміння, непорозуміння або навіть образи під час комунікації. Це питання є особливо актуальним у роботі з делікатними соціальними темами, такими як права людини та гендерна рівність.

Для врахування гендерних та інших соціальних аспектів у міжкультурній комунікації перспективним є створення інклюзивних програм, що дозволяють інтегрувати різні аспекти соціальної ідентичності. Такі програми можуть включати гендерно-чутливі тренінги, а також адаптовані до віку, соціального та професійного статусу курси міжкультурної комунікації. Крім того, важливим є розвиток методів «соціокультурної інтерсекційності» – підходу, що дозволяє враховувати декілька вимірів ідентичності в міжкультурних комунікаційних процесах [158, с. 1272].

4. Глобалізація та стандартизація комунікаційних підходів. Глобалізація сприяє стандартизації багатьох процесів, у тому числі й комунікаційних. Це може спричинити конфлікти через те, що стандартизовані підходи до комунікації не завжди враховують особливості локальних культур. Зокрема, впровадження західних комунікативних стилів

у міжнародних компаніях іноді призводить до непорозумінь і труднощів у взаємодії з працівниками з інших культурних середовищ.

Важливим є розвиток адаптивних підходів у комунікаційній політиці, що враховуватимуть культурне різноманіття та пропонуватимуть гнучкі інструменти для міжкультурної взаємодії. Це включає локалізацію корпоративних стандартів, впровадження «культурних модераторів» у колективах, а також розвиток методів комунікаційної адаптації в міжнародному бізнесі. Актуальним напрямом також є навчання «глокалізації» – вміння балансувати між глобальними стандартами та локальними потребами [216, с. 43].

5. Вивчення соціальних мереж як культурних просторів. Соціальні мережі стали унікальними культурними просторами, де спілкуються люди з усього світу, що створює специфічні умови для міжкультурної комунікації. Особливістю соціальних мереж є те, що вони часто посилюють як позитивні, так і негативні аспекти культурного спілкування. Поширення хибної інформації, стереотипів, мовної агресії та проявів культурної дискримінації може негативно впливати на сприйняття окремих культур і створювати міжкультурні бар'єри.

Необхідно розвивати нові освітні програми для підвищення критичної грамотності користувачів соціальних мереж та навичок ефективної міжкультурної комунікації в цифровому середовищі. Програми можуть включати тренінги з виявлення маніпуляцій, боротьби з дезінформацією, а також розуміння культурних кодів і норм спілкування в соціальних мережах. Важливим аспектом є також стимулювання створення контенту, що сприяє взаєморозумінню та толерантності між культурами.

Сучасні виклики, що постали перед міжкультурною комунікацією, вимагають перегляду існуючих підходів та розробки нових методів взаємодії, які б відповідали умовам глобалізації, діджиталізації та культурної мобільності. Перспективи у цій сфері включають створення адаптивних та інтерактивних освітніх програм, розвиток цифрової міжкультурної

грамотності, врахування гендерних і соціальних аспектів. Усі ці напрямки покликані сприяти ефективному та гармонійному спілкуванню, що забезпечить взаєморозуміння і повагу до культурних відмінностей у сучасному світі.

Висновки до першого розділу

У ході дослідження встановлено, що проблема підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є предметом міждисциплінарного дослідження, що інтегрує підходи з різних наук, таких як антропологія, психологія, культуродогія, лінгвістика, філософія, соціологія, педагогіка тощо.

Розкрито роль вчених у дослідженні міжкультурної комунікації, а також їхні підходи до цієї проблематики, що охоплюють широкий спектр аспектів: від дефінітивного аналізу основних понять до розгляду психолого-педагогічних, культурних та соціальних чинників, що впливають на процеси міжкультурної взаємодії. Зазначено важливі аспекти, такі як культурний релятивізм, емпатія, герменевтика, комунікативна етика та постколоніальна критика, які сприяють покращенню спілкування між різними культурами.

На основі проведеного аналізу визначені та сформульовані понятійно-дефінітивний апарат дослідження.

Концепт «комунікація» у дослідженні трактується як багатовимірний процес обміну інформацією, значеннями та емоціями між суб'єктами, що відбувається у вербальній, невербальній або цифровій формах, спрямований на встановлення взаєморозуміння, взаємодію та спільне конструювання соціальної реальності.

Міжкультурну комунікацію в роботі визначено як процес обміну інформацією, ідеями, емоціями та значеннями між представниками різних культур, який включає взаємне розуміння, адаптацію та взаємодію, спрямовані на досягнення гармонії та ефективної співпраці, охоплює як вербальні, так і невербальні аспекти спілкування, враховує культурні норми, цінності, світогляд та специфічні комунікативні стилі учасників. Міжкультурна комунікація сприяє подоланню культурних бар'єрів,

збагаченню культурного досвіду та розвитку глобальної взаємоповаги й толерантності.

Запропоновано авторське трактування дефініції «професійна підготовка педагогів до міжкультурної комунікації» під якою слід розуміти цілеспрямований процес навчання, розвитку знань, умінь і компетенцій, спрямованих на формування здатності педагогів ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних спільнот, що передбачає оволодіння теоретичними знаннями про культурні відмінності, розвиток комунікативних навичок, толерантності, культурної чутливості та здатності адаптувати свою професійну діяльність до багатокультурного освітнього середовища для забезпечення гармонійної взаємодії та підтримки полікультурного діалогу в закладах освіти.

Готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у дисертації потрактовано як комплексну інтегративну якість, яка поєднує в собі знання, уміння, навички та особистісні характеристики, необхідні для ефективного спілкування, взаємодії та співпраці з представниками різних культур.

Результати до слідження засвідчили, що система вищої освіти України має враховувати глобалізаційні тенденції та впроваджувати необхідні зміни для адаптації до швидко змінюваних вимог ринку праці та збільшення конкурентоздатності майбутніх педагогів. Аналіз освітніх програм провідних закладів вищої освіти України показує, що дисципліни «Міжкультурна комунікація» та «Основи міжкультурної комунікації» представлені обмежено, особливо у педагогічних університетах. Це свідчить про недостатню увагу до підготовки майбутніх педагогів у сфері міжкультурної взаємодії, хоча її значущість зростає в умовах глобалізації та мультикультурного суспільства. Водночас є класичні університети, де ця дисципліна є частиною навчальних планів. Однак її основна спрямованість орієнтована на спеціальності, пов'язані з журналістикою, економікою, менеджментом, туризмом, військовою справою та міжнародними

відносинами. Це свідчить про усвідомлення важливості міжкультурної комунікації у професійній підготовці, але вказує на брак системного підходу до її інтеграції в педагогічну освіту. Педагогічні університети України здебільшого включають міжкультурну комунікацію як вибірковий курс, що свідчить про необхідність розширення цієї дисципліни у підготовці майбутніх педагогів.

Аналіз вітчизняного досвіду підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації вказує, що існує нагальна потреба у розширенні змісту педагогічних освітніх програм шляхом включення міжкультурної комунікації як обов'язкової дисципліни. Сучасні освітні програми повинні бути адаптовані до реалій міжкультурної взаємодії, шляхом упровадження також спеціальних курсів та модулів. Це сприятиме формуванню відповідних компетентностей у майбутніх учителів, що є важливим для забезпечення ефективної комунікації в сучасному полікультурному освітньому середовищі.

Розглянуто зарубіжний досвід підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в закладах вищої освіти, висвітлено ключові методи та практики, які застосовуються у різних країнах, а також виявлено найефективніші підходи до формування міжкультурних компетентностей у майбутніх педагогів.

Встановлено, що міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури), ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та Європейська комісія, відіграють важливу роль у розробці стандартів і рекомендацій щодо міжкультурної комунікації та підготовки педагогів у багатокультурних умовах. Їхня звітність та дослідження мають широкий вплив на формування освітньої політики країн-членів і слугують основою для модернізації педагогічної підготовки.

З'ясовано, що багато закладів вищої освіти в різних країнах інтегрують курси з міжкультурної комунікації у свої освітні програми, що дозволяє студентам оволодіти знаннями про культурні особливості, етичні норми та

комунікативні стратегії, необхідні для ефективної взаємодії з представниками інших культур, поєднуючи теорію з практичними тренінгами та стажуваннями у міжнародних середовищах. Європейський підхід до міжкультурної підготовки педагогів є прикладом багаторівневого підходу, спрямованого на інтеграцію навичок і знань, необхідних для роботи в різноманітному середовищі.

В університетах США широко застосовується концепція Culturally Responsive Teaching (Культурно-чутливе викладання), яка навчає майбутніх педагогів враховувати культурне розмаїття своїх студентів. Програми таких університетів, як Гарвард, Стенфорд та Колумбійський університет, містять курси, що спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності, зокрема тренінги з подолання культурних бар'єрів.

США також відомі акцентом на культурну інклюзивність. У багатьох американських університетах підготовка педагогів включає курси про толерантність, расову та культурну дискримінацію, практики в громадах із різноманітним соціокультурним складом. Це дає майбутнім педагогам змогу навчитися працювати у різних контекстах та вирішувати складні питання соціальної взаємодії. Відповідно, основними аспектами національної стратегії до 2025 року була інклюзивність, різноманітність та рівність у освіті.

Курси з інклюзивності та культурної компетентності є обов'язковими в багатьох педагогічних програмах. Вони включають теми про расову та етнічну різноманітність, соціальну справедливість, історичні аспекти взаємодії між різними культурними групами. Педагоги проходять практичну підготовку в школах, де навчаються діти різних національностей. Це дозволяє їм взаємодіяти з культурно різноманітними групами учнів та адаптувати методики навчання.

Школи та університети проводять тренінги для педагогів на тему боротьби з упередженнями, вирішення конфліктів, пов'язаних із культурною різноманітністю, та розвитку навичок ефективної комунікації. У навчальні

програми часто інтегруються аспекти історії, мистецтва та літератури, що відображають внесок різних етнічних і культурних груп. Це дозволяє учням краще розуміти своїх однолітків і сприяє формуванню толерантного суспільства.

Близькосхідні країни акцентують увагу на розвитку міжрелігійної толерантності серед педагогів. В умовах міжкультурних та міжрелігійних конфліктів педагогічні програми включають курси, спрямовані на діалог між представниками різних релігій та культур.

Зарубіжний досвід доводить, що підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації має відбуватися комплексно – через міжнародні освітні програми, інтеграцію міжкультурного компонента в навчальні плани, використання цифрових технологій, створення полікультурного середовища та підготовку викладачів. Впровадження таких практик у систему вищої освіти України сприятиме розвитку глобальної компетентності педагогів та ефективній міжкультурній взаємодії у професійній діяльності.

Матеріали першого розділу представлені в працях автора [44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 185; 186; 187; 192].

Список використаних джерел до першого розділу

1. Авшенюк Н. М., Товканець Г. В. та ін. Перспективи і пріоритети педагогічної освіти в епоху соціальних викликів: монографія. За заг. ред. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2021. 367 с.
2. Авшенюк Н. М., Кудін В. О., Огієнко О. І., Постригач Н. О., Пуховська Л. П., П'ятакова Т. С., Сулима О. В. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія. Київ: ІПОД НАПН України, 2011. 231 с.
3. Авшенюк Н. Міжкультурна компетентність учителів у європейській політиці модернізації педагогічної освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2010. Вип 23. С. 218-224.
4. Андрущенко В. П. Інформаційний вимір сучасної освіти. К.: «МП Леся», 2017. 596 с.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр "Академія". 2004. 344 с.
7. Безкоровайна О. В. Інноваційна діяльність викладача іноземної мови: проблеми, теорії та практики. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць РДГУ*. 2016. Вип. 14 (57). С. 10-14.
8. Безлюдна В. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у системі вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 178-185.

9. Бігіч О. Сучасні засоби формування іншомовної комунікативної й методичної компетентності. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2017. Вип. 154. С. 591-596.
10. Біда О. А., Дзямко В. Й., Маринець Н. В. Полікультурна компетентність як складова професійної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 188. С. 16-20. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-188-16-20>
11. Бідюк Н.М. Формування іншомовної професійної компетентності у студентів-іноземців в університетах Канади. *Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Педагогіка та психологія: зб. наук. пр.* Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2012. Вип. 617. С. 3-8.
12. Бідюк Н. М. Європейські орієнтири в обґрунтуванні концептуальних засад професійної іншомовної освіти. *Освіта для сучасності. Edukacja dla współczesności: збірник наукових праць: у 2 томах*. 2015. Вип. 2. С. 390-399.
13. Біліченко А. Використання інноваційних методів у практичній діяльності викладача іноземної мови. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2015. №2(2). С. 26-29.
14. Безлюдна В. В. Підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної професійної комунікації. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2025. Вип. 220. С. 462-466.
15. Бойченко М. Професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: досвід Республіки Польща. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2025. Вип. 220. С. 493-498. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-493-498>
16. Василюшина Н. М. Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2021. 655 с.

17. Вітгенштайн Л. Tractatus logico-philosophicus = Філософські дослідження / Пер. з нім. Євген Попович. Київ: Основи, 1995. 311 с.
18. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Пер. з німецької Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 84-91.
19. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ. Комунікативна практична філософія. К. : Лібра, 1999. С. 287-324.
20. Габермас Ю. Інший шлях із філософії суб'єкта: альтернатива комунікативного та суб'єктоцентрованого розуму «Філософський дискурс модерну». К.: Четверта хвиля, 2001. С. 287-319.
21. Гаврілова Л. Г., Бескорса О. С., Ішутіна О. Є. Цифрові форми міжкультурної комунікації в освіті: досвід реалізації проєкту Еразмус+ Жан Моне Модуль. *Фізико-математична освіта*. 2021. Вип. 3 (29). С. 44-50.
22. Гадамер, Ганс. Істина і метод. Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс. 2000. 459 с.
23. Годлевська К. В., Котун К. В., Постригач Н. О., Старощук Ю. М. Професійна підготовка вчителів старшої школи у зарубіжних країнах навчальний посібник для дистанційного курсу. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 190 с.
24. Гончаренко Л. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів: [навч. посібник]; За ред. В. В. Кузьменка. Херсон: РІПО, 2007. 176 с.
25. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь. 1997. 376 с.
26. Григор О. Консенсус як чинник міжкультурної взаємодії в умовах соціокультурної глобалізації. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2018. Вип. 12. Т. 1. С. 166-173.
27. Гуляєва М. М. Професійна підготовка андрагогів в університетах Німеччини: дис. Київ: ІООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 308 с.

28. Гуренко О. І. Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 44 с.
29. Димерець Р. Й. До питання про філософський зміст поняття комунікації. *Наукові записки НаУКМА*. 1999. Т. 9. Ч. 1: Спеціальний випуск. С. 96-99.
30. Дирда І. А. Критерії, показники та рівні розвитку полікультурної студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип.16. С. 459-465.
31. Долапчі А. Ю. Інноваційні технології навчання як метод ефективного формування іншомовних компетенцій. *Мовна освіта фахівця, сучасні виклики та тренди*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (24 лютого 2022 року). Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 43-46.
32. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
33. Дубасенюк О. А.. Практикум з педагогіки. 4-тє вид., доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. ред., 2017.
34. Дубасенюк О. А. Засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійнопедагогічній підготовці майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14-40.
35. Євтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. К.: Фенікс, 2012. 396 с.

36. Євтух В. Б. Мультикультурна/міжкультурна освіта: зарубіжний досвід та перспективи для України. 2021.
URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46312>
37. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. К.: Лібра, 1999. 488 с.
38. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2011. № 11. С. 3-15.
39. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
40. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
41. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
42. Захарчук Н. В. Проблема культури та міжкультурної комунікації у філософо-соціологічному аспекті. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка. Київ, 2008. Вип. 3. С. 174-177.
43. Зязюн І. Інтелект, емоції та почуття—три складові освіти. Останнє прижиттєве інтерв'ю Івана Зязюна Ользі Виговській. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 1. С. 85-90.
44. Ігнатова О. М. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення іноземної мови для професійного спілкування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 389-393.
45. Ігнатова О. М. Траєкторія професійного розвитку вчителя іноземних мов: європейський досвід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та

- перспективи : зб. наук. праць. Київ : «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 100-105.
DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.19>
46. Ігнатова О. М. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 68. С. 60-67. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>
47. Ігнатова О. М. Імплементация інклюзивної освіти в процес навчання іноземної мови. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 17-18 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 4. С. 62-65.
48. Ігнатова О. М. Міжкультурна комунікація в освітньому середовищі: формування готовності педагога до міжкультурного діалогу. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 7-13. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-5-7-13>
49. Ігнатова О. М. Комунікація як основа міжкультурного порозуміння у сучасному середовищі. *Інновації та передові технології*. 2025. № 6 (46). С. 972-982. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6\(46\)-972-982](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-972-982)
50. Ігнатова О. М. Globalization, information, intercultural communication: intersrctions and implications for modern society. *Актуальні проблеми лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 травня 2025 р.). Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2025. Вип. 1. С. 92-95.
51. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. *Dukh i Litera*, 2012. 208 с.
52. Камінська С. Структура та компоненти готовності до професійної іншомовної комунікації. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки». 2023. № 2. С. 107-113.

53. Концепція розвитку англійської мови в Університетах. МОН України. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-stvorilo-kontseptsuyu-rozvitku-angliyskoi-v-universitetakh-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnikh-distiplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>
54. Коломієць А. М., Лазаренко Н. І. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Серія: Педагогіка. Одеса : ПНПУ, 2016. Вип. 3(110). С. 47-52.
55. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. 2018. № 30. С. 80-86.
56. Котенко О. В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2011. 20 с.
57. Котун К. Європейські підходи до реформування педагогічної освіти у Фінляндії. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 342-348.
58. Кремень В. та ін. «Підготовка вчителя: виклики і відповіді». *За результатами наукової доповіді на засіданні Стратегічної сесії керівників закладів вищої освіти* (1 березня 2023 р). Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. №5. С.1-6. URL: 10.37472/v.naes.2023.5104
59. Кримський С. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 18-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2009_1_5
60. Кузнецова І., Рубанець О. Етичний складник комунікацій у мережевому освітньому середовищі. *Вища освіта України*. 2023. № 1. С. 80-86. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1\(88\).10](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).10)
61. Курс з міжкультурної комунікації, Інститут досліджень міжкультурного навчання (Institut National Supérieur du Professorat et de l'Éducation, INSPE), Франція. URL: <https://inspe.univ-amu.fr/fr> (дата звернення: 12.04.2025).

62. Лазаренко Н. І. Тенденції професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 571 с.
63. Лук'янова Л. Соціально-професійний статус сучасного вчителя у контексті його професійного і особистісного розвитку. *Development of Modern Art and Pedagogical Education: National and European Context* : collective monograph. 2023. С. 16–40.
64. Луцишин А. Комунікативна філософія як пропозиція світоглядних парадигмальних змін. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*. Львів, 2009. Вип. 12. С. 60-66.
65. Лютий Т.В. Культура припад і спротиву. Tempora, 2020. 576 с.
66. Магістерська програма Master of Arts in Language, Globalization and Intercultural Communication, University of Jyväskylä, Finland. URL: <https://surl.li/ycpnpx> (дата звернення: 10.04.2025).
67. Магістерська програма з міжкультурної комунікації та освіти в Університеті Ньюкасла, The Master of Arts in Cross-Cultural Communication and Education at Newcastle University. URL: <https://www.ncl.ac.uk/postgraduate/degrees/4133f/> (дата звернення: 10.04.2025).
68. Магістерська програма з міжкультурної комунікації Мюнхенського університету International University SDI München, Intercultural Communication (M.A.), Munich, Germany. URL: <https://surl.li/tywpzi> (дата звернення: 11.04.2025).
69. Магістерська програма «Магістр міжкультурної освіти» у Вільному університеті Берліна (Німеччина). «Master of Intercultural Education at Freie Universität Berlin». URL: <https://surl.li/zaeqrz> (дата звернення: 11.04.2025).
70. Магістерська програма «Міжкультурна комунікація та європейські дослідження» (ICEUS). Університет прикладних наук у м. Фулда (Fulda University of Applied Sciences, Німеччина. URL: <https://surl.li/zmqbwc> (дата звернення: 11.04.2025).

71. Магістерська міждисциплінарна програма Бухарестського університету, Румунія. Master of Arts in Communication and Intercultural Studies Bucharest, Romania, філософський факультет, кафедра ЮНЕСКО з міжкультурності, належного врядування та сталого розвитку. URL: <https://unibuc.ro/studii/programe-de-studii/master/?lang=en> (дата звернення: 11.04.2025).
72. Магістерська міжуніверситетська програма Університету Вальядоліда та Університету Саламанки, Іспанія. Master in Advanced English Studies: Languages and Cultures in Contact Valladolid, Spain. URL: <https://www.uva.es/export/sites/uva/> (дата звернення: 11.04.2025).
73. Магістерська програма Освіта: Культура, Мова, Ідентифікація. Лондонського університету, Велика Британія. MA Education: Culture, Language & Identity Goldsmiths, University of London, United Kingdom. URL: <https://surl.lu/knbzta> (дата звернення: 11.04.2025).
74. Магістерська програма ERASMUS MUNDUS CLE, Master in European Literary Cultures, University of Bologna, Italy. URL: <https://cle.unibo.it/pages/23/application> (дата звернення: 11.04.2025).
75. Магістрська програма «Навчання та комунікація в багатомовному та мультикультурному контексті» в Університеті м. Люксембург, Нідерланди. Master in Learning and Communication in Multilingual and Multicultural Contexts University of Luxembourg, Faculty of Humanities, Education and Social Sciences, Esch-sur-Alzette, Luxembourg. URL: <https://www.uni.lu/fhse-en/> (дата звернення: 11.04.2025).
76. Магістерська програма в галузі освіти з акцентом на міжкультурну освіту в Гарвардському університеті (Harvard Graduate School of Education – HGSE). URL: <https://www.gse.harvard.edu/> (дата звернення: 11.04.2025).
77. Магістерська програма з міжкультурних студій, Колумбійський міжнародний університет. Master of Arts in Intercultural Studies (ICS) Columbia International University Online, USA. URL: <https://ciu.edu/> (дата звернення: 11.04.2025).

78. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. Вид. друге, перероб. та допов. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
79. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: «Академія», 2012. 288 с.
80. Меєр Е. Культурна карта. Бар'єри міжкультурного спілкування в бізнесі. Київ: Наш Формат. 2020. 218 с.
81. Мельник Н. І. Професійна підготовка дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: теорія і практика: монографія. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. 392 с.
82. Методичні матеріали з вивчення навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація» розроблені відповідно до Додатку 2 Положення про робочу програму навчальної дисципліни в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, Київ. 2023 р. URL: <https://surl.lu/dnersn> (дата звернення: 06.04.2025).
83. Мілько Н. Є. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу в навчальному процесі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Мелітополь, 2018. 257 с.
84. Місечко О. Є. Teaching Foreign Languages to Young Learners in Ukraine: Pages of History. *Training and Practice Journal of Educational Sciences*. 2017. №15. Рр. 55-73.
85. Міжнародна педагогічна програма в Університеті Гронінгена, Нідерланди. URL: <https://www.rug.nl/masters/science-teaching-in-secondary-education/> (дата звернення: 09.04.2025).
86. Молнар Т. І. Теорія та практика підготовки майбутніх учителів початкової школи для роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття: : монографія. Запоріжжя : ЛПКС, 2022. 483 с.
87. Моцар М. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 313.

88. Мукан Н., Гельжинська Т., & Семенишен А. Глобальна компетентність сучасного фахівця: аналіз науково-педагогічних досліджень. *Академічні візії*. 2024. Вип. 36. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1480>
89. Науменко Н. Сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних закладах вищої освіти України. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія: «Педагогіка. Психологія». 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-1.17>
90. Ніколаєва С. Ю. Сучасні підходи до реалізації міжкультурної іншомовної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. Iss. 162. № 6 (66). Pp. 31-36.
91. Ніколаєва С. Ю., Бориско Н. Ф., Майєр Н. В. Методика навчання іноземних мов і культур в європейському контексті у закладах вищої освіти: Навч.-метод. посібник для студентів магістратури. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2019. 100 с.
92. Ніколаєнко Ю. О. Підготовка майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу з використанням технології COIL. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія: зб. наук. пр. Одеса: МГУ, 2024. Вип. 69. Т. 2. С. 19-22.
93. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід: наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; За ред. В. Кременя. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 54 с.
94. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія. К. : Педагогічна думка, 2008. 200 с.
95. Падалка О. Формування педагогічних цінностей майбутніх вихователів у процесі позааудиторної роботи. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2017. № (1-2). С. 71-74.

96. Пазюра Н. Організація мультикультурної освіти в середній школі країн східної Азії. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2025. № 31. С. 39-51. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.31.331525>
97. Пехота О. М. Технології педагогічної освіти: мета, зміст, особливості застосування у сучасних умовах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. 2013. Вип. 1(40). С. 26-31.
98. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в українській школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 171-182.
99. Пономарьов О. С. Логіка спілкування та його гносеологічні аспекти. *Філософія спілкування*. 2009. № 2. С. 28-35.
100. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: «АртЕк», 1998. 728 с.
101. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п>
102. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-п>
103. Пришляк О. Ю. Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2021. 447 с.
104. Програма підготовки вчителів з міжкультурної освіти в Університеті Мальме (Швеція), The Intercultural Teacher Training Program at Malmö University in Sweden. URL: <https://surl.li/wvvwpo> (дата звернення: 10.04.2025).
105. Програми для бакалаврів та магістрів з міжкультурної педагогіки в рамках програми підготовки вчителів для закладів загальної середньої освіти. Віденський університет. Bachelor of Education (B.Ed) with Intercultural Pedagogy at the University of Vienna (Austria).

URL: <https://studieren.univie.ac.at/en/teacher-education-programme/#c226189>
<https://www.lehramt-ost.at/> (дата звернення: 10.04.2025).

106. Програми для бакалаврів, магістрів, докторів філософії з міжкультурної комунікації та глобальної взаємодії, Університет Міссурі, США. URL: <https://catalog.missouri.edu/collegeofartsandscience/communication/> (дата звернення: 10.04.2025).

107. Програма LEAD «Веди, Залучай, Розвивай» Університет Міссурі, США. URL: <https://international.missouri.edu/asia/miti-students/lead/> (дата звернення: 10.04.2025).

108. Програми Південно-Східного університету Міссурі (SEMO), США. URL: <https://semo.edu/colleges-departments/education-health/leadership-middle-ed/>, <https://semo.edu/colleges-departments/education-health/educator-preparation/> (дата звернення: 10.04.2025).

109. Програма PEAK (Programs in English at Komaba), Університет Токіо, Японія. URL: https://www.u-tokyo.ac.jp/en/prospective-students/undergraduate_english.html (дата звернення: 11.04.2025).

110. Пуховська Л. Європейські стратегії, підходи і моделі розвитку освіти дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2021. № 20(2). С. 51-62. [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.51-62](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.51-62)

111. Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2014. 252 с.

112. Рідель М. Свобода і відповідальність / У книжці: Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К. : Либідь, 1996. С. 68-83.

113. Рікер П. Ідеологія та утопія. пер. з франц. К.: Київ: Дух і літера, 2012.

114. Рікер П. Сам як інший. пер. з франц. Андрушко В. К.: Дух і літера. 2002. 458с.

115. Робоча програма навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація: перекладознавчий аспект (німецька й українська мови). ОП «Сучасні філологічні студії (англійська мова і друга програма іноземна мова):

лінгвістика та перекладознавство». Київський національний лінгвістичний університет. URL: <https://surli.cc/nzelqy> (дата звернення: 06.04.2025).

116. Самойленко Н. Б. Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю: монографія. НАПН України. Інститут вищої освіти. Київ: Рібест, 2013. 411 с.

117. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К. : Вища школа, 2004. 335 с.

118. Сідоров В. І. Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2019. 697 с.

119. Силабус з навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація», ОПП «Культурологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти для здобувачів зі спеціальності 034 «Культурологія» 2022/2023 н. р. Львівський національний університеті імені Івана Франка. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/Sylabus-Mizhkulturna-komunikatsiia_Vlasevych.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

120. Силабус курсу «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов / української мови у світовому просторі». Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/PhD/014/problem_y_mizhkult_komun.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

121. Силабус з навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація», ОПП «Українська мова і література» другого (магістерського) рівня вищої освіти для здобувачів зі спеціальності В 11 / 035 «Філологія» 2024 р. Західний національний університет. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/course/search.php> (дата звернення: 06.04.2025).

122. Силабус з навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація», ОПП «Германські мови і літератури (переклад включно), перша англійська» другого (магістерського) рівня вищої освіти для здобувачів зі спеціальності В

11 / 035 «Філологія» 2025 р. Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет імені Ю. Сикорського. URL: <https://docs.google.com/document/d/1Y99HDUkWHMqijv2T5oJ8ar9mTG1VhDp1/edit?tab=t.0> (дата звернення: 06.04.2025).

123. Силабус навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація», Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації, регіональні студії» Освітня програма «Міжнародні відносини», 2020. Харківський національний економічному університет імені Семена Кузнеця. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Mizhkulturna-komunikatsiya-Sylabus-291-Magistr.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

124. Сотер М. В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2018. 297 с.

125. Стародубська М. Як зрозуміти українців: кроскультурний погляд. Х.: Віват, 2024. 400 с.

126. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n12>

127. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов у вищій школі: підручник. Вінниця: Нова книга, 2020. 384 с.

128. Товканець Г. В. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія / За заг.ред. Товканець Г.В. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018 302 с.

129. Триняк М. В. Інтеркультурна комунікація в освіті: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах: дис. ... докт. філос. наук. Х., 2011. 431 с.

130. Халікова Л. У. Інноваційні підходи в методиці навчання іноземних мов в університетах. *Теоретична та прикладна наука*. 2019. Вип. 11. С. 654-657.

131. Христич Н. С., Борисова Н. В. Проблема вибору традиційних та інноваційних тех-нологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів

англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Ост-рог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 198-201.

132. Цюняк О. П. Система професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності: дис. ... докт. пед. наук. Київ. 2020. 517 с.

133. Чередниченко Л. А. Формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2012. 255 с.

134. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. № 1. С. 94–105.

135. Методичні матеріали з вивчення навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація» розроблені відповідно до Додатку 2 Положення про робочу програму навчальної дисципліни в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, Київ. 2023 р. URL: https://drive.google.com/file/d/1u1mp-5vmXpUEdj85aQ_6Nztua4ghDT3-/view (дата звернення: 06.04.2025).

136. Юніна О. Є. Інноваційні технології викладання іноземних мов у закладах загальної середньої та вищої освіти : навч.-метод. посіб. Полтава : Вид-во: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2024. 169 с.

137. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVII- початку XVIII століття. Київ: Laurus, 2012. 472 с.

138. Ang S., Van Dyne L, Tan ML. Cultural Intelligence. In: Sternberg RJ, Kaufman SB, eds. *The Cambridge Handbook of Intelligence. Cambridge Handbooks in Psychology*. Cambridge University Press, 2011. Pp. 582-602.

139. Arasaratnam L. A. Intercultural Communication competence. In A.Kurylo (Ed), *Intercultural Communication: Representation and construction of culture*. Los Angel, CA: SAGE Publications. 2013. Chap3. Pp. 47-68.

140. Arasaratnam L. A., & Banerjee S. C. Sensation seeking and intercultural communication competence: *A model test. International Journal of Intercultural Relations*. 2011. № 35(2). Pp. 226-233.
141. Armstrong J. Assessing intercultural competence in international leadership courses: *Developing the global Leader. Journal of Leadership Education*. 2019. № 19(4). DOI: <https://doi.org/10.12806/v19/i4/r1>
142. Arnulf J., & Brønn P. Kommunikasjon for ledere og organisasjoner. Bergen: Fagbokforl. 2014.
143. Asante M.K., Miike Y., & Yin J. (Eds.). *The Global Intercultural Communication Reader* (2nd ed.). Routledge. 2013. 600 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203508534>
144. Avgousti M. I. Intercultural Communicative Competence and Online Exchanges: A Systematic Review. *Computer Assisted Language Learning*. 2018. 31 (8). Pp. 819–53. <https://doi.org/10.1080/09588221.2018.1455713>.
145. Banks J. A. *Handbook of Research on Multicultural Education*. New York.; MacMillan Publishing, 1995. 1125 p.
146. Bisen V., & Priya. *Business Communication* (2nd ed.). New Dehli: New Age International Ltd. 2014.
147. Bennett M. J. *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practice*. Boston, London: Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing, 2013. 352 p.
148. Berry, John W., Ype H. Poortinga, Seger M. Breugelmans, Athanasios Chasiotis, and David L. Sam. *Intercultural Relations*. Chapter. In *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Pp. 336-357.
149. Bowe H., Martin K. *Communication Across Cultures: Mutual Understanding in a Global World*. Cambridge University Press. 2007. 209 p. DOI: 10.1017/CBO9780511803925

150. Bradford L., Allen M., Beisser Kevin R. An Evaluation and Meta-Analysis of Intercultural Communication Competence Research. *Publication. World Communication*. 2000. Vol. 29. Issue 1. Pp. 28.
151. Byram M. Conceptualizing intercultural communicative competence and intercultural citizenship. Routledge. 2012. 632 p.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203805640>
152. Byram M. Investigation Cultural Studies in Foreign Language Teaching. Clevedon: Multilingual Mateers ltd., 1991.
153. Castells M. The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture. 2010. Vol. II (2nd ed.). Oxford: Wiley-Blackwell.
154. Chang Bok-Myung, Owada K. Language Education Policy and English Textbooks of Korea and Japan. *International Journal of Advanced Culture Technology*. 2021. Vol. 9 No. 2 Pp. 56-63.
URL: <https://doi.org/10.17703/IJACT.2021.9.2.56>
155. Chen G. M., & Starosta W. J. Foundations of Intercultural Communication. Boston: Allyn and Bacon. 1998. 340 p.
156. Chen G. M. Cultural identity. In Y. Y. Kim (Ed.). International encyclopedia of intercultural communication. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 2018.
URL: <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0036>
157. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union part three – union policies and internal actions title xii – education, vocational training, youth and sport. Article 165. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E165>
158. Crenshaw Kimberle. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color Author(s): Stanford Law Review. Vol. 43. No. 6 (Jul., 1991). Pp. 1241-1299.
159. Cupach W. R., & Imahori T. T. Identity management theory: Communication competence in intercultural episodes and relationships. *Intercultural communication competence*. 1993. Pp. 112-131.

160. Dam M., & Janssen F. Modularity in teacher professional development – building blocks for bridging everyday teaching practices and reform ideals centered around whole tasks. *Professional Development in Education*. 2021. Vol. 50(6). 1235-1252. DOI: <https://doi.org/10.1080/19415257.2021.1972435>
161. Danylyuk S., Kulish I., Zinchenko A. Theoretical foundations of future teachers' training for intercultural communication in the context of globalization and european integration. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький*, 2025. Вип. 220. С. 508-516. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-508-516>
162. Deardorff D. K. and Arasaratnam-Smith L. A. (Ed.). Intercultural competence in higher education: International approaches, assessment and application. Chapter 11. London, Routledge. 2017. 336 p.
163. Dervin F. Interculturality in education: A theoretical and methodological toolbox. Palgrave Pivot London. 2016. 120 p.
164. Dinges N. Intercultural competence. *Handbook of intercultural training: Issues in theory and design*. 1983. Vol. 1. Ch.7. Pp. 176-202.
165. Dooly M., Darvin R. Intercultural Communicative Competence in the Digital Age: Critical Digital Literacy and Inquiry-Based Pedagogy. *Language and Intercultural Communication*. 2022. № 22(3). Pp. 354-66. DOI: <https://doi.org/10.1080/14708477.2022.2063304>
166. Dragojevic M., Gasiorek J., & Giles H. Communication accommodation theory. In C. R. Berger & M. E. Roloff (Eds.). *Encyclopedia of interpersonal communication*. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell. 2016. Vol. 1. Pp. 176-196. URL: https://www.researchgate.net/publication/309394651_Communication_Accommodation_Theory [accessed Jan 12 2025].
167. Earley P., Soon A. Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures. Stanford University Press, 2003. 379 p.
168. Ekman P., Friesen W. V. The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding. *Semiotica*, 1969. No. 1. Pp. 49-98.

169. Erikson E. H. Identity: Youth and crisis. New York: W. W. Norton & Company. 1968.
170. Erlien B. Intern kommunikasjon: Planlegging og Tilrettelegging. Oslo: Universitetsforlaget. 2006.
171. Fornet-Betancourt R. Intercultural Dialogue and Philosophy. *Frónesis*. 2004. Vol.11. No. 3. Pp. 9-39.
172. Gardner G. H. Cross cultural communication. *The Journal of social psychology*. 1962. No. 58(2). Pp. 241-256.
173. Guillén-Yparrea N., & Ramírez-Montoya M. S. Are intercultural competencies the key to international collaboration?: A systematic review. In Lecture notes in educational technology. Springer Science and Business Media Deutschland GmbH. 2023. Pp. 772-781. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-99-0942-1_80
174. Gudykunst W. B. Cross-Cultural and Intercultural Communication. Sage Publications, Inc. 2003. 312 p.
175. Guthrie G. M., & Zektick I. N. Predicting performance in the Peace Corps. *The Journal of social psychology*. 1967. No. 71(1). Pp. 11-21.
176. Hall E. The Silent Language. Anchor Books. Doubleday. 1959. Available at: http://globalsociology.ucoz.ru/_ld/0/3_SilentLanguage0.pdf.
177. Hall E. Beyond Culture. Garden City, NY: Anchor Press. 1976. 320p.
178. Hammer M. The Intercultural Development Inventory: A new frontier in assessment and development of intercultural competence. In M. Vande Berg, R.M. Paige, & K.H. Lou (Eds.), Student Learning Abroad, Sterling, VA: Stylus Publishing. 2012. Ch. 5. Pp. 115-136.
179. Hanvey R. G. An attainable global perspective. *Theory into Practice*. 1976. No. 21(3). Pp.162–167.
180. Harris Philip R., Moran Robert T., Moran Sarah V. Managing Cultural Differences: Global Leadership Strategies for the 21st Century. London: Routledge. 2007. 736 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780080471488>

181. Hirsch E.D., Jr. Cultural literacy. What every American needs know. N.Y., 1988. 253 p.
182. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations, 2nd ed. Sage, Thousand Oaks, CA. 2001. 621 p.
183. Jandt Fred E. An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community. SAGE Publications, Inc. Eleventh edition. 2025. 586 p.
184. Ilie O.-A. The intercultural competence. Developing effective intercultural communication skills. *International Conference Knowledge-Based Organization*. 2019. No. 25(2). Pp. 264-268. DOI: <https://doi.org/10.2478/kbo-2019-0092>
185. Ihnatova O. Intercultural communication and sensitivity: theoretical and philosophical foundations. *Innovations in education and science in the context of European integration*: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2025. Vol. 1. 562 p. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-8>
186. Ihnatova O. M. European Vector Towards Organization of Teacher Training in Germany. *Actual trends of modern scientific research : Abstracts of V international scientific and practical conference* (Берлін, 24-26 жовтня, 2021 р.). С. 265-268.
187. Ihnatova O., Zhovnych O. Well-being in education: value orientations. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 5-6 жовтня 2023 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2023. С. 101-102.
188. Kealey Daniel J., MacDonald D., Vulpe T. Intercultural Competence and Its Relevance for International Diplomacy. *Intercultural Communication and Diplomacy*. 2004. Pp. 431-444. URL: https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/12/IC-and-Diplomacy-FINAL_Part27.pdf
189. Kerkhoff Shea N., et al. Internationalizing Teacher Education in the U.S.: Results of the 2022 American Association of Colleges of Teacher Education Survey. *International Journal of Teacher Education and Professional*

- Development (IJTEPD)*. 2024. Vol. 7. No. 1. Pp. 1-18.
DOI: <https://doi.org/10.4018/IJTEPD.356386>
190. Kiliańska-Przybyło G. The Anatomy of Intercultural Encounters. A Sociological Cross-Cultural Study. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2017. 246 p.
191. Kim B. L. Multicultural education in Asia and the role of language teaching: Focusing on South Korea. *Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*. 2020. No. 24(1). Pp. 67-83.
192. Kolomiets A., Gromov I., Zhovnych O., Ihnatova O., Kolomiets D., Babchuk Y. & Ivanichkina N. Ukrainian Teachers' Capacity to Teach Online Under Quarantine and Martial Law. *Encounters in Theory and History of Education*. 2024. No. 25(1). Pp. 271-291.
DOI: <https://doi.org/10.24908/encounters.v25i0.16667>
193. Kordes H. Intercultural learning at school: Limits and possibilities. In Buttjes, D. & Byram, M. (eds.), *Mediating languages and cultures*. Clevedon: Multilingual Matters. 1991. Pp. 287–305.
194. Kovalynska I. V. The notion “polycultural” and “multicultural” in scientific discourse. *Educological Discourse*. 2016. № 1(13). Pp. 65-78.
DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2016.1.6578>
195. Kowalski S. Cultural Sensitivity Training: Developing the Basis for Effective Intercultural Communication. *Kindle Edition, Econcise*. 2023. 195 p.
196. Knapp-Potthoff A. Interkulturelle Kommunikationsfähigkeit als Lernziel. *Aspekte interkultureller Kommunikationsfähigkeit*. Hrsg. A. Knapp-Potthoff, M. Liedke. Munchen, 1997.
197. Kramer Eric Mark; Callahan C.; Zuckerman D. Intercultural communication and global integration. Dubuque, IA: Kendall Hunt, 2012. 284 p.
198. Lázár T. Some sources of misunderstandings in intercultural business communication. *International Journal of Engineering and Management Sciences*. 2017. № 2(3). Pp. 91-101.

199. Lewis R. *When Cultures Collide: Leading Across Cultures*, 3rd ed. Boston, MA and London: Nicholas Brealey International. 2006. 626 p.
200. Lukianova L. Leading determinants of the adult education development in Ukraine and its role in modern society. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2022. № 1(5). Pp. 40-52. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.40-52](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.40-52)
201. Lustig M. W., & Koester J. *Intercultural competence: interpersonal communication across cultures* (6th ed.). Pearson Education, Boston, 2010. 388 p.
202. MacIntyre A. From Answers to Questions. A Response to the Responses. In L. S. Cunningham. (Ed.), *Intractable Disputes about the Natural Law. Alasdair MacIntyre and Critics*. University of Notre Dame Press. Notre Dame. 2009. Pp. 313-351.
203. Mall Ram Adhar. *Intercultural Philosophy: A Conceptual Clarification. Confluence: Journal of World Philosophies*. 2016. Vol. 1. Pp. 67-84. URL: <https://scholarworks.iu.edu/iupjournals/index.php/confluence/article/view/514>.
204. Martin J., Nakayama T. *Intercultural Communication in Contexts*. McGraw Hill Education. 8th Edition. 2021. 1088 p.
205. Matsuo C. A critique of Michael Byram's Intercultural Communicative Competence model from the perspective of model type and conceptualization of culture. *Fukuoka University Review of Literature & Humanities*. 2012. № 44. Pp. 347-380.
206. Milhouse V. H. Intercultural strategic competence: An effective tool collectivist and individualist students can use to better understand each other. *Journal of Instructional Psychology*. 1996. № 23(1). P. 45.
207. Neuliep James W. *Intercultural Communication: A Contextual Approach. SAGE Publications, Inc. 8th Edition*. 2020. 525 p.
208. Nordquist R. Definition and Examples of Communication. About.com Education. 2015. URL: <http://grammar.about.com/od/c/g/communicaterm.htm>

209. Ookawan K. Language teaching through English textbooks in Japan and Korea. In P. Clements, A. Krause, & P. Bennett (Eds.), *Language teaching in a global age: Shaping the classroom, shaping the world*. Tokyo: JALT. 2018. Pp. 161-169.
210. Orsini-Jones M., Lee F. Intercultural Communicative Competence (ICC) Revisited. In: *Intercultural Communicative Competence for Global Citizenship*. Palgrave Macmillan, London. 2018. Pp. 7-23. DOI: https://doi.org/10.1057/978-1-137-58103-7_2
211. OSCE. Teacher professional learning and development. URL: https://www.oecd.org/en/topics/teacher-professional-learning-and-development.html?utm_source=chatgpt.com
212. Pierre Y., Rathee N. K. & Rathee V. S. Developing Cross-Cultural Competence through Multicultural Perspective: An Exploratory Inquiry. *European Scientific Journal, ESJ*. 2021. № 17 (27). P. 324.
213. Pinto S. Intercultural competence in higher education: Academics' perspectives. *On the Horizon*. 2018. № 26(2). Pp. 137-147. DOI: <https://doi.org/10.1108/OTH-02-2018-0011>
214. Professional Development in Education. URL: <https://www.tandfonline.com/journals/rjie20>
215. Rosilawati Y., Rafique Z., Habib S., Nurmandi A. Cultural Psychology, Social Identity, and Community Engagement in World Heritage Conservation Sites *Utopía y Praxis Latinoamericana*, 2020. Vol. 25. Pp. 80-92.
216. Robertson R. Glocalization: Time-space and homogeneity–heterogeneity. Featherstone M, Lash S and Robertson R (eds) *Global Modernities*. London: Sage, 1995. Pp. 25-54.
217. Ruben B. D., & Kealey D. J. Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*. 1979. Vol. 3. Issue 1. Pp. 15-47. DOI: [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(79\)90045-2](https://doi.org/10.1016/0147-1767(79)90045-2)

218. Samovar L. A., & Porter R. E. Communication between cultures. Belmont, CA: Wadsworth. 2004. 480 p.
219. Sapir E. Culture, Genuine and Spurious. *The American Journal of Sociology*. 1924. № 29(4). Pp. 401-429. DOI: 10.1086/213616.
220. Sims S., Fletcher-Wood H., O'Mara-Eves A., Cottingham S., Stansfield C., Goodrich J., Van Herwegen J., & Anders J. Effective Teacher Professional Development: New Theory and a Meta-Analytic Test. *Review of Educational Research*. 2023. № 95(2). Pp. 213-254. DOI: <https://doi.org/10.3102/00346543231217480>
221. Sorrells K. Globalization and Social Justice Intercultural. Communication (3rd ed.). 2022. 444 p.
222. Spitzberg B. H., & Changnon G. Conceptualizing intercultural competence. The SAGE handbook of intercultural competence, 2009. Pp. 2-52.
223. Tajfel H. (Ed.). Social identity and intergroup relations. Cambridge: Cambridge University Press. 1982 p.
224. Taylor E. W. A learning model for becoming interculturally competent. *International Journal of Intercultural Relations*, 1994. № 18(3). Pp. 389-408.
225. Ting-Toomey Stella & Chung Leeva. Understanding intercultural communication. New York: Oxford University Press. (3rd ed.). 2021. P. 416.
226. Tomas A., Kinast Eva-Ulrike, Schroll-Machl S. Handbook of Intercultural Communication and Cooperation. Volume 1: Basics and Areas of Application. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen. 2010. 416 p.
227. Trompenaars F., and Greene R. Cultures that Fit a Globalized Context. In *Rewarding Performance Globally*. Routledge. 2016. Pp. 45-54.
228. Trompenaars F., Woolliams P. Some Conclusions and Further Thoughts, New Approaches to Creating a Culture of Innovation. *Emerald Publishing Limited*. Leeds. 2025. Pp. 83-86. DOI: <https://doi.org/10.1108/978-1-83608-454-920251006>
229. Yuan H., Li A. Study on intercultural teaching of english teaches in higher vocational colleges. *International Conference on Language and Cultural*

- Communication (ICLCC 2023). SHS Web Conf.* 2023. Vol. 159. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202315901009>
230. Vorobiova V., & Krupskyi O. An Innovative Approach to Managing Intercultural Teams. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2024. № 2. Pp. 353-357. URL: <https://cims.fti.dp.ua/j/article/view/114>
231. Ward C., Szabó Á. Acculturation, cultural identity and well-being. *Nat Rev Psychol*. 2023. № 2. Pp. 267-282. DOI: <https://doi.org/10.1038/s44159-023-00171-2>
232. White paper. Glossary of summaries. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:white_paper
233. Whorf B. L. Language, Thoughts and Reality. Selected writings of Benjamin Lee Whorf. Cambridge: The MIT Press. 1956. 302 p.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

2.1. Методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Для вирішення завдання професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації варто розглянути детальніше основні методологічні підходи до розвитку міжкультурної комунікації майбутнього педагога в теорії і практиці вищої школи.

За визначенням О. Романовського: «методологія – це вчення про метод, теоретичне обґрунтування з позицій певного (визначеного) світогляду, вихідних принципів пізнання і практики. Тому, необхідно зазначити, що методологія виступає як система певних теорій, які виконують роль керівного принципу, знаряддя наукового аналізу, засобу реалізації вимог цього аналізу» [74, с. 15].

Характер науково-дослідної діяльності, підкреслює Л. Калініна, детермінує необхідність її організації та застосування, крім загальнонаукової методології, до якої належать системний і діяльнісний наукові підходи, характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи та елементи: гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання [41, с. 9].

На думку Г. Бірти та Ю. Бургу поняття «методологія» має два основних значення: система визначених способів і прийомів, застосовуваних у тій або іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві і т. п.); вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії [13, с. 19].

С. Каламбет, С. Іванов, Ю. Півняк стверджують, що методологічна основа наукового дослідження формує уявлення про послідовність дій дослідника в процесі рішення задачі [40, с. 39].

Рис. 2.1 Методологія дослідницької діяльності [40]

Аналіз літературних джерел свідчить, що в науці склалися певні підходи до професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, що стало основою для розвитку досліджень із проблем реалізації розроблених підходів до міжкультурної комунікації.

Під підходом у даному науковому дослідженні розуміється ідея, принцип або концепція, яка визначає зміст, перспективи та напрями досліджуваної галузі. Звернення до основних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів ґрунтується на методологічному аналізі їхнього змісту відповідно до рівнів методології (філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового та технологічного) [28, с. 323].

Аналіз розглянутих підходів зроблено в напрямі визначення їхньої значущості та переваг у вирішенні завдань різнопрофільної підготовки майбутніх педагогів, а також освітніх завдань з формування умінь міжкультурної комунікації.

У ході здійсненого нашого дослідження нами було розглянуто і проаналізовано низку методологічних підходів, які, на наш погляд, досить різнобічно акцентують визначальні властивості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та дають змогу віднайти способи її цілеспрямованої трансформації відповідно до завдань, які в цьому процесі повинні вирішуватися: синергетичний, системний, міждисциплінарний, антропологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісно-орієнтований, культурологічний, соціокультурний, особистісно-орієнтований, культурологічний, соціокультурний, лінгвокультурний, етнокультурний, компетентнісний, критичний. Перейдемо до наукового обґрунтування виокремлених підходів.

Підходи на філософському рівні. Професійна підготовка майбутніх педагогів на цьому рівні виступає як процес, спрямований на пізнання особистістю світу крізь призму освітнього процесу та майбутньої професійної діяльності. Як основний підхід, у наукових працях досліджено синергетичний підхід.

Синергетичний підхід у дослідженні проблем професійної освіти відображено в наукових працях українських дослідників [4, с. 154]. Ґрунтуючись на тому, що синергетичний підхід як напрямок теорії самореалізації характеризує розвиток складної системи та процес її мимовільного переходу в упорядкований стан, що супроводжується встановленням певного взаємозв'язку між елементами системи, дослідники відзначають спрямованість освітнього процесу, що здійснюється на основі синергетичного підходу, на формування особистості майбутніх педагогів, їхню самореалізацію в освітньому середовищі, особистісний і професійний розвиток, що зумовлено відповідністю характеристик змісту освіти

(індивідуалізації, міжпредметності, альтернативності та варіативності, гуманізації та гуманітаризації) інтересам, мотивам і потребам студентів, майбутніх педагогів.

У роботах зарубіжних дослідників [106, с. 616; 180, с. 271; 90, с. 320] синергетичний підхід в освіті ідентифікується з системним і має практичну значущість: при розгляді освітнього процесу як системи взаємодіючих елементів акцент на синергетичний підхід обумовлює функціонування елементів цієї системи, що дає змогу розробляти освітні плани і програми, створювати освітнє середовище, з урахуванням особливостей даних компонентів і активності студентів, а також системно реалізовувати зміст розроблених програм і контролювати процес досягнення певних освітніх цілей.

Безперечно, синергетичний підхід у професійній підготовці дає змогу розглядати освітній процес як відкриту до зовнішніх і внутрішніх змін систему, яка є: організованою в структурному та змістовному планах; нелінійно розвивається внаслідок її виходу зі стану стійкої рівноваги під впливом зовнішніх чинників (впровадження інформаційних технологій, змін у соціальній та освітніх сферах, ін.); орієнтованої на самоорганізацію та саморозвиток через встановлення взаємодій між учасниками освітнього процесу та виявлення механізмів управління освітньою системою.

Осмислення праць учених і практиків О. Вознюк [20], В. Квас [43], О. Дубасенюк [29], що стосуються застосування ідей синергетичного підходу в освітній сфері, дає підстави стверджувати, що у професійній підготовці майбутніх педагогів синергетичний підхід дозволяє моделювати зміст освітнього процесу, підготовленості майбутнього педагога до соціально-культурного розмаїття, змін в освітній політиці та різних сферах життєдіяльності суспільства.

Результати наукових досліджень філологів Ф. Бацевича [6], В. Манакіна [59] доводять важливість синергетичного підходу у визначенні змісту мовної (лінгвістичної) та мовленнєвої (комунікативної) підготовки майбутніх

педагогів. Мову, представлено як складну систему, яка поетапно розвивається, самоорганізується, складається з низки мовних компонентів, схильних до внутрішніх і зовнішніх суперечностей унаслідок їхньої взаємодії із зовнішніми і внутрішніми факторами, що впливають на систему. З позицій синергетичного підходу у змісті професійної підготовленості майбутніх педагогів, сформованість навички міжкультурної комунікації розглядається в нерозривному зв'язку з мовою і розвитком процесів етнонаціоналізації, регіоналізації та глобалізації дослідження.

Задля успішного впровадження синергетичного підходу, необхідно окреслити стратегії, що дають змогу організовувати цілеспрямовані взаємодії учасників освітнього процесу, викладача і студентів, з урахуванням специфіки процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; визначити механізми управління процесом засвоєння іноземної мови та іншомовної культури за сприятливих умов соціокультурного середовища, а також у випадках зниження рівня міжкультурних взаємодій; розглядати процес підготовки до міжкультурної комунікації як управління самонавчанням у процесі вивчення іноземної мови. Самоорганізація студентами власної діяльності та управління нею на всіх етапах професійної підготовки зумовлюють підхід до освітнього процесу як складного за структурою та змістом явищу, що характеризується наявністю механізмів самоорганізації та саморозвитку [21, с. 69; 51, с. 154; 55, с. 451; 63, с. 49].

На загальнонауковому рівні професійна підготовка майбутніх педагогів розглядається як освітня система, що характеризується наявністю компонентів взаємодіючих компонентів, функціонування яких підпорядковане певним закономірностям, принципам; це системна комплексна освітня діяльність, що визначається її цілепокладанням, процесуальністю, результативністю і заснована на загальнонаукових концепціях. На цьому рівні актуалізуються загальнонаукові підходи, основними серед яких є системний і міждисциплінарний підходи.

Реалізація освітнього процесу у закладі вищої освіти на основі загальнонаукових підходів дає змогу розв'язувати проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів. Обґрунтуємо це твердження, звернувшись до змісту зазначених вище підходів.

Системний підхід розглядає організацію як відкриту систему, що складається з кількох взаємопов'язаних підсистем; як багатопланове явище, котре поєднує цілі, ресурси та процеси, що відбуваються всередині організації та навколо неї. Уперше ідея системного підходу (аналізу) була висунута Арістотелем (III ст. до н.е.), який запропонував класифікацію, побудовану на ієрархії загального та часткового (вид – рід – клас). У сучасному розумінні система – це сукупність елементів або підсистем, що знаходяться у взаємодії та утворюють певну цілісність.

Основні положення системного підходу як загальнонаукового (застосовного в різних галузях знання, зокрема у сфері освіти, включно з професійною підготовкою) викладено в роботах українських і зарубіжних учених [12, с. 59; 46, с. 26; 52, с. 93; 82, с. 154; 98, с. 164; 126, с. 654; 155, с. 47; 166; 169, с. 237]. Дослідники наголошують на доцільності розгляду освітнього процесу з позицій системного підходу (systematic approach) – як системи, утвореної єдністю компонентів, урахування специфіки яких визначає результативність функціонування цієї системи (досягнення мети та вирішення поставлених завдань), а також якісне (таке, що передбачає організоване, послідовне) засвоєння учасниками освітнього процесу реалізованого освітнього змісту.

Погоджуємось із трактуванням науковиці О. Дубасенюк [29]: системний підхід – це загальнонауковий метод аналізу всіх чинників, що впливають на досліджуване педагогічне явище, які необхідно враховувати перед прийняттям того або іншого рішення [29, с. 462]. Системний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів розглядає комунікаційні процеси як складні, взаємозалежні та цілісні системи, які складаються з багатьох елементів, що впливають один на одного. Цей підхід базується на

аналізі взаємодії різних елементів міжкультурної комунікації, таких як культурні норми, соціальні структури, мовні особливості, особистісні якості та освітнє середовище. Основна мета системного підходу – забезпечити всебічне розуміння і управління міжкультурною взаємодією, де кожен елемент системи впливає на загальний результат комунікації.

У дисертаційному дослідженні Н. Лазаренко [55, с. 295] доведено значущість системного підходу у підготовці майбутніх педагогів. У науковій роботі В. Сідорова [80, с. 176] доведено ефективність фокусу на системний підхід у кроскультурній підготовці майбутніх фахівців галузі туризму: побудована таким чином освітня діяльність буде сприятиме результативному засвоєнню змісту, побудованого на різного роду структурах, а також усвідомленню студентами застосовності матеріалу. Аналіз результатів наукових досліджень показав, що переваги системного підходу в навчанні студентів проявляються в тому, що цей підхід дає змогу:

- визначити освітній процес ЗВО як систему, що структуровано моделюється;

- у процесі організації та здійсненні освітнього процесу у ЗВО враховувати особливості компонентів освітньої системи, специфіку професійно-навчальної взаємодії учасників освітнього процесу в освітньому середовищі;

- розглядати підготовку майбутніх педагогів як складний багатоступеневий процес, який націлений на формування необхідних якостей міжпредметного змісту і характеризується результативністю, що виявляється за допомогою використання оціночних методів і засобів;

- визнати процес підготовки майбутніх професійних педагогів цілісною системою, безперервний розвиток якої забезпечується конструюванням змісту освітньої системи та впливом на механізми її функціонування (відбором освітніх програм, що реалізуються) відповідно до особливостей компонентів.

Реалізація системного підходу в підготовці студентів до міжкультурної комунікації порушено в дисертаційних дослідженнях Н. Василюшиної [18], Т. Колбіної [45], С. Ситняківської [79], В. Сідорова [80] та ін. Аналіз наукових праць показав, що реалізація положень системного підходу в підготовці до міжкультурної комунікації передбачає розгляд підготовки студентів як системи взаємопов'язаних компонентів, взаємодія яких забезпечує оволодіння комплексом якостей і компонентів, що формують міжкультурні компетенції лінгвокультурологічного характеру.

Системний підхід орієнтує на (рис. 2.2):

1) Цілісність системи. Міжкультурна комунікація складається з безлічі взаємопов'язаних факторів: культура, мова, соціальні норми, психологічні аспекти, контекст комунікації тощо. Системний підхід розглядає ці фактори як частини єдиної системи, де зміна одного елемента може впливати на інші. Майбутні педагоги, які володіють системним мисленням, здатні бачити цю взаємозалежність і враховувати всі аспекти для забезпечення ефективної комунікації.

2) Взаємодію компонентів. У системному підході важливо розуміти, як різні елементи комунікації взаємодіють між собою. Наприклад, культурні особливості можуть впливати на те, як люди сприймають і інтерпретують інформацію, тоді як соціальні норми визначають способи взаємодії. Майбутнім педагогам важливо враховувати ці взаємозв'язки, щоб вибудовувати комунікацію з урахуванням культурного та соціального контексту учнів.

3) Адаптацію та гнучкість. Системний підхід підкреслює важливість адаптації комунікації до змінних умов. Педагоги повинні бути гнучкими у своїй роботі, оскільки елементи системи міжкультурної комунікації можуть змінюватися залежно від контексту: аудиторії, соціального середовища, наявності мовних бар'єрів. Уміння швидко адаптуватися до нових обставин дозволяє забезпечити більш ефективне навчання в багатокультурних умовах.

4) Роль зворотного зв'язку. Одним з ключових елементів системного підходу є зворотний зв'язок, який допомагає оцінювати ефективність комунікації та коригувати її в разі потреби. Педагоги повинні розуміти важливість отримання зворотного зв'язку від учнів з різних культурних середовищ для вдосконалення методів навчання і комунікації.

5) Інтеграцію знань і компетенцій. Системний підхід стимулює педагогів інтегрувати знання з різних дисциплін та застосовувати їх для розв'язання міжкультурних комунікаційних завдань. Це може включати лінгвістичні знання для подолання мовних бар'єрів, соціологічні та психологічні підходи для розуміння мотивацій і цінностей учнів, а також педагогічні стратегії для створення ефективного освітнього процесу.

6) Закономірності організації комунікації. Системний підхід дозволяє педагогам не лише бачити елементи міжкультурної комунікації, але й розуміти закономірності їхньої організації та функціонування. Це дає можливість проєктувати навчальний процес таким чином, щоб міжкультурна комунікація не була випадковою, а систематичною і керованою, що забезпечує досягнення кращих результатів у навчанні.

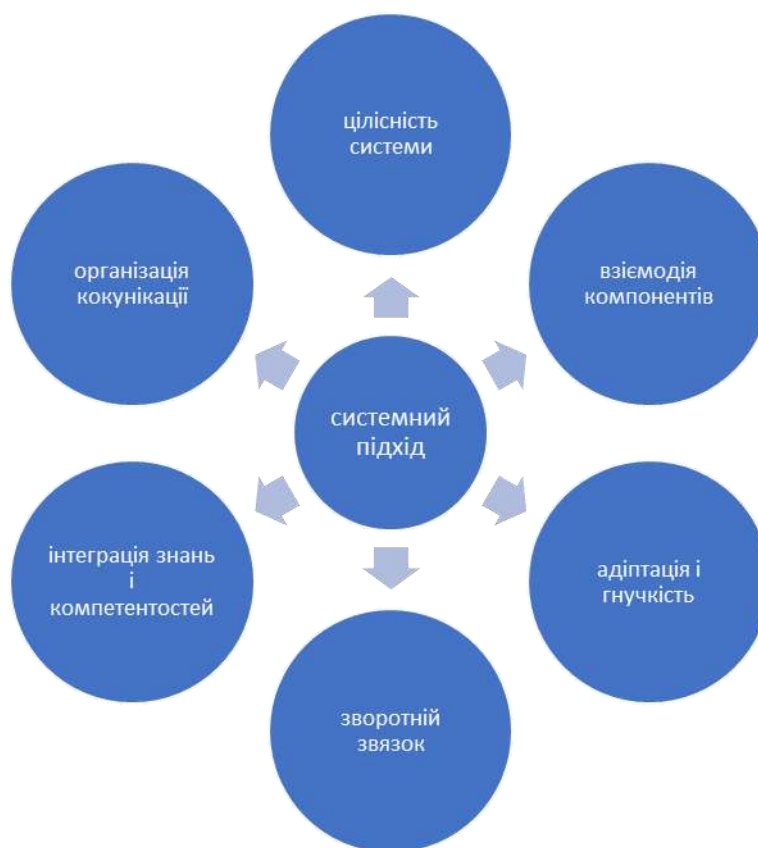

Рис. 2.2 Системний підхід в підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Здійснений аналіз наукових праць дав змогу сформулювати висновок про те, що загальнонауковий системний підхід у цьому дослідженні зумовлює розгляд освітньої діяльності у ЗВО системно, у єдності взаємопов'язаних компонентів, що має вирішальне значення у вирішенні питань спрямованості та результативності професійної підготовки до міжкультурної комунікації студентів у ЗВО, проблем управління освітньою системою з метою розв'язання поставлених освітніх завдань.

З акцентом на системний підхід враховуються особливості функціонування компонентів освітнього процесу, а також специфіки активності учасників цього процесу, що сприяє формуванню основ для взаємодії компонентів освітнього процесу та передбачає поєднання змісту

навчальних дисциплін для досягнення поставлених освітніх цілей і вирішення завдань формування умінь міжкультурної комунікації.

Міждисциплінарний підхід дозволяє педагогам отримати ширший і глибший погляд на процеси міжкультурної комунікації, оскільки включає знання з кількох наукових сфер. Наприклад, культурологія надає розуміння культурних особливостей, лінгвістика вивчає мовні бар'єри, психологія аналізує емоційні та когнітивні аспекти комунікації, а педагогіка пропонує методики роботи з учнями. Таке поєднання дає можливість бачити міжкультурну комунікацію не лише як обмін інформацією, а як складний соціокультурний процес.

Міждисциплінарний характер зумовлює значущість звернення до міждисциплінарного підходу, що реалізується в освітній сфері з урахуванням інтеграційних процесів у науці та соціумі. Аналіз робіт І. Бергера, Г. Якобса [97, с. 54; 137, с. 32] та ін. дав змогу виокремити положення, що визначають роль міждисциплінарного підходу (interdisciplinary approach) у професійній освіті:

- міждисциплінарність базується на дидактичному принципі реалізації в навчальному процесі міжпредметних зв'язків і є основою в організації професійного навчання, під час розроблення навчальних планів і програм;

- міждисциплінарність дає змогу організовувати та здійснювати навчання навчальних дисциплін, зміст яких ґрунтується на наукових положеннях і фактах, термінології та концепціях, що розкривають взаємозв'язки різних навчальних дисциплін. Результатом застосування комплексних та інтегрованих технологій у межах реалізації міждисциплінарного підходу виступає сформоване у майбутніх педагогів розуміння досліджуваної галузі знань, що характеризується цілісністю, комплексністю та узагальненістю.

Торкаючись проблеми підготовки майбутніх педагогів на основі міждисциплінарного підходу у своїй науковій роботі Д. Макух [58, с. 53] зазначає, що міждисциплінарний підхід дає змогу розглядати підготовку

майбутнього педагога як інтегративну єдність його теоретичної та практичної, загальнопрофесійної та предметної готовності, а також як процес інтеграції та взаємодії навчальних дисциплін різних блоків і спрямованості. Завдяки міждисциплінарному підходу, педагоги можуть застосовувати різні наукові теорії та підходи в своїй щоденній практиці. Наприклад, психологічні знання можуть допомогти краще розуміти учнів з різних культурних контекстів, лінгвістичні – вирішувати проблеми з мовною комунікацією, а педагогічні методики – адаптувати навчальний процес до потреб учнів з різних культурних середовищ.

У науці також є низка досліджень, що порушують питання реалізації міждисциплінарного підходу в підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

На основі аналізу наукових праць Н. Монк і Р. Фішер [157, с. 27] зроблено висновок і представлено на рис. 2.3 про значущість реалізації міждисциплінарного підходу в підготовці до міжкультурної комунікації, який дає змогу:

- проєктувати освітній процес у ЗВО на основі синтезу міжкультурної компетентності та взаємодіючих навчальних дисциплін різних блоків; проєктувати освітній процес у ЗВО на основі синтезу блоків;

- застосовувати технології, що традиційно використовуються в міжкультурній освіті, в комплексі з інформаційними технологіями, шляхом організації самостійної діяльності студентів під час вивчення та пізнання іншомовної культури і міжкультурних особливостей;

- формувати в майбутніх педагогів інтегративні професійні, особистісні якості та компетенції засобами міжкультурної комунікації;

- здійснювати комплексну підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності, у єдності його особистісного, загального професійного розвитку та оволодіння навичками міжкультурного спілкування.

Міждисциплінарний підхід			
Проектування освітнього процесу на основі синтезу блоків	застосування технології самостійної організації студентів під час вивчення іншомовної культури	формування у майбутніх педагогів професійних якостей шляхом міжкультурної комунікації	здійснення комплексної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Рис. 2.3 Реалізація міждисциплінарного підходу в підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Міждисциплінарний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів дозволяє їм бачити цей процес з різних точок зору, що робить їх більш підготовленими до викликів сучасного багатокультурного суспільства. Завдяки інтеграції знань з різних дисциплін, педагоги можуть ефективніше адаптувати свої стратегії роботи до потреб учнів з різних культур, формуючи в них не лише знання, але й соціальні та комунікативні компетенції.

Дослідники питань системності та міждисциплінарності в професійній підготовці виявили, що для вирішення завдань формування умінь міжкультурної комунікації загальнонаукові підходи мають реалізовуватися в освітньому процесі в єдності та взаємозв'язку з підходами на конкретно-науковому рівні. Звернемося до цих підходів, розглянувши їхні основні положення, значущі в розв'язанні проблем підготовки майбутніх педагогів у ЗВО.

Підходи на конкретно-науковому рівні. Професійна підготовка майбутніх педагогів у ЗВО на конкретно-науковому рівні виступає як організований освітній процес, під час якого за умови діяльнісної активності учасників цього процесу відбувається їхнє професійне становлення та особистісний розвиток, що супроводжується формуванням відповідних

навичок, які виступають показником підготовленості студентів до здійснення майбутньої професійної діяльності.

Безперечно, провідну роль серед підходів до підготовки міжкультурної комунікації майбутніх педагогів має відігравати антропологічний підхід, оскільки він базується на вивченні культури як складної системи значень, символів і соціальних практик, які визначають спосіб мислення та поведінку людей. *Антропологічний підхід* передбачає, що кожна культура формує специфічні системи значень, цінностей і норм поведінки, які впливають на комунікацію. Педагоги, усвідомлюючи ці культурні відмінності, можуть краще розуміти, як учні з різних культур сприймають світ і взаємодіють з ним. Це дозволяє уникнути непорозумінь і сприяти більш ефективній комунікації в багатокультурних класах. Такий підхід допомагає педагогам глибше зрозуміти культурні контексти, в яких зростають і розвиваються їхні учні, і враховувати ці особливості під час навчального процесу. Основна мета антропологічного підходу – забезпечити педагогам інструменти для аналізу культурних відмінностей, подолання бар'єрів і створення ефективного міжкультурного діалогу в освітньому середовищі.

Досліджуючи історію розвитку ранніх форм людської культури, науковці стверджували, що всі людські суспільства мають спільну природу, але знаходяться на різних етапах культурної еволюції [3, с. 120; 62, с. 58; 72, с. 42].

Важливим аспектом антропологічного підходу є культурний релятивізм – принцип, що всі культури рівноцінні, і їхні звичаї та цінності мають бути оцінені в контексті самої культури, а не через призму власних культурних норм. Для педагогів це означає, що вони повинні утримуватися від етноцентризму та навчитися приймати різноманітність як норму, поважати особливості кожної культури і створювати інклюзивне навчальне середовище [22, с. 9; 67, с. 85; 77, с. 113].

Антропология досліджує не тільки видимі аспекти культури (одяг, їжу, мову), але й глибинні – наприклад, світоглядні установки, релігійні

переконавання, цінності, способи вирішення конфліктів. Педагоги, які володіють антропологічним підходом, можуть глибше зрозуміти, як ці приховані аспекти культури впливають на поведінку учнів і їхнє навчання, що дозволяє більш ефективно адаптувати навчальний процес до культурного контексту учнів. Освіта не може бути універсальною для всіх культур, оскільки культурні особливості визначають, як учні засвоюють знання і взаємодіють з навчальним матеріалом. Майбутні педагоги мають бути здатні адаптувати методи і підходи до конкретних культурних контекстів своїх учнів, щоб зробити навчання більш ефективним і значущим для кожного з них.

Антропологічний підхід дає змогу вивчати цінності різних культур, зрозуміти, що незначні інакшості в цінностях формують суспільство і відображаються в освіті, мистецтві, а також в інших численних проявах культури. «Коли оселяєшся в іншій країні, все, що раніше вважав непохитним і правильним – візуально й емоційно, а також, безперечно, звички й люди, – усе змінюється. Правила інші» [75, с. 406].

Основні положення розглянутих загальнонаукових підходів відображені на конкретно-науковому рівні, у змісті діяльнісного (системно-діяльнісного), особистісного, культурологічного, лінгвокультурного, етнокультурного, компетентнісного підходів, у яких ключові поняття (діяльність, особистість, культура, компетентність, культурно-освітнє середовище) виступають у своїй цілісності або у вигляді системних явищ. Звернемося до основних підходів, які мають конкретно-науковий зміст і представляють собою основу в організації та здійсненні підготовки майбутніх педагогів.

Діяльнісний підхід в освіті актуалізується через те, що активна позиція суб'єктів освітнього процесу визнається однією з основних умов забезпечення та критеріїв ефективності навчання.

Розглядаючи педагогіку з позиції діяльнісного підходу, В. Сметанський [66, с. 287] вважає прийнятним в освіті ґрунтування на системно-діяльнісний підхід. У психолого-педагогічних дослідженнях питань реалізації системно-

діяльнісного підходу в професійній освіті (С. Сисоєва [78], Р. Гуревич [25], Н. Ничкало [63]) наголошено на необхідності врахування психологічних аспектів в організації та здійсненні професійного навчання студентів.

На основі аналізу та узагальнення результатів досліджень виявлено, що опора на системно-діяльнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів дає змогу (рис. 2.4):

- розглядати систему особистісних мотивів, потреб, інтересів як компоненти, що визначають спрямованість діяльності особистості – сукупність мети, завдань, дій, засобів, контролю та оцінювання;

- визначити підготовку майбутніх педагогів як освітню систему, засновану на організованій навчально-пізнавальній діяльності професійно-спрямованого характеру;

- впливати на якість професійного навчання за допомогою комплексного впливу: а) на процес організації професійного навчання, що виражається в орієнтуванні на формування мотивації до оволодіння майбутньою професійною діяльністю та розвиток індивідуальності у студентів, проявів у них індивідуального стилю під час виконання дій професійно-спрямованого характеру; б) на управління цим процесом за допомогою застосування інноваційних освітніх технологій;

- формувати готовність до професійної діяльності як систему властивостей і якостей особистості студента шляхом залучення його до різних активностей, які організовують у ЗВО.

У міжкультурній підготовці студентів ЗВО ідеї реалізації діяльнісного підходу (і його модифікацій) знайшли відображення в наукових роботах Я. Гнатенко [23], С. Радула [73] та ін). Дослідниками зроблено спробу довести переваги діяльнісного підходу на основі його комбінування з іншими підходами, що відповідають комунікативній спрямованості освіти, а також специфіці освітньої діяльності, особливостям її учасників і компонентів.

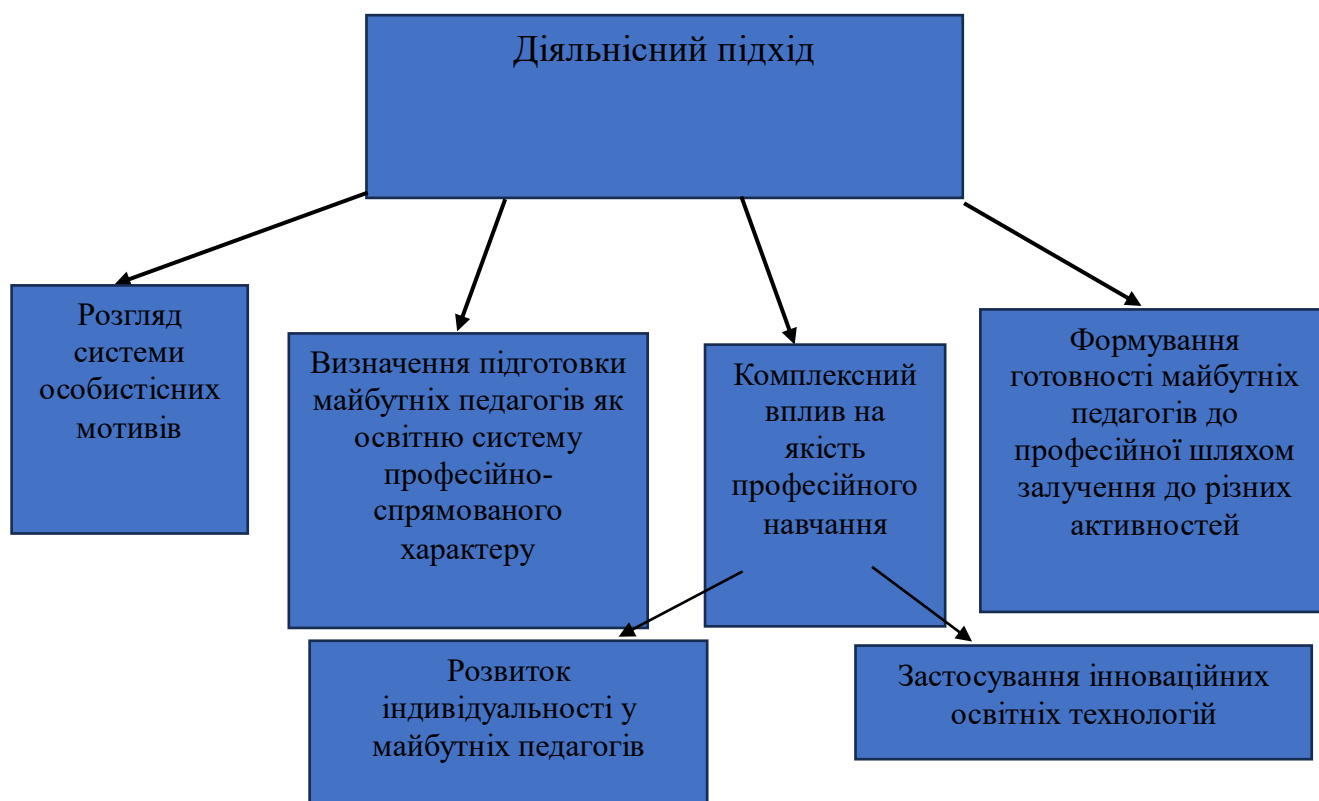

Рис. 2.4 Діяльнісний підхід в підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

У взаємозв'язку з діяльнісним підходом у методиці навчання іноземних мов значущості набуває *комунікативний підхід*, заснований на діяльності індуктивного характеру, з включенням студента в активну діяльність спілкування іноземною мовою за допомогою умовно-мовленнєвих і мовленнєвих ситуацій (Т. Богданова [14], Н. Бориско [15], С. Ніколаєва [64], Л. Бігіч [11], С. Король [48], І. Пінчук [69] та ін.). Орієнтованість освітнього змісту у ЗВО на іншомовну міжкультурну комунікацію знайшла відображення в наукових працях Є. Громова [24], Н. Мілько [60], Т. Молнар [61], М. Сотер [81] та ін.

Особливості освітнього змісту, реалізованого під час організації вивчення студентами лінгвістичних (мовних) навчальних дисциплін у ЗВО, науковці обґрунтовують необхідністю врахування спрямованості майбутньої

професійної діяльності студентів, а також відповідності освітнього змісту комунікативному характеру професійної освіти, що передбачає націленість на формування у майбутніх педагогів умінь і розвиток навичок міжкультурної професійної комунікації.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що діяльнісний і комунікативний підходи сприяє розв'язанню таких проблем у професійній підготовці майбутніх педагогів у ЗВО:

- організації комунікативно-спрямованої взаємодії викладача і студентів як учасників освітнього процесу, пошуку засобів досягнення результату, з урахуванням специфіки міжкультурної комунікації;

- розвитку системи професійних та особистісних якостей, що характеризують підготовленість студента й організовується і здійснюється з урахуванням взаємодії учасників освітнього процесу, в умовах спрямованості професійного навчання на оволодіння майбутніми педагогами навичками міжкультурної комунікації;

- організації підготовки студентів до діяльності іншомовного міжкультурного спілкування, що здійснюється з урахуванням рівнів функціонування системи мови.

Зазначені положення доводять, що реалізація діялісного підходу в освіті спрямована на формування самоорганізаційної особистості студента як суб'єкта навчальної діяльності.

Розгляд особистості майбутнього педагога, як активного суб'єкта, що розвивається в організованій діяльності, зумовило проведення дисертаційних наукових досліджень і появу в науці робіт (дослідників О. Дубасенюк [28], Г. Балла [7], М. Білуха [12], І. Беха [9], Г. Васяновича [19], В. Козленко [44] С. Максименко [57], О. Пехоти [68] та ін.), у яких вивчалися питання реалізації *особистісного підходу* та заснованого на ньому особистісно-орієнтованого підходу в підготовці професійних кадрів. У працях зарубіжних дослідників Лайон, К. Роджерс і Р. Тауш відзначено психологічний аспект значущості особистісного підходу (*person-centered approach*), що дає змогу

розв'язувати завдання соціальної роботи, психологічної корекції та розвитку особистісного потенціалу (здібностей) учнів, формування у них соціально значущих якостей, за допомогою їх включення в систему організованих міжособистісних соціальних взаємодій [168, с. 128].

На основі аналізу наукових робіт було зроблено висновки про те, що використання основних положень особистісного підходу в професійній підготовці майбутніх педагогів дає змогу:

- розглядати студента, як активного суб'єкта освітньої діяльності, спрямованої на оволодіння майбутньою професією, особистісний розвиток і самореалізацію в професійній сфері та міжкультурному середовищі;

- організовувати та здійснювати професійне навчання на основі принципу гуманістичної спрямованості, що передбачає занурення особистості в культурно-освітнє середовище з метою її культурно-пізнавального та культурно-творчого розвитку, а також посилення значущості культурно-морального аспекту професійної підготовки особистості, яка виступає феноменом культури;

- з опорою на принцип диференціації в освітньому процесі - враховувати індивідуальні особистісні якості студентів, їхні суб'єктивний культурно-пізнавальний і соціальний досвід;

- комплексно здійснювати індивідуально-особистісний, творчий і професійний розвиток, саморозвиток майбутніх педагогів, формувати їхню особистісну та професійну культуру, що обумовлено єдністю соціальної та культурної складових особистості;

- створювати педагогічні умови, що сприяють цілісному становленню індивідуальності.

Питання реалізації особистісного та особистісно-орієнтованого підходів у професійній підготовці знайшли, з одного боку, відображення в культурному феномені; з іншого боку, передбачається підготовка майбутніх педагогів до здійснення міжкультурної комунікації та професійної діяльності

з урахуванням особистісних особливостей професійної діяльності учасників міжкультурної взаємодії.

Звернення до особистості як феномена культури простежується у змісті не тільки особистісного, а й *культурологічного підходу*. Культурологічний підхід дозволяє аналізувати культурні контексти комунікації та їх вплив на взаємодію між представниками різних культур. У дослідженнях, присвячених реалізації культурологічного підходу в освіті науковці В. Аніщенко [2], Г. Балл [7], В. Медінцев [7], О. Падалка [2] відзначають значущість культурологічного підходу у вирішенні проблем підготовки фахівців. Зокрема, дослідники висновують, що в галузі професійної освіти культурологічний підхід сприяє:

- реалізації гуманізації освітнього процесу з професійної підготовки особистостей;
- окресленню професійні вимоги до особистості, яка володіє іноземними мовами і є посередником між соціальним середовищем і культурою; здійсненню цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації;
- спрямуванню освітнього процесу на оволодіння культурою та формування особистісних якостей, які характеризують становлення особистості студента як суб'єкта з розвиненими здібностями до самореалізації у міжкультурному суспільстві;
- розв'язанню проблеми використання особистісно-орієнтованих технологій, виявляти критерії та показники для визначення сформованості готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності з урахуванням культурного чинника і як результат ефективної міжкультурної комунікації;
- оволодінню культурою у взаємозв'язку з індивідуально-особистісним становленням особистості майбутнього педагога у процесі актуалізації міжкультурного досвіду.

Культурологія вивчає культуру як цілісну систему, що включає знання, вірування, мистецтво, мораль, звичаї та інші складові. З урахуванням того, що професійна підготовка націлена не тільки на оволодіння студентами іноземною мовою, а й засвоєння ними змісту іншомовної культури, зазначені вище положення застосовні також до педагогічної вищої освіти: культурологічний підхід в освітньому процесі сприяє розв'язанню проблем, пов'язаних з особистісним розвитком майбутніх педагогів, за допомогою актуалізації їхнього досвіду з оволодіння рідною культурою (рідною мовою) і зумовлює вивчення змісту іншомовної культури, формування цілісної картини світу, духовності, визначення особистих цінностей та усвідомлення міжкультурних особливостей.

Культурологічний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів спрямований на розвиток у них глибокого розуміння культурних відмінностей, а також здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур. Цей підхід базується на вивченні культурних норм, цінностей, традицій та способів мислення, які впливають на сприйняття та поведінку людей. Основною метою є формування в майбутніх педагогів міжкультурної компетентності, що включає як знання про інші культури, так і вміння застосовувати ці знання у професійній діяльності.

Таким чином, культурологічний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів сприяє формуванню культурної обізнаності та успішній міжкультурній комунікації, яка передбачає, що педагог усвідомлює культурні відмінності та вміє враховувати їх у своїй роботі; дозволяє майбутнім педагогам вивчати й аналізувати різні культурні контексти, що є необхідним для уникнення стереотипів і культурної упередженості; сприяє розвитку емпатії, відкритості до інших культур, а також здатності знаходити спільну мову з учнями та колегами з різних культурних середовищ; допомагає майбутнім педагогам гнучко адаптуватися до нових культурних умов і вибудовувати стратегії ефективної комунікації з урахуванням культурних особливостей; готує майбутніх педагогів до розуміння потреб учнів з різним

культурним бекграундом, що сприяє розвитку інклюзивного освітнього процесу та кращому залученню учнів до навчання; забезпечує майбутніх педагогів інструментами для роботи в умовах глобалізації, коли міжкультурні комунікації стають важливою складовою педагогічної практики (рис. 2.5).

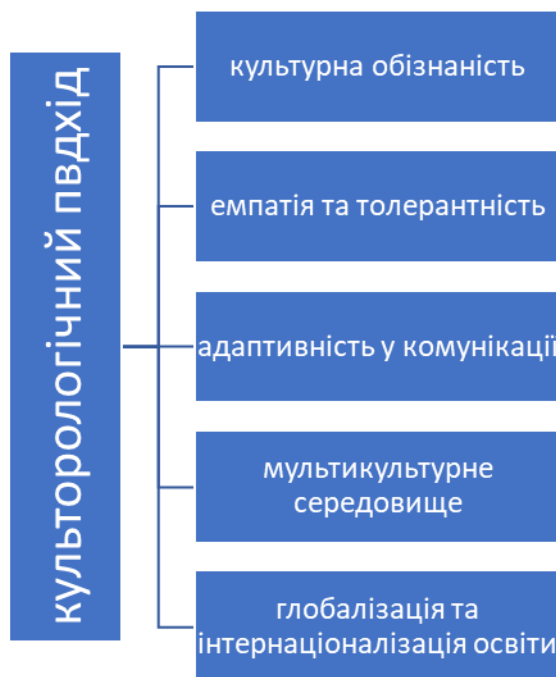

Рис. 2.5 Культурологічний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів

Отже, культурологічний підхід допомагає формувати у майбутніх педагогів не лише знання про інші культури, але й важливі навички міжкультурної взаємодії, що є необхідними в сучасному багатокультурному суспільстві.

Розроблений також на основі системного підходу *соціокультурний підхід* передбачає розгляд суспільства в єдності культури і міжкультурного середовища, що зазнає впливу особистості як соціально активного суб'єкта; у професійній підготовці майбутніх педагогів цей підхід виступає основою явища міжкультурної соціологізації. Соціологічний підхід ґрунтується на припущенні, що людська поведінка є передбачуваною і що існує зовнішня

реальність, яку можна описати. Цей підхід, який також називають функціоналістським, ґрунтується на дослідженнях у галузі соціології та психології. Мета соціального підходу – передбачити, як культура впливає на комунікацію. Вчені прагнуть описати і передбачити поведінку, використовуючи підхід соціальних наук, і часто покладаються на кількісні методи, також вважають, що культура є вимірюваною змінною і впливає на комунікацію так само, як і особистісні риси [5, с. 107; 71, с. 44; 83, с. 223].

Зазначимо, що на думку науковців І. Зязюна [31], В. Кременя [51], Н. Черниш [86] *соціокультурний підхід* у професійній підготовці майбутніх педагогів забезпечує (рис. 2.6):

- відбір і реалізацію освітнього змісту культурного характеру для його осмислення з урахуванням соціальних явищ і процесів, що впливають на розвиток і становлення певної культури;

- розгляд культури у контексті взаємодії та функціонування мов у соціокультурному просторі;

- передачу наступному поколінню культурних концептів (загальнокультурних і національних) шляхом спрямованості на усвідомлення особистістю особливостей культур за допомогою зіставлення соціокультурних явищ різного рівня (світового, загальноєвропейського, національного);

- комплексне сприйняття культур як феноменів, що описують явища предметного оточення і соціального середовища (суб'єктів як носіїв певної культури);

- постійне прагнення адаптованої особистості до творчості, саморозвитку, до самореалізації;

- здатність з максимальною ефективністю реалізовувати свої індивідуальні здібності, а також свої інтелектуальні і моральні можливості [31, с. 242].

Соціокультурний підхід

функціонування мов у соціокультурному просторі	відбір соціальних явищ і процесів	зіставлення соціокультурних явищ різного рівня (світового, загальноєвропейського, національного)	сприйняття феноменів, соціального середовища	прагнення адаптованої особистості до творчості, саморозвитку, до самореалізації	реалізація своїх інтелектуальних та моральних можливостей

Рис. 2.6 Соціокультурний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів

Соціокультурний підхід підкреслює, що кожна культура існує в певному соціальному контексті, де взаємодіють різні соціальні групи, класи, інститути. Цей підхід дозволяє майбутнім педагогам усвідомити, як ці соціальні та культурні фактори впливають на процеси комунікації та навчання, що є важливим для створення сприятливого освітнього середовища. Міжкультурна комунікація не тільки про розуміння іншої культури, але й про усвідомлення своєї власної соціальної ідентичності. Соціокультурний підхід дозволяє педагогам краще зрозуміти свою роль як представників певної соціальної групи та культури, що допомагає уникати етноцентризму й сприяє розвитку взаєморозуміння з іншими культурами; навчає педагогів критично осмислювати суспільні стереотипи й упередження, які можуть впливати на міжкультурну комунікацію; допомагає розпізнавати дискримінаційні практики та сприяє формуванню толерантного й справедливого ставлення до учнів з різних соціокультурних груп [16, с. 45; 88, с. 4234; 89, с. 136].

Лінгвокультурологія як основа *лінгвокультурного підходу* є галуззю знання, що синтезує лінгвістику та культурологію. Аналіз наукових праць представників шкіл лінгвокультурології (А. Загнітко [30], І. Богданова [30],

Ф. Бацевіч [6], Є. Костик [50], І. Кононенко [47] та ін.) дав змогу виявити орієнтованість лінгвокультурології на вивчення мови у взаємозв'язку з пізнанням особистістю культури. Ця вимога сприяє посиленню значущості культурного аспекту у вивченні мови і важливості лінгвістичного аспекту в дослідженні процесів використання мови людиною як представником культури етносу (нації), полікультурного (нації), полікультурного соціуму.

На основі наукових праць сформульовано висновок про те, що лінгвокультурологія як галузь знання зумовлює необхідність вивчення особистістю мови у взаємозв'язку з пізнанням нею культури.

Аналіз результатів наукових робіт [2; 6; 30; 47; 50], присвячених вивченню питань лінгвокультурології, дав змогу виокремити положення, які є значущими у професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації:

- взаємозв'язок мови і культури проявляється в їх співвідношенні як частини й цілого: як компонент культури, мова виражає спосіб пізнання й осмислення народом навколишньої дійсності, знання про яку акумульовано в культурі;

- необхідність пізнання особистістю культури за допомогою мови зумовлена відображенням у мові: процесів формування культури етносу/нації, її особливостей та унікальності; специфіки світогляду носіїв культури, комплексних (етнічних, національних) уявлень про навколишню дійсність та особистість як представника певної соціальної групи (об'єднання), соціуму в цілому; сформованих культурних цінностей і досвіду формування навичок міжкультурного спілкування;

- взаємопов'язане вивчення культури та мови є зіставним, міжпредметним і базується на досвіді, накопиченому різними галузями знань про людину як особистість;

- взаємодія лінгвістичного та культурного аспектів особливим чином проявляється в комунікації з огляду на те, що специфіка культури менталітету

індивідуумів відображається мовними засобами в соціальній поведінці носіїв культури;

- у взаємозв'язку з дидактикою лінгвокультурологія обґрунтовує формування особистості, здатної здійснювати комунікацію з носіями різних культур.

У наукових працях зарубіжних авторів (Р. Барнхард [94], Д. Елмс [113], М. Імай [136], Б. Томпсон [179]) обумовлена єдність мови та культури розглядається у взаємозв'язку з носіями різних культур і з особистісними аспектами: свідомістю і самоусвідомленням, ідентичністю, рисами характеру і поведінкою особистості.

Дослідниками (Дж. Лю [149], Ф. Фанг [149], К. Харірі [123]) підкреслюється значущість лінгвокультурного аспекту в навчанні для активної громадянської позиції особистості, що володіє почуттям власної гідності, яка усвідомлено приймає національні традиції і загальнолюдські цінності.

Зазначимо, що в українській науці сформувалися концептуальні основи особистісно-орієнтованої освіти на основі підходів культурного змісту, в рамках реалізації ідей культурології та виховання особистості з позицій культури. Такий взаємозв'язок особистісно орієнтованого та культурологічного підходів простежується в наукових роботах українських учених (І. Бех [9], І. Зазюна [31], О. Дубасенюк [28], Г. Васяновича [19], О. Пометун [70] та ін.).

Певний інтерес у наукових дослідженнях викликає етнокультурний підхід, опора на який дає змогу враховувати етнокультурні особливості студентів, а також орієнтувати освітній процес на вирішення завдань, пов'язаних із підготовкою майбутніх педагогів до життєдіяльності у міжкультурному середовищі та до міжкультурної комунікації. Етнокультурний підхід у підготовці студентів до міжкультурної комунікації спрямований на формування у майбутніх фахівців здатності ефективно

взаємодіяти з представниками різних культур, враховуючи етнічні та культурні особливості.

Важливість етнокультурного підходу полягає у формуванні етноорієнтованої особистості і допомагає студентам усвідомити та цінувати власну культурну ідентичність, а також розуміти й поважати інші культури; у розвитку менталітету толерантного ставлення до культурних відмінностей, що є ключовим у глобалізованому світі; підвищенні міжкультурної компетентності, забезпечуючи студентів знаннями та навичками, необхідними для ефективної міжкультурної комунікації, що є важливим у професійній діяльності.

Питання про необхідність етнокультурного підходу в освіті знайшло відображення в наукових дослідженнях Ю. Косенко [49, с. 71], яка описує функціонування системи освіти на основі етнокультурного підходу, реалізація якого дає змогу:

- 1) сформувати особистість, здатну самореалізуватися в поліетнічному та міжкультурному соціумі;
- 2) оптимізувати передачу наступному поколінню етнокультурного досвіду;
- 3) досягти освітніх цілей за допомогою впровадження в освітню систему компонентів етнокультурного змісту.

Розглядаючи етнокультурний підхід у межах загальнонаукового методологічного рівня, дослідники відзначають спрямованість навчання, здійснюваного на засадах етнокультурного підходу, на пізнання майбутніми педагогами етнічної культури за умови їхньої активності в процесі організації, здійснення та самоконтролю діяльності етнокультурного змісту. На думку науковців О. Березюк [8, с. 12], Ж. Денисюк [27, с. 59], комунікативна діяльність, яка супроводжується вивченням етнокультурних цінностей, сприяє трансформаційним змінам.

У характеристиці етнокультурного підходу для цього дослідження значущими є результати проведеної наукової роботи О. Гуренко [26]. На

думку науковиці, студенти розвивають полікультурну комунікативну компетенцію, що допомагає їм орієнтуватися в типах культур та цивілізацій, які у фокусі вивчення, а також усвідомлюють власну культуру у процесі контрастивно-зіставленого співвивчення культур для підготовки майбутніх фахівців до виконання ролі суб'єкта діалогу культур у ситуаціях міжкультурної комунікації [26, с. 69].

На основі аналізу наукового дослідницького досвіду, а також співвіднесення загальних положень про роль етнокультурного підходу в освіті з особливостями підготовки до міжкультурної комунікації визначено, що етнокультурний підхід в освітньому процесі уможливорює зберегти, розвинути етнокультури в їхній своєрідності в міжкультурному освітньому просторі, пізнати й переосмислити рідну та іншомовну культури в їхній діалогічній єдності.

Грунтуючись на специфіці здійснення освітнього процесу з урахуванням чинника культури, сформульовано висновок про те, що такі культурно зорієнтовані підходи, які реалізуються в професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, орієнтують на врахування особистісно-культурної своєрідності учасників освітнього процесу.

Інтерпретаційні дослідники зацікавлені в описі людської поведінки, яку вони вважають непередбачуваною і творчою; вони вірять, що культура створюється і увічніюється за допомогою засобів комунікації. Інтерпретативний підхід використовує якісні методи дослідження, що походять з антропології та лінгвістики. Ці методи включають польові дослідження, етнографію, спостереження та включене спостереження. Оскільки інтерпретатори вірять у суб'єктивний досвід кожної культурної групи, цілком логічно, що вони обирають для вивчення міжкультурну комунікацію, яка використовується в певних мовних спільнотах. Мовна спільнота, за визначенням Хаймса (Hymes), – це «спільнота, яка поділяє правила поведінки та інтерпретації мовлення, а також правила інтерпретації принаймні одного мовного різновиду» [132, с. 96]. Цей метод також

відноситься до етнографії. Етнограф Дж. Філіпсен [164, с. 101] визначив чотири припущення цього методу:

1. Члени мовних спільнот створюють значення.
2. Кожна окрема культура володіє унікальним мовним кодом.
3. Правила інтерпретації дій і значень обмежені рамками певної культури і не можуть бути універсальними.
4. У межах кожної мовної спільноти існують специфічні процедури та джерела для присвоєння значення. Використовуючи етнографію, керуючись цими чотирма припущеннями, дослідники можуть зрозуміти культуру, її учасників та їхню комунікацію на її власних умовах.

В умовах модернізації української системи освіти, розроблення та впровадження державних освітніх стандартів професійної підготовки студентів набуло характер спрямованості на формування компетенцій, які є основою для самореалізації особистості в освітньому просторі у процесі формування професійних навичок міжкультурної комунікації.

Виконання вимог державних освітніх стандартів у професійній освіті забезпечується *компетентнісним* підходом, основні положення та ключові позиції якого розкрито в наукових працях (І. Бех [9], Н. Бібік [10], Ю. Будас [17], І. Єрмаков [10], О. Локшина [56], О. Овчарук [65], О. Пометун [70], О. Савченко [76], Л. Черній [87], Дж. Боуден [101], А. Морке [159], М. Малдер [160], К. Лінн [151] та ін). На основі аналізу наукових досліджень визначено основні положення компетентнісного підходу:

- підготовленість майбутнього педагога до здійснення професійної діяльності визначається сформованістю теоретичної та практичної складових його професійної компетентності, яка визначається як сукупність компетенцій, що забезпечують виконання професійної діяльності певної спрямованості;

- професійне навчання, націлене на формування компетенцій, передбачає розвиток у студентів здібностей до вирішення професійних

завдань (проблем) у ситуаціях, пов'язаних із виконанням професійних функцій і соціальних ролей.

Реалізація компетентнісного підходу в педагогічній освіті відображена в наукових роботах Н. Бібік [10], О. Овчарук [65], О. Пошетун [70], О. Савченко [76] та ін. Дослідники стверджують, що в процесі підготовки, націленої на формування у майбутніх педагогів професійної міжкультурної компетентності, значущим є: застосування освітніх та інформаційних технологій, що впливають на формування компонентів професійної компетентності особистості; врахування особливостей професійної діяльності в процесі проектування та здійснення освітнього процесу; розуміння якості освіти як показника сформованості компетенцій, що дає змогу оцінювати результативність професійної підготовки фахівців і управляти цим процесом у професійній освіті; фокус освітнього процесу на розвиток індивідуальності, професійної самоорганізації особистості студента.

Узагальнення основних положень і результатів наукових досліджень дало змогу виокремити положення, які характеризують роль компетентнісного підходу в досягненні поставлених цілей і вирішенні завдань підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації:

а) у процесі формуванні навичок міжкультурної комунікації, що має системний, інтегративний характер, посилена увага приділяється розвитку міжкультурних компетенцій та їхньої особистісної складової як компонентів професійної компетентності майбутніх педагогів;

б) системний і послідовний розвиток міжкультурних компетенцій на всіх етапах навчання студента супроводжується застосуванням технологій, що відповідають завданням, змісту, принципам професійної підготовки та враховують специфіку освіти;

в) інтегрованість підготовленості майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності засобами міжкультурної комунікації проявляється в єдності формованої теоретичної та практичної професійної готовності;

г) комунікативна спрямованість професійної підготовки майбутніх педагогів сприяє засвоєнню комунікативної культури у спеціально організованій культуроорієнтованій діяльності, у процесі якої відбувається актуалізація соціокультурного компонента мови та розвиток професійно необхідних якостей особистості майбутнього педагога;

д) зміст професійної підготовки майбутніх педагогів обумовлює не тільки комунікативну, а й культурологічну спрямованість освітнього процесу.

Технологічний рівень. Професійна підготовка майбутніх педагогів на цьому рівні розглядається як освітня діяльність, спрямована на розвиток навичок, необхідних для ефективного виконання професійних функцій, а також взаємодії з компонентами та іншими учасниками професійної діяльності.

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації знайшли застосування освітні технології комунікативного, дистанційного, диференційованого, модульного навчання:

- технологія проєктної діяльності, що включає кейс-технологію та технологію портфоліо;
- проблемне навчання (або технологія проблемно-пошукового навчання), на прикладі технології веб-квест (webquest);
- технологія індивідуалізації навчання, комп'ютерна технологія навчання, технологія інтернет-навчання та ін.

Використання зазначених освітніх технологій у процесі навчання міжкультурної комунікації як навчальної дисципліни у ЗВО є предметом дослідження в численних дисертаційних роботах і наукових працях українських і зарубіжних учених.

Критичний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів зосереджений на аналізі влади, ідеології та нерівності в процесах комунікації між представниками різних культур. Суть цього підходу полягає не лише усвідомлення культурних відмінностей, але й у глибокому розумінні того, як соціальні, політичні та економічні чинники впливають на міжкультурну

взаємодію. Основна мета критичного підходу – навчити педагогів мислити критично стосовно структур нерівності й упереджень, а також допомогти їм створювати справедливіші та інклюзивніші умови для навчання.

Аналіз наукового доробку вчених (П. Макларен [154], Г. Жиро [117], М. Епл [92], Ч. Слек [175]) свідчить, що критичний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів має реалізовуватися у наступних аспектах (рис. 2.7):

Рис. 2.7 Аспекти міжкультурної комунікації критичного підходу

Аналіз влади та нерівності. Критичний підхід допомагає педагогам зрозуміти, як влада та нерівність впливають на комунікацію між представниками різних культур. Наприклад, у багатокультурному освітньому середовищі учні з менш привілейованих культур можуть бути менш включені в освітній процес через соціальні чи економічні обмеження. Педагоги,

застосовуючи критичний підхід, можуть виявляти ці нерівності й працювати над їх подоланням, створюючи рівноправні умови для всіх учнів.

Розвиток критичного мислення. Майбутнім педагогам необхідно не лише вивчати факти про інші культури, але й аналізувати, чому ті чи інші стереотипи та упередження виникають і як вони впливають на навчальний процес. Критичний підхід допомагає розвивати здатність критично осмислювати існуючі суспільні норми та ідеології, що дозволяє виявляти приховані форми дискримінації й упередженості в міжкультурній комунікації.

Деконструкція стереотипів. Один з ключових аспектів критичного підходу – це деконструкція культурних стереотипів і міфів, які можуть впливати на сприйняття інших культур. Майбутні педагоги, які використовують критичний підхід, навчаються аналізувати культурні представлення й працювати над їх переосмисленням, що допомагає їм уникати етноцентричних поглядів і сприяти формуванню толерантності в учнів.

Інклюзія і соціальна справедливість. Критичний підхід акцентує увагу на необхідності створення інклюзивного середовища, де кожен учень, незалежно від культурного походження, має рівні можливості для навчання. Майбутнім педагогам необхідно враховувати соціальні та культурні контексти, з яких походять їхні учні, і використовувати ці знання для розробки освітніх практик, що підтримують соціальну справедливість і культурну рівноправність.

Переосмислення освітніх практик. Критичний підхід закликає педагогів до переосмислення традиційних освітніх практик і методик, які можуть бути орієнтовані на домінуючу культуру. Використання лише таких підходів може маргіналізувати представників інших культур. Педагогам варто розробляти методики, що враховують культурне різноманіття, та інтегрувати до навчального процесу критичні дискусії про нерівність, ідентичність і владу.

Рефлексія та самокритика. Критичний підхід також вимагає від педагогів постійної рефлексії щодо власних переконань, цінностей і культурної ідентичності. Педагогам необхідно бути готовими переглядати свої власні погляди і критично оцінювати, як їхній власний соціокультурний бекграунд може впливати на взаємодію з учнями. Це допомагає уникнути несвідомого нав'язування своєї культури як домінантної.

Актуальність у глобальному світі. В умовах глобалізації критичний підхід стає особливо важливим, оскільки майбутні педагоги готуються працювати у світі, де культурна різноманітність постійно зростає. Критичне мислення та здатність аналізувати соціальні процеси в глобальному контексті допомагають педагогам краще розуміти й реагувати на виклики, пов'язані з культурними конфліктами, нерівністю та інтеграцією різних культурних груп.

Згідно цього підходу реальність розглядається як суб'єктивна і зосереджується на важливості вивчення контексту, в якому відбувається комунікація. Критичні дослідники розглядають культуру з точки зору боротьби за владу і вивчають культурні відмінності, зокрема, як вони пов'язані з нерівним розподілом влади в суспільстві. Вони зацікавлені не лише у вивченні людської поведінки в різних культурах, але й у здійсненні змін у суспільстві, вірять, що, вивчаючи та аналізуючи роль влади в культурних взаємодіях, вони можуть допомогти людям протистояти репресивним силам у суспільстві. Критичні науковці вважають, що метою міжкультурних досліджень є виявлення та виокремлення відмінностей у владі задля визволення тих людей, яким бракує влади в суспільстві. Вивчаючи роль комунікації у створенні групових ідентичностей, критичні дослідники прагнуть деконструювати припущення про реальність, щоб кинути виклик соціальним реаліям, які посилюють експлуатацію деяких груп у суспільстві. У більшості країн влада не розподілена рівномірно між культурами більшості та меншин. Науковці, які використовують критичний підхід, часто проводять аналіз медіа та інших аспектів популярної культури.

Підсумовуючи вищесказане, акцентуємо увагу на тому, що критичний підхід до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів сприяє не лише глибшому розумінню культурних відмінностей, але й аналізу соціальних структур, що впливають на комунікацію та освітній процес. Він допомагає формувати педагогів, які здатні працювати на основі соціальної справедливості та культурної рівноправності, створюючи інклюзивне та толерантне освітнє середовище. Завдяки критичному підходу педагоги не лише навчають, але й виховують майбутніх громадян, які вміють критично мислити і цінувати культурне різноманіття.

Розглянуті в даній науковій роботі підходи до професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є основними. На підставі вище викладеного, ми дійшли висновку, що сучасні пошуки змісту педагогічної освіти спрямовуються на створення основ системної концепції професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, де в центрі освітнього простору посідає адаптивна, гнучка, вільна, толерантна, духовна, творча й соціально активна особистість студента ЗВО, чия підготовка релевантна змісту професійної діяльності, відповідає викликам сьогодення.

Звернення до інших підходів, розроблених у науці й апробованих у практичній діяльності, видається можливим шляхом безперервного розвитку науки і появи нових наукових досліджень.

Врахування поглядів О. Дубасенюк [28] на системний підхід, який дозволяє виявити інтегративні та системні властивості об'єктів і процесів, що не є простою сумою їхніх складових, підводить нас до необхідності розробки в нашому дослідженні структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Ця модель відображатиме об'єкти та процеси як цілісні системи й надасть можливість отримати знання про закономірності їхньої організації та функціонування.

2.2. Принципи підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є важливим аспектом сучасної педагогічної освіти, оскільки вона сприяє створенню толерантного та різноманітного навчального середовища, яке відображає багатокультурність суспільства. Відповідно до теорій міжкультурної комунікації (Е. Голл [121], Г. Хофстеде [130], М. Беннетт [96]), ефективне спілкування між представниками різних культур потребує розвитку спеціальних знань, вмінь та навичок, які дозволяють зрозуміти культурні особливості, уникнути конфліктів і будувати продуктивні взаємини. У цьому розділі буде розглянуто принципи, які є основою підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, з аналізом наукових підходів і концепцій, розроблених вченими та педагогами-дослідниками.

Науковці (О. Акімова, В. Каплінський [42], М. Фіцула [84], В. Фрицюк [85]) виокремлюють загальнодидактичні та методичні принципи навчання. Дидактичні принципи стосуються всіх навчальних предметів, методичні є характерними для певної дисципліни. Серед дидактичних принципів ними виокремлено такі принципи: наочності, міцності, науковості, активності, виховного навчання, систематичності й послідовності, врахування індивідуальних особливостей учнів, доступності й посильності, міжпредметної координації, міжкультурної взаємодії тощо. До методичних принципів віднесено принципи: комунікативності, комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок, інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання мови і культури, врахування рідної мови і культури, автентичності навчальних матеріалів, розвитку автономності учнів, професійної спрямованості іншомовного спілкування.

Підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації має ґрунтуватися на певних принципах, які визначають методологічні та

дидактичні основи цього процесу. Здійснений нами аналіз наукових публікацій з окресленої проблеми дозволив виділити принципи, які, на нашу думку, є найбільш вагомими для підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Основними принципами є такі: принципи культурного взаємозбагачення; комунікативності; толерантності та емпатії; адаптивності та гнучкості; інтеграції міжкультурних знань та компетенцій; науковості; безбар'єрності; проблемності.

Принцип *культурного взаємозбагачення* базується на ідеї, що спілкування між представниками різних культур може не тільки збагатити обидві сторони, а й призвести до кращого розуміння та прийняття різноманіття. Згідно з Е. Холлом, одним з піонерів міжкультурної комунікації, кожна культура має свої особливості у сприйнятті часу, простору, невербальної комунікації тощо, і розуміння цих відмінностей збагачує особистість [121, с. 169].

Г. Хофстеде також наголошував на важливості врахування культурних відмінностей для досягнення ефективного міжкультурного спілкування. Його дослідження показали, що люди з різних культур можуть сприймати одні й ті самі речі по-різному, через що виникають непорозуміння і навіть конфлікти. Принцип культурного взаємозбагачення спрямований на те, щоб майбутні педагоги розуміли і приймали цю різноманітність, бачачи в ній джерело нових знань та досвіду [130, с. 582].

Реалізується принцип культурного збагачення через створення освітнього середовища, яке сприяє обміну знаннями, цінностями та традиціями між студентами й педагогами з різних культурних контекстів:

1. Включення міжкультурних компонентів у навчальні програми

Для реалізації принципу культурного взаємозбагачення в освітніх програмах варто включати курси, які знайомлять студентів з різними культурами та традиціями. Наприклад, заняття з міжкультурної комунікації, соціології культури, або світової історії дають можливість студентам досліджувати культурні особливості різних народів. Це забезпечує

теоретичну базу для розуміння культурних відмінностей, а також допомагає сформувати позитивне ставлення до культурного різноманіття.

2. Використання інтерактивних методів навчання

Методи активного навчання, такі як групові дискусії, рольові ігри та симуляції, дають можливість студентам отримувати досвід міжкультурної взаємодії. Наприклад, моделювання ситуацій, в яких студенти мають спілкуватися з представниками різних культур, дозволяє на практиці відчувати виклики та особливості міжкультурної комунікації. Рольові ігри, де студенти представляють іншу культуру, допомагають розвинути навички емпатії і розуміння іншого культурного досвіду.

3. Залучення іноземних студентів і викладачів

Створення можливостей для спілкування з іноземними студентами та викладачами допомагає студентам вчитися сприймати і поважати культурні відмінності, оскільки вони безпосередньо взаємодіють з носіями іншої культури. Наприклад, спільні заняття, культурні обміни або програми обміну студентами створюють умови для безпосереднього обміну культурними знаннями і цінностями. Це сприяє розвитку культурної обізнаності і створенню відкритого навчального простору.

4. Організація культурних заходів і проєктів

Культурні заходи, такі як дні національної культури, виставки, мовні клуби та спільні проєкти, є ефективними методами для реалізації культурного взаємозбагачення. Наприклад, під час заходів, присвячених національним святкам різних культур, студенти можуть познайомитися з традиціями, кухнею, мистецтвом, музикою інших країн. Це не лише розширює знання про інші культури, а й сприяє розумінню і взаємоповазі.

5. Використання матеріалів, що відображають культурне різноманіття

Викладачі можуть використовувати навчальні матеріали, які включають культурні аспекти з різних куточків світу. Наприклад, на заняттях з літератури або мистецтва можна вивчати твори, що відображають цінності та світогляд різних культур. Такий підхід дозволяє студентам побачити різноманіття

культурних підходів до життя, що розширює їхній світогляд і сприяє взаємному збагаченню.

6. Розвиток проєктів із міжкультурної взаємодії

Міжкультурні проєкти, такі як волонтерські програми, спільні дослідницькі проєкти або освітні ініціативи, де працюють люди з різних культурних середовищ, є важливим елементом культурного взаємозбагачення. Такі проєкти дозволяють майбутнім педагогам вивчати культурні особливості на практиці, підвищуючи рівень їхньої міжкультурної компетентності [133, с. 378].

7. Використання онлайн-платформ для міжнародного спілкування

З розвитком цифрових технологій, можливості для культурного обміну розширилися завдяки онлайн-інструментам. Платформи для відеоконференцій, інтернет-форуми та соціальні мережі дозволяють студентам спілкуватися з однолітками з різних країн. Такі платформи дають змогу обмінюватися знаннями та культурними поглядами, що позитивно впливає на рівень міжкультурної компетентності.

Реалізація принципу культурного взаємозбагачення передбачає багаторівневий підхід, що включає навчальні програми, інтерактивні методи, спільні проєкти, культурні заходи та використання сучасних технологій. Такий підхід сприяє не лише розвитку міжкультурної компетентності майбутніх педагогів, а й формуванню їхньої здатності створювати інклюзивне, толерантне та різноманітне навчальне середовище.

Принцип комунікативності забезпечує ефективну комунікацію і є основою міжкультурної компетентності педагога. М. Беннетт, автор моделі розвитку міжкультурної чутливості, вказує на те, що перехід від етноцентричного світогляду до етнорелятивного є необхідним для успішного міжкультурного спілкування [96, с. 273]. Він підкреслює, що педагоги повинні володіти навичками активного слухання та невербальної комунікації, щоб ефективно взаємодіяти з учнями з різних культур.

Інші дослідники, такі як І. Роснес та Б. Росланд наголошують на тому, що педагоги мають навчитися розпізнавати культурні відмінності у стилях комунікації, адаптувати свої вербальні та невербальні засоби відповідно до культурних норм аудиторії. Наприклад, у багатьох культурах східного регіону непрямий стиль комунікації є більш прийнятним, ніж прямий, що може створювати труднощі у спілкуванні з представниками західних країн [39, с. 38; 167, с. 286].

Принцип комунікативності є центральним у підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, оскільки він акцентує увагу на розвитку вмінь ефективного спілкування, яке враховує культурні особливості аудиторії. Реалізація цього принципу в педагогічній підготовці здійснюється через кілька ключових аспектів.

1. Розвиток навичок вербальної та невербальної комунікації.

Однією з основних складових принципу комунікативності є навчання педагогів адаптувати свої вербальні та невербальні засоби відповідно до культурних особливостей співрозмовника. Наприклад, педагоги навчаються застосовувати різні стилі мовлення, враховуючи культурні норми аудиторії. Деякі культури віддають перевагу прямому стилю спілкування, тоді як інші, як-от східні культури, надають перевагу непрямим і дипломатичним виразам. Навчання невербальним сигналам, таким як міміка, жести, особистий простір, допомагає уникати непорозумінь і створює атмосферу довіри.

2. Використання практичних завдань і ситуаційного моделювання.

Практичні вправи, зокрема рольові ігри, симуляції та ситуаційне моделювання, є ефективними методами для розвитку комунікативних навичок у міжкультурному контексті. Наприклад, студентів-педагогів залучають до гри, де вони імітують ситуації спілкування з учнями з різних культур. Це допомагає відчувати можливі труднощі та виклики, які можуть виникнути у реальному спілкуванні, а також дозволяє вчитися знаходити відповідні комунікативні стратегії для подолання бар'єрів.

3. Застосування активного слухання.

Активне слухання є необхідною навичкою для побудови ефективної комунікації. Педагогічна підготовка має включати методики, що допомагають майбутнім педагогам розвинути вміння слухати і розуміти співрозмовника. Активне слухання передбачає використання уточнюючих запитань, повторення почутого, і виявлення розуміння, що особливо важливо у міжкультурній взаємодії, де ризик непорозумінь є високим. Такий підхід сприяє побудові довірливих стосунків між педагогом та учнями, незалежно від їхньої культурної належності.

4. Формування емпатії та емоційної грамотності.

Емоційна грамотність та здатність до емпатії сприяють комунікації, зокрема у ситуаціях, коли співрозмовники мають різні культурні погляди та цінності. Педагоги навчаються розуміти емоційний стан учня та виявляти співчуття, що допомагає уникати конфліктів і забезпечує ефективне спілкування. Наприклад, під час обговорення чутливих тем педагог має бути готовий виявляти толерантність та адаптувати свою поведінку, аби не завдати емоційного дискомфорту учасникам комунікації.

5. Використання інтерактивних технологій для розвитку комунікативних навичок.

Сучасні технології, зокрема онлайн-платформи для навчання, можуть ефективно сприяти розвитку комунікативних навичок майбутніх педагогів. Використання платформ для обміну думками в режимі реального часу, таких як відеоконференції, вебінари або чат-групи, допомагає студентам вчитися комунікувати з представниками різних культур, долаючи бар'єри дистанційного спілкування. Крім того, такі інструменти дозволяють наочно побачити, як культурні відмінності можуть впливати на сприйняття інформації та зворотний зв'язок.

6. Вивчення та аналіз стилів комунікації в різних культурах.

Для ефективної комунікації педагоги повинні розуміти культурні особливості у стилях спілкування. Наприклад, стилі можуть варіюватися від висококонтекстних, де значення повідомлення залежить від контексту (типові

для азійських культур), до низькоконтекстних, де інформація передається прямо і відкрито (характерні для західних культур). Навчальні курси, що знайомлять з цими відмінностями, допомагають педагогам зрозуміти та використовувати ці знання у своїй практиці, роблячи комунікацію більш ефективною та адаптованою до культурних потреб учнів [37, с. 47].

7. Розвиток компетентності у подоланні комунікативних бар'єрів.

Педагоги повинні бути готові до подолання можливих бар'єрів у спілкуванні, які можуть виникати через мовні відмінності, культурні стереотипи або особисті упередження. Навчання подоланню бар'єрів комунікації включає практичні рекомендації з мінімізації непорозумінь, наприклад, уникання специфічної термінології та акронімів, які можуть бути незрозумілі людям з іншої культури. Також педагоги можуть вчитися уникати стереотипів і упереджень, розглядаючи кожну ситуацію індивідуально і намагаючись зрозуміти співрозмовника.

Принцип комунікативності реалізується через систему підходів, що включає розвиток вербальних і невербальних навичок, практичне моделювання ситуацій, активне слухання, емоційну грамотність, вивчення стилів комунікації та вміння долати комунікативні бар'єри. Ці навички дозволяють майбутнім педагогам формувати відкритий діалог, розвивати взаємоповагу та ефективно взаємодіяти з учнями в багатокультурному середовищі.

Принцип толерантності та емпатії формує основу для взаємоповаги у міжкультурній комунікації. Емпатія сприяє не лише розумінню чужих культурних норм, а й вмінню співпереживати емоційний стан учнів з іншого культурного середовища. Толерантність, на думку Дуран-і-Лалагуна та К. Холм, означає прийняття різноманіття і здатність уникати упереджень. Для того щоб педагог міг будувати ефективне навчальне середовище, він повинен ставитись до представників різних культур з повагою і співчуттям [112, с. 536].

Емпатія є важливим інструментом у розумінні іншого. У працях Б. Сандарам емпатія розглядається як здатність усвідомити і зрозуміти почуття іншої людини, що дозволяє краще побудувати комунікацію та уникнути конфліктів [178, с. 73]. Це особливо важливо в педагогічному процесі, де педагоги працюють з різноманітною аудиторією, і їхня здатність виявляти співчуття сприяє побудові довіри та відкритості між учнями з різних культур.

Принцип толерантності та емпатії є одним з основних у підготовці педагогів до роботи в багатокультурному середовищі. Він допомагає майбутнім педагогам зрозуміти і приймати різноманіття культур, а також розвивати співчутливе ставлення до учнів, незалежно від їхнього походження та культурних особливостей.

Основні способи реалізації цього принципу в освітньому процесі включають наступні підходи:

1. Розвиток культурної обізнаності та чутливості.

Толерантність базується на глибокому розумінні культурних особливостей. Для цього навчальні програми включають курси та заняття, що знайомлять студентів із соціокультурними нормами, цінностями, віруваннями та традиціями різних культур. Це дозволяє педагогам усвідомлювати відмінності та краще розуміти, як культурне походження може впливати на поведінку, стиль комунікації та емоційне вираження учнів. За допомогою таких знань педагоги можуть уникати стереотипів та упереджень у своєму ставленні до учнів.

2. Формування емпатійних навичок через практичні завдання.

Важливим кроком у реалізації емпатії є створення навчальних ситуацій, де педагоги можуть ставити себе на місце інших людей. Практичні вправи, такі як рольові ігри, дискусії, симуляційні заняття, спрямовані на розвиток емпатії через переживання досвіду інших. Наприклад, рольові ігри, у яких студенти уявляють себе в ролі учня з іншої культурної групи, допомагають

зрозуміти емоції, труднощі та виклики, з якими можуть стикатися представники культурних меншин.

3. Сприяння відкритому обговоренню культурних питань.

Одним зі способів розвитку толерантності є створення безпечного навчального середовища, де студенти можуть вільно обговорювати питання, пов'язані з культурними відмінностями, та ділитися власним досвідом. Відкрите обговорення проблем, таких як стереотипи, упередження та дискримінація, сприяє формуванню толерантного ставлення та розвиває критичне мислення. Педагоги навчаються не засуджувати і не нав'язувати своєї думки, а замість цього надавати підтримку і проявляти розуміння до різних точок зору.

4. Використання інтерактивних методів для формування толерантності.

Для розвитку толерантного ставлення ефективно застосовуються інтерактивні методи навчання, такі як проєктна діяльність, групова робота, культурні майстерні та воркшопи. Наприклад, спільна робота над проєктом із представниками різних культур дає можливість вивчити культурні цінності, традиції та погляди одне одного. Воркшопи з міжкультурного спілкування також допомагають студентам розуміти важливість толерантності, оскільки вони отримують практичний досвід взаємодії з людьми різного культурного походження.

5. Розвиток саморефлексії як інструменту толерантності та емпатії.

У процесі підготовки майбутніх педагогів важливо розвивати навички саморефлексії, які допомагають критично оцінювати власні погляди, стереотипи та установки. Наприклад, заняття з саморефлексії можуть включати написання есе на тему міжкультурної взаємодії, обговорення особистого досвіду взаємодії з іншими культурами або роботу з психологічними тестами для оцінки рівня емпатії. Це сприяє усвідомленню того, як особисті погляди можуть впливати на ставлення до учнів, і допомагає розвивати більш толерантне ставлення до різноманіття.

6. Навчання методам врегулювання конфліктів.

Майбутні педагоги повинні вміти ефективно вирішувати конфлікти, які можуть виникати на основі культурних відмінностей. Курси з врегулювання конфліктів включають навички, спрямовані на вирішення міжкультурних непорозумінь, зокрема використання технік переговорів, медіації та активного слухання. Це навчання підсилює емпатію, оскільки педагоги вчаться ставати на бік учасників конфлікту та розуміти їхню точку зору, що дозволяє знаходити компромісні рішення та запобігати ескалації конфліктів.

7. Створення інклюзивного навчального середовища.

Принцип толерантності реалізується також через створення інклюзивного освітнього середовища, де кожен учень відчуває себе прийнятим і цінуваним, незалежно від своєї культури чи походження. Майбутні педагоги вчаться створювати умови, де кожен учень може відкрито виражати свої думки та ідентичність. Інклюзивне середовище сприяє почуттю безпеки, що дозволяє учням відчувати себе комфортно в багатокультурному класі.

Реалізація принципу толерантності та емпатії у підготовці майбутніх педагогів включає багатосторонній підхід: розвиток культурної обізнаності, емпатійних навичок, навичок врегулювання конфліктів, саморефлексії, та створення інклюзивного середовища. Такий підхід допомагає майбутнім педагогам формувати толерантне і чуйне ставлення до учнів, що є необхідним для забезпечення комфортного та підтримуючого навчального середовища в умовах культурного різноманіття.

Принцип адаптивності та гнучкості передбачає швидку адаптацію до незвичних культурних норм та ситуацій. Педагог має бути гнучким у своєму підході, готовим до змін, а також до можливості швидко реагувати на зміну культурного контексту. Це допомагає уникати конфліктів та непорозумінь, а також сприяє побудові гармонійних відносин у багатокультурному середовищі.

Уміння адаптуватися до нових культурних умов є важливою навичкою для педагогів у глобалізованому суспільстві. Як зазначає Е. Голл,

адаптивність полягає у здатності швидко змінювати свої комунікативні стратегії відповідно до контексту. Наприклад, у країнах Східної Європи існує більш формальний підхід до освіти, тоді як у Західній Європі учні очікують більше неформального спілкування [38, с. 12; 121, с. 68].

Гнучкість означає готовність до змін у підходах та відкритість до нових форм навчання і комунікації. Як пишуть П. Вулнер і У. Стадлер-Альтман, гнучкість і адаптивність є не тільки частиною професійної компетентності педагога, а й необхідними умовами для успішної роботи в умовах багатокультурного середовища [181, с. 306].

Принцип адаптивності та гнучкості є ключовим у підготовці майбутніх педагогів до роботи в багатокультурному освітньому середовищі. Його реалізація допомагає педагогам швидко реагувати на зміни, враховувати індивідуальні та культурні особливості учнів, а також ефективно налаштовувати навчальний процес відповідно до різних умов і потреб.

1. Навчання методам диференційованого підходу.

Один із основних аспектів адаптивності – це здатність враховувати індивідуальні особливості учнів, зокрема їхні здібності, стиль навчання, рівень знань та культурний контекст. Диференційоване навчання передбачає розробку завдань різної складності, адаптацію темпу навчання та використання різних форм роботи в залежності від потреб конкретних учнів. Педагоги навчаються аналізувати індивідуальні особливості та на основі цього розробляти гнучкі стратегії навчання.

2. Використання інтерактивних методів навчання.

Інтерактивні методи, такі як групова робота, проєктна діяльність та рольові ігри, дозволяють педагогам адаптувати процес навчання відповідно до інтересів та рівня підготовки учнів. Наприклад, під час проєктної роботи студенти мають змогу самостійно обирати теми, які їм цікаві, а викладач, у свою чергу, може надати підтримку в залежності від рівня підготовки кожного учня. Це сприяє індивідуалізації навчання і робить його гнучким, що особливо корисно у міжкультурному середовищі.

3. Розвиток навичок швидкого прийняття рішень.

Адаптивність вимагає від педагога здатності оперативно приймати рішення у нестандартних ситуаціях. Майбутніх педагогів вчать методам оцінки ситуації та швидкого вибору найбільш ефективного способу дії. Наприклад, у випадку міжкультурного конфлікту педагог має швидко визначити причину непорозуміння та знайти спосіб залагодити ситуацію, застосовуючи відповідні комунікативні або медіативні техніки. Навички швидкого прийняття рішень допомагають викладачам залишатися гнучкими у складних ситуаціях.

4. Застосування різних технологій і ресурсів.

Використання цифрових та інтерактивних технологій дає змогу педагогам ефективно адаптувати навчальні матеріали для різних учнів. Наприклад, платформи для дистанційного навчання надають інструменти для гнучкої адаптації контенту, зокрема відеолекції, інтерактивні тести, форуми для обговорень тощо. Завдяки цьому студенти з різним темпом засвоєння матеріалу можуть навчатися у зручному для них ритмі, а педагог може налаштовувати освітній процес для кожного індивідуально.

5. Розвиток саморефлексії та готовності до змін.

Для досягнення адаптивності педагог має бути готовим до постійного саморозвитку і саморефлексії. Студентів-педагогів вчать аналізувати свої дії та підходи, щоб з'ясувати, наскільки вони були ефективними у роботі з різними групами учнів. Такий підхід сприяє гнучкості, оскільки допомагає педагогам розпізнавати свої сильні та слабкі сторони і працювати над їх вдосконаленням. Готовність до змін також є необхідною умовою для постійної адаптації до нових освітніх тенденцій та технологій.

6. Міждисциплінарний підхід у навчанні.

Адаптивність педагога підсилюється через міждисциплінарний підхід, який передбачає інтеграцію знань з різних дисциплін та культурних контекстів. Наприклад, поєднання знань з педагогіки, психології, соціології та культурології дозволяє вчителям створювати навчальні програми, що

враховують різні аспекти навчального процесу. Це дозволяє педагогам швидко адаптуватися до змін у суспільстві та задовольняти потреби учнів з різних культурних груп.

7. Гнучке планування навчального процесу.

Реалізація принципу гнучкості передбачає готовність педагогів змінювати навчальний план відповідно до ситуації. Наприклад, якщо певна тема викликає особливий інтерес у студентів, педагог може продовжити її обговорення або додати більше практичних завдань для закріплення знань. Це дозволяє учням глибше зануритися в матеріал, а педагогам - адаптувати навчання до потреб аудиторії. Гнучке планування також передбачає можливість змінювати формат навчання: комбінувати лекції, семінари, самостійну роботу, інтерактивні заняття, що сприяє кращій адаптації до умов класу та потреб учнів.

Принцип адаптивності та гнучкості реалізується через багаторівневий підхід, який включає диференційоване навчання, інтерактивні методи, використання технологій, розвиток навичок швидкого прийняття рішень, саморефлексію та готовність до змін. Ці навички дають можливість педагогам гнучко реагувати на потреби та культурні особливості учнів, адаптувати навчальний процес і створювати максимально сприятливе навчальне середовище.

Принцип інтеграції міжкультурних знань та компетенцій включає не лише теоретичні знання про культурні відмінності, а й розвиток практичних навичок. Це може бути здійснено через інтеграцію міжкультурного компоненту в навчальні курси, симуляції та практичні вправи, що дозволяють студентам відчувати, як різні культурні установки можуть впливати на комунікацію. Практичне застосування знань допомагає закріпити отриману інформацію та розвинути міжкультурну компетентність.

Міжкультурні знання є основою підготовки педагогів до роботи в багатокультурному середовищі. За словами С. Пілус і Н. Нгуєн, цей принцип включає інтеграцію міжкультурної освіти в навчальні програми, що сприяє

глибшому розумінню різних культурних норм, цінностей та стилів комунікації [165, с. 194]. Інтеграція міжкультурних знань допомагає майбутнім педагогам розвивати навички, необхідні для спілкування з учнями з різних культур, а також забезпечує практичне застосування теоретичних знань.

Сьогодні міжкультурна компетентність є важливою навичкою у процесі глобалізації. Як стверджують К. Мораче, Д. Мей, К. Терковські, О. Реньє, вміння розуміти культурні особливості та адаптуватися до нових умов дозволяє педагогам створювати інклюзивне та підтримуюче середовище для учнів [36, с. 189; 158, с. 145].

Принцип інтеграції міжкультурних знань та компетенцій є основою для підготовки педагогів, які можуть ефективно працювати в умовах культурного різноманіття. Він спрямований на розвиток у майбутніх педагогів навичок і знань, необхідних для розуміння і взаємодії з учнями різних культурних середовищ. Основні способи реалізації цього принципу включають наступні підходи.

1. Інтеграція міжкультурних знань у навчальні програми.

Включення міжкультурних тем у навчальні програми для майбутніх педагогів забезпечує систематичне отримання знань про різні культурні норми, цінності та традиції. Курси з міжкультурної комунікації, культурології, соціології та етнопедагогіки допомагають педагогам розуміти культурні особливості своїх майбутніх учнів. Наприклад, вивчення особливостей азійських, європейських, латиноамериканських або африканських культур дає майбутнім педагогам краще розуміння того, як культурне походження впливає на стиль навчання та поведінку учнів.

2. Формування міжкультурних компетенцій через практичні завдання.

Практичні завдання, такі як аналіз культурних кейсів, участь у міжкультурних проєктах, рольові ігри та моделювання ситуацій, дозволяють студентам закріпити теоретичні знання. Наприклад, під час рольових ігор студенти можуть імітувати ситуації спілкування з представниками різних

культурних груп, що допомагає їм зрозуміти специфіку культурної взаємодії та навчитися уникати конфліктів. Міжкультурні кейси допомагають студентам знаходити ефективні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з культурними відмінностями.

3. Залучення представників різних культур до навчального процесу.

Один із способів інтеграції міжкультурних знань – це запрошення до співпраці представників різних культур, зокрема через гостьові лекції, семінари, воркшопи та культурні заходи. Така взаємодія дає студентам змогу безпосередньо дізнаватися про особливості різних культур з перших вуст, що сприяє більш глибокому розумінню. Наприклад, участь у дискусії з педагогами чи студентами з інших країн допомагає майбутнім педагогам краще усвідомити культурні відмінності в підходах до освіти.

4. Інтеграція принципів культурної взаємодії у педагогічну практику.

Майбутнім педагогам надається можливість проходити педагогічну практику в культурно різноманітних школах, де вони стикаються з учнями різних національностей і культурних груп. Це дозволяє їм відпрацьовувати навички міжкультурного спілкування на практиці, адаптуючи свої підходи відповідно до особливостей кожної культури. Такий досвід не лише допомагає закріпити міжкультурні знання, але й розвиває здатність гнучко реагувати на різні ситуації у класі.

5. Використання міжкультурних проєктів та ініціатив.

Міжкультурні проєкти, зокрема обмін студентами, спільні міжнародні конференції, дослідження та освітні програми, сприяють інтеграції міжкультурних знань. Такі проєкти надають майбутнім педагогам можливість працювати у міжнародному середовищі, де вони взаємодіють з колегами з різних країн та культур. Наприклад, участь у міжнародному обміні дозволяє студентам безпосередньо вивчати підходи до освіти у різних культурних контекстах і обмінюватися досвідом.

6. Навчання культурній рефлексії та саморефлексії.

Культурна рефлексія передбачає критичне осмислення власних культурних уявлень та стереотипів. Майбутніх педагогів навчають аналізувати власні установки щодо інших культур і виявляти можливі упередження, що допомагає уникати культурних конфліктів у майбутньому. Заняття з культурної рефлексії включають аналіз випадків, коли культурні відмінності впливають на сприйняття та розуміння міжособистісної комунікації. Це сприяє формуванню толерантного і поважного ставлення до культурного різноманіття.

7. Інтеграція міжкультурних знань через підхід «навчання через досвід».

Досвід є важливим джерелом міжкультурного навчання. Студенти мають можливість застосовувати свої міжкультурні знання у реальних ситуаціях, зокрема під час спілкування з носіями різних мов, під час культурних обмінів чи спільних проєктів з іноземними студентами. Наприклад, під час міжнародного стажування студенти можуть безпосередньо зіткнутися з культурними відмінностями в освітньому процесі, що дозволяє їм зрозуміти важливість адаптації своїх методів викладання.

Реалізація принципу інтеграції міжкультурних знань та компетенцій у підготовці майбутніх педагогів включає системний підхід, який охоплює освітні програми, практичні завдання, культурні обміни, саморефлексію та міжкультурні проєкти. Завдяки цьому підходу педагоги набувають необхідних знань і навичок для ефективного викладання у багатокультурному середовищі, що забезпечує якісний і комфортний навчальний процес для учнів різних культур.

Принцип науковості у підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації забезпечує оволодіння ними обґрунтованими знаннями, методами і підходами, що базуються на сучасних дослідженнях у галузі педагогіки, культурології та психології.

Цей принцип реалізується через такі ключові аспекти:

1. Використання доказової бази у навчальних матеріалах.

З метою реалізації принципу науковості у навчальні програми включають матеріали, що базуються на перевірених наукових дослідженнях і сучасних наукових досягненнях. Майбутні педагоги вивчають теоретичні основи міжкультурної комунікації, дізнаються про результати досліджень в області педагогіки та психології, що дозволяє їм розуміти, як саме культурні відмінності впливають на процес навчання. Це забезпечує фундаментальну основу для їхньої діяльності, оскільки педагоги отримують науково підтверджені знання про міжкультурну комунікацію.

2. Формування навичок критичного мислення та аналізу.

Принцип науковості передбачає розвиток критичного мислення і навичок аналізу наукової інформації. Студентів вчать розрізняти наукові дані та емпірично перевірені факти від особистих думок і стереотипів. Заняття включають аналіз наукових статей, порівняння різних досліджень, що дозволяє студентам зрозуміти різноманітні наукові підходи до міжкультурної комунікації. Це сприяє розвитку здатності до критичного мислення, що є необхідним для формування об'єктивного підходу до роботи з учнями різних культур

3. Розвиток науково-дослідницьких навичок.

Студентам-педагогам пропонуються науково-дослідницькі проєкти, які спрямовані на вивчення конкретних аспектів міжкультурної взаємодії та педагогічної практики. Вони вчаться збирати й аналізувати дані, застосовувати методи соціологічних і педагогічних досліджень, проводити опитування, інтерв'ю, аналізувати результати досліджень. Наприклад, студенти можуть проводити дослідження, присвячене вивченню рівня толерантності або специфіки міжкультурної взаємодії серед учнів. Це дозволяє майбутнім педагогам здобути досвід наукового аналізу, що допоможе їм у майбутній педагогічній діяльності.

4. Залучення до наукових конференцій та семінарів.

Важливим елементом реалізації принципу науковості є залучення майбутніх педагогів до наукових конференцій, семінарів та воркшопів,

присвячених темам міжкультурної комунікації та освіти. Участь у таких заходах дозволяє студентам ознайомитися з новітніми дослідженнями у цій сфері, поспілкуватися з науковцями, дізнатися про інноваційні підходи та методи, що використовуються в освітній сфері для роботи в багатокультурних колективах. Це допомагає студентам не тільки засвоїти нові знання, а й розвивати навички наукового мислення.

5. Інтеграція науково обґрунтованих методик у педагогічну практику.

У навчальних програмах для майбутніх педагогів широко використовуються науково обґрунтовані методики та практики, що підтверджені емпіричними дослідженнями. Наприклад, студенти вивчають методи, які сприяють формуванню толерантності, емпатії та навичок міжкультурного спілкування серед учнів. Під час проходження педагогічної практики вони мають змогу застосовувати ці методики у взаємодії з дітьми, аналізуючи результати та покращуючи свої педагогічні навички на основі наукових підходів.

6. Підготовка наукових публікацій та рефлексія результатів досліджень.

Майбутнім педагогам пропонується проводити власні дослідження, результати яких вони можуть оформити у вигляді наукових публікацій, курсових чи дипломних робіт. Це стимулює їх до поглибленого вивчення міжкультурних питань та дозволяє збагачувати педагогічну науку новими даними. Процес написання та рефлексії результатів досліджень дозволяє педагогам критично осмислювати власні здобутки та планувати подальшу професійну діяльність з урахуванням наукових рекомендацій.

7. Навчання за принципом «навчання через дослідження».

Цей підхід передбачає, що студенти самостійно здобувають знання через виконання дослідницьких завдань. Викладачі заохочують студентів ставити дослідницькі питання та самостійно знаходити на них відповіді через аналіз наукових джерел, емпіричні дослідження та синтез нових знань. Наприклад, дослідження на тему впливу культурного фону на навчальні досягнення учнів дає студентам змогу здобути власний досвід наукового

пізнання, а також підвищує рівень їхньої обізнаності в питаннях міжкультурної комунікації.

Реалізація принципу науковості у підготовці майбутніх педагогів забезпечує фундаментальну теоретичну та практичну основу для їхньої професійної діяльності. Вона включає використання науково обґрунтованих методик, розвиток критичного мислення, проведення досліджень, підготовку наукових публікацій та навчання через дослідження. Завдяки цьому підходу майбутні педагоги оволодівають глибокими знаннями та здатністю критично оцінювати і застосовувати наукові дані у своїй професійній діяльності, що підвищує їхню компетентність у роботі в міжкультурному середовищі.

Принцип безбар'єрності спрямований на створення умов, що забезпечують доступність та рівні можливості для всіх студентів, незалежно від їхніх культурних, фізичних, мовних чи соціальних особливостей. Цей принцип є важливим у підготовці майбутніх педагогів, оскільки допомагає сформувати у них навички, необхідні для роботи у різноманітному навчальному середовищі.

Реалізація цього принципу включає наступні підходи:

1. Інклюзивний дизайн освітнього середовища.

Створення освітнього середовища, що є доступним для всіх студентів, включає адаптацію фізичного простору та використання сучасних технологій. Наприклад, забезпечення навчальних аудиторій пандусами, ліфтами, пристроями для покращення звукового чи візуального сприйняття дозволяє студентам з інвалідністю комфортно навчатися нарівні з іншими. Майбутні педагоги вчаться враховувати потреби всіх учнів, розуміючи, як створення безбар'єрного середовища впливає на доступність і якість освіти.

2. Використання різноманітних методів навчання.

Для реалізації принципу безбар'єрності педагоги застосовують диференційовані методи навчання, які враховують різні стилі сприйняття інформації та потреби учнів. Наприклад, крім усних лекцій, педагоги використовують візуальні презентації, друковані матеріали, відео,

інтерактивні завдання, що дозволяє різним категоріям учнів (візуальним, аудіальним, кінестетичним) ефективно засвоювати матеріал. Це створює рівні умови для всіх студентів, особливо для тих, хто має труднощі з певними формами навчання.

3. Викладання за принципами універсального дизайну для навчання (UDL).

Підходи універсального дизайну для навчання дозволяють розробляти навчальні програми та ресурси, які є гнучкими і доступними для різних категорій учнів. Майбутніх педагогів вчать застосовувати принципи UDL, такі як множинність способів подання матеріалу, можливість різних форматів виконання завдань та різноманітні способи залучення студентів до навчання. Наприклад, завдання можуть включати як письмову, так і усну форму, а також презентацію в різних форматах (відео, презентація, есе).

4. Навчання толерантності та поваги до різноманітності.

Принцип безбар'єрності включає виховання у майбутніх педагогів поваги до різноманітності та толерантного ставлення до інших культур, мов, соціального статусу та особливостей здоров'я. Студенти вивчають основи інклюзивної етики та практик, які сприяють створенню комфортної атмосфери в класі для всіх учнів. Це формує позитивний підхід до розмаїтості, що допомагає уникнути дискримінації та забезпечити психологічно безбар'єрне середовище.

5. Використання адаптованих навчальних матеріалів.

Майбутніх педагогів навчають розробляти та використовувати навчальні матеріали, адаптовані до потреб різних груп учнів. Наприклад, матеріали з великим шрифтом для студентів зі слабким зором, аудіокниги для тих, хто має труднощі з читанням, а також навчальні матеріали мовами, з якими комфортно працювати іноземним студентам. Це допомагає забезпечити рівний доступ до навчальних ресурсів та матеріалів.

6. Залучення до освітнього процесу цифрових та адаптивних технологій.

Використання цифрових технологій робить навчання доступнішим і дозволяє забезпечити підтримку студентам з різними потребами. Інтерактивні платформи, системи управління навчанням, програми для створення індивідуальних навчальних маршрутів та адаптивного контенту дозволяють студентам навчатися у зручному для них темпі та форматі. Наприклад, студенти з обмеженими фізичними можливостями можуть брати участь в онлайн-заняттях, що робить навчання безбар'єрним для них.

7. Підготовка педагогів до роботи з батьками та учнями різних категорій.

Майбутнім педагогам надаються знання та навички комунікації з батьками та учнями, які мають специфічні освітні потреби. Це допомагає педагогам розуміти особливості учнів, зокрема їхні фізичні чи мовні бар'єри, а також ефективно взаємодіяти з батьками для підтримки учнів у навчанні. Наприклад, у випадках, коли в класі є учні з різними потребами, педагоги можуть співпрацювати з батьками для розробки індивідуальних навчальних планів або адаптації завдань, щоб вони відповідали здібностям учнів.

Принцип безбар'єрності в освітньому процесі реалізується через створення доступного фізичного середовища, адаптацію навчальних методів, застосування принципів універсального дизайну для навчання, використання цифрових технологій, а також розвиток інклюзивної культури та толерантного ставлення до розмаїтості. Такий підхід дозволяє майбутнім педагогам забезпечити рівні можливості для всіх студентів, незалежно від їхніх особливостей, що сприяє створенню справді інклюзивного та безбар'єрного навчального середовища.

Принцип проблемності у підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації спрямований на розвиток критичного мислення, здатності до аналізу і розв'язання реальних ситуацій, які можуть виникати в багатокультурному навчальному середовищі. Він передбачає створення навчальних ситуацій, що викликають інтелектуальні труднощі, стимулюють

пізнавальну активність студентів і мотивують до пошуку самостійних рішень. Реалізація принципу проблемності включає такі підходи:

1. Постановка реальних міжкультурних проблем у навчанні.

Навчальні програми містять завдання, що відображають реальні проблеми міжкультурної комунікації, які педагоги можуть зустріти в своїй професійній діяльності. Наприклад, студенти аналізують ситуації конфліктів, що можуть виникати через культурні відмінності, або розробляють шляхи адаптації навчального матеріалу для учнів з різних культур. Це дозволяє майбутнім педагогам не лише теоретично вивчати міжкультурні питання, а й практично розробляти шляхи їх вирішення.

2. Використання проблемних ситуацій та кейсів.

Викладачі на заняттях пропонують студентам аналізувати конкретні кейси, які містять культурні конфлікти чи інші проблеми міжкультурної комунікації. Наприклад, може бути кейс, де учень з іншої культури має труднощі в сприйнятті певних норм поведінки чи навчальних методів. Студенти аналізують ситуацію, висловлюють свої гіпотези щодо причин виникнення проблеми та шукають можливі способи її розв'язання. Такий підхід розвиває у студентів уміння аналізувати й оцінювати ситуації, пов'язані з культурними відмінностями, та формує навички вирішення проблемних ситуацій.

3. Методи дослідницького навчання.

Дослідницьке навчання дозволяє студентам самостійно знаходити відповіді на питання, пов'язані з міжкультурними темами. Вони проводять дослідження, спрямовані на вивчення міжкультурних аспектів, наприклад, різних освітніх підходів у різних культурах, або досліджують, як культура впливає на стиль комунікації. Цей метод стимулює майбутніх педагогів до самостійного аналізу міжкультурних особливостей та сприяє формуванню глибокого розуміння складних аспектів культурного спілкування.

4. Робота над груповими проєктами.

У процесі групової роботи студенти розв'язують проблеми міжкультурної комунікації, працюючи в команді та обмінюючись ідеями. Групові проєкти можуть включати розробку планів вирішення міжкультурних конфліктів, створення навчальних занять для класів з різноманітними культурами, або написання рекомендацій для адаптації навчального середовища. Робота у групах дозволяє студентам навчитися співпрацювати з представниками різних культурних середовищ, що є важливою навичкою для майбутніх педагогів.

5. Постановка проблемних запитань та проведення дискусій.

Принцип проблемності реалізується через постановку питань, на які не існує однозначної відповіді. Наприклад, викладач може поставити перед студентами питання: «Як реагувати, якщо учень виявляє незгоду з культурними традиціями інших учнів?». Відповідь на це питання потребує глибокого аналізу та осмислення культурних особливостей, що спонукає студентів до активної участі в дискусії. Такий підхід розвиває у студентів критичне мислення, толерантність і здатність до конструктивного діалогу.

6. Розробка альтернативних варіантів рішень.

Студентам пропонується знаходити декілька варіантів вирішення міжкультурних проблем, аналізувати переваги та недоліки кожного варіанту і вибирати найоптимальніший. Наприклад, при розв'язанні проблеми адаптації нових іноземних учнів у класі, студенти можуть пропонувати різні методи інтеграції: від організації культурних заходів до впровадження спеціальних навчальних програм. Це дозволяє їм зрозуміти, що вирішення міжкультурних проблем може мати кілька ефективних підходів, і розвиває гнучкість мислення.

7. Використання інноваційних методів, таких як симуляції та рольові ігри.

Симуляції та рольові ігри дозволяють студентам «прожити» різні ситуації, де вони стикаються з міжкультурними викликами. Наприклад, студенти можуть грати ролі представників різних культур, що дозволяє їм

зрозуміти різні погляди та відчуття. Під час таких вправ вони знаходять рішення проблемних ситуацій, з якими можуть зіткнутися у професійній діяльності, і вчаться працювати в умовах культурної різноманітності.

Принцип проблемності у підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації реалізується через проблемні завдання, аналіз кейсів, дослідницьке навчання, групову роботу, дискусії та симуляції. Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, навичок аналізу та уміння приймати обґрунтовані рішення у складних міжкультурних ситуаціях. Майбутні педагоги вчаться вирішувати проблеми, враховуючи культурні відмінності, що є необхідним для роботи у багатокультурному середовищі.

Таким чином, авторська концепція визнає підготовку майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації невід'ємною складовою професійної освіти, відповідає сучасним вимогам модернізації професійної підготовки студентів спеціальності 014.021, 014.22 Середня освіта. Англійська мова, зарубіжна література, німецька мова; 035 Філологія, забезпечує право кожного громадянина України (а також іноземного студента, який вирішив навчатися у вітчизняних ЗВО) на неперервну освіту упродовж усього життя та підвищення професійної кваліфікації. На її основі можна створити модель, розробити технології, здійснити відбір адекватних форм, методів і засобів навчання, які сприятимуть успішній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

2.3 Вплив інтернаціоналізації на розвиток міжкультурної комунікації майбутніх педагогів

Сучасний освітній ландшафт формується під впливом глобалізації, що посилює міжкультурну взаємодію як серед вчителів, так і серед учнів. Для майбутніх і нинішніх педагогів ця інтернаціоналізація пропонує як виклики, так і можливості для розвитку міжкультурних навичок і компетенцій, які мають вирішальне значення для створення інклюзивного, культурно

чутливого навчального середовища. Сьогодні вчителі повинні орієнтуватися в складних культурних, соціальних і мовних відмінностях, одночасно виховуючи глобальне громадянство, емпатію і міжкультурне розуміння. Інтернаціоналізація в освіті виходить далеко за межі подорожей і навчання за кордоном; вона змінює саму структуру міжкультурної комунікації між освітянами. Зі збільшенням транскордонних освітніх партнерств, різноманітних класів і поєднанням практик викладання різних культур, вчителі опиняються на передовій міжкультурного діалогу. Інтернаціоналізація надає можливості та створює виклики, які трансформують способи спілкування, співпраці та впливу вчителів на навчальне середовище.

Наш світ стає все більш взаємопов'язаним через міграцію, технології, бізнес, та екологічними проблемами. Підготовка учнів до життя в глобально взаємопов'язаному світі є частиною сучасної освіти. Однак науковці критикують зусилля з інтернаціоналізації в Північній Америці та Європі як етноцентричні та гегемоністські [93, с. 14]. Освітні програми в США стикаються з опором інтернаціоналізації з боку етноцентризму, націоналізму та неолібералізму як у вищій освіті, так і в системі освіти К-12. Педагогічна освіта має унікальні можливості для здійснення змін як у вищій освіті, так і в системі освіти К-12. Однак у минулому науковці критикували програми підготовки вчителів у Сполучених Штатах як найменш інтернаціоналізовані сегменти навчальної програми будь-якого коледжу чи університету [114, с. 705]. До чинників, що сприяють цьому, належать інтерпретація державних ліцензійних вимог [144, с. 22] і локалізація американської шкільної системи [115, с. 284]. Ці фактори є наслідком децентралізованого характеру системи освіти. Повноваження щодо прийняття рішень знаходяться не на федеральному, а на місцевому рівні, причому штати мають можливість впливати на місцеві системи середньої та вищої освіти через державне ліцензування освітян. Вимоги штатів є значними і складними для виконання, тому, оскільки більшість штатів наразі не вимагають жодних глобальних

освітніх компонентів, існує мало мотивації для того, щоб зробити інтернаціоналізацію пріоритетом.

Інтернаціоналізація визначається в нашому дослідженні як: «Дії навчального закладу, спрямовані на інтеграцію міжнародного та міжкультурного виміру у навчальні, дослідницькі та сервісні функції закладу» [143, с. 18]. Науковці простежують історію інтернаціоналізації в педагогічній освіті від фундаментальної роботи Ханві [122], який виступав за глобальну перспективу в освіті та через освіту. Дійсно, було запропоновано кілька рамок, які підкріплюють аргументи на користь інституціоналізації зусиль з інтернаціоналізації в педагогічній освіті. Ці концепції досягають цього шляхом визначення необхідних знань, навичок і схильностей, необхідних для успішної діяльності у світі, який стає дедалі більш глобалізованим. Зокрема, Буа Мансілла і Джексон [100], ОЕСР і PISA, ЮНЕСКО, Департамент освіти і World Savvy визначають ключові сфери та обґрунтовують нагальну потребу в цій роботі як критично важливу для подолання дедалі складніших викликів, що постають перед суспільствами в усьому світі; ці виклики включають зміну клімату, загрози демократії, розвиток інфраструктури, доступ до охорони здоров'я та освіти, глобальну міграцію та багато інших. Разом ці концепції мають багато спільних рис і домовленостей щодо принципів глобального залучення та обґрунтування необхідності підвищення чіткості інтернаціоналізації досвіду освіти в усьому світі; ці концепції тяжіють до важливості дослідження, бачення перспективи, міжкультурної комунікації та дій, як показано на таблиці 2.1.

Таб. 2.1 Матриця глобального навчання та викладання

	Глобальна компетентність Boix Mansilla and Jackson (2022), OECD and PISA (2018)	Навички глобальної компетентності World Savvy (2018)	Виміри глобального громадянства UNESCO (2015)	Критичне глобальне викладання Hauerwas et al. (2021)
Дослідження (Inquiry)	Дослідження місцевих, глобальних та міжкультурних питань	Дослідження світу, формулювання запитань, аналіз та синтез відповідних доказів, обґрунтованих висновків, які ведуть до подальших досліджень	Набуття знань, розуміння та критичного мислення щодо глобальних, регіональних, національних і місцевих проблем, а також взаємозв'язків і взаємозалежності між різними країнами та народами	Навчання в контексті зв'язків; розуміння себе у відношенні до світу; усвідомлення політичної, соціальної, екологічної, економічної та технологічної взаємозалежності; залучення до культурно стійкого та глобально взаємопов'язаного навчання

Прийняття перспективи (Perspective-taking)	Розуміння та цінування перспективи й світоглядів інших людей.	Усвідомлення, формулювання та застосовування розуміння різних перспектив (включно з власною)	Відчуття належності до спільної людяності, поділяючи цінності та відповідальність, прояв емпатії, солідарності і поваги до відмінностей та різноманіття	Аналіз мотивів й наслідків дій, рефлексії над їхнім впливом на інших, руйнування гегемонії, усвідомлення власної здатності до трансформації та визволення
Міжкультурна комунікація (Intercultural Communication)	Участь у відкритій, доречній та ефективній взаємодії між культурами	Вибір та застосування відповідних інструментів та стратегій для ефективної комунікації та співпраці. Активне слухання; долучення до інклюзивного діалогу; вільне володіння цифровими технологіями XXI століття		Взаємодія, виходячи з розуміння культур і усвідомлення себе в реакціях з іншими, прийняття складного і мінливого розмаїття, відносин взаємності, трансакцій з різними перспективами

Дія (Action)	Вживання заходів для колективного добробуту та сталого розвитку	Застосовування критичного, порівняльного та креативного мислення і вирішення проблем	Ефективна та відповідальна діяльність на місцевому, національному та глобальному рівнях. За більш мирний та сталий світ	Відповідальні дії, реакції з емпатією та солідарністю, колективна уява та долучення до трансформацій

Заклади вищої освіти підтримують елементи, пов'язані з інтернаціоналізацією:

1. Центральна адміністрація підтримує інтернаціоналізацію.
2. Політика та/або процедури організації підтримують інтернаціоналізацію.
3. Установа надає стимули для викладачів, щоб інтернаціоналізувати навчальну програму.
4. Установа надає фінансування для проведення досліджень узгоджені з інтернаціоналізацією.
5. Заклад пропонує професійний розвиток для інтернаціоналізації.
6. Установа сприяє співпраці між коледжем/школою освіти для збільшення кількості вчителів іноземних мов.
7. Установа надає підтримку факультету, який задіяний у роботі, пов'язаній з інтернаціоналізацією (наприклад, планування навчання за кордоном).
8. Установа забезпечує персоналом, який відповідає за сприяння інтернаціоналізації.
9. Заклад сприяє зацікавленості студентів у інтернаціоналізації.

Заклади вищої освіти зараз зосереджуються на пошуку найкращого способу підготовки глобальних громадян і професіоналів [134, с. 48; 138,

с. 351], щоб відповісти на виклики глобалізації та потреби глобалізованих суспільств, економіки і ринків праці [33, с. 180]. Ідея інтернаціоналізації сьогодні намагається розглядати «глобальні умови як місцеві проблеми, а місцеві дії як такі, що мають глобальні наслідки» [35, с. 286; 176, с. 528] і багато університетів по всьому світу переоцінюють свою місію, бачення і відповідальність, щоб забезпечити сталий розвиток людських ресурсів і знань [170, с. 188; 177, с. 8]. В Європі Болонська декларація наголошує на необхідності підготовки майбутньої робочої сили з достатнім рівнем міжкультурної компетентності як однієї зі стратегій, спрямованих на посилення «соціального і людського зростання як невід'ємного компонента консолідації і збагачення європейського громадянства, здатного надати своїм громадянам необхідні компетенції для вирішення проблем нового тисячоліття, разом з усвідомленням спільних цінностей і приналежності до спільного соціального і культурного простору» [177, с. 3]

Європейський Союз також наголошує на необхідності навчання та розвитку майбутньої робочої сили з міжкультурними компетенціями [111, с. 362]. З цим новим поглядом на інтернаціоналізацію багато університетів прагнуть співпрацювати з іншими університетами за кордоном. Освіта в таких університетах доступна для всіх, хто відповідає критеріям, встановленим кожним з них. Це може бути навчання за кордоном, обмін викладачами або співробітниками, науково-дослідницька співпраця, спільні програми або програми побратимства. Таким чином, спостерігається збільшення потоку іноземних студентів у всьому світі. Студенти прагнуть продовжити навчання в аспірантурі або на бакалавраті. Збільшення потоку іноземних студентів не було легким для більшості залучених університетів, оскільки вони зіткнулися зі зростаючими вимогами з боку студентів, академічного та адміністративного персоналу, оскільки їм доводиться мати справу з різними потребами та/або запитами студентів, як особистими, так і культурними. Різноманітність освіти в результаті інтернаціоналізації також може бути досить складним завданням. Більшість учасників процесу

(іноземні чи місцеві студенти та співробітники) можуть бути не готові до «культурної чужості» на своєму робочому місці, навіть якщо дехто з них мав досвід навчання за кордоном. Коли в їхньому житті з'являються нові люди, це стає новим досвідом. Однак, враховуючи той факт, що інтернаціоналізація набула іншого значення, більше уваги було приділено студентам і задоволенню їхніх потреб, ніж співробітникам, які можуть зіткнутися з проблемами, порівнянними з тими, що виникають у процесі навчання за кордоном.

Університети розширюють зусилля, щоб запропонувати своїм студентам можливість розвивати таку компетентність не лише через фізичну мобільність, але й шляхом включення її розвитку у свої навчальні програми, через активні, спільні та рефлексивні практики. Застосовуючи такі підходи і педагогічні стратегії до розвитку міжкультурної компетентності студентів, університети прагнуть створити те, що експерти в цій галузі називають «інтернаціоналізацією вдома» [147, с. 363; 172, с. 248]. У цьому контексті технології відіграли ключову роль. Цифрові інструменти не лише дозволили навчальним закладам залучати студентів з усього світу до своїх онлайн-курсів, але й надали викладачам можливість збагатити навчальний процес у своїх повсякденних класах цифровими ресурсами, а також можливість мати глобальний зв'язок, не виходячи за межі стін аудиторії. Міжкультурна віртуальна співпраця використовується вчителями та установами для об'єднання учнів з різними результатами навчання. Цю практику можна знайти в літературі під різними назвами: телеспівпраця (Хелм, Гут [125, с. 79; 163, с. 126] , міжкультурний обмін онлайн (Бріден, До, Мореїра душ Анжус-Сантос [102, с. 1189], спільне міжнародне онлайн-навчання (COIL) (Марсі, Пінеда Ойос [153, с. 34]), мережеве навчання (Ходсон Макконнел, Діркштіл-Холмфельд [128, с. 299; 135, с. 539]), глобальні віртуальні команди (GVT)(Хіменес [140, с. 344]) і, можливо, інші. Як зазначають О'Дауд [163] і Дулі [111], «усі визначення мають на меті підкреслити як середовище (віртуальне, онлайн, цифрове, дистанційне, глобальне, мережеве), так і основну мету

(обмін, міжкультурна взаємодія, співпраця, навчання)». З'явившись на рубежі тисячоліть МВС, як було показано, досягає різних педагогічних цілей (таких як розвиток міжкультурної компетентності, вивчення мов та цифрової грамотності), а з 2020 року, перед обличчям надзвичайних обставин, спричинених епідемією COVID-19, воно навіть розглядається як інструмент, який «пропонує студентам міжнародний та міжкультурний досвід сьогодні, коли мобільність фактично неможлива, і готує студентів до якісного досвіду мобільності в майбутньому» [125, с. 62]. Проте, незважаючи на свій педагогічний потенціал, міжкультурна віртуальна співпраця (МВС) наразі досить далекий від того, щоб стати усталеною практикою у вищій освіті, зважаючи на складність його впровадження: саме те, що відрізняє його від інших онлайн-підходів, ускладнює запуск і масштабування нових програм. Незалежно від того, чи це заняття в аудиторії, чи спілкування між однолітками, змістовний досвід вимагає цілеспрямованої фасилітації та автентичних завдань.

Вони також мають компоненти, які допомагають учням підготуватися, працювати разом, а потім підбивати підсумки після завершення проекту. І якщо мета полягає в тому, щоб сприяти такому ж несподіваному досвіду, який виникає під час особистого міжнаціонального навчання, всі ці завдання – підготовка, фасилітація, співпраця і рефлексія – повинні бути більш цілеспрямованими. З цієї причини існує потреба в обміні даними про прикладні моделі та інструменти, які можуть бути відтворені практиками у сфері віртуального навчання [95, с. 340; 152; 162, с. 69] і які можуть інформувати політиків про шляхи успішної інтеграції віртуального навчання в університетські навчальні програми [116, с. 289]. З огляду на це, у цьому розділі представлено загальні висновки щодо реалізації стратегії послідовного викладання-навчання для розвитку міжкультурної компетентності у вищій освіті через міжкультурну віртуальну співпрацю, кінцевою метою якої є полегшення роботи викладачів при інтеграції міжкультурної комунікації у навчальні програми вищої освіти.

Такі ініціативи, як Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та програми навчання за кордоном, такі як ERASMUS+, спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності [173, с. 534]. Як стверджує Кай [105, с. 40], університети часто створюють ініціативи та програми інтернаціоналізації з переважним акцентом на досвіді навчання за кордоном. Основне припущення полягає в тому, що ці програми сприятимуть розвитку міжкультурної компетентності серед студентів-учасників. Однак, незважаючи на те, що багато програм визнають важливість міжкультурного навчання, все ще бракує усталених найкращих практик [99]. Існують постійні розбіжності щодо визначення, оцінювання та найбільш прийнятних методів досягнення міжкультурної компетентності.

Наприклад, міжкультурна компетентність тісно пов'язана з полікультурною грамотністю, оскільки обидва поняття стосуються здатності людини ефективно взаємодіяти з різними культурами та спільнотами. Поняття полікультурної грамотності походить від культурної грамотності. Термін «культурна грамотність» був запропонований Хіршем. Він висловив занепокоєння широким зниженням рівня грамотності та знань у США і підкреслив, що вербальні навички, як свідчать результати національних тестів, занепадають, а резервуар спільних знань зменшується. Гірш виступав за національну орієнтацію мови та культури, що викладаються в школах. Співпрацюючи з колегами, він намагався виокремити ядро культурної грамотності, визначивши 5 000 найважливіших імен, фраз, дат і понять, з якими повинен бути ознайомлений кожен американець. Прихильники мультикультурної освіти висловили занепокоєння тезою Гірша. Так, Сімонсон і Вокер критикували його зображення культури як незмінної, поверхневої і такої, що надає перевагу «білій, чоловічій, академічній, східній частині США, європоцентричній» перспективі [174, с. 26]. Ці вчені прагнули переосмислити поняття мультикультурної грамотності, створивши більш культурно різноманітний перелік елементів знань, з якими повинні бути ознайомлені американці.

Підсумовуючи, мультикультурна грамотність означає розуміння різних культур, їхньої історії, цінностей, традицій, а також здатність цінувати і поважати культурне розмаїття. Вона більше базується на знаннях і зосереджується на культурній обізнаності та чутливості. Міжкультурна компетентність, з іншого боку, виходить за межі знань і охоплює навички та вміння, необхідні для ефективного спілкування, взаємодії та співпраці з представниками різних культур. Вона передбачає здатність долати культурні відмінності, долати непорозуміння, адаптувати свою поведінку та стиль спілкування, а також будувати позитивні стосунки між представниками різних культур. Міжкультурна компетентність є більш орієнтованою на дію і наголошує на практичному застосуванні культурних знань.

Гудикунст і Кім визначають міжкультурно компетентну людину як «таку, яка досягла просунутого рівня в процесі становлення міжкультурності і чий когнітивні, афективні та поведінкові характеристики не обмежені, а відкриті до зростання за межами психологічних параметрів будь-якої однієї культури... Міжкультурна людина володіє інтелектуальною та емоційною прихильністю до фундаментальної єдності всіх людей, і в той же час, приймає і цінує відмінності, які існують між людьми різних культур» [119, с. 164].

Загалом, міжкультурна компетентність розуміється як здатність поводитися і спілкуватися «ефективно і адекватно в міжкультурних ситуаціях, спираючись на свої міжкультурні знання, навички та установки» [109, с. 247].

Інтернаціоналізація – це відповідь університетів на глобалізацію, яка передбачає міжнародний формат та вимагає спланованих дій, часу, людського капіталу та грошей – а отже, стратегії.

Дослідження інтернаціоналізації вищої освіти можуть сприяти розумінню, впливу та просуванню інтернаціоналізації лише за умови врахування великої різноманітності, виявлення та аналізу глобальних, регіональних, національних та інституційних подібностей та відмінностей у

розвитку інтернаціоналізації. Рушійною силою інтернаціоналізації у вищій освіті є динамічне поєднання політичних, економічних, соціокультурних та академічних міркувань [110, с. 36], які піддаються постійним змінам і набувають різних форм і вимірів залежно від регіону, країни, установи і програми. Як зазначають Кроутер, Джоріс, Оттен, Нільсон, Текенс і Вехтер інтернаціоналізація вищої освіти, як і сама вища освіта, залишається насамперед предметом регіональних, національних та інституційних законів, правил, культур і структур, навіть якщо вона все частіше діє в глобальному масштабі і зазнає впливу глобальних процесів. Не існує універсальної концепції. Різноманітними та постійно змінюваними є не лише регіональні та національні відмінності, але й відмінності всередині самих інституцій [108, с. 186]. Однак, чим більше береться до уваги міжнародний вимір вищої освіти, тим сильнішою стає тенденція серед певних осіб використовувати її для переслідування власних інтересів [110, с. 34)], що призвело до численних міфів [143, с. 16] і хибних припущень про інтернаціоналізацію вищої освіти [110, с. 41]. Наприклад, Де Віт та інші наголошують на тому, що інтернаціоналізація має бути не самоціллю, а інструментом для підвищення якості викладання, досліджень і ролі вищої освіти в суспільстві.

Більшість університетів мають стратегію інтернаціоналізації, яка не повинна розроблятися ізольовано, а має бути частиною місії університету і впливати з неї. Інтернаціоналізацію слід розуміти не як окрему сферу діяльності, а як невід'ємну частину досліджень, викладання і, все частіше, адміністрування. Основні аспекти, які висвітлюються у Стратегії:

- формулювання довгострокових цілей і конкретних заходів із проміжними етапами і плануванням ресурсів;

- розумне поєднання принципів «зверху вниз» і «знизу вгору», тобто, з одного боку, встановлює загальноуніверситетські цілі, а з іншого боку, залишає достатньо місця для індивідуальних і децентралізованих ініціатив. Це поєднання принципів «зверху вниз» і «знизу вгору» також стосується процесу розробки стратегії, а також впровадження заходів. Процес повинен

бути організований як цикл контролю. Інтернаціоналізація може бути інструментом підвищення якості, але вона також потребує контролю якості. Існує також погана інтернаціоналізація або, принаймні, недостатня віддача від неї. Інтернаціоналізація вимагає більшої професіоналізації як відповідальних центральних і децентралізованих адміністрацій, так і залучених науковців.

Тематична інтернаціоналізація в дослідженнях і викладанні: у дослідженнях основна увага приділяється міжнародним темам, особливо глобальним викликам, а також міжнародному співробітництву; у викладанні – насамперед включенню міжнародних посилань і вимірів у навчальні програми. Це може стосуватися не лише змісту, але й форм викладання, таких як дистанційне навчання або іншомовні навчальні заходи, зазвичай англійською мовою. Розбудова мережі з так званими стратегічними партнерами: це, з одного боку, вищі навчальні заклади (при цьому вони повинні мати схожий профіль і бути принаймні однаково добрими партнерами), з іншого боку, це також можуть бути неуніверситетські науково-дослідні інституції та фінансові установи в країні та за кордоном. «Експорт» власних навчальних програм за кордон. Особливою, ще досить новою сферою інтернаціоналізації, яка, однак, динамічно розвивається, є експорт власних навчальних програм до інших країн, що може варіюватися від кількох курсів підвищення кваліфікації до створення цілих інститутів, факультетів чи навіть університетів.

Перед закладами вищої освіти постають такі конкретні вимоги:

1. Мобільність студентів і викладачів повинна заохочуватися в усіх вищих навчальних закладах: слід розширювати іншомовні навчальні програми та міжнародні навчальні програми, особливо ті, що передбачають отримання подвійних дипломів. Усі студенти повинні навчатися за кордоном щонайменше один семестр, бажано іноземною мовою, і здобувати визнану мовну кваліфікацію в рамках свого навчання.

2. Знання іноземної мови належить до ключових кваліфікацій випускників університетів. З цієї причини можливість використання певної кількості кредитних балів (приблизно 15 кредитних балів як орієнтир) для вивчення іноземних мов має бути передбачена в усіх програмах для здобуття додаткових навичок з іноземних мов.

3. Пропозиції щодо набуття навичок володіння іноземними мовами повинні сприяти набуттю міжкультурної компетентності, самоспрямованому навчанню, отриманню трансферних знань про стратегії вивчення іноземних мов, а також про інструменти самооцінювання.

Функції академічної мобільності студентів закладів вищої освіти можна поділити на чотири групи [34, с. 183]:

1. Наднаціональні функції, що виокремлюються на міжнаціональному рівні:

- стимулювання процесів інтеграції у вищій школі;
- підготовка компетентних фахівців різних профілів для міжнародного ринку праці;
- підвищення ефективності працевлаштування випускників ЗВО в умовах глобалізації міжнародного ринку праці.

2. Національні функції, що виокремлюються на рівні кожної окремої національної системи освіти:

- поліпшення якості освіти внаслідок обміну знаннями та досвідом у міжнародній сфері;
- зростання привабливості освітніх послуг країни;
- розвиток експорту освітніх послуг (збільшення бюджетної складової за рахунок навчання іноземних студентів).

3) Інституціональні функції, що виділяються на рівні конкретних освітніх установ:

- зміцнення престижу окремого освітнього закладу на світовій авансцені;
- посилення міжнародної діяльності вишу;

- розвиток інформаційно-освітнього середовища закладу освіти;
- коригування навчальних планів за рахунок включення до них дисциплін міжнародного профілю, що розкривають специфічні риси професійної діяльності в міжнародній сфері.

4. Персоналізовані функції, що виділяються на особистісному рівні розвитку:

- вибудовування освітньої траєкторії того, хто навчається;
- формування нових знань і компетенцій;
- удосконалення рівня володіння іноземною мовою;
- формування навичок міжкультурної комунікації;
- ознайомлення із зарубіжною культурою, історією.

Усі вищезазначені функції проявляються в основних формах академічної мобільності студентів ЗВО, які можна поділити за нижчезазначеними параметрами:

1. За форматом навчального процесу:
  - 1) реальна академічна мобільність;
  - 2) віртуальна академічна мобільність;
  - 3) змішана академічна мобільність, що включає в себе елементи реальної та віртуальної мобільності.
2. За тривалістю періоду навчання в навчальному закладі зарубіжжя:
  - 1) вертикальна академічна мобільність (навчання за повною освітньою програмою з отриманням відповідного диплома);
  - 2) горизонтальна академічна мобільність (навчання у виші закордону впродовж одного або кількох семестрів без отримання диплома).
3. За місцем навчання:
  - 1) міжнародна академічна мобільність;
  - 2) міжрегіональна академічна мобільність, що здійснюється між вишами, які базуються в різних регіонах однієї країни;
  - 3) внутрішня академічна мобільність, яка здійснюється між закладами одного регіону [24, с. 231].

У рамках названих форм мобільності Н. Лазаренко [55, с. 281] виокремлює такі види реалізації програм мобільності студентів:

- 1) обмін студентами в рамках міжуніверситетського співробітництва, що реалізується в рамках прямих двосторонніх угод;
- 2) спеціалізовані програми в рамках міжнародних угод факультетів;
- 3) студентський обмін за програмами Міністерства освіти і науки України;
- 4) програми подвійних дипломів;
- 5) короткострокові стажування.

Ми вважаємо, що найбільше на формування професійної компетентності випускника закладу вищої освіти впливає реальна міжнародна мобільність, адже навчання студента за кордоном дає йому змогу зануритися в іншу культуру, пройти процес адаптації до способу життя в іншому соціумі, ознайомитися з особливостями менталітету представників інших націй та навчитися використовувати здобуті на практиці знання в царині своєї професійної діяльності. Тобто одночасно зі здобуттям знань за своєю освітньою програмою учасник процесу реальної міжнародної академічної мобільності отримує солідний крос-культурний досвід. Такий фахівець на додаток до своїх фахових спеціальних професійних компетенцій володіє комунікативною, соціокультурною, компенсаторною компетенціями, що дає йому незаперечні переваги перед конкурентами на ринку праці [32, с. 182].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року різко вплинуло на інтернаціоналізацію вищої освіти в Україні. Незважаючи на те, що українські університети були в авангарді серйозних збоїв у своїй звичній роботі, мало досліджень оцінювало, як війна вплинула на інтернаціоналізацію університетів [182, с. 126].

У рамках своєї політики інтернаціоналізації всі університети Європи докладають зусиль, щоб сприяти вивченню іноземних мов на базі університетів.

При цьому вони зосереджуються на трьох напрямках:

1. Цілеспрямоване сприяння мобільності студентів та випускників. З цією метою вищі навчальні заклади повинні активізувати свої зусилля зі створення міцних університетських партнерств. Основна увага тут приділяється розвитку інтегрованих освітніх програм і програм подвійних дипломів. Предмети, міжнародні офіси та мовні центри розпочинають свої інформаційні стратегії на початку навчання, щоб вчасно підготувати студентів до цього етапу навчання не лише з точки зору змісту, але й з мовної та міжкультурної точки зору. Метою є односеместрова програма навчання за кордоном для всіх студентів.

2. Інтегрувати специфічні для університету навички володіння іноземними мовами та міжкультурну компетентність у програми бакалаврату та магістратури. Хоча знання іноземних мов є однією з ключових кваліфікацій випускників університетів, досягнення, яких студенти досягають у сфері іншомовної підготовки, наразі ще недостатньо зараховуються в освітніх програмах. Із запровадженням багаторівневих освітніх програм з'являється можливість інтегрувати мовну підготовку факультативно або обов'язково в усі нові бакалаврські програми. Вищі навчальні заклади повинні взяти на себе зобов'язання в цілому передбачити можливість використання щонайменше 10 кредитних балів на всіх навчальних програмах для набуття додаткових навичок з іноземної мови. З цією метою навчальні дисципліни повинні визначити мовні вимоги та вирішити, які модулі з мовних центрів можуть бути зараховані з цією метою, а які модулі або блоки модулів є обов'язковими. На додаток до мовних курсів повинні також зараховуватися форми контрольованого самонавчання та мовні навички, достатні для здобуття вищої освіти, але набуті поза межами власного закладу вищої освіти.

3. Сприяння вивченню англійської мови як іноземної серед іноземних студентів. Процедури відбору іноземних студентів зосереджені на предметній кваліфікації та визначенні рівня володіння англійською мовою. Досвід

показує, що значна частина іноземних учасників не володіє знаннями англійської мови, необхідними для навчання.

Нижче наведені заходи допоможуть покращити ситуацію:

- визначення мовних рівнів, очікуваних для навчальної програми для англійської та німецької мов;
- своєчасне оцінювання мовних навичок перед початком навчання;
- пропедевтичні курси перед початком навчання, які компенсують інтегрований дефіцит мовних навичок, міжкультурних знань та спеціальних знань;
- обов'язкові курси академічної комунікації, що супроводжують навчання;
- консолідація потреб факультетів у вивченні мови для того, щоб мати змогу надавати цілеспрямовані, засновані на потребах можливості викладання та навчання в мовних центрах.

Інтернаціоналізація (або англінізація) реалізується у ЗВО шляхом запровадження англійської мови професійного спрямування, що зазвичай здійснюється за допомогою будь-якого з наступних методів або їх комбінації:

- Використання виключно англійської мови в класах занурення з монолінгвальним викладанням.
- Пропонування лише кількох спеціалізованих курсів англійською мовою (наприклад, медицина, інженерія, природничі науки).
- Використання подвійних/паралельних підходів до викладання/навчання (комбіноване використання англійської та рідної мови).
- Використання перекладу та міжмовного посередництва у навчанні за принципом scaffold learning.

Проаналізувавши літературу, вважаємо за потрібне представити огляд десяти найбільш значущих подій в Європі та світі, що визначають ключові тенденції в стратегіях інтернаціоналізації вищої освіти.

1. Безумовна важливість інтернаціоналізації вищої освіти на всіх рівнях.

Загалом, існує чітка тенденція до більшої інтернаціоналізації вищої освіти, яка охоплює ширший спектр діяльності та має більш стратегічний характер. У відповідь на виклики, що стоять перед університетами і державами, важливість цієї тенденції зростає повсюдно. Усі звіти закликають докладати більше зусиль для інтернаціоналізації, будучи впевненими, що це дасть поштовх для необхідних змін. Існує тенденція до збільшення кількості національних стратегій інтернаціоналізації. Уряди починають розглядати її як частину більш широкої стратегії позиціонування своєї країни, поліпшення економічної ситуації, відродження системи вищої освіти або здійснення необхідних змін. На національному та інституційному рівнях спостерігається чітка тенденція відходу від ситуативного підходу до системного. Якщо розвиток відбувається на низькому рівні або повільно, це сприймається як слабкість. Коли інтернаціоналізація вищої освіти йде пліч-о-пліч з національними прагненнями і є частиною ширшої політики або стратегії національного зростання та/або впливу, вона отримує належну підтримку і фінансування (що може включати усунення перешкод і бар'єрів). Ініціативи спрямовані не лише на самі заклади вищої освіти, але й просувають національну систему вищої освіти на глобальному рівні. Рамкові умови, виклики і можливості, а також відповідні засади і підходи відрізняються, особливо в економіках і суспільствах країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються. У Європі все ще існують значні відмінності між Північчю і Півднем, Сходом і Заходом.

2. Наслідки для інституційних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти.

Існує чітка тенденція до поступового розвитку політики від національного до інституційного рівня, починаючи з регіонального рівня в Європі. Однак, навіть якщо національних стратегій ще не існує, ЗВО розробляють свої власні. Якщо національні стратегії інтернаціоналізації застосовують однакові цілі та індикатори ефективності в різних системах, це може призвести до гомогенізації інституційних стратегій, оскільки установи

воліють слідувати національним керівним принципам, а не розробляти власні програми. Більше того, коли використовуються показники, вони стосуються кількісних, а не якісних результатів, що змушує навчальні заклади орієнтуватися на збільшення кількості студентів у результаті інтернаціоналізації, а не на покращення викладання, досліджень і продуктивності. Уряди та навчальні заклади багатьох країн продовжують боротися за баланс між автономією та підзвітністю, що відображає зростаючу важливість інтернаціоналізації на порядку денному вищої освіти. Це створює особливі виклики в Центральній і Східній Європі, а також у країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою.

3. Вплив глобалізації на освітній процес.

Усі системи вищої освіти зазнають конкурентного тиску глобалізації, пов'язаного з її швидкими (неочікуваними) змінами та очікуваннями, що навчальні заклади мають зробити значний внесок у національний розвиток за рахунок працевлаштованих випускників з якісними знаннями.

6. Посилення конкуренції між закладами вищої освіти.

Відбувається також очевидний перехід від (лише) співпраці до (також) конкуренції: від майже виняткового фокусу на співпраці та обміні до ширшого розуміння інтернаціоналізації, що включає також боротьбу за таланти, залучення іноземних студентів, стратегічні партнерства, генерування доходів, ранжування та позиціонування навчальних закладів. У Європі існують три основні підходи: Інтернаціоналізація як м'яка сила з довгостроковими економічними цілями, визнана у скандинавських країнах та Німеччині; сильніший фокус на короткострокових економічних цілях, як у Великій Британії; щось середнє між цими двома підходами, як у Нідерландах та Франції. Однак скорочення чисельності населення і зменшення державного фінансування означає, що дедалі більше вищих навчальних закладів зосереджуються на короткостроковій економічній вигоді. За межами Європи ця тенденція ще більш очевидна, хоча гонитва за талантами, рейтингами і позиціонуванням несе в собі значні ризики, наприклад, для

країн, що розвиваються, – відтік мізків і залежність. Успіх і невдача інтернаціоналізації пов'язані з силою або слабкістю національної системи вищої освіти, яка, в свою чергу, є складовою економічного, політичного і соціального розвитку відповідної країни.

4. Посилення регіоналізації.

Існує очевидна тенденція до регіоналізації, часто натхненна європейською моделлю. Вплив Європи на інші регіони також очевидний, але різною мірою. У багатьох випадках це залежить від програм ЄС та обсягу доступного фінансування. Однак увага також приділяється тому, як європейські моделі (програми мобільності, Erasmus+, TEMPUS, ECTS, Tuning, Diploma Supplement тощо) можуть бути адаптовані для сприяння інтернаціоналізації в інших країнах і регіонах.

Однак у країнах, що розвиваються, спостерігається дисбаланс між студентами та науковцями, які виїжджають за кордон, і тими, хто приїжджає. Такий дисбаланс також очевидний у Центральній та Східній Європі, як з точки зору мобільності за окремими модулями, так і за повними ступенями, коли більше студентів виїжджає за кордон, ніж приїжджає з-за кордону, що посилюється проблемами скорочення населення та зменшенням кількості студентів.

Зі збільшенням кількості іноземних студентів зростає вплив на фінансування та/або репутацію ЗВО. Запровадження чітких механізмів забезпечення якості в умовах інтернаціоналізації Інтернаціоналізація вищої освіти, яка дедалі більше визнається як ключ до високого рівня освіти та успішності студентів, а також до створення прозорих інституційних стандартів щодо всіх аспектів інтернаціоналізації.

Міжкультурна комунікація передбачає здатність ефективно передавати та обмінюватися повідомленнями, незважаючи на культурні кордони. Для вчителів ця навичка є важливою для створення інклюзивного, сприятливого освітнього простору. Інтернаціоналізація сприяє покращенню міжкультурної комунікації вчителів наступними способами:

1. Ознайомлення з різноманітними перспективами. Вчителі, які беруть участь у міжнародних програмах, стикаються з широким спектром культурних норм, переконань і практик. Цей досвід покращує їхнє розуміння різних стилів спілкування, включаючи вербальні та невербальні сигнали, такі як жести, зоровий контакт і мова тіла, що в свою чергу сприяє розвитку чутливості до культурних нюансів, що є критично важливим при навчанні різноманітних учнів.

2. Розвиток культурної емпатії. Безпосередня взаємодія з учителями та учнями з різним культурним походженням сприяє розвитку емпатії та взаємоповаги. Емпатійне спілкування допомагає вчителям подолати етноцентризм і прийняти більш інклюзивний підхід до викладання, визнаючи і цінуючи різноманітні культурні контексти учнів.

3. Володіння мовою та лінгвістична обізнаність. Для вчителів, які працюють у багатомовному середовищі, інтернаціоналізація часто вимагає використання спільної *lingua franca*, наприклад, англійської, або вивчення нової мови. Такий досвід не лише розвиває мовні навички, а й підвищує мовну обізнаність, допомагаючи педагогам краще розуміти і задовольняти мовні потреби своїх учнів.

4. Рефлексивна та критична комунікація. Робота в міжнародному контексті вимагає від учителів рефлексії над власними стилями спілкування, культурними припущеннями та упередженнями. Як показують програми віртуальних обмінів Virtual Exchange (VE), вчителі вчаться визначати, ставити під сумнів і адаптувати свої комунікативні підходи, щоб сприяти глибшому розумінню і взаємній повазі між учасниками з різним походженням [111, с. 363].

Інтернаціоналізація в освіті, включаючи транскордонні партнерства, культурні обміни та інтернаціоналізовані навчальні програми, забезпечує потужну платформу для розвитку міжкультурних компетенцій. Кілька стратегій роблять значний внесок у цей процес:

1. Віртуальні обміни та спільні проекти: Віртуальні обміни (VE) дозволяють викладачам і студентам співпрацювати з однолітками з різних

країн за допомогою технологічно опосередкованого навчання. Наприклад, як підкреслюють Гліменг і Сауро у дослідженні TESOL, залучення майбутніх учителів іноземних мов до віртуальних обмінів, орієнтованих на Цілі сталого розвитку ООН United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) (ЦСР), дозволило їм розвинути такі глобальні компетенції, як дослідження світових проблем, розуміння різних точок зору та спільне створення педагогічного контенту [118, с. 4].

2. Програми підготовки вчителів з міжнародними елементами. Програми, що включають міжнародні стажування, крос-культурне навчання та двомовну/багатомовну практику викладання, забезпечують практичне знайомство з різними освітніми системами, ідеологіями та культурними контекстами. Цей досвід заохочує вчителів виходити за межі монолітного погляду на мову, культуру та навчання.

3. Теоретична та практична взаємодія з глобальною компетентністю: Використовуючи такі рамки, як Рамка глобальної компетентності ОЕСР, вчителі вчаться підходити до міжкультурності як до динамічного, контекстуального та діалогічного процесу. Критична взаємодія з глобальними викликами, такими як зміна клімату чи гендерна рівність, як теми навчальної програми, дозволяє педагогам встановлювати зв'язки між місцевим контекстом і глобальними проблемами.

Кожен заклад вищої освіти є унікальним, і все ж є багато спільного в типах фінансової підтримки та можливостях. Фінансування є ключовою темою, яку необхідно враховувати для успішного розвитку міжнародних програм. Надання стипендій для навчання за кордоном та коштів на відрядження для проведення досліджень – це два способи, якими інституції підтримують зусилля з інтернаціоналізації. Інші можливості, які потребують мінімального фінансування, хоча й вимагають багато часу, включають залучення студентів до початкових міжнародних обмінів у віртуальному середовищі, забезпечення цілеспрямованого професійного розвитку для

викладачів, а також врахування зусиль з інтернаціоналізації при просуванні по службі та призначенні на посаду.

Такі види міжнародного віртуального обміну, як спільне міжнародне онлайн-навчання та навчання в глобальній мережі, забезпечують перспективний і рівноправний досвід для підтримки студентів у початкових міжнародних обмінах у віртуальному середовищі [124, с. 195; 127, с. 9]. Використовуючи спільне міжнародне онлайн-навчання, студенти з двох країн можуть співпрацювати над проєктом для виконання курсового завдання. Студенти зустрічаються синхронно, використовуючи відеоконференції, і асинхронно, використовуючи програмне забезпечення для спільної обробки текстів, щоб виконати завдання. Глобальне мережеве навчання може включати спільне завдання, дослідницький проєкт, конференцію або інші види діяльності, які сприяють онлайн-дискусії, допомагаючи студентам у дуже недорогий спосіб [104, с. 6]. Себастьян і Соуза стверджують, що міжнародний віртуальний обмін може сприяти отриманню більш автентичного комунікативного досвіду для вивчення мови, а також підтримати розвиток міжкультурної обізнаності [171, с. 96]. Можливості міжнародного віртуального обміну часто можуть стати для студентів передумовою для навчання за кордоном поза межами кампусу. Ще один аспект, який заслуговує на увагу, – це створення підтримки через професійний розвиток для викладачів та адміністраторів щодо інтернаціоналізації. Дослідники виявили, що саме викладачі є ключовими рушіями зусиль з інтернаціоналізації в університетських містечках [129, с. 330; 161, с. 68]. Професійний розвиток має включати можливості для розширення знань і навичок, щоб співпрацювати з іншими університетами за кордоном і створювати міжнародні результати навчання. Наприклад, Хофф і Медіна [129] окреслюють результати навчання студентів, які є особливо важливими для програм інтернаціоналізації – програм навчання за кордоном або програм міжнародних віртуальних обмінів. Ці результати включають комунікацію глобальної актуальності програми навчання за кордоном,

взаємодію з культурними подібностями та відмінностями, критичне осмислення власної культурної приналежності та пояснення глобального взаємозв'язку місць і людей. Також результати будуть важливою складовою професійного розвитку та підтримки викладачів у подальшій розробці курсів чи програм з глобальної освіти. Вони можуть бути використані для створення плану оцінювання міжнародної роботи на основі результатів навчання студентів. Розширення можливостей і професійний розвиток, пов'язаний з інтернаціоналізаційними зусиллями університетів, може потенційно мотивувати викладачів, зацікавлених у тому, щоб стати частиною важливої роботи з інтернаціоналізації вищої освіти [141, с. 11].

Проте університети прагнуть зробити свій внесок у суспільство, виховуючи глобальних громадян, оскільки розвиток глобального мислення може сприяти інклюзивному ставленню [91, с. 176]. Отже, інтернаціоналізація в університеті Internationalization at Home (IaH) набуває вирішального значення в інтернаціоналізації вищої освіти. Спільне навчання – це освітній підхід до викладання і навчання, який передбачає спільну роботу груп учнів над вирішенням проблеми, виконанням завдання або створенням продукту [103]. Колаборація – це перспективний спосіб людської взаємодії, який став трендом двадцять першого століття, і співпраця в Інтернеті залишилася надовго. Зокрема, спільне міжнародне онлайн-навчання (COIL) – це загальний термін, який використовується для позначення різних способів, за допомогою яких групи учнів беруть участь у взаємодії в Інтернеті та співпрацюють з партнерами з інших культурних контекстів або географічних регіонів як інтегровану частину курсової роботи під керівництвом викладачів [139; 163, с. 126].

В останні роки спільне онлайн-навчання та програми міждисциплінарних курсів стали ключем до посилення інтернаціоналізації та міжкультурних компетенцій [105, с. 40; 109, с. 306].

Таким чином, завдяки своєму інклюзивному та масштабованому характеру COIL стала чудовою можливістю розширити сферу та охоплення

програм фізичного обміну (EACEA та ЄС, 2020). Результатом програм COIL є розвиток міжкультурних компетенцій та навичок [139]. Студенти як командні гравці зі спільними цілями можуть досягти вищої успішності та більшої продуктивності; більш турботливих, підтримуючих і відданих стосунків; кращого психологічного здоров'я, соціальної компетентності та самооцінки [107, с. 18]. Що стосується академічних переваг, то спільне навчання допомагає: розвивати навички критичного мислення; активно залучати учнів до навчального процесу; покращувати результати навчання в класі; і досягати нових методів вирішення проблем [145, с. 486].

Основне використання COIL в основному залишається зосередженим на мистецьких та гуманітарних дисциплінах [139]. Однак досліджуються й інші галузі, і успішно впроваджуються міждисциплінарні курси [142, с. 159].

У пропонованому дослідженні проаналізовано стратегії Інтернаціоналізації освіти, які відіграють ключову роль у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх педагогів та інтегрують міжнародний та міжкультурний вимір у навчальні програми, методи викладання, дослідницьку діяльність і мобільність студентів та викладачів:

1. Академічна мобільність та її внесок у міжкультурну комунікацію: занурення в іншу культуру, адаптація до нових соціокультурних реалій; взаємодія з носіями інших мов та культур; розвиток толерантності та культурної чутливості:

- Програми обміну студентів та викладачів (Erasmus+, Fulbright, DAAD та ін.).
- Стажування та навчання за кордоном.
- Спільні освітні програми подвійних дипломів.

2. Інтеграція міжкультурного компоненту в освітній процес впливає на розвиток навичок ефективного спілкування у мультикультурному середовищі; формування усвідомлення різних культурних кодів та особливостей комунікації; стимулювання критичного мислення щодо культурних стереотипів:

- Міжнародні навчальні дисципліни (міжкультурна комунікація, глобальна освіта тощо).
- Викладання іноземними мовами або білінгвальні програми.
- Включення тем про глобальні проблеми та культурне розмаїття у навчальні курси.

3. Віртуальна академічна мобільність та цифрові технології впливає на розширення доступу до міжкультурної взаємодії без фізичної мобільності; формування навичок ефективної онлайн-комунікації з представниками інших культур; використання цифрових технологій для міжкультурного обміну досвідом:

- COIL (Collaborative Online International Learning) – спільні онлайн-курси між університетами різних країн.
- Міжнародні вебінари, конференції, воркшопи.
- Проєкти на основі дистанційного навчання та використання інтерактивних платформ (Coursera, EdX, FutureLearn та ін.).

4. Співпраця з міжнародними організаціями та університетами сприяє підвищенню рівня інтернаціоналізації освітнього середовища; обміну найкращими практиками викладання та досліджень; спільним виробленням інноваційних методів навчання:

- Підписання міжнародних угод про партнерство.
- Участь у спільних наукових та освітніх проєктах.
- Міжнародні гранти та дослідження в галузі освіти та міжкультурної комунікації.

5. Полікультурне середовище у закладах вищої освіти забезпечує навчання у мультикультурному середовищі як практичну модель міжкультурної комунікації; підвищення рівня міжкультурної толерантності; сприяє формуванню відкритості до культурного розмаїття:

- Інклюзивне навчальне середовище для іноземних студентів.
- Культурно-освітні заходи (фестивалі, дні культури, міжнародні тижні тощо).

- Розвиток багатомовного середовища в університетах.

Реалізація цих стратегій забезпечує майбутнім педагогам необхідні навички ефективної міжкультурної комунікації, формує їхню глобальну свідомість, готовність до роботи в мультикультурних командах та здатність адаптуватися до різних соціокультурних контекстів у професійній діяльності.

Хоча інтернаціоналізація освіти пропонує численні переваги, проблеми залишаються: подолання культурних стереотипів та упереджень, коли можливо, доведеться протистояти власним культурним припущенням і стереотипам під час співпраці з колегами з різних країн, як свідчать дослідження в галузі освіти, це часто пов'язано з подоланням дискомфорту, але в кінцевому підсумку призводить до глибшої міжкультурної обізнаності; сприяння змістовній взаємодії, ефективне міжкультурне навчання виходить за межі поверхневої взаємодії, коли вчителі розробляють заходи, які заохочують критичне осмислення, змістовний діалог і спільне розв'язання проблем; баланс між локальними та глобальними перспективами, інтегруючи глобальні питання, педагоги повинні залишатися чутливими до місцевих культурних, соціальних і мовних контекстів, гарантуючи, що інтернаціоналізація не затьмарює і не маргіналізує місцеві практики і цінності. [148; 150; 163, с. 138].

Процес інтернаціоналізації передбачає трансформації вищих навчальних закладів на всіх рівнях [156, с. 898]. Отже, для дотримання принципів справедливості та у світлі глобалізації навчальної програми стає необхідним забезпечити неупередженість у розробці навчальних курсів, особливо в тому, що стосується відсутності дискримінації щодо міжнародно мобільних студентів.

Упродовж аналізованого періоду Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського займав активну позицію у налагодженні та розширенні зв'язків із зарубіжними закладами освіти, науки та культури, керуючись такими нормативно-правовими актами, як «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу», Закон «Про вищу освіту»,

Стратегії Інтернаціоналізації (2019), Положення про міжнародну академічну мобільність учасників освітнього процесу ВДПУ ім. М. Коцюбинського (2022), Програми міжнародної співпраці Європейського Союзу з іншими країнами світу у сфері освіти, молоді та спорту «Еразмус+». У вересні 2015 року створено відділ міжнародних зв'язків, введено посади проректора з науково-педагогічної роботи і міжнародних питань, начальника відділу міжнародних зв'язків, з 2024 року – посаду координатора грантового відділу університету. На базі ВДПУ ім. М. Коцюбинського діють культурно-освітні центри: Освітньо-науковий центр Notbox, Музейно-просвітницький центр та Мистецький центр.

На факультеті іноземних мов створено і працює Центр крос-культурної освіти та перекладу (з 2023 р.), зміст роботи якого спрямовано на підвищення ефективності кроскультурної взаємодії викладачів, аспірантів, студентів Педуніверситету в процесі інтеграції України в європейський освітній простір, а також ініціювання, організація та підтримка стратегічного міжнародного партнерства, співпраця із центрами освітньої комунікації, кроскультурними і перекладознавчими студіями провідних університетів ЄС та світу; проведення наукових досліджень та реалізація різного рівня проектів у співпраці з зарубіжними партнерами; координація та проведення різного рівня науково-практичних конференцій. Результати міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, проведених факультетом іноземних мов публікуються у журналі категорії Б «Журнал крос-культурної освіти» з 2024 року.

У межах досліджуваного часу міжнародне співробітництво ВДПУ ім. М. Коцюбинського здійснювалося комплексно та системно на рівні ректорату, відділу міжнародних зв'язків, освітньо-наукових, культурних центрів, кафедр і факультетів. Робота велася в рамках проектів академічної мобільності Erasmus+ KA1, реалізовувались проекти: Розвиток потенціалу вищої освіти KA2, Жан Моне, а також програм подвійних дипломів, спрямованих на підтримку ініціатив у сферах освіти та культури. Зокрема, за

програмою подвійного диплому у Південно-Східному Міссурійському (SEMO) університеті студенти закінчують ВДПУ ім. М. Коцюбинського із ступенем бакалавра і магістра за спеціальністю 014.021 Середня освіта. Англійська мова і література, а також магістратуру SEMO за спеціальністю TESOL (Teaching English to Speakers of Other Languages – викладання англійської мови носіям інших мов; викладання англійської мови людям, для яких англійська не є рідною мовою, особливо в англomовній країні).

З метою зміцнення міжнародного співробітництва у ВДПУ ім. М. Коцюбинського постійно проводиться міжнародна діяльність за такими напрямками: взаємодія з зарубіжними партнерами, міжнародними організаціями, посольствами зарубіжних держав з питань реалізації міжнародних зв'язків Університету; укладання міжнародних угод про співпрацю у освітній та науковій сферах; організація участі у міжнародних програмах, проєктах та проходження закордонних стажувань з метою підвищення кваліфікації студентів, аспірантів і науково-педагогічних працівників університету; надання освітніх послуг іноземним громадянам; організація прийому іноземців для навчання в Університеті; участь у міжнародних грантових проєктах, конференціях, семінарах, симпозіумах; проведення спільних із зарубіжними партнерами наукових досліджень; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; спільна видавнича діяльність. Протягом 2022-2024 років діяльність структурних підрозділів Університету, які відповідають за міжнародну діяльність, була зосереджена на встановленні нових партнерських зв'язків, виконанні діючих двосторонніх угод про співпрацю, підготовці міжнародних візитів і зустрічей. За цей період було підготовлено до підписання міжнародні та міжвузівські угоди з Почесним консульством Латвійської республіки у м. Вінниця, Університетом м. Гранада, Іспанія, Талінським Університетом, Естонія, Єнський університет імені Фрідріха Шиллера, Німеччина, Мангаймський університет, Німеччина, Університет Адама Міцкевича, Польща, Університет науки та комп'ютерних технологій (Університет STEKOM), Індонезія, Hunter College, City University

of New-York, США, ГрузиноАмериканський університет, Кутаїський університет, Грузія, Фундація PORTA VITAE, Польща, Гданський університет, Університет гуманітарно- природничий імені Яна Длугоша м. Честонхова. Польща, Сілк Роад Кунтай (Пекін) міжнародні культурні обміни, КНР тощо.

Важливим показником активної міжнародної діяльності Університету є також участь у низці проектів науково-педагогічними працівниками факультету іноземних мов за підтримки British Council, IREX, RELO, Goethe Institut, DAAD, окрім того є членами Міжнародних асоціацій викладачів англійської мови EALTA, TESOL, IATEFL, та асоціації українських германістів АУГ.

Досить активно за останні три роки науково-педагогічні працівники ВДПУ ім. М. Коцюбинського проходили міжнародне стажування за різними програмами та проектами, щороку понад збільшувалась кількість студентів, які брали участь у програмах академічної мобільності (табл. 2.3).

Табл. 2.3 Зведені дані про міжнародну діяльність ВДПУ ім. М. Коцюбинського за період 2022-2024 (Звіти ректора).

Рік	2022	2023	2024
Кількість НПП, які пройшли міжнародне стажування	8	138	140
Кількість студентів, які брали участь в академічній мобільності	10	13	42
Кількість міжнародних угод	9	20	4

Інтерес іноземних партнерів до діяльності ВДПУ ім. М. Коцюбинського свідчить про ефективну роботу, спрямовану на забезпечення якісної підготовки студентів, розширення освітніх, наукових і міжкультурних зв'язків та позиціонування університету в країнах-партнерах як перспективного ЗВО, що розвивається.

Інтернаціоналізація глибоко впливає на міжкультурну комунікацію вчителів, підвищуючи їхню здатність долати культурні кордони та орієнтуватися в складних і різноманітних освітніх контекстах. Незважаючи на те, що виклики залишаються, цілеспрямована підготовка, рефлексивна практика та досвід співпраці можуть озброїти освітян навичками, необхідними для повноцінної участі в міжкультурному діалозі. Розвиваючи ці навички, інтернаціоналізація в кінцевому підсумку зміцнює професію вчителя, просуваючи інклюзивні, глобально усвідомлені освітні практики, які приносять користь учням і суспільству в усьому світі.

Висновки до другого розділу

У ході здійсненого дослідження нами було розглянуто і проаналізовано низку методологічних підходів, які, на наш погляд, досить різнобічно акцентують визначальні властивості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та дають змогу віднайти способи її цілеспрямованої трансформації відповідно до завдань, які в цьому процесі повинні вирішуватися: системний, синергетичний, міждисциплінарний, антропологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісно орієнтований, культурологічний, лінгвокультурний, етнокультурний, компетентнісний, критичний.

Схарактеризовано основні принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: культурного взаємозбагачення, комунікативності, толерантності та емпатії, адаптивності та гнучкості,

інтеграції міжкультурних знань та компетенцій, науковості, безбар'єрності, проблемності.

Визначено основні стратегії інтернаціоналізації в освіті, які здійснюють значний внесок у процес ефективної міжкультурної комунікації майбутніх педагогів та інтегрують міжнародний та міжкультурний вимір в освітні програми, методи викладання, дослідницьку діяльність і мобільність студентів та викладачів: академічна мобільність, інтеграція міжкультурного компоненту в освітній процес, віртуальна академічна мобільність та цифрові технології, співпраця з міжнародними організаціями та університетами, полікультурне середовище у закладах освіти. Реалізація цих стратегій забезпечує майбутнім педагогам необхідні навички ефективної міжкультурної комунікації, формує їхню глобальну свідомість, готовність до роботи в мультикультурних командах та здатність адаптуватися до різних соціокультурних контекстів у професійній діяльності.

Проблема мультикультурності полягає в тому, що сучасні освітні установи стають майданчиком для взаємодії людей різних національностей та культур. Педагоги стикаються з необхідністю розуміння не лише мовних відмінностей, а й соціальних, культурних та релігійних особливостей учнів. Підготовка педагогів включає навчання основам соціальної відповідальності, здатності до запобігання конфліктам на ґрунті культурних відмінностей. Уміння вирішувати міжкультурні конфлікти є важливим для побудови стабільного навчального середовища. Сучасні педагогічні програми адаптовані до реалій міжкультурної взаємодії, що передбачає впровадження спеціальних курсів та модулів, що дозволяють студентам здобувати знання про культурне різноманіття та практично застосовувати їх.

Матеріали другого розділу представлені в працях автора [32; 33; 34; 35; 36; 37; 38; 38; 71; 133; 134; 135].

Список використаних джерел до другого розділу

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2010. 44 с.
2. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С.103-107.
3. Аносов І. П., Елькін М. В. Антропологічний підхід до процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. №. 29. С. 119-124.
4. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи: навч. посіб. для студентів і викладачів вищ. навч. закладів. К.: Форум, 2000. 271 с.
5. Ашиток Н. І. Соціокультурний підхід до вивчення соціальної роботи. *Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural*. 2018. Т. 27. №. 1. С. 106-109.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.
7. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7-14.
8. Березюк О. С. Тенденції формування етнокультурної компетентності особистості. *Проблеми освіти: наук-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ. 2015. №. 85. Спецвипуск. С. 10-14.
9. Бех І. Д. Виховання особистості. У двох книгах. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь. 2003. 278 с.

10. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ: Плетяди. 2005. 120 с.
11. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: навч. посіб. К. : Ленвіт, 2006. 200 с.
12. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник. К.: АБУ. 2002. С. 57-62.
13. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури». 2014. 142 с.
14. Богданова Т. Г. Комунікативний підхід у викладанні англійської мови студентам-іноземцям. *Молодий вчений*. 2016. № 9. С. 212-215.
15. Бориско Н. Ф. Проблеми міжкультурної підготовки майбутніх учителів і викладачів іноземних мов. *Іноземні мови*. 2018. №1(93). С. 9-20.
16. Бороденко О. В. Соціокультурний підхід-метопарадигма сучасної соціології. Рекомендовано до друку вченою радою ЧНУ ім. Петра Могили (протокол № 12 від 3 липня 2018 року). 2018. С. 45.
17. Будас Ю. В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх фахівців. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. № 46. С. 121-124.
18. Василишина Н. М. Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2021. 655 с.
19. Васянович Г. П. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посібник. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Кафедра педагогіки. Л., 2000. 100 с.
20. Вознюк О. В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.

21. Вознюк О. В. Романенко Є. М. Синергетичні засади подолання агресії. *Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем*: матер. І Всеукраїнської наукової конференції. (17-18 червня 2003 року, м. Житомир). Житомир, 2003. С. 68-72.
22. Гіоргадзе Г. Культурний релятивізм та його наслідки для національної самобутності народів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. №3. С. 7-11.
23. Гнатенко Я. В.. Формування міжкультурної компетентності майбутніх бакалаврів з міжнародної економіки у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2021. 258 с.
24. Громов Є. В. Теоретичні і методичні засади іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у вищих навчальних закладах Польщі та Чехії: д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2020. 594 с.
25. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах: монографія. Вінниця: ДОВ «Вінниця, 2008. 410 с.
26. Гуренко О. І. Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Бердянськ, 2015. 438 с.
27. Денисюк Ж. З. Етнокультурні цінності в контексті трансформацій соціуму. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 57-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2017_4_14
28. Дубасенюк О. А. Практикум з педагогіки. 4-те вид., доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 546 с.
29. Дубасенюк О. А. Синергетичні засади виховної діяльності педагога. *Творчість як спосіб пізнання дійсності: синергетична парадигма: матеріали Всеукр конф.* (20 березня 2013 р.). К. : ІОД, 2013. С. 18-26.
30. Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.

31. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. К. : МАУП, 2000. 312 с.
32. Ігнатова О. М. Професійна майстерність вчителя англійської мови як складова його особистого розвитку. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. Вип. 42. Ч. 1. С. 180-183.
33. Ігнатова О. М. Підходи до інтернаціоналізації вищої освіти в Європі та їх наслідки для стратегічного управління. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 48. С. 178-181. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/10/201>
34. Ігнатова О. М. Академічні мобільні можливості для викладачів і студентів в рамках місії університету. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 181-185.
35. Ігнатова О. М. Internationalisation trends in High Education strategies in the European context. *Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи* : матер. II міжнар. наук. практ. конф. (Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р.). Маріуполь : МДУ, 2018. С. 285-287.
36. Ігнатова О. М. The impact of leading change in education. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 квітня 2018 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. Вип. 22. С.188-190.
37. Ігнатова О. М., Вишивана Н.В. Modern methods of using blended learning in the process of teaching a foreign language. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. С. 46-49.

38. Ігнатова О. М. Фактори багатомовності у закладах освіти: європейський досвід. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 31 травня 2023 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2023. Вип. 27. С. 11-14.
39. Ігнатова О. Ознаки багатомовності у ЗВО країн ЄС. *Молодий вчений*. 2023. № 8 (120). Рр. 37-42. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-9>
40. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпропетровськ : Видавництво Маковецький, 2015. 191 с.
41. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти. *Рідна школа*. 2017. №1-2 (січень-лютий). С. 8-17.
42. Каплінський В. В. Система професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки у педагогічних університетах: дис... докт. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2019. 622 с.
43. Квас В. М. Синергетичний підхід до організації навчально-виховного процесу. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД. 2010. С. 125-133.
44. Козленко В. Г. Система розвитку проєктної культури майбутніх педагогів. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2024. 444 с.
45. Колбіна Т. В. Основи міжкультурної комунікації : навч. посіб. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. 152 с.
46. Колотило А. М., Чуб І. М. Основи наукових досліджень : конспект лекцій. Х. : ХНАМГ, 2011. С. 26.
47. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. К.: Вища школа, 2008. 327 с.
48. Король С. В. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов. *Педагогічний дискурс*. 2012. №. 11. С. 133-136.

49. Косенко Ю. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Вип. XIX-XX. Івано-Франківськ, 2008. С. 67-74.
50. Костик Є. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення текстів краєзнавчого характеру студентами немовних факультетів. *Теоретична і дидактична філологія*. 2013. Вип. 15. С. 29-38.
51. Кремень В. Синергетика і освіта: монографія. К.: Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2014. 348 с.
52. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. К. : Кондор, 2006. 206 с.
53. Кудін С. Синергетичний підхід в структурі методології історико-правових досліджень. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 40-45.
54. Лазаренко Н. І. Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2019. 389 с.
55. Лазаренко Н. І. Тенденції професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 571 с.
56. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 16-21.
57. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
58. Макух Д. Міждисциплінарний підхід як інноваційна стратегія сучасної вищої школи. *Молодий вчений*. 2023. № 6(118). С. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-11>
59. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: «Академія», 2012. 288 с.

60. Мілько Н. Є. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу в навчальному процесі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Мелітополь, 2018. 257 с.
61. Молнар Т. І. Теорія та практика підготовки майбутніх учителів початкової школи для роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття: монографія. Запоріжжя : ЛПКС, 2022. 483 с.
62. Москаленко А. Формування комунікативної компетентності управлінців навчальних закладів: антропологічний підхід. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. 2015. № 2. С. 56-60.
63. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2014. 353 с.
64. Ніколаєва С. Ю., Задорожна І. П. Теоретичні засади історії методики навчання іноземних мов: монографія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2021. 298 с.
65. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: «К.І.С.», 2003. С. 13-41.
66. Педагогіка: навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. 4-те вид., виправл. і доповн. Вінниця: Держ. картогр. ф-ка, 2007. 400 с.
67. Печеранський І. П. Культурний релятивізм як методологічний підхід в межах американської антропологічної традиції вивчення культури (кінець XIX–70-ті рр. XX століття). *Питання культурології*. 2022. № 39. С. 78-91.
68. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-е, переробл. і допов. Миколаїв : Фірма «Іліон», 2009. 272 с.
69. Пінчук І. О. Система формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. ... доктор пед. наук: 13.00.04. Глухів, 2021. 612 с.

70. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : монографія / М-во освіти і науки України; [колектив авт. : Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; під заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ, 2004. 266 с.
71. Поселецька К., Ігнатова О., Кушнір С. Формування та розвиток комунікативних здібностей на уроках німецької мови. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2024. № 4. С. 39-48. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-4-39-48>
72. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі в кінці XX століття: дис.... докт. пед. наук: 13. 00.04. К. 1998. 354 с.
73. Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2014. 252 с.
74. Романовський О. Г. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посібник. Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: Іванченко І. С., 2022. 150 с.
75. Рубінштейн Д. Бути лідером. Мудрість від тих, хто змінив правила гри. Київ: Лабораторія. 2022. 445 с.
76. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Серія «Педагогіка»*. 2011. № 4.
77. Самсонова А. Є. Універсальність прав людини і культурний релятивізм. *Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин* : збірн. матер. Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін, О. О. Сурілова та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 112-114.

78. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість: монографія. Харків-Київ: Каравела, 1998. 150 с.
79. Ситняківська С. М. Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2019. 673 с.
80. Сідоров В. І. Система кроскультурної підготовки майбутніх фахівців галузі туризму: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2019. 697 с.
81. Сотер М. В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2018. 297 с.
82. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підр. [2-ге вид. перероб. і доп.]. К. : Знання, 2007. 310 с.
83. Суханова Т. Є., Крисенко Т. В. Соціокультурний підхід до навчання іншомовної комунікації. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. №. 12. С. 221-224.
84. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К.: «Академвидав», 2006. 352 с.
85. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис... докт. пед. наук 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.
86. Черниш В. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 46 с.
87. Черній Л. В. Компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови в університетах США: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 262 с.
88. Шаповалова Л. О. Особливості соціокультурної детермінації розвитку феномена побуту. *Гілея (науковий вісник) : зб. наук. пр.* К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 50 (№ 8). С. 422-426.

89. Янковський С. В. Онтогенетичний концепт соціокультурного світу в контексті соціальної ідентичності за доби цивілізаційних викликів і невизначеності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. № 87. С. 131-140.
90. Abd Hamid S. N. F., Zaini M. H., Nasuha W. S. Maizon W., Ayob N. A., & Abdullah F. I. Engaging Synergetic Pedagogical Approaches for Higher Education: An Innovative Teaching Plan for Educators. *Journal of Administrative Science*. 2024. № 21(1). Pp. 314-332.
91. Andresen M. and Bergdolt F. A systematic literature review on the definitions of global mindset and cultural intelligence – merging two different research streams. *The International Journal of Human Resource Management*. 2016. № 28(1). Pp. 170-195. DOI : <https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1243568>
92. Apple Michael W. Can Education Change Society? Routledge, 2012. 200 p.
93. Bamberger, A., & Yemini, M. Internationalization, teacher education and institutional identities: A comparative analysis. *Teachers and Teaching*, 2022. 1–19. DOI : [10.1080/13540602.2022.2062711](https://doi.org/10.1080/13540602.2022.2062711)
94. Barnhardt R., Brisk M.E. Language, culture, and identity / Language, Culture, and Community in Teacher Education. 2013. Pp. 21-45. Taylor and Francis. DOI : <https://doi.org/10.4324/9780203857168>
95. Beloufa C. Leading the Shift to Online English Education: Insights into Managing Virtual Learning Environments. *21st Learning and Technology Conference (L&T)*. Jeddah, Saudi Arabia, 2024. Pp. 337-342. DOI : [10.1109/LT60077.2024.10469252](https://doi.org/10.1109/LT60077.2024.10469252)
96. Bennett M. J. Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practice. Boston, London: Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing, 2013. 352 p.
97. Berger G. Opinions and Facts. Interdisciplinary: Problems of Teaching and Research in Universities. Paris: OECD, 1972. Pp. 23-75.

98. Bertalanffy L. General System Theory. New York: George Braziller. 1986. 325 p.
99. Bodine R. Romijn, Pauline L. Slot, Paul P.M. Leseman. Increasing teachers' intercultural competences in teacher preparation programs and through professional development: A review. *Teaching and Teacher Education*. 2021. Vol. 98. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103236>
100. Boix Mansilla V., & Jackson A. W. Educating for global competence: Preparing our students to engage the world. ASCD. 2022. 168 p.
101. Bowden J. A. Competency-based learning. In S. Stein & S. Farmer (Eds.), *Connotative Learning: The Trainer's Guide to Learning Theories and Their Practical Application to Training Design* Dubuque, IA: Kendall Hunt Publishing. 2004. Pp. 91-100.
102. Breaden J., Do T., Moreira dos Anjos-Santos L.; Normand-Marconnet N. Student Empowerment for Internationalisation at a Distance: Enacting the Students as Partners Approach in Virtual Mobility. *Higher Education Research and Development*. 2023. Vol.42. N 5. Pp. 1182-1196.
103. Brown L. and Lara V. Professional Development Module on Collaborative Learning. El Paso Community College, Texas; USA. 2011. URL : http://www.texascollaborative.org/Collaborative_Learning_Module.htm
104. Byker E., Sadula M., Ade-Thurrow B., & Martin, F. Let the Odyssey begin: A globally networked learning project between Germany and the United States. *UNC System Learning and Technology Journal*. 2023. N 1(1). URL : <https://journals.charlotte.edu/l tj/article/view/1641>
105. Cai W. W. and Sankaran G. Promoting critical thinking through an interdisciplinary study abroad program. *Journal of International Students*. 2015. N 5(1). Pp. 38-49. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103236><https://doi.org/10.32674/jis.v5i1.44>
106. Cotugno D., Kahn J. Technology Education: A Synergistic Approach. In D. Willis, J. Price, J. Willis. *Society for Information Technology & Teacher*

Education International Conference. Chesapeake, VA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE), 2000. Pp. 615–619.

107. Creelman A. and Löwe C. Mainstreaming virtual mobility: Helping teachers to get onboard. In Telecollaboration and virtual exchange across disciplines: in service of social inclusion and global citizenship. 2019. Pp. 15-22. DOI : <https://doi.org/10.14705/RPNET.2019.35.9782490057429>

108. Crowther P., Joris M., Otten M., Nilsson B., Teekens H. and Wächter B. Internationalisation trends in higher education and the changing role of international student mobility. *Journal of International Mobility*. 2017. N 5. Pp. 177-216.

109. Deardorff D. K. and Arasaratnam-Smith L. A. (Ed.). Intercultural competence in higher education: International approaches, assessment and application. Chapter 11. London, Routledge. 2017. 336 p.

110. De Wit H., and Altbach P. G.. Internationalization in Higher Education: Global Trends and Recommendations for Its Future. *Policy Reviews in Higher Education*. 2021. N 5(1). Pp. 28-46. DOI : <https://doi.org/10.1080/23322969.2020.1820898>.

111. Dooly M., and Darvin R.. Intercultural Communicative Competence in the Digital Age: Critical Digital Literacy and Inquiry-Based Pedagogy. *Language and Intercultural Communication* 2022. N 22(3). Pp. 354-366. DOI : <https://doi.org/10.1080/14708477.2022.2063304>

112. Durán y Lalaguna, P. Education for Tolerance. *Peabody Journal of Education*. 2024. N 99(5). Pp. 530-540. DOI : <https://doi.org/10.1080/0161956X.2024.2407245>

113. Elmes D. The relationship between language and culture. From The relationship between language and cognition. Part III Language and brain. Edited by H. Winkler, P. Padakannaya. Cambridge University Press. 2013. Pp. 381-388. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139084642.042>

114. Engel L. C. Pathways of internationalization in US schooling: Local innovations in inclusive global education. *Policy Futures in Education*. 2019. N 17(6). Pp. 699-714. DOI : <https://doi.org/10.1177/1478210319833241>
115. Frey C. J., & Whitehead D. M. International education policies and the boundaries of global citizenship in the US. *Journal of Curriculum Studies*. 2009. N 41(2). Pp. 269-290.
116. Garcés P., & O'Dowd R. Upscaling Virtual Exchange in University Education: Moving From Innovative Classroom Practice to Regional Governmental Policy. *Journal of Studies in International Education*. 2021. N.25(3). Pp. 283-300. DOI : <https://doi.org/10.1177/1028315320932323>
117. Giroux H. On Critical Pedagogy (2nd Edition). 2011.183 p.
118. Glimäng M. R., & Sauro S. Fostering glocal intercultural awareness through virtual exchange in TESOL teacher education. *TESOL Journal*. 2024. Vol. 15. Issue 4. e867. DOI : <https://doi.org/10.1002/tesj.867>
119. Gudykunst W. B. Cross-Cultural and Intercultural Communication. Sage Publications, Inc. 2003. 312 p.
120. Cressy K. C. Students' intercultural development during faculty-led short-term study abroad: A mixed methods exploratory case study of intercultural intervention. Doctoral dissertation, University of Minnesota. 2021. 131 p. URL : <https://conservancy.umn.edu/handle/11299/223180>
121. Hall E.T., Hall M, Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans. John Murray Business Academic, 2000. 224 p.
122. Hanvey R. G. An attainable global perspective. *Theory into Practice*. 1976. N 21(3). Pp. 162-167. DOI :10.1080/00405848209543001
123. Hariri Khalid Al. Incorporating Culture in Teaching English as a Lingua Franca between Intercultural Awareness and Cultura Franca: A Reading in the Literature. *MEXTESOL Journal*. 2022. Vol. 46. N 2. P. 9.
124. Hauerwas L. B., Kerkhoff S. N., & Schneider S. B. Glocality, reflexivity, interculturality, and worldmaking: A framework for critical global teaching.

- Journal of Research in Childhood Education*. 2021. N 35(2). Pp. 185-199.
DOI: 10.1080/02568543.2021.1900714
125. Helm F. and Guth S. The multifarious goals of telecollaboration 2.0: Theoretical and practical implications. In Guth, S. and Helm, F. (eds.), *Telecollaboration 2.0: Language, Literacies and Inter-cultural Learning in the 21st Century*. 2010. Pp. 69-106.
126. Henson K. T. Future education: A systematic approach? *Educational leadership*. 1973. Vol. 30. Iss. 7. Pp. 652-655.
127. Herrera L. J. P., Martinez-Alba G., & Trinh E. Teacher well-being in English language teaching: An ecological approach. Taylor & Francis. 2022. DOI : 10.4324/9781003314936
128. Hodgson V., Mcconnell D. and Dirckinck-Holmfeld L. The Theory, Practice and Pedagogy of Networked Learning. New York: Springer. 2012. Pp. 291-305.
URL : http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4614-0496-5_17
129. Hoff J., & Medina A. A study abroad development studio for building faculty capacity and establishing student learning outcomes: A case study. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*. 2022. Vol. 34(4). Pp. 329-356. DOI : 10.36366/frontiers.v34i4.644
130. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations, 2nd ed. Sage, Thousand Oaks, CA. 2001. 621 p.
131. Holma K; Huhtala H.-M. Habits of Tolerance: The Reformatory Power of Pragmatism. *Educational Theory*. 2025. Vol. 75. N 3. Pp. 460-477.
132. Hymes, D. *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward An Understanding Of Voice* (1st ed.). Taylor & Francis. 1996. 276 p.
DOI : <https://doi.org/10.4324/9780203211816>
133. Ihnatova O., Zhovnych O. & Drobakha L. The effectiveness of blended learning in English teacher training. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2022. Vol. 10. N 3. Pp. 377-388.
DOI : <https://doi.org/10.22190/JTESAP2203377I>

134. Ihnatova O. The impact of framework conditions on the concept of internationalization in high education. Science, Research, Development. Pedagogy. Monografia pokonferencyjna. Barcelona-Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. "Diamond trading tour", 2019. Pp. 47-50.
135. Ihnatova O., Lazarenko N., Zhovnych O., Melnyk K., & Hapchuk Y. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplace Em Revista*. 2021. Pp. 538-547.
136. Imai M., Kanero J., Masuda T. The relation between language, culture, and thought. *Current Opinion in Psychology*. 2016. Vol. 8. Pp. 70-77. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.011>
137. Jacobs H. H. Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 1989. 97 p. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED316506.pdf>
138. Jackson J. Globalization, internationalization, and short-term stays abroad. International. *Journal of Intercultural Relations*. 2008. Vol. 32. Issue 4. Pp. 349-358.
139. Jager S., Nissen E., Helm F., Baroni A. and Rousset I. Virtual Exchange as Innovative Practice across Europe: Awareness and Use in Higher Education. EVOLVE Project Baseline Study. 2020. URL: <https://hal.archivesouvertes.fr/hal-02495403>
140. Jimenez A. et al. Working across boundaries: Current and future perspectives on global virtual teams. *Journal of International Management*. 2017. Vol. 23. № 4. Pp. 341-349. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2017.05.001>
141. Kerkhoff N., & Cloud M. Global teacher education: A mixed methods self-study. *International Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 103. Pp. 1-16. DOI: 10.1016/j.ijer.2020.101629 PMID: 32834467
142. Kidron A., Kali Y. Promoting Interdisciplinary Understanding in Asynchronous Online Higher Education Courses: A Learning Communities

Approach. *Instructional Science: An International Journal of the Learning Sciences*. 2024. Vol. 52. N.1. Pp. 139-169.

143. Knight J. Internationalization remodelled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*. 2004. Vol. 8. Pp. 5-31.

144. Kopish M. A., Shahri B., & Amira M. Developing globally competent teacher candidates through cross-cultural experiential learning. *Journal of International Social Studies*. 2019. Vol. 9(2). Pp. 3-34.

145. Laal M. and Ghodsi S.M. Benefits of collaborative learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 31(2011). Pp. 486-490. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.12.091>

146. Lazarenko N., & Ihnatova O. Pandemia a transformacja cyfrowa. Wyzwania dla szkolnictwa wyższego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J-Paedagogia-Psychologia*. 2022. Vol. 35(1). Pp. 7-17. DOI : <http://dx.doi.org/10.17951/j.2022.35.1.7-17>

147. Li J., Xue E. Exploring the Epistemology of Internationalization at Home: A Scoping Review Approach. *Educational Philosophy and Theory*. 2023. Vol. 55(3). Pp. 356-365.

148. Lin C. C. Using virtual exchange to foster global competence and collaborative leadership in teacher education. *Dual Language Research and Practice Journal*. 2021. Vol. 4(1). DOI : <https://doi.org/10.21423/dlrpj-v4.a18>

149. Liu J., Fang, F. (Gabriel). Perceptions, awareness and perceived effects of home culture on intercultural communication: Perspectives of university students in China. *System*. 2017. Vol. 7. Pp. 25-37. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.system.2017.04.00>

150. Loranc-Paszylk B., Hilliker M. S., & Lenkaitis C. A. Virtual exchanges in language teacher education: Facilitating reflection on teaching practice through the use of video. *TESOL Journal*. 2021. Vol. 12(2). e580. DOI: <https://doi-org.proxy.mau.se/10.1002/tesj.580>

151. Lynn C., Marcia D. Implementing Competency-based Education. *Collected Essays on Learning and Teaching*. 2017. Vol. 10. Pp. 61-73.

152. Makda F. Digital education: Mapping the landscape of virtual teaching in higher education – a bibliometric review. *Educ Inf Technol*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-024-12899-2>
153. Marsee M., Pineda Hoyos J. E. Enhancing Intercultural Skills through a COIL Experience. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*. 2025. Vol. 27(1). Pp. 31-48.
154. McLaren P. Critical Pedagogy: A Look at the Major Concepts. Darder A., Hernandez K., Lam K. D., Baltodano M. (eds.). *The Critical Pedagogy Reader: Fourth Edition*. New York: Routledge, 2023. Pp. 75-97.
155. Menzies L. Outstanding teaching and learning: a systematic approach to improvement. London: Optimus Education, 2012. 100 p.
156. Mertkan S., Gilanlioglu I. and McGrath S. Internationalizing higher education: from grand plans to evolving responses. *Journal of Organizational Change Management*. 2016. Vol. 29(6). Pp. 889-902.
157. Monk N., Fischer R. Transdisciplinarity. Learning and Teaching in the Liberal Arts. Prepared as part of the collaborative project. The Best Liberal Arts and Sciences Teaching Expanded and Reinforced (BLASTER), ERASMUS+ KA2 (2015-1-NL01-KA203-008993), 2017. Pp. 23-33. URL: <https://www.ecolas.eu/eng/wp-content/uploads/2017/06/Learning-and-Teaching-in-the-Liberal-Arts-small.pdf>
158. Morace C., May D, Terkowsky C., Reynet O. Effects of Globalisation on Higher Engineering Education in Germany-Current and Future Demands. *European Journal of Engineering Education*. 2017. Vol. 42(2). Pp. 142-155.
159. Morcke A., Dornan T. & Eika B. Outcome (competency) based education: an exploration of its origins, theoretical basis, and empirical evidence. *Adv in Health Sci Educ*. 2013. Vol. 18. Pp. 851-863. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10459-012-9405-9>
160. Mulder M., Weigel T & Collins K. The concept of competence concept in the development of vocational education and training in selected EU member

states. A critical analysis. *Journal of Vocational Education and Training*. 2006. Vol. 59(1). Pp. 65-85.

161. Niehaus E., & Williams L. Faculty transformation in curriculum transformation: The role of faculty development in campus internationalization. *Innovative Higher Education*. 2015. Vol. 41(1). Pp. 59-74. DOI: 10.1007/s10755-015-9334-7

162. Nykyporets S. S., Kot S. O., Boiko Y. V., Melnyk M. B., & Chopliak V. V. Advanced integration of virtual information environments (VIEs) in contemporary educational methodologies. *Society and national interests*. 2024. N.4. Pp.139-154.

163. O'Dowd R. Internationalising higher education and the role of virtual exchange. Routledge. 2023. 164 p.

164. Philipsen G. Researching culture in contexts of social interaction: An ethnographic approach, a network of scholars, and illustrative moves. In D. Carbaugh & P. Buzzanell (Eds.). *Distinctive qualities in communication research* New York. NY: Routledge, 2011. Pp. 87-105.

165. Pilus S. M., Nguyen N. M. The Influence of Knowledge Aspects of the Multicultural on the Implementation of Multicultural Education in Elementary Schools. *International Journal of Asian Education*. 2023. Vol. 4(3). Pp. 190-201.

166. Probert B. Improving teaching and learning: a systemic approach to institutional change. Istanbul: Istanbul Technical University (ITU), 2009.

167. Rosnes E. V., & Rossland B. L. Interculturally competent teachers in the diverse Norwegian educational setting. *Multicultural Education Review*. 2018. Vol. 10(4). Pp. 274-291. DOI: <https://doi.org/10.1080/2005615X.2018.1532223>

168. Rogers C., Lyon H. C., Tausch R. On becoming an effective teacher. Person-centered teaching, psychology, philosophy, and dialogues with Carl R. Rogers and Harold Lyon. London: Routledge, 2014. 288 p.

169. Roth W. F., Roth I. M. Redefining U.S. education: a systematic approach to teaching, London – New York: CRC Press, Taylor & Francis, 2016. 278 p.

170. Salih Abdelrahman A., Omar Lamis I. Globalized English and Users' Intercultural Awareness: Implications for Internationalization of Higher Education. *Citizenship, Social and Economics Education*. 2021. Vol. 20(3). Pp. 181-196.
171. Sebastian P., & Souza B. Connecting the disconnected: Analysis of a virtual exchange during the worldwide COVID-19 pandemic. *Journal of Virtual Exchange*. 2022. N 5. Pp. 94–104. DOI : 10.21827/jve.5.38374
172. Sierra-Huedo M. L.; Bruton L.; Fernández C. Becoming Global at Home: An Analysis of Existing Cases and a Proposal for the Future of Internationalization at Home. *Journal of Education*. 2024. Vol. 204(1). Pp. 241-254.
173. Sierra-Huedo M. L., & Nevado-Llopis A. Promoting the development of intercultural competence in higher education through intercultural learning interventions. *Revista Electrónica Educare*. 2022. Vol. 26(2). Pp. 526-546. DOI :<https://dx.doi.org/10.15359/ree.26-2.28>
174. Simonson R., Walker S. Multi-Cultural Literacy. The Graywolf Annual Five. Opening the American Mind. – Graywolf Press. PO Box 75006. Saint Paul, MN 55175, 1988.
175. Slack Ch. The Basic Course in Communication: A Critical Intercultural and Participatory Approach. In M. Shelley, V. Akerson, & M. Unal (Eds.), *Proceedings of IConSES 2023-- International Conference on Social and Education Sciences Las Vegas, NV, USA*. ISTES Organization. 2023. Pp. 556-562.
176. Spencer-Oatey H., Dauber D. What Is Integration and Why Is It Important for Internationalization? A *Multidisciplinary Review*. *Journal of Studies in International Education*. 2019. Vol. 23(5). Pp. 515-534.
177. Stier J. Internationalisation, intercultural communication and intercultural competence. *Journal of Intercultural Communication*. 2006. Issue 11. Pp. 1-12.
178. Sundaram B. V. Developing Teacher Empathy – A Journey of Three Engineering Faculty Members Implementing Empathetic Actions in Their Classroom. ProQuest LLC, Ph.D. Dissertation, Arizona State University. 2023. 167 p.

179. Thompson B., Kirby S., Smith K. Culture shapes the evolution of cognition. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2016. Vol. 113(16). Pp. 4530-4535. DOI : <https://doi.org/10.1073/pnas.1523631113>
180. Todd R., Kroner F., Safford Philip L. A synergistic approach to teacher education. *The journal of teacher education*. 1971. Vol. 22(3). Pp. 268–273.
181. Woolner P., Stadler-Altmann U. Openness – Flexibility – Transition. Nordic Prospects for Changes in the School Learning Environment. *Education Inquiry*. 2021. Vol. 12(3). Pp. 301-310.
182. Zakharchuk N. The Internationalization of Ukrainian Universities: European, National, and Institutional Dimensions. *Journal of Comparative & International Higher Education*. 2024. Vol. 16(3). Pp. 119-133. DOI : <https://doi.org/10.32674/jcihe.v16i3.6355>

РОЗДІЛ 3.

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

3.1. Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Дисертацію ґрунтовано на положенні про те, що професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є цілісною і динамічною системою, що має соціально-зумовлений характер і залежить від теоретичних, методичних, організаційних і практичних детермінант.

З цієї метою нами змодельовано систему професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації як структурно-функціональну модель реалізації обґрунтованих наукових ідей, підходів, принципів, педагогічних умов, методів, форм і засобів формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Задля забезпечення системного, керованого і цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, необхідно чітко визначити вихідні умови та очікувані результати педагогічної діяльності. У цьому контексті ефективним інструментом виступає метод моделювання, який передбачає створення моделей об'єкта дослідження. Моделювання педагогічного феномена передбачає відтворення (у теоретичній або практичній формі) основних характеристик цього явища як частини педагогічної системи шляхом створення спеціальних аналогів, що імітують принципи її організації та функціонування.

Модель є джерелом інформації про об'єкт і допомагає пояснити, зрозуміти або вдосконалити цей об'єкт. Модель є ефективним інструментом для розуміння реальних зв'язків і закономірностей, оскільки вона сприяє

впорядкуванню нечітких і суперечливих понять. У технічних галузях моделі застосовуються для проєктування нових, більш ефективних систем, а також для аналізу їхніх функцій, властивостей і зв'язків. Як засіб осмислення реальності, модель дозволяє систематизувати й формалізувати початкові уявлення про об'єкт дослідження. У процесі її створення розкриваються важливі взаємозв'язки, залежності, послідовність дій (алгоритм) і необхідні ресурси. Крім того, як інструмент комунікації, модель допомагає чіткіше сформулювати основні поняття, компактно описати систему, пояснити причинно-наслідкові зв'язки та загальну структуру об'єкта дослідження [3, с. 77].

Масове впровадження системних понять і усвідомлення системності світу розпочалося з робіт американського математика Н. Вінера, зокрема його праці «Кібернетика» (1948 р.) [10, с. 4], де автор акцентував увагу на внутрішніх зв'язках у системах та розглядав їх функціонування як реакцію на зовнішні впливи.

Зародження загальної теорії систем, незалежно від їхньої природи, пов'язане з дослідженнями німецького фізіолога Людвіга фон Берталанфі. Він прагнув знайти структурну цілісність законів, встановлених у різних науках, і на їхній основі формувати загальносистемні закономірності. Одним із ключових внесків Л. Берталанфі стало введення поняття відкритої системи [7, с. 62].

Система (від грец. Systema – складене з частин, поєднання, складання) – це об'єктивна єдність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, а також знань про природу і суспільство [3].

С. Важинський наголошує, що система описується як ієрархічне утворення, тобто не однією моделлю, а кількома чи групою моделей, кожна з яких описує поведінку системи з погляду різних рівнів абстрагування. Для кожного рівня ієрархії існують характерні особливості та змінні, закони та принципи, за допомогою яких описується поведінка системи [3, с. 78].

На думку О. Романовського, необхідність моделювання виникає в тому випадку, коли вивчення самого предмета чи процесу неможливе і воно потребує значної кількості часу та ін. [12, с. 92].

Сутність методу моделювання полягає у створенні спрощеного аналога досліджуваного об'єкта або явища, що дозволяє глибше зрозуміти його структуру, функції та закономірності. Цей метод передбачає:

- 1) Імітацію реальних характеристик об'єкта – шляхом формування моделі, яка відображає ключові особливості, принципи організації та функціонування.
- 2) Системний підхід – аналіз педагогічних процесів як частини інтегрованої системи.
- 3) Дослідницьку спрямованість – можливість експериментальної перевірки ефективності запропонованих рішень через вивчення моделі до її впровадження в реальних умовах.
- 4) Прогнозування результатів – моделі дозволяють прогнозувати, як буде функціонувати педагогічна система при різних умовах і втручаннях.

Погоджуємось із В. Козленко, який зазначає, що «створення моделі підготовки майбутніх педагогів дозволяє:

- а) упорядкувати на рівні категорій всі поняття, які формують систему підготовки педагогів конкретної спеціальності;
- б) узагальнити педагогічні явища, візуалізувати їх структуру та взаємозв'язки;
- в) провести уявний експеримент на рівні абстракції, що дає змогу уникнути недоліків і помилок під час проведення констатуючого педагогічного експерименту;
- г) здійснити порівняння нової моделі з існуючими з метою виявлення загального і специфічного, нового й застарілого, сталого та тих елементів, які ще перебувають у процесі розвитку;
- д) забезпечити наступність у підготовці фахівців, враховуючи традиції тощо» [8, с. 191].

Як зауважує О. Колесніков, «не існує універсальних рекомендацій для вибору та побудови моделей, але слід дотримуватись таких умов:

- 1) модель має відображати ключові характеристики предмета, явища чи процесу;
- 2) модель має бути адекватною, тобто відтворювати закономірності досліджуваного об'єкта з необхідною точністю;
- 3) під час створення моделі важливо враховувати специфіку досліджуваного явища чи процесу (зокрема, їхню безперервність або дискретність, статичність чи динамічність, детермінованість або ймовірнісність, лінійність чи нелінійність)» [9, с. 71].

Аналіз моделей міжкультурної компетентності, від перших поведінкових підходів, запропонованих М. Дунеттом (M. Dunnette, 1976 p.), моделі «обличчя» (Face-Negotiation Theory), запропонованої С. Тінг-Тумі (Stella Ting-Toomey) у 1985 році, компонентної моделі Г. Гамільтона (H. Hamilton, 1998 p.), моделі розвитку М. Беннета (M. Bennett, 1986 p.), моделі Байрама, моделі розвитку міжкультурної чутливості Мілтона Беннета (DMIS), моделі Хофстеде і Льюїса, засновані на відмінностях у культурних патернах, до пірамідальної та процесуальної моделей Д. Деардорфф (D. Deardorff, 2006 p.) і моделі культурного інтелекту П. Еарлі й С. Анга (P. Earley and S. Ang, 2003 p.), свідчить про домінування індивідуалістичних і контекстуальних підходів до трактування поняття міжкультурної компетентності. Проте жодна з цих моделей, не пропонує комплексного підходу, який би враховував специфіку професійної діяльності педагогів у контексті їхньої міжкультурної комунікації.

Зокрема, ці моделі не пояснюють, як організовується педагогічна спільнота, як формуються та підтримуються правила взаємодії у навчальному середовищі, як розподіляються ролі й завдання між учасниками освітнього процесу, а також як враховувати постійні зміни потреб і запитів учнів із різних культур. Використання теорії діяльності як методологічної основи дозволяє подолати ці обмеження, забезпечуючи більш цілісне розуміння

міжкультурної компетентності педагогів через призму їхньої професійної взаємодії, застосування різних форм, методів і технологій для досягнення педагогічних цілей.

Аналіз досліджень, присвячених теоріям міжкультурної комунікації, взаємодії, відносин і моделей міжкультурної компетентності, свідчить про суттєві відмінності в підходах до трактування сутності цього конструкту, його структури та бачення процесу формування. Це пояснюється низкою чинників, зокрема: традиціями наукових шкіл, наявністю попередніх теоретичних напрацювань, концептуалізацією окремих аспектів міжкультурної взаємодії (таких як співпраця, попередження конфліктів, збереження іміджу) і впливом факторів, що визначають формування міжкультурної компетентності і готовності до міжкультурної комунікації. Важливо зазначити, що теорії та моделі міжкультурної взаємодії часто створювалися з урахуванням специфіки професійної діяльності фахівців різних галузей, таких як міжнародна дипломатія, міжнародні відносини, економіка, журналістика тощо. Водночас сучасні виклики розвитку світової спільноти висувають вимогу формування готовності до міжкультурної комунікації у кожного фахівця, особливо представників педагогічних професій. Формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації ґрунтується на поєднанні соціальних, теоретичних, освітніх і психолого-педагогічних чинників, що дозволяють підготувати педагогів до ефективної роботи в багатокультурному середовищі. Структура моделі підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації розроблена відповідно до сучасних вимог, які висуваються до вчителя, і включає такі ключові елементи: мету, завдання, зміст, принципи, організаційні форми, методи, засоби, результати та умови підготовки. Створюючи структуру і визначаючи зміст системи підготовки, ми врахували основні засади моделювання, які забезпечують її функціональність у педагогічному дослідженні.

Ураховуючи той факт, що загальновизнаної моделі підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації не існує, ми, спираючись

на результати теоретичного та змістового аналізу цього поняття, розробили структурно-функціональну модель, з урахуванням суспільного запиту на підготовку педагогів, здатних ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію, а також вимог державного освітнього стандарту щодо рівня освітньої та професійної підготовки вчителя. Модель представили взаємопов'язаними блоками: концептуально-цільовим, проєктувально-організаційним, змістовно-технологічним, діагностико-результативним. Розглянемо основні елементи педагогічної системи формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів шляхом розкриття змісту кожного з виокремлених нами структурних блоків системи.

Схематично структурно-функціональну модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації представлено на рисунку 3.1.

Рис. 3.2 Структурно-функціональна модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації

У концептуально-цільовому блоці було враховано: мету, завдання підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, методологічні підходи: синергетичний; системний; міждисциплінарний; антропологічний; діяльнісний; комунікативний; особистісно-орієнтований; культурологічний; соціокультурний; лінгвокультурний; етнокультурний; компетентнісний; критичний та принципи: культурного взаємозбагачення; комунікативності; толерантності та емпатії; адаптивності та гнучкості; інтеграції міжкультурних знань та компетенцій; науковості; проблемності; безбар'єрності, які дають можливість оптимального досягнення мети розробленої моделі – формування у майбутніх педагогів готовності до міжкультурної комунікації.

Проектувально-організаційний блок моделі репрезентує педагогічні умови ефективного формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів (змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів).

Змістовно-технологічний блок відображає навчально-методичний ресурс професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, форми (очне, дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство), методи (проблемне навчання, ігри, кейс-методи, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології навчання (інтерактивні, проєктні, кейс-технології,

інформаційно-комунікаційні технології), які є найбільш ефективними у процесі професійної підготовки.

Форми навчання можуть комбінуватися, адаптуючись до потреб учасників освітнього процесу.

1. Очна форма (денна). Заняття проходять безпосередньо в навчальному закладі. Студенти взаємодіють із викладачами та одногрупниками в реальному часі.

2. Дистанційна форма навчання. Освітній процес повністю організований онлайн із використанням цифрових технологій (платформи для відеоконференцій, електронні підручники, інтерактивні завдання).

3. Змішана форма навчання. Освітній процес організований комбіновано, поєднує традиційні методи навчання з онлайн-ресурсами та технологіями. Це підхід, при якому частина навчального процесу відбувається в класі (очно), а частина – через онлайн-платформи або віртуальні інструменти. Така модель дозволяє використовувати переваги обох форматів: взаємодію між студентами та викладачем у класі і гнучкість онлайн-навчання.

4. Модульна форма навчання. Зміст навчання розділено на окремі модулі, які студенти освоюють послідовно. Оцінювання проводиться після завершення кожного модуля.

5. Семінарські заняття. Форма групового навчання, де студенти обговорюють задані теми, презентують дослідження та беруть участь у дискусіях.

6. Практичне навчання. Форма, орієнтована на виконання практичних завдань і формування професійних навичок (лабораторні роботи, практика на робочих місцях).

7. Менторство або наставництво. Індивідуальне навчання, де досвідчений фахівець передає знання, навички й досвід студенту або групі.

Методи навчання класифікуються за різними підходами та залежно від цілей, змісту та форм організації навчального процесу:

1. За джерелами отримання знань:

Словесні методи: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, інструктаж.

Наглядні методи: демонстрація, ілюстрація, використання відео- та аудіоматеріалів, моделей, схем.

Практичні методи: вправи, лабораторні роботи, рольові ігри, симуляції, виконання практичних завдань.

2. За рівнем активності студентів:

Пасивні методи: передача знань від викладача до студента без активної участі останнього (лекція, читання).

Активні методи: мозковий штурм, дискусії, аналіз кейсів, проєктна діяльність.

Інтерактивні методи: робота в групах, дебати, рольові ігри, використання інтерактивних платформ.

3. За способом організації навчального процесу:

Фронтальні методи: загальна робота з усією групою (лекція, обговорення).

Групові методи: робота в малих групах, командні проєкти, ротаційні трійки.

Індивідуальні методи: самостійна робота, написання есе, дослідницькі проєкти.

4. За пізнавальною активністю студентів:

Пояснювально-ілюстративні: пояснення теоретичного матеріалу з використанням прикладів і наочності.

Репродуктивні: виконання завдань за зразком або інструкцією.

Проблемно-пошукові: постановка проблеми та пошук її вирішення (евристична бесіда, мозковий штурм).

Дослідницькі: проведення експериментів, написання наукових робіт.

5. Інноваційні методи:

Метод кейсів: аналіз конкретних ситуацій і пошук оптимальних рішень.

Проектний метод: виконання індивідуальних або групових проєктів із подальшою презентацією результатів.

Рольові та ділові ігри: моделювання реальних ситуацій для відпрацювання практичних навичок.

Метод «Фліп-класу»: самостійне опанування теоретичного матеріалу з подальшим обговоренням і практичним застосуванням на заняттях.

6. Методи контролю та оцінювання знань:

Тестування: стандартизовані завдання для перевірки знань.

Індивідуальні співбесіди: обговорення матеріалу з викладачем.

Самооцінювання: аналіз студентами власного прогресу.

7. Методи на основі технологій:

Мультимедійні методи: використання презентацій, відео, інтерактивних навчальних програм.

Онлайн-навчання: інтерактивні курси, відеоуроки, вебінари.

Гейміфікація: включення елементів гри у навчальний процес для підвищення мотивації.

Вибір конкретного методу залежить від етапу формування готовності до міжкультурної комунікації та поставлених викладачем завдань у рамках викладання певного матеріалу.

Існує багато різних технологій навчання, які можуть бути використані для підвищення ефективності навчального процесу. Для реалізації відповідного змісту професійної підготовки було застосовано такі технології:

Інтерактивні технології навчання (Інтерактивні дошки (SMART Board), платформи Kahoot, Quizizz, мультимедійні ресурси: інтерактивні відео, анімації, аудіо, інфографіка).

Проектні технології навчання (задачі з реального життя, міждисциплінарність).

Кейс-технології навчання (вивчення та аналіз реальних або змодельованих ситуацій (кейсів), що дозволяло студентам практично

застосовувати теоретичні знання для вирішення проблем з орієнтацією на практичний результат).

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ):

Платформи для електронного навчання (LMS): Moodle, Canvas або Google Classroom, Dhoch3, на яких зберігаються навчальні матеріали, завдання, форуми для обговорень і система оцінок.

Вебінари та онлайн-курси: лекції та тренінги через інтернет з використанням найпоширеніших відеоконференцій у ВДПУ ім. М. Коцюбинського (Zoom, Google Meet).

Інтернет-ресурси для досліджень: використання наукових баз даних, електронних бібліотек, онлайн-архівів для отримання доступу до актуальної інформації про особливості міжкультурної комунікації та визначення механізмів підготовки до комунікації у міжкультурному просторі (Scopus, Web of Science, EBSCO, Science Direct, Research Gate, Research4Life).

Навчально-методичне забезпечення для підготовки до міжкультурної комунікації репрезентує різноманітні ресурси, методики та інструменти, які сприяють формуванню у студентів необхідних знань, навичок та компетенцій для ефективної взаємодії між культурами. Основні складові навчально-методичного забезпечення:

1. Навчальні програми та курси з міжкультурної комунікації, які охоплюють теоретичні основи міжкультурного спілкування, культурні відмінності, стратегії адаптації та розв'язання міжкультурних конфліктів. А саме, курс «Основи міжкультурної комунікації», «Лідерство і міжкультурна комунікація», «Міжкультурна комунікація в освіті», «Етика міжкультурної комунікації».

Модульні програми: курси, що включають різні теми, такі як мовна та немовна комунікація, культурні стереотипи, перехідні культури, глобалізація та міжкультурні бар'єри.

2. Підручники та навчальні посібники з міжкультурної комунікації, що містять теоретичні основи, приклади реальних ситуацій та аналіз типових

культурних конфліктів, які допомагають студентам зрозуміти специфіку міжкультурної взаємодії.

Практичні посібники з конкретними методиками і вправами для тренувань у міжкультурному спілкуванні (кейс-стаді, ситуаційні завдання, вправи на розвиток емпатії та культурної обізнаності).

3. Інтерактивні ресурси та онлайн-платформи Coursera, edX, Udemu, які присвячені міжкультурній комунікації, глобалізації та міжкультурним компетенціям.

Відео та мультимедійні матеріали: документальні фільми, інтерв'ю з експертами, відео-кейси, що ілюструють міжкультурні ситуації, культурні відмінності в поведінці, стереотипи та міжкультурні конфлікти.

Мобільні додатки для навчання: додатки для вивчення мов, культури та традицій різних країн (наприклад, Duolingo, Babbel), які допомагали студентам підготуватися до міжкультурної комунікації через мовні та культурні курси.

4. Методичні матеріали та вправи, розроблені автором, які містять вказівки щодо організації навчання, проведення семінарів, обговорень, групових проєктів, використання інтерактивних методів у вивченні міжкультурної комунікації, а також розроблені автором вправи і завдання на підготовку до міжкультурної, які сприяють розвитку умінь студентів адаптуватися до нових культурних умов, розв'язувати конфлікти, ефективно комунікувати в міжкультурному середовищі.

Рольові ігри та кейс-методи: інструменти для практичного засвоєння знань, вивчення реальних міжкультурних ситуацій і вироблення стратегії комунікації.

5. Практичні завдання та дослідницькі проєкти.

Практичні завдання: вправи, спрямовані на розвиток навичок міжкультурного спілкування, наприклад, написання рефлексій на тему міжкультурних стереотипів, аналіз міжкультурних відмінностей у конкретних ситуаціях.

Проекти та дослідження: студентам запропоновувались дослідницькі проекти, що вимагають аналізу міжкультурних відносин, дослідження культурних звичок різних народів або створення наукових робіт на основі порівняльного аналізу культур.

Кейс-стаді: реальні або змодельовані ситуації, в яких студенти працювали у групах, щоб вирішити конкретні міжкультурні проблеми, знайти оптимальні стратегії для вирішення конфліктів.

6. Психологічні та комунікативні тренінги.

Тренінги з емоційної культури та соціальних навичок, під час яких студенти вивчали, як бути уважними до емоцій інших людей, як налаштовувати комунікацію на культурно відповідний лад.

Тренінги з розвитку міжкультурної емпатії: навчання тому, як краще розуміти та оцінювати інші культури, як уникати стереотипів і нетерпимості в міжкультурних ситуаціях.

7. Кооперація з міжнародними організаціями та вивчення досвіду.

Міжнародні програми обміну: можливість для студентів брати участь у програмах обміну, міжнародних стажуваннях або волонтерських проектах, що дозволяє їм особисто пережити досвід міжкультурного спілкування.

Інтерв'ю та спілкування з іноземними експертами: організовано зустрічі зі студентами з інших країн (США, Німеччина, Польща, Китай, Нова Зеландія), щоб вони могли поділитися своїм досвідом і допомогти розвинути міжкультурні навички.

8. Методи оцінки та зворотного зв'язку. Тестування та анкети для самооцінки: інструменти для вимірювання рівня міжкультурної компетенції студентів, їхнього розуміння культурних відмінностей, здатності до адаптації.

Рефлексивні записи та есе: письмові роботи, в яких студенти описували свої враження від міжкультурних досвідів, аналізуючи свої успіхи та помилки в міжкультурних взаємодіях.

Діяльнісно-результативний блок об'єднує критерії, показники, рівні (початковий, середній, високий) та результат (готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації).

Під критеріями вітчизняні науковці розуміють (В. Багрій [1], С. Гончаренко [4], Л. Чередченко [14], В. Тернопільська [13]) ознаку або мірило, на основі якого здійснюється оцінка, визначення чи класифікація певних явищ або процесів. В. Ягупов наголошує, «критерії практично визначають зміст і перебіг навчально-пізнавальної діяльності студентів та безпосередньо встановлюють її результативність» [15, с. 414]. Г. Білецька [2, с. 20] зазначає, що в енциклопедичних виданнях критерій (від грец. *kriterion* – «мірило оцінки») трактують як ознаку, на основі якої робиться оцінка, визначення чи класифікація, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища. І. Дирда підкреслює, що критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість дослідження залежить від чіткості цих понять [5, с. 462].

Діяльнісно-результативний блок відображає критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, афективний, поведінковий) з відповідними показниками рівнів сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (початковий, середній, високий). Результатом є сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Мотиваційно-ціннісний критерій готовності до міжкультурної комунікації визначає ступінь активності та ініціативності особистості у міжкультурній комунікації, а також її здатність до конструктивного спілкування та співпраці в багатокультурному середовищі. Зокрема показниками мотиваційно-ціннісного критерію є вмотивованість до професійного розвитку, ціннісне ставлення, інтерес до іншої культури:

1. Цільова мотивація (усвідомлення особистих або професійних цілей, пов'язаних із міжкультурною взаємодією; прагнення досягти успіху в

багатокультурному середовищі (наприклад, міжнародна кар'єра, участь у глобальних проєктах).

2. Пізнавальна мотивація (інтерес до вивчення нових культурних явищ, традицій, мови, історії та звичаїв.; активна участь у навчанні, дослідженнях або діяльності, спрямованій на пізнання інших культур; зацікавленість у пошуку інформації про різноманіття культур.

3. Соціальна мотивація (прагнення до встановлення нових соціальних зв'язків із представниками інших культур; готовність брати участь у культурних обмінах, волонтерських програмах чи міжнародних заходах; усвідомлення значущості міжособистісних відносин у багатокультурному середовищі.

4. Мотивація саморозвитку (прагнення вдосконалювати міжкультурні компетенції: мовні, комунікативні, адаптивні; бажання розширювати світогляд через спілкування з іншими культурами; активний пошук можливостей для розвитку (участь у тренінгах, семінарах, програмах обміну).

5. Мотивація до співпраці (готовність працювати в багатокультурних командах; прагнення досягати спільних цілей, враховуючи інтереси учасників із різних культур; вміння домовлятися, шукати компроміси у спільній діяльності.

6. Ідентифікаційна мотивація (прагнення зрозуміти культурні цінності та знайти спільні риси з представниками інших культур; бажання інтегрувати найкращі елементи інших культур у свій світогляд; визнання важливості культурної ідентичності як основи взаєморозуміння.

Когнітивний критерій готовності до міжкультурної комунікації характеризується здатністю студента сприймати, розуміти та інтерпретувати культурні відмінності, а також володіти знаннями та навичками, необхідними для ефективного спілкування з представниками інших культур. Основні показники когнітивного критерію включають:

1. Знання культурних відмінностей – усвідомлення специфіки поведінки, цінностей, норм і традицій різних культур, а також розуміння, як ці відмінності можуть впливати на процес комунікації.

2. Розуміння культурних контекстів – здатність розпізнавати важливість контексту в комунікації, вміння враховувати соціальні, економічні та політичні чинники в різних культурах.

4. Мовні навички та усвідомлення мовних бар'єрів – знання іншої мови (або бажання вивчати її) та усвідомлення, як мовні особливості можуть відображати культурні відмінності.

Афективний критерій готовності пов'язаний із емоційними складовими, емпатією і включає:

1. Емоційну відкритість до нових культур, здатність приймати та оцінювати інші культурні погляди та практики.

2. Толерантність до невизначеності – здатність залишатися спокійним і адаптованим у ситуаціях, що можуть бути новими або незрозумілими.

3. Емоційну здатність управляти своїми реакціями під час міжкультурного спілкування.

Поведінковий критерій готовності (пов'язаний із зовнішніми проявами та діями) включає:

1. Адаптивність у спілкуванні – здатність змінювати свій стиль спілкування залежно від культурних особливостей партнера.

2. Комунікативну гнучкість – вміння вибирати відповідні стратегії та стилі спілкування в різних міжкультурних контекстах.

3. Здатність до невербальної комунікації, адаптованої до культурних особливостей.

4. Співпраця в міжкультурних ситуаціях – готовність брати участь у груповій роботі та проектних завданнях з представниками інших культур.

5. Орієнтація на результат в міжкультурному спілкуванні, що передбачає здатність до конструктивного вирішення конфліктів і досягнення порозуміння.

Ці критерії забезпечують цілісну мотиваційну основу для ефективної міжкультурної взаємодії, стимулюючи активність, відкритість та конструктивність у процесі комунікації.

Узагальнюючи погляди В. Галузяка [11], О. Сметанського [11], В. Ягупова [15] у дисертації виокремлено такі показники визначених критеріїв: *мотиваційний компонент* (внутрішнє прагнення до пізнання інших культур, бажання ефективно співпрацювати з представниками різних культур, мотивація до самовдосконалення в галузі міжкультурної комунікації); *когнітивний компонент* (знання про особливості різних культур, розуміння культурних відмінностей, знання мовних та невербальних кодів комунікації); *емоційний компонент* (толерантність, емпатія, відкритість до нових культурних досвідів, здатність до емоційної стабільності у ситуаціях міжкультурного спілкування); *практичний компонент* (навички міжкультурної комунікації, уміння вирішувати конфлікти, що виникають на культурній основі, здатність до адаптації комунікативних стратегій відповідно до культурного контексту).

Взаємозв'язок компонентів, критеріїв і показників сформованої готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів представлено у табл. 3.2

Табл. 3.2 Взаємозв'язок компонентів, критеріїв і показників сформованої готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційний	Мотиваційно-ціннісний	Вмотивованість до професійного розвитку, ціннісне ставлення, інтерес до іншої культури

Когнітивний	Когнітивний	Знання культурних відмінностей, розуміння культурних контекстів
Емоційний	Афективний	Емоційна відкритість; толерантність до невизначеності; емоційна здатність управляти своїми реакціями
Практичний	Поведінковий	Адаптивність у спілкуванні; комунікативна гнучкість

Джерело: розроблено автором дослідження

Діагностика визначених критеріїв та показників слугує основою визначення сформованої готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Відповідно до зазначених критеріїв і показників їх вияву, схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: початковий, середній, високий.

Початковий рівень. Майбутні педагоги мають базові знання та уміння, які дозволяють їм виконувати обмежений набір професійних завдань. Вони розуміють загальні принципи міжкультурної комунікації, але їх мотивація до самовдосконалення та розвитку професійних навичок недостатня. Вони потребують додаткової підтримки та навчання для підвищення свого рівня міжкультурної компетентності. Їм необхідно активізувати процес навчання та практичної підготовки для досягнення вищого рівня готовності до міжкультурної комунікації.

Середній рівень. Майбутні педагоги володіють основними знаннями та навичками, які необхідні для ефективного виконання професійних завдань у міжкультурному контексті. Вони розуміють важливість мовної компетентності та міжкультурного спілкування, проте можуть зіткнутися з

труднощами при вирішенні більш складних завдань, що вимагають глибокого аналізу та адаптації. Ці студенти виявляють готовність до вивчення та розвитку, але їм необхідне додаткове стимулювання та навчальні ресурси для поглиблення своїх знань і навичок. Їхня здатність до адаптації в міжкультурному середовищі є обмеженою, що вимагає зосередження на розвитку міжкультурної чутливості та комунікативної гнучкості.

Високий рівень. Майбутні педагоги на високому рівні сформованості готовності до міжкультурної комунікації демонструють виняткове розуміння та майстерність у міжнародних стандартах, мовних нормах, а також використанні спеціалізованої лексики та термінології відповідно до своєї професії. Вони не тільки усвідомлюють необхідність міжкультурного спілкування, але й активно застосовують знання в практичній діяльності, демонструючи глибокий рефлексивний аналіз та критичне мислення у складних професійних ситуаціях. Їх висока мотивація до неперервного самовдосконалення, включаючи вивчення нових культур та мов, дозволяє їм вдосконалювати свої здібності та адаптуватися до швидкозмінного міжнародного середовища.

Отже, діяльнісно-результативний блок створено для відстеження змін і динаміки рівня сформованості цього феномену з метою корекції та вдосконалення досліджуваного процесу за потреби. Моніторинг і оцінювання процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації здійснюються на основі визначених критеріїв та показників шляхом аналізу рівня сформованості окремих компонентів. Це дає змогу: зіставити отримані результати з поставленими цілями; відслідковувати зміни, що відбуваються в ході реалізації розробленої системи; оцінювати ефективність використаних форм, методів і засобів у освітньому процесі та їхній вплив на формування готовності до міжкультурної комунікації; вносити необхідні корективи в освітній процес, включаючи часткові зміни.

Практична реалізація системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації здійснюється з дотриманням

педагогічних умов професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, зміст яких ми розглянемо в четвертому розділі.

3.2. Навчально-методичне забезпечення системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Систематизація концептуальних філософських, психологічних та педагогічних підходів до формування професійної підготовки майбутніх педагогів міжкультурної комунікації дозволила не лише створити систему і розробити методику підготовки учасників освітнього процесу до такої взаємодії, але й упорядкувати та підготувати методичне забезпечення цього процесу. Формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації – це поетапний процес, що включає теоретичну підготовку, практичну апробацію знань і розвиток комунікативних навичок у міжкультурному середовищі. Кожен етап супроводжується відповідним методичним забезпеченням, що сприяє ефективному засвоєнню знань та навичок.

Поняття «методичне забезпечення» охоплює комплекс створених нами методичних матеріалів, призначених для формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. До його змісту входять навчально-методичні посібники з питань міжкультурної комунікації, словниково-довідкова література, навчально-методичні комплекси, відео- та мультимедійні матеріали, а також інтернет-ресурси, які активно використовуються в освітньому процесі.

Процес реалізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації поділяємо на три етапи: формувальний, практико-орієнтований, рефлексивно-корекційний.

Формувальний – спрямований на викладання та підготовку майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; формування теоретичних знань про особливості міжкультурної комунікації; ознайомлення з особливостями та

відмінностями інших культур від рідної культури; ознайомлення з ключовими поняттями: культура, комунікація, толерантність, стереотипи, етноцентризм; аналіз концепцій міжкультурної взаємодії; вивчення психологічних аспектів міжкультурної комунікації.

На цьому етапі основу методичного забезпечення сформував наступний методичний інструментарій:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Основи міжкультурної комунікації».
2. Словниково-довідкова література, що містить термінологічну базу міжкультурного спілкування «Міжкультурні терміни = Intercultural terms».
3. Лекційні та презентаційні матеріали, що розкривають основні концепції міжкультурної комунікації на платформі CANVAS.
4. Методичні рекомендації до курсу «Основи міжкультурної комунікації».
5. Інтернет-ресурси: онлайн-курси та вебіари з міжкультурної комунікації.

Навчально-методичний комплекс курсу «Основи міжкультурної комунікації» є матрицею викладання дисципліни, введеної у 2022 році до вибіркової, а з 2024 року до переліку обов'язкових дисциплін освітніх програм підготовки студентів бакалаврів за спеціальностями: «Філологія», «Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література». Також зазначена дисципліна долучена до переліку загальноуніверситетських вибірових дисциплін для усіх спеціальностей, які пропонуються у ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

Метою курсу «Основи міжкультурної комунікації» є формування у студентів теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для ефективної взаємодії в багатокультурному середовищі. Курс сприяє розвитку міжкультурної компетентності, толерантності та здатності адаптувати комунікативні стратегії відповідно до культурного контексту.

Основні завдання курсу:

- 1) Ознайомлення з базовими поняттями міжкультурної комунікації, її моделями та принципами.
- 2) Дослідження впливу культури на процеси сприйняття, мислення та поведінки.
- 3) Вивчення особливостей комунікативних стилів у різних культурах.
- 4) Формування навичок подолання міжкультурних бар'єрів і конфліктів.
- 5) Опанування методів міжкультурної адаптації та ефективної комунікації в освітньому, професійному та соціальному середовищах.

Курс є важливою складовою підготовки майбутніх фахівців до роботи в умовах глобалізації, міжкультурного співробітництва та міжнародних освітніх і професійних програм. Він містить нові підходи до змісту: синергетичний; системний; міждисциплінарний; діяльнісний; комунікативний; особистісно-орієнтований; культурологічний; соціокультурний; лінгвокультурний; етнокультурний; компетентнісний; антропологічний; критичний.

Опанування курсу передбачає формування у студентів здатності розуміти контекст комунікації, правильно його інтерпретувати, адаптувати свою поведінку відповідно до норм іншої культури, а також розвивати емоційно-ціннісне ставлення до неї, зберігаючи баланс толерантності щодо культурних цінностей. Усе це є ключовими складовими готовності студента до міжкультурної комунікації та очікуваними результатами курсу.

При розробці курсу враховано ключові аспекти міжкультурної комунікації, специфіку цінностей діалогу культур, а також принципи розвитку особистісної культури студента в міжкультурному середовищі. Також курс базується на визначених критеріях формування готовності до міжкультурної комунікації, зокрема знання культурних відмінностей, розуміння культурних контекстів; емоційна відкритість; толерантність до невизначеності; емоційна здатність управляти реакціями; адаптивність у

спілкуванні; комунікативна гнучкість; вмотивованість до професійного розвитку, ціннісне ставлення, інтерес до іншої культури. Додатково враховано загальнодидактичні принципи, що забезпечують ефективність навчального процесу: принципи культурного взаємозбагачення; комунікативності; науковості; толерантності та емпатії; адаптивності та гнучкості; інтеграції міжкультурних знань та компетенцій; проблемності; безбар'єрності. Крім того, зміст курсу спрямований на розвиток у студентів уміння самостійно формувати стратегію адаптації в міжкультурному середовищі середовищі.

Зміст навчально-методичного комплексу складається з таких розділів:

1. Робоча програма дисципліни.
  - 1.1 Опис навчальної дисципліни.
2. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання.
  - 2.1. Мета викладання навчальної дисципліни «Основи міжкультурної комунікації».
  - 2.2. Завдання вивчення дисципліни.
  - 2.3. Компетентності.
    - 2.3.1. Загальні компетентності.
    - 2.3.2. Фахові компетентності.
  - 2.4. Програмні результати навчання.
3. Програма навчальної дисципліни.
4. Структура навчальної дисципліни.
5. Теми лекцій.
6. Теми практичних занять.
7. Самостійна робота.
8. Методи та технології навчання.
9. Критерії та методи оцінювання.
10. Розподіл балів, які отримують студенти.
11. Методичне забезпечення.
12. Рекомендована література (основна, додаткова).

13. Інформаційні ресурси.

Відповідно до зазначених вище підходів, виокремлено такі теми вивчення дисципліни:

1. Міжкультурна комунікація як наука.
2. Основні категорії міжкультурної комунікації.
3. Культурно-антропологічний аспект сучасної комунікації.
4. Комунікативний аспект міжкультурної комунікації.
5. Лінгвокультурологічний аспект міжкультурної комунікації.
6. Психологічний аспект міжкультурної комунікації.
7. Соціокультурний аспект міжкультурної комунікації.
8. Основні комунікативні форми міжкультурної комунікації.
9. Міжкультурна комунікація і міжкультурний конфлікт.

Міждисциплінарний підхід відображено у впровадженні в освітню програму для здобувачів вищої освіти СВО Магістр «Філологія. Міжкультурна комунікація» обов'язкової дисципліни «Лідерство та комунікація в міжкультурному просторі». Опис навчальної дисципліни представлено на рис. 3.2 Курс «Лідерство та комунікації у міжкультурному просторі» спрямований на ознайомлення студентів із сучасними науковими концепціями, поняттями, методами та технологіями, що стосуються стилів лідерства та міжкультурної комунікації.

1. Опис навчальної дисципліни			
Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, предметна спеціальність, спеціалізація, додаткова спеціалізація, освітня програма, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість кредитів - 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Обов'язкова	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) - ____ год. сам. роб.	Спеціальність 035 Філологія	РІК НАВЧАННЯ	
		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90	Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська	СЕМЕСТР	
	Освітня програма Філологія. Міжкультурна комунікація	1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: <i>аудиторних -2 самостійної роботи студента 2/</i>	Ступінь вищої освіти бакалавра	ЛЕКЦІЇ	
		6 годин	-
		ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	
		24 години	-
		ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ	
		0 годин	-
		ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ	
		0 годин	-
		САМОСТІЙНА РОБОТА	
		60 годин	-
		ВИД КОНТРОЛЮ:	
		1 семестр – залік	

Рис. 3.2 Опис навчальної дисципліни «Лідерство і комунікація у міжкультурному просторі».

Навчання передбачає формування у студентів комплексної професійної компетентності, що включає знання, практичні вміння та навички застосування лідерських принципів, типів та інструментів для побудови довготривалих ділових відносин. Курс обсягом 90 годин передбачає 5 модулів:

1. Основи лідерства та міжкультурної комунікації.
2. Культурні особливості лідерства.
3. Міжкультурне управління та етика лідерства.
4. Виклики та практичні аспекти міжкультурного лідерства.
5. Практичне застосування міжкультурного лідерства.

Щодо матеріалів з планування вивчення дисципліни, робоча програма має традиційну структуру та включає теми, представлені на рис. 3.3.2.

4. Структура навчальної дисципліни

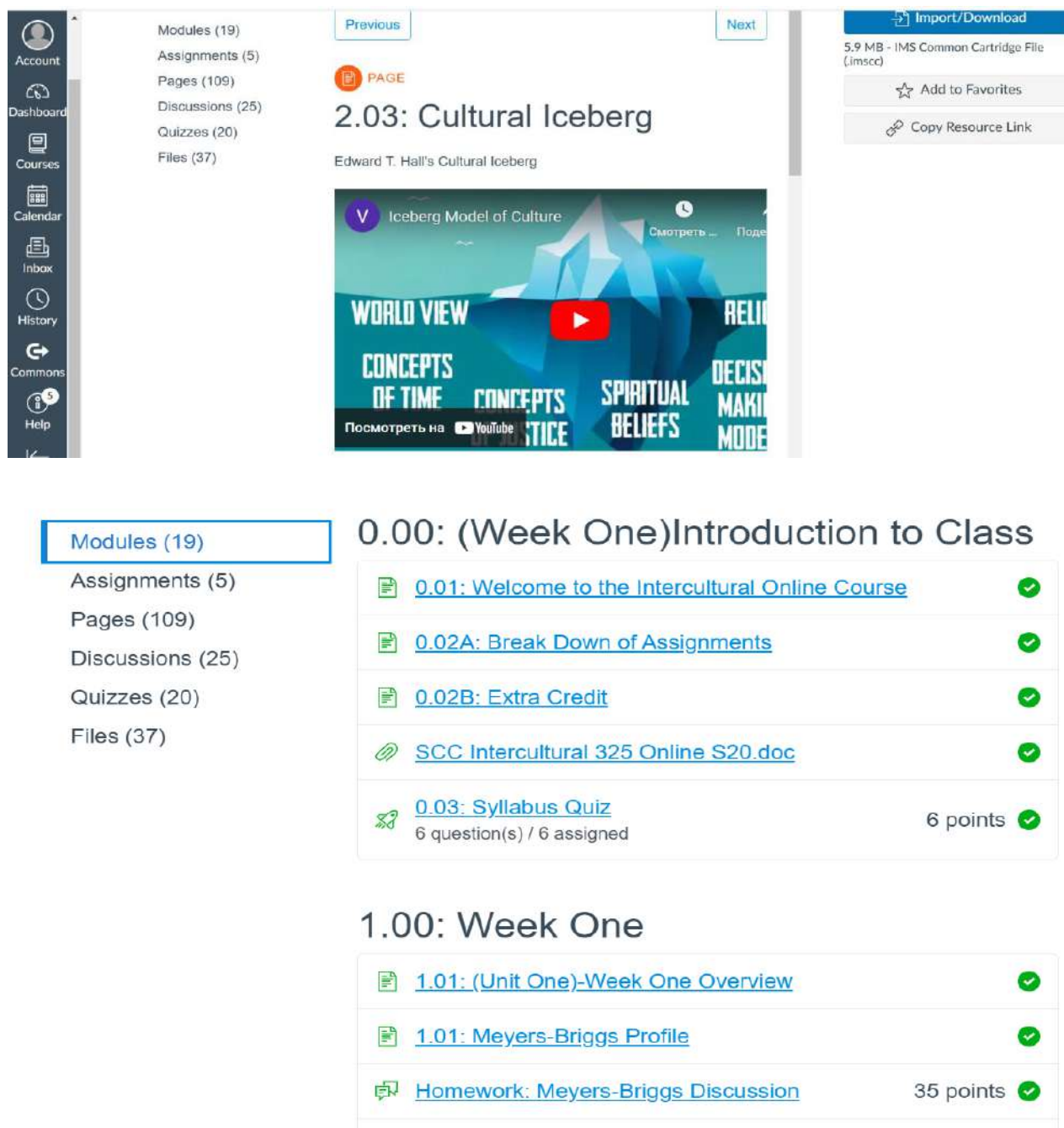
Назва розділу і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Зачаткова форма					
	звичайно	зокрема					звичайно	зокрема				
1	2	ЛК	ПЗ	ЛЗ	ІЗ	С.Р.	8	ЛК	ПЗ	ЛЗ	ІЗ	С.Р.
ТЕМА 1. Сучасні концепції лідерства	9	2	2	-	-	5	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 2. Командне лідерство та ефективна міжкультурна комунікація	14	4	4	-	-	6	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 3. Лідерські стилі та їх застосування в міжкультурному середовищі	10	2	2	-	-	6	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 4. Вплив культури на сприйняття лідерства	10	2	2	-	-	5	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 5. Лідерство в західних та східних культурах: відмінності та виклики	9	2	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 6. Переконавання, вплив і переговори у міжкультурному контексті	9	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 7. Етичні аспекти лідерства у мультикультурних організаціях	9	2	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 8. Міжкультурні конфлікти: причини, управління та вирішення	9	2	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
ТЕМА 9. Роль технологій у міжкультурному лідерстві та комунікації	11	2	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Разом												
Усього	90	20	28	-	-	42						

Рис. 3.3 Витяг з робочої програми навчальної дисципліни «Лідерство і комунікації у міжкультурному просторі».

Матеріали для практичних занять та самостійної роботи до навчально-методичного комплексу «Основи міжкультурної комунікації» систематизовано в навчально-методичному посібнику «Міжкультурна комунікація в освіті».

Лекційні та презентаційні матеріали інтегровано з основними освітніми інструментами: CANVAS та GOOLE Class, які забезпечують простоту, доступність, різноманітність інструментів для оформлення матеріалів.

Студенти мають доступ до курсу за посиланням у будь-який зручний час (рис. 3.2.3).

The screenshot displays the Canvas LMS interface. On the left is a sidebar with navigation links: Account, Dashboard, Courses, Calendar, Inbox, History, Commons, and Help. The main content area shows the course '2.03: Cultural Iceberg' by Edward T. Hall. It includes a video player for 'Iceberg Model of Culture' and a list of modules. The 'Modules' list on the left includes: Modules (19), Assignments (5), Pages (109), Discussions (25), Quizzes (20), and Files (37). The '0.00: (Week One) Introduction to Class' section contains the following items:

- 0.01: Welcome to the Intercultural Online Course (checked)
- 0.02A: Break Down of Assignments (checked)
- 0.02B: Extra Credit (checked)
- SCC Intercultural 325 Online S20.doc (checked)
- 0.03: Syllabus Quiz (6 question(s) / 6 assigned, 6 points, checked)

The '1.00: Week One' section contains the following items:

- 1.01: (Unit One)-Week One Overview (checked)
- 1.01: Meyers-Briggs Profile (checked)
- Homework: Meyers-Briggs Discussion (35 points, checked)

Рис. 3.4 Приклад розміщення навчальних матеріалів на платформі CANVAS

Метою розміщення навчальних методичних матеріалів є забезпечення підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації як необхідної складової професійного розвитку, що сприяє розширенню уявлень майбутніх

педагогів про особливості міжкультурної комунікації та ефективної взаємодії в сучасному міжкультурному просторі.

Приклади завдань з Методичних рекомендацій для самостійної роботи (Рис. 3.2.4 (уривок)).

Теоретичні питання для самоконтролю та обговорення:

1. Дайте визначення поняття «міжкультурна комунікація» та охарактеризуйте її основні аспекти.
2. Які основні бар'єри міжкультурної комунікації? Наведіть приклади їх подолання.
3. Як культура впливає на вербальну та невербальну комунікацію?
4. Поясніть концепцію культурних вимірів Г. Гофстеде та наведіть приклади її застосування в комунікації.
5. У чому полягають особливості міжкультурної адаптації?
6. Які основні стратегії поведінки в конфліктах, що виникають у міжкультурному середовищі?
7. Що таке стереотипи та як вони впливають на міжкультурну комунікацію?

Рис. 3.2.4 Приклад теоретичних питань для самоконтролю в методичних рекомендаціях

Для ефективного засвоєння тем міжкультурної комунікації необхідно знати специфічну термінологію, яка дає змогу точно і коректно обговорювати питання міжкультурних взаємодій. Нами розроблено авторський глосарій термінів, який має на меті сприяти спільному та послідовному розумінню принципів, пов'язаних із міжкультурною інтеграцією (рис. 3.2.5).

Визначення походять із ключових ресурсів, створених протягом останніх років Радою Європи, програмою «Міжкультурні міста» (ICC), Керівним комітетом з питань боротьби з дискримінацією, різноманітністю та інклюзією (CDADI). За нашими спостереженнями використання словника

допомагало студентам не лише вивчати терміни, а й бути більш уважними до нюансів культурних різниць, таких як мова жестів, невербальна комунікація, підходи до вирішення конфліктів у різних культурах, та сприяло формуванню чутливості до міжкультурних відмінностей, що є важливим для педагога, який працює в різноманітних культурних середовищах.

Acculturation The modification of a person's or a group's culture through the influence of the culture of another group.	Акультурація Модифікація культури людини чи групи через вплив культури іншої групи.
Culture Shock A relatively short-term feeling of disorientation and discomfort due to the lack of familiar cues in the environment.	Культурний шок Відносно короткочасне відчуття дезорієнтації та дискомфорту через відсутність знайомих сигналів у навколишньому середовищі.
Discrimination unjustifiably different (distinctive, exclusionary, restrictive, preferential) behaviour towards and/or treatment of certain persons or groups, based on traits of the person or on particular characteristics of the group.	Дискримінація невиправдано різна (відмінна, виключаюча, обмежувальна, преференційна) поведінка та/або поводження з певними особами чи групами, заснована на рисах особи або на конкретних характеристиках групи.
Diversity The quality of being different.	Різнорманітність Якість бути інакшим
Empathy The capacity to "walk in another person's shoes."	Емпатія це здатність людини розуміти та співпереживати емоціям і почуттям інших.
Equality refers mainly to the state of being treated equally, whether before the law, in policy or in practice. This includes equal enjoyment of human dignity and fundamental human rights, and equal access to services and opportunities.	Рівність в основному відноситься до стану рівного ставлення перед законом, у політиці чи на практиці. Це включає рівне користування людською гідністю та основними правами людини, а також рівний доступ до послуг і можливостей.

Рис. 3.5 Англійсько-український термінологічний словник

Для закріплення знань термінології дисципліни «Основи міжкультурної комунікації» нами використовувався сервіс Quizlet, який дозволяє легко запам'ятовувати будь-яку інформацію, яку можна подати у вигляді навчальних карток (Рис. 3.2.6) [] <https://quizlet.com/153493246/intercultural-communication-key-terms-flash-cards/>

a cultural variability dimension that concerns the degree of feminine-valuing fluid gender roles, quality of life, service, relationships, and interdependence-and the degree of being masculine-emphasizing distinctive gender roles ambition, materialism, and independence.

Рис. 3.6 Приклад використання сервісу Quizlet для запам'ятовування ключових термінів міжкультурної комунікації

Традиційним є процес розробки та планування тестів об'єктивного контролю знань студентів та запитань до заліку (рис. 3.7).

7. Які з наступних стратегій можуть бути ефективними для подолання культурного шоку? (виберіть всі правильні варіанти)

- А) Залишатися в ізоляції від нової культури
- Б) Вивчати мову та традиції нової культури
- В) Спілкуватися з людьми з подібними культурними цінностями
- Г) Брати участь у місцевих заходах та подіях

8. Які з наступних факторів можуть впливати на міжкультурну комунікацію? (виберіть всі правильні варіанти)

- А) Мовні бар'єри
- Б) Економічний статус
- В) Стереотипи та упередження
- Г) Політичні переконання

9. Співвіднесіть типи невербальної комунікації з їх прикладами:

- А) Кінесика
- Б) Проксеміка
- В) Хронеміка
- Г) Паралінгвістика

- 1. Використання особистого простору
- 2. Жести та міміка
- 3. Використання часу у комунікації
- 4. Інтоніяція та гучність голосу

Рис. 3.7 Тести для перевірки знань студентів з навчальної дисципліни «Основи міжкультурної комунікації»

Отже, формуючий етап дозволяє майбутнім педагогам поринути в атмосферу міжкультурного спілкування, ознайомитися з іншими культурними традиціями, розширити знання про власні та порівняти їх. Усі завдання цього етапу спрямовані на підготовку студентів до майбутньої професійної міжкультурної комунікації, на формування готовності до розвитку комунікативних навичок. Тому завдання мають інформативний, репродуктивний та аналітичний характер.

На *практико-орієнтованому етапі* студенти усвідомлюють продуктивні та непродуктивні аспекти своєї готовності до професійної міжкультурної комунікації. З опорою на цей аналіз, за підтримки викладача, вони визначають шляхи покращення та розвитку своїх міжкультурних комунікативних навичок через заняття з основ міжкультурної комунікації, лінгвокраїнознавства та практичного курсу з англійської мови. Це необхідно

для успішної майбутньої професійної діяльності як на регіональному, так і на міжнародному рівнях.

Основною метою цього етапу є стимулювання комунікативного самовизначення студентів, створення умов для розвитку та застосування навичок міжкультурної комунікації в практиці, в нестандартних ситуаціях професійної діяльності. Це також включає апробацію нових методів і прийомів міжкультурної комунікації, зокрема через використання комунікативних ситуацій професійного спілкування, case-study, проблемного навчання, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозкового штурму, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів.

Згідно з досвідом педагогів експериментальних груп, залучення студентів до практичних занять курсу не обмежується лише темами попередніх лекцій. Це також включає вивчення таких тем, як стереотипи та упередження в міжкультурній комунікації, підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в контексті курсу «Основи міжкультурної комунікації», «Міжкультурна комунікація в освіті», «Комунікативні стратегії», «Досвід спілкування», «Академічне письмо», «Філософія», «Педагогічна майстерність вчителя», «Практичний курс англійської мови». Такий підхід дозволяє студентам випробувати різні моделі і прийоми професійної міжкультурної комунікації, розширювати свої комунікативні навички і інтегрувати отримані знання для прогнозування і вирішення комунікативних ситуацій, що розвиває їхню оригінальність та креативність у мисленні.

Уважаємо доцільним застосування ігрових технологій (ділових, рольових, ситуативно-рольових, інтерактивних), а також різноманітних вправ (ситуаційних, мотиваційних, комунікативно-організаційних). Також ефективними є діалогічно-дискусійні методи. Ключовим елементом цього етапу є спільне навчання, яке має виражену комунікативну спрямованість, активізує студентів через залучення конструктивного мислення, підвищення

професійної мотивації та соціального розвитку. Майбутні педагоги усвідомлюють важливість і необхідність навичок ефективної взаємодії з іншими. Тому доцільно застосовувати методи, орієнтовані на комунікативний характер навчання.

Практичні завдання та кейси:

Завдання 1. Аналіз культурних особливостей.

Оберіть дві країни з різними культурними традиціями та проаналізуйте:

1. Особливості їх комунікативного стилю (прямий/непрямий, низькоконтекстуальний/висококонтекстуальний).
2. Вплив цінностей та норм на спілкування.
3. Типові невербальні сигнали (жести, міміка, дистанція).

Завдання 2. Рольова гра «Переговори між представниками різних культур».

Студенти розподіляються на групи, кожна з яких представляє певну культуру. Завдання – провести ділові переговори, дотримуючись комунікативних норм своєї культури, та знайти компроміс. Після гри проводиться аналіз помилок та обговорення складнощів у комунікації.

Завдання 3. 1. Рольова гра «Культурний гість».

Мета: Розвиток емпатії, адаптації та розуміння поведінкових норм іншої культури.

Студенти отримують картки з інформацією про певну культуру (мовні особливості, традиції, правила спілкування). Одні учасники виконують роль представників цієї культури, інші – іноземних гостей, які повинні адаптуватися. Завдання – провести короткий діалог, дотримуючись особливостей культури.

Рефлексія: Обговорення, з якими труднощами стикалися учасники та які стратегії допомогли налагодити комунікацію.

Завдання 4. Рольова гра «Втрачений у перекладі».

Мета: Демонстрація труднощів міжкультурного спілкування та пошук шляхів їх подолання.

Один учасник грає роль іноземця, який не знає мови країни, в якій опинився. Інший учасник (або група) повинен пояснити йому прості дії без використання слів або за допомогою обмеженого набору слів. Потім учасники міняються ролями.

Рефлексія: Як відчував себе учасник у ситуації мовного бар'єру? Які стратегії допомагають порозумітися?

Завдання 5. Тренінг «Невербальна комунікація».

Мета: Ознайомлення з різницею у використанні невербальних сигналів у різних культурах.

Учасники переглядають короткі відеофрагменти або фотографії з невербальними жестами різних культур. Визначають, яке значення мають жести в різних культурах. Виконують вправу «Зрозумій без слів»: парам або малим групам дається завдання пояснити поняття без використання слів, використовуючи тільки жести (наприклад, «повагу», «відмову», «згоду»).

Рефлексія: Чи легко було зрозуміти невербальні сигнали? Які жести можуть викликати непорозуміння?

Завдання 6. Проблемне навчання: «Стереотипи та упередження».

Мета: Усвідомлення культурних стереотипів і формування толерантного ставлення.

Учасники записують перші три асоціації, які спадають їм на думку щодо певної національності або культури. Відбувається групове обговорення, наскільки ці уявлення відповідають реальності, чи є вони стереотипами.

Виконання вправи «Розвіювання міфів»: учасники отримують факти про певні культури, які суперечать поширеним стереотипам.

Рефлексія: Як змінюється сприйняття культур після виконання вправ?

Завдання 7. Аналіз випадків (case-study).

1) Студенти читають опис реальної ситуації міжкультурного спілкування (наприклад, конфлікт через різні уявлення про ввічливість або непорозуміння в бізнес-контактах). Проаналізуйте причини проблеми та запропонуйте можливі шляхи її вирішення.

2) Європейський викладач працює у східній країні і стикається з непорозумінням через різницю у відношенні до часу (монохронність vs. поліхронність). Обговорити ситуації в групах, знайти основну проблему і запропонувати рішення з урахуванням культурних цінностей сторін.

Завдання 8. Саморефлексія «Мій міжкультурний досвід».

Напишіть коротке есе (1-2 сторінки) про ваш особистий досвід спілкування з представниками іншої культури. Які труднощі виникли? Як ви їх подолали? Чого ви навчилися?

Завдання 9. Дослідження медіапростору.

Проаналізуйте, як представники різних культур зображуються у ЗМІ (фільмах, рекламі, соціальних мережах). Чи є в цих зображеннях стереотипи? Як вони можуть впливати на міжкультурну взаємодію?

Завдання 10. Метод проєктів.

Вправа: «Дослідження культурного коду».

Студенти підготували міні-дослідження про особливості комунікації в певній культурі (наприклад, спілкування в освітньому середовищі в Японії або етикет у західних країнах). Вибір країни для дослідження пропонувався вільний.

Студенти аналізували джерела та готували презентації результатів перед групою. Поставлене завдання сприяло розвитку дослідницьких навичок, розширенню міжкультурної обізнаності та вмінню презентувати інформацію.

Завдання 11. Метод створення ситуацій пізнавальної дискусії.

Вправа: «Як порозумітися?». Студенти отримували різні сценарії міжкультурної взаємодії (наприклад, зустріч з іноземними студентами або співпраця в міжнародному проєкті), дискутували про можливі труднощі та шляхи їх подолання та визначали найефективніші комунікативні стратегії.

Поставлене завдання сприяло розвитку толерантності, комунікативної гнучкості та навичок адаптації в міжкультурному середовищі.

Завдання 12. Метод емоційного стимулювання.

Вправа: «Життя в іншій культурі». Кожен учасник на певний час стає представником іншої культури та повинен спілкуватися відповідно до її норм (наприклад, дотримуватися дистанції в розмові, уникати зорового контакту, використовувати інші привітання).

Студенти виконували завдання в парах або малих групах, обговорюючи власні відчуття та враження. Результатом виконання було усвідомлення емоційного аспекту міжкультурної взаємодії, формування емпатії та розвиток адаптивності.

Завдання 13. Метод «Мозковий штурм».

Вправа: «Що потрібно для ефективної міжкультурної комунікації?»

Групи студентів складали перелік якостей, навичок та стратегій, необхідних для успішного міжкультурного спілкування, колективно генерували ідеї, обговорювали та відбирали найважливіші аспекти. Напрацювання презентували за допомогою ресурсу PADLET.

Завдання 14. Метод імітаційного моделювання для педагогів.

1) «Перший урок у багатонаціональному класі».

Ситуація: Один зі студентів – вчитель, який уперше працює в класі, де навчаються учні з різних культурних середовищ (наприклад, українці, турецькі або німецькі учні). Його завдання – створити атмосферу довіри та взаємоповаги з метою навчитися будувати толерантне комунікативне середовище, урахувати культурні особливості учнів.

Хід виконання: Один учасник грає роль учителя, інші – учнів із різними культурними традиціями (кожен отримує картку з описом своєї ролі). Учитель проводить перший урок, використовуючи методи залучення всіх учнів до взаємодії. Після уроку учасники аналізують труднощі, які виникли, та обговорюють ефективні підходи до адаптації учнів із різних культур.

Очікуваний результат: розвиток навичок інклюзивного викладання, культурної емпатії та адаптивності.

2) «Спілкування з батьками учня-іноземця»

Ситуація: У ваш клас зараховано учня-мігранта, і вам потрібно зустрітися з його батьками, які погано володіють місцевою мовою. Ваше завдання – пояснити їм правила школи та знайти спільну мову.

Мета: розвиток навичок комунікації з батьками учнів іншої культури, вміння знаходити підхід до людей із різними мовними та соціальними бар'єрами.

Хід виконання: один учасник виконує роль учителя, інші – батьків учня, які мають певні мовні труднощі та культурні особливості. Учасники програють ситуацію зустрічі, під час якої вчитель пояснює навчальні вимоги та особливості навчального процесу. Після гри відбувається аналіз: які труднощі виникли, які комунікативні стратегії були ефективними.

3) «Спільний освітній проєкт із міжнародними партнерами».

Ситуація: Ваш заклад освіти бере участь у міжнародному освітньому проєкті. Вам потрібно організувати комунікацію між педагогами з різних країн, розподілити обов'язки та спланувати спільну роботу.

Мета: відпрацювати навички міжкультурної співпраці, ефективного командного управління в освітніх проєктах.

Хід виконання: учасники діляться на групи, що представляють різні країни та працюють над спільним освітнім проєктом. Кожна група має визначити, які освітні методи вони використовують, як будуть налагоджувати взаємодію. У процесі роботи можуть з'являтися комунікаційні труднощі (наприклад, різні підходи до організації навчання, мовний бар'єр), які потрібно вирішувати.

По завершенні – обговорення труднощів та ефективних рішень. Це сприяє розвитку командної роботи, навичок міжкультурного менеджменту, адаптації до різних освітніх моделей.

Особливим досягненням на шляху досягнення ефективної міжкультурної комунікації є співпраця факультету іноземних мов ВДПУ ім М. Коцюбинського із Rockland Community College (US, New York) у рамках COIL (collaborative online international learning), яка сприяла формуванню у

студентів не лише високого рівня мовної підготовки, а й критично важливих навичок міжкультурної взаємодії, необхідних для успішної професійної діяльності в сучасному глобалізованому світі. Основні складові проєкту COIL включають: міжнародну співпрацю та взаємодію між представниками різних культур і соціального походження; використання як асинхронних, так і синхронних форматів онлайн-комунікації; навчальні результати, що сприяють формуванню глобального мислення та розвитку міжкультурної комунікації студентів; а також рефлексивний компонент, який стимулює критичне осмислення отриманого досвіду взаємодії.

Студенти мали змогу працювати у спільних онлайн-групах із ровесниками з США, що сприяло розвитку навичок адаптації до культурних відмінностей, розуміння особливостей комунікації носіїв мови та подолання стереотипів. Взаємодія з носіями мови в реальних комунікативних ситуаціях дозволила студентам покращити знання іноземної мови, зокрема розмовної, академічної та професійної лексики. Робота над спільними проєктами допомогла студентам розвинути навички міжнародного командного співробітництва, ефективної онлайн-взаємодії та вирішення проблем у багатокультурному середовищі. Оскільки COIL реалізовується в онлайн-форматі, студенти здобули досвід використання цифрових платформ для міжнародного співробітництва, що є важливою складовою сучасної професійної діяльності.

Реалізація такого проєкту між факультетом іноземних мов та Rockland Community College (US, New York) (США) стала можливою за підтримки EducationUSA разом з центром SUNY COIL, які спільно організували Академію лідерства з інтернаціоналізації, в рамках якої переможці конкурсного відбору мали змогу пройти навчання та здобути необхідні знання та навички для створення віртуальних модулів та їх інтеграції у процес викладання свого предмету.

Під час інтенсивних онлайн тренінгів, які проходили з середини жовтня 2022 року по січень 2024 року, американські та українські викладачі

працювали над створенням проекту: складанням плану співпраці, визначенням цілей, шляхів та інструментів їх досягнення, обговоренням можливих нестандартних ситуацій та підготовки студентів до участі в проекті. Окрему увагу було приділено заохоченню роботи в командах, тимбілдингу та подоланню культурних і мовних бар'єрів

Кроки співпраці:

- два підготовчі онлайн-курси COIL, кожен тривалістю 3 тижні: COIL Elements Workshop – жовтень 2023 р., COIL Design Workshop – листопад 2023 р.;
- 10 онлайн Zoom-зустрічей по роботі над проектом;
- розробка змісту проекту та завдань на 6 тижнів (етапи міждисциплінарного курсу, завдання курсу, 12 курсових завдань, 2 онлайн анкети) – грудень 2023 р. – січень 2024 р.;
- новий міждисциплінарний курс – «Тривожність, пов'язана з академічним оцінюванням»;
- кількість студентів, які беруть участь з обох сторін: Україна, ВДПУ ім. М. Коцюбинського (26 магістрів) – дисципліна: «Тестування та оцінювання з англійської мови»;
- США, Rockland Community College (30 бакалаврів) – дисципліна: «Соціальна психологія».

Завдання проєктної діяльності: вивчити вплив різних типів освітнього оцінювання на емоційну сферу (тривожність) учнів, розробити та представити розширені рекомендації щодо використання психологічно сприятливих, студенто-орієнтованих методів оцінювання навчальних досягнень.

Для сприяння міжкультурній співпраці, збагачення освітнього контенту та налагодження глобальних партнерств викладачі факультету іноземних мов беруть участь у програмі професійного розвитку в сфері COIL для викладачів Альянсу українських університетів «AUU Global Synergy through

Collaborative Online International Learning» (COIL). Зокрема, дослідили COIL-кейси, ефективні інтеграційні стратегії, управління проектами, міжкультурні комунікації. Відомі експерти COIL з усього світу поділилися своїм досвідом. Учасники розробили особисті плани дій для інтеграції COIL у свою викладацьку практику.

Крім того, кафедрою англійської мови та методики її навчання факультету іноземних успішно завершено шеститижневий міжнародний проєкт «Міжнародна Академія Лідерства», також ініційований American Council Ukraine, Education USA Ukraine та COIL (Collaborative Online International Learning) зі США. У цьому проєкті взяли участь магістранти ВДПУ, майбутні вчителі, та колеги з Університету Ворчестер (штат Массачусетс, США), які спільно працювали над модулем «Доброта і підготовка вчителів до роботи з емоційно травмованими дітьми».

Спостерігати за співпрацею наших студентів та американських магістрантів було надзвичайно приємно та цікаво. Вони працювали у трьох напрямках: аналіз кейсів, дослідницька діяльність та проєктна робота. Окрім опрацювання наукових статей та їх обговорення в групах з подальшою презентацією результатів на загальних зустрічах, студенти обох університетів досліджували вплив промов президентів на емоційний стан та патріотичні настрої в країнах. Це було корисно як з точки зору вивчення мови, так і в соціальному та культурологічному аспектах.

Дослідження проводилося синхронно та асинхронно в створених україно-американських групах. Результати робіт представлялися викладачам для перевірки та обговорювалися в групах, а підсумки та обмін ідеями між групами виносилися на загальні зібрання.

Участь у проєктній роботі вимагала глибокого вивчення першоджерел (наукових статей, ресурсів YouTube), лекційного контенту «Вплив емоційних травм на мозок дитини» (лекторка д-р Сусе Фу). Об'єктами дослідження були процеси та зміни, які відбуваються в мозку емоційно травмованої дитини під

час стресу, їх вплив на мовленнєві та поведінкові парадигми, а також на здатність до навчання.

Студенти ВДПУ ім. М. Коцюбинського зазначили, що ця робота стала надзвичайно корисною для них як педагогів-початківців та рефлексували про проходження практики у школі, зазначаючи, що те, що сприймалося як неслухняність, роздратування або неуважність учня на уроці, мало свої пояснення і потребувало належної уваги до визначення причин. Деякі студенти пригадали свої шкільні роки та те, як учителі намагалися знімати емоційну напругу (А. Лазукова). Інші вирішили продовжити вивчення цієї теми після завершення проєкту, вважаючи її надзвичайно важливою для сучасної України (Ю. Качуровська). Українські студенти також позитивно відзначили, що теоретичні знання подавалися в контексті їхнього подальшого практичного застосування (А. Зюбанова, Л. Рибак). Попри різницю в часі, перебої з електропостачанням, повітряні тривоги та проведення синхронних зустрічей по суботах, варто відзначити високий рівень відвідуваності занять студентами. Американські студенти зазначили, що спільне навчання з українськими колегами стало для них справжнім відкриттям: «За ці 6 тижнів спільного навчання ми дізналися більше, ніж за всі роки навчання з книжок». Цей досвід збагатив їх культурно та покращив професійну підготовку.

Варто відзначити участь у тижневій Міжнародній літній школі «Internationalization and Internationalization at Home through Virtual Exchange: Creating a Motivating Environment for Collaborative Online International Learning (COIL)», у Познані, Poznan 12-18.05.2024 р. Під час тренінгів було визначено, що Інтернаціоналізація зосереджена на глобальних тенденціях та інклюзивності, Internationalization at Home сфокусована на:

- Підготовці до COIL: прийняття традиційного викладання та навігація викликів для майбутнього освіти.
- Дизайні проєкту COIL: встановлення чітких цілей, призначення відповідних завдань і вибір ефективних інструментів для міжкультурної онлайн співпраці.

- Вивченні різноманітних форматів COIL: від окремих уроків до спільних курсів, розуміння спектру можливостей.
- Використанні можливостей і викликів міждисциплінарних курсів COIL: стратегії для вчителів і студентів, щоб подолати навчальні бар'єри.
- Демонстрації проєктів AMU (Університет імені Адама Міцкевича, м. Познань, Польща) та найкращих світових практик: натхнення для впровадження COIL в університеті.
- Плануванні власних проєктів: практичний семінар із розробки проєктів COIL для успішної реалізації.

Особливо важливою і ефективною для практичного застосування навичок міжкультурної комунікації є можливість студентів факультету іноземних мов ВДПУ ім. М. Коцюбинського брати участь у програмах академічної мобільності в університетах партнерах, а саме в Карконоському Університеті м. Єлена Гура, Польща, Мангеймському університеті, Німеччина, Університеті ім. Адама Міцкевича, Польща, Гданський Університет, Польща.

Завдяки укладеній Угоди про кооперацію ВДПУ ім. М. Коцюбинського з Гете-Інститутом, факультет іноземних мов імплементує обрані модулі програми DLL у свій навчальний план освітньої програми 014.022 Середня освіта. Німецька мова та зарубіжна література. Традиційними на факультеті стали участі студентів у програмі DLL, яка сприяє академічній мобільності учасників освітнього процесу. Також Goethe-Institut в Україні у співпраці з Єнським університетом ім. Фрідріха Шиллера організовує віртуальний баркемп для університетів-партнерів мережі DLL. DLL-Barcamp «З практики для практики» проводиться щорічно з активним долученням як викладачів, так і студентів.

Неформальна освіта сприяє розвитку широкого спектра навичок міжкультурної комунікації, оскільки вона передбачає гнучкі, інтерактивні та практико-орієнтовані форми навчання. Участь у міжнародних волонтерських

програмах, обмінах, тренінгах, молодіжних ініціативах та інших формах неформального навчання допомагає студентам і педагогам розвинути навички (емпатії, толерантності, адаптивності, креативності у комунікації, міжкультурної гнучкості тощо), що є критично важливими для успішної міжкультурної взаємодії. Студенти здобувають знання і вдосконалюють ці навички, отримують сертифікати про успішне проходження курсів на порталах: Coursera, Prometheus, EdEra, Culture Partnership (Програма «Креативна Європа»), FutureLearn, edX, Udemy, LinkedIn Learning, Ресурсний центр ГУРТ (платформа регулярно публікує інформацію про тренінги та семінари, зокрема ті, що стосуються міжкультурної комунікації), .

Отже, на практико-орієнтованому етапі проводився аналіз професійної міжкультурної комунікації, що сприяло формуванню в майбутніх педагогів навичок активного слухання. Учасники обговорювали різні прояви власного ставлення, як позитивного, так і негативного, а також розглядали шляхи вирішення професійних конфліктних ситуацій. Під час занять використовувалися завдання, спрямовані на розуміння та інтерпретацію поведінки й дій комунікативних партнерів. Основна мета цього етапу – подолання стереотипного мислення, розвиток комунікативних skills, формування ефективної комунікації, усвідомлення культурної емпатії, засвоєння ключових стратегій і тактик міжкультурного спілкування.

Третій етап – *рефлексивно-корекційний* – спрямований на осмислення студентами власного досвіду міжкультурної комунікації, аналіз ефективності комунікативних стратегій та корекцію можливих помилок у процесі міжкультурного спілкування. На цьому етапі учасники визначають особисті сильні та слабкі сторони у комунікативній діяльності, удосконалюють навички міжкультурної чутливості та критичного мислення.

Основними завданнями рефлексивно-корекційний етапу є:

- 1) Оцінка особистісного прогресу (аналіз змін у рівні міжкультурної комунікації студентів).

2) Виявлення комунікативних бар'єрів (рефлексія над труднощами та викликами, з якими стикалися учасники під час міжкультурної взаємодії).

3) Корекція стратегії комунікації (вироблення більш ефективних підходів до міжкультурного спілкування).

4) Формування стійких навичок рефлексії (розвиток здатності критично оцінювати свої дії та знаходити шляхи для вдосконалення комунікативних умінь).

5) Остаточна інтеграція отриманих знань і навичок у професійну діяльність (розробка власних методик подолання міжкультурних бар'єрів у професійному середовищі).

На початку етапу студенти виконували самооцінювання власних досягнень у міжкультурній комунікації за такими критеріями: рівень толерантності та відкритості до інших культур, вміння адаптувати вербальну та невербальну комунікацію, здатність ефективно вирішувати міжкультурні конфлікти.

Також застосовувалися методики 360-градусного зворотного зв'язку: студенти отримували відгуки від одногрупників та викладачів щодо своїх комунікативних навичок і особливостей поведінки в міжкультурних ситуаціях.

Студенти працювали з методикою *critical incidents*, розглядаючи реальні або змодельовані ситуації, у яких міжкультурна комунікація була ускладнена стереотипами, етноцентризмом або різницею у культурних кодах. Обговорювалися шляхи вирішення проблемних випадків і ефективні комунікативні стратегії.

На основі зворотного зв'язку та аналізу власних помилок студенти розробляли індивідуальні плани вдосконалення своїх комунікативних навичок. Це включало корекцію мовленнєвих стратегій (уникнення незрозумілих або культурно некоректних висловлювань), розвиток емоційного інтелекту для кращого розуміння невербальних сигналів, вироблення ефективних способів вирішення міжкультурних конфліктів.

На фінальному етапі студенти брали участь у заключному тестуванні, що охоплювало як теоретичні знання про міжкультурну комунікацію, так і практичні навички роботи в міжкультурному середовищі. Також проводилося підсумкове анкетування щодо рівня їхньої готовності до ефективного спілкування з представниками інших культур.

Методичне забезпечення рефлексивно-корекційного етапу представлено у додатках X (анкетування та чек-листи – для самооцінки та оцінки прогресу студентами, метод критичних інцидентів – для аналізу помилок у міжкультурному спілкуванні).

Рефлексивно-корекційний етап дозволив студентам глибше усвідомити власні комунікативні стратегії та їхню ефективність у міжкультурному середовищі. Завдяки аналізу, тренінгам і корекції помилок студенти змогли підвищити рівень своєї міжкультурної комунікації, що є ключовим для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Висновки до третього розділу

Дисертацію ґрунтовано на положенні про те, що професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є цілісною і динамічною системою, що має соціально-зумовлений характер і залежить від теоретичних, методичних, організаційних і практичних детермінант.

З цією метою нами змодельовано систему професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації як структурно-функціональну модель, підсистемами (блоками) якої є: концептуально-цільовий (відображає мету, завдання, методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації); проєктувально-організаційний (охоплює педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації); змістовно-технологічний (репрезентує навчально-методичний ресурс професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, форми (очне,

дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство), методи (проблемне навчання, ігри, кейс-стаді, створення ситуацій пізнавальної дискусії, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології (інтерактивні, проєктні, кейс-технології, інформаційно-комунікаційні) навчання); діяльнісно-результативний (відображає критерії з відповідними показниками вияву та рівні сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації). Результатом є сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Модель відображає етапність упровадження системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: від мети до прогнозованого результату.

Визначено критерії оцінювання готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: мотиваційно-ціннісний із показниками вияву (внутрішнє прагнення до пізнання інших культур, бажання ефективно співпрацювати з представниками різних культур, мотивація до самовдосконалення в галузі міжкультурної комунікації); когнітивний із показниками вияву (знання про особливості різних культур, розуміння культурних відмінностей, знання вербальних і невербальних кодів комунікації; афективний із показниками вияву (толерантність, емпатія, відкритість до нового культурного досвіду, здатність до емоційної стабільності у ситуаціях міжкультурного спілкування); поведінковий із показниками вияву (навички міжкультурної комунікації, уміння вирішувати конфлікти, що виникають на культурній основі, здатність до адаптації комунікативних стратегій відповідно до культурного контексту).

Відповідно до зазначених критеріїв і показників їх вияву, схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: початковий, середній, високий.

Для реалізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації було розроблене спеціальне навчально-методичне забезпечення.

Матеріали третього розділу представлені в працях автора [6; 16; 17; 18; 19; 20].

Список використаних джерел до третього розділу

1. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10-15.
2. Білецька Г. А. Критерії, показники й рівні сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх екологів. *Освіта та педагогічна наука*. 2014. №2 (163). С. 19-24.
3. Важинський С. Є., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь. 1997. 376 с.
5. Дирда І. А.. Критерії, показники та рівні розвитку полікультурної студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип.16. С. 459-465.
6. Ігнатова О. М., Жовнич О. В. Використання практико-дослідницького проєкту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. *Молодь і ринок*. 2021. №5 (191). С. 114-119. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.237039>
7. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпропетровськ : Видавництво Маковецький, 2015. 191 с.
8. Козленко В. Г. Система розвитку проєктної культури майбутніх педагогів: дис. ... докт. пед. наук. 13.00.04. Кропивницький, 2024. 444 с.
9. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 144 с.

10. Мельник А. О., Голембо В. А., Бочкарьов О. Ю. Наукова спадщина засновника кібернетики Ноберта Вінера. *Комп'ютерні системи і мережі*. 2019. Т. 1. № 1. С. 1-8. DOI : <https://doi.org/10.23939/csn2019.01.001>
11. Педагогіка: навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. 4-те вид., виправл. і доповн. Вінниця: Держ. картогр. ф-ка, 2007. 400 с.
12. Романовський О. Г. [та ін.] Основи наукових досліджень: навч.-метод. по-сібник. Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: Іванченко І. С., 2022. 150 с.
13. Тернопільська В. І., Дерев'янка О. В. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Пед. науки. 2012. Вип. 31. С. 264-267.
14. Чередниченко Л. А. Формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2012. 255 с.
15. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. К.: Либідь, 2002. 560 с.
16. Ihnatova O. Intercultural communication and sensitivity: theoretical and philosophical foundations. *Innovations in education and science in the context of European integration: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2025. Vol. 1. 562 p. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-8>
17. Ihnatova O. Competence Areas of the European Teacher. *Zbiór raportów naukowych. Pedagogika*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. PP. 34-37.
18. Ihnatova O. The importance of Staff mobility in the system of Higher Education. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб.наук. пр. Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2017. Вип. 8 (11). С. 105-107.
19. Ihnatova O., Drobakha-Simonova L., Matiiuk D. The Students' Experience of Intercultural Communication. *New Educational Review*. 2024. Vol. 72. Pp. 49-65. DOI: <https://doi.org/10.15804/tner.2024.75.1.07>

20. Ihnatova O., Poseletska K. Rollenspieleinsetzung im DAF Unterricht. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 22 листопада 2018 р.).* Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. С. 57-60.
21. Ihnatova O., Poseletska K. Möglichkeiten von Unterrichtsstrategien, basierend auf dem Konzept der aktivierenden Didaktik. *Можливості стратегій навчання, заснованих на концепції активізуючої дидактики. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 листопада 2019 р.).* Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського 2019. С. 40-42.
22. Poseletska K., Ihnatova O., Kochenko O. & Napchuk Y. Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialities. *Society. Integration. Education. Rezekne.* 2020. Vol. 2. Pp. 246-263. URL: <https://cutt.ly/yidEuoE>

РОЗДІЛ 4.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

4.1. Змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми

Сучасні глобалізаційні процеси та зростання міжкультурної взаємодії вимагають від учителів нових підходів до професійної підготовки, які враховують багатокультурний контекст. Формування міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів стає одним із ключових завдань педагогічної освіти. Для досягнення цієї мети необхідно створити певні педагогічні умови, які сприятимуть ефективній підготовці педагогів до міжкультурної комунікації, які базуються на інтеграції теоретичних знань, практичних навичок і ціннісних орієнтирів, які забезпечують гармонійну взаємодію представників різних культур. Педагогічні умови є важливими для забезпечення результативності навчання, ефективності взаємодії вчителя та учня, розвитку творчих здібностей, формування міжкультурної компетентності тощо і трактуються у науково-педагогічній літературі як сукупність елементів освітнього процесу, які забезпечують сприятливе середовище для досягнення педагогічних цілей [18, с. 32].

У нашому дослідженні ми дотримуємося думки, що педагогічні умови є сукупністю чинників, які визначають організацію освітнього процесу і сприяють ефективній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Це включає як організаційно-педагогічні, так і психологічні, культурні та технологічні компоненти, що забезпечують сприятливі умови для навчання студентів, розвиток їхньої міжкультурної компетентності, а також формування професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної міжкультурної взаємодії.

Виокремлено наступні педагогічні умови інтенсифікації професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів (Рис. 4.1).

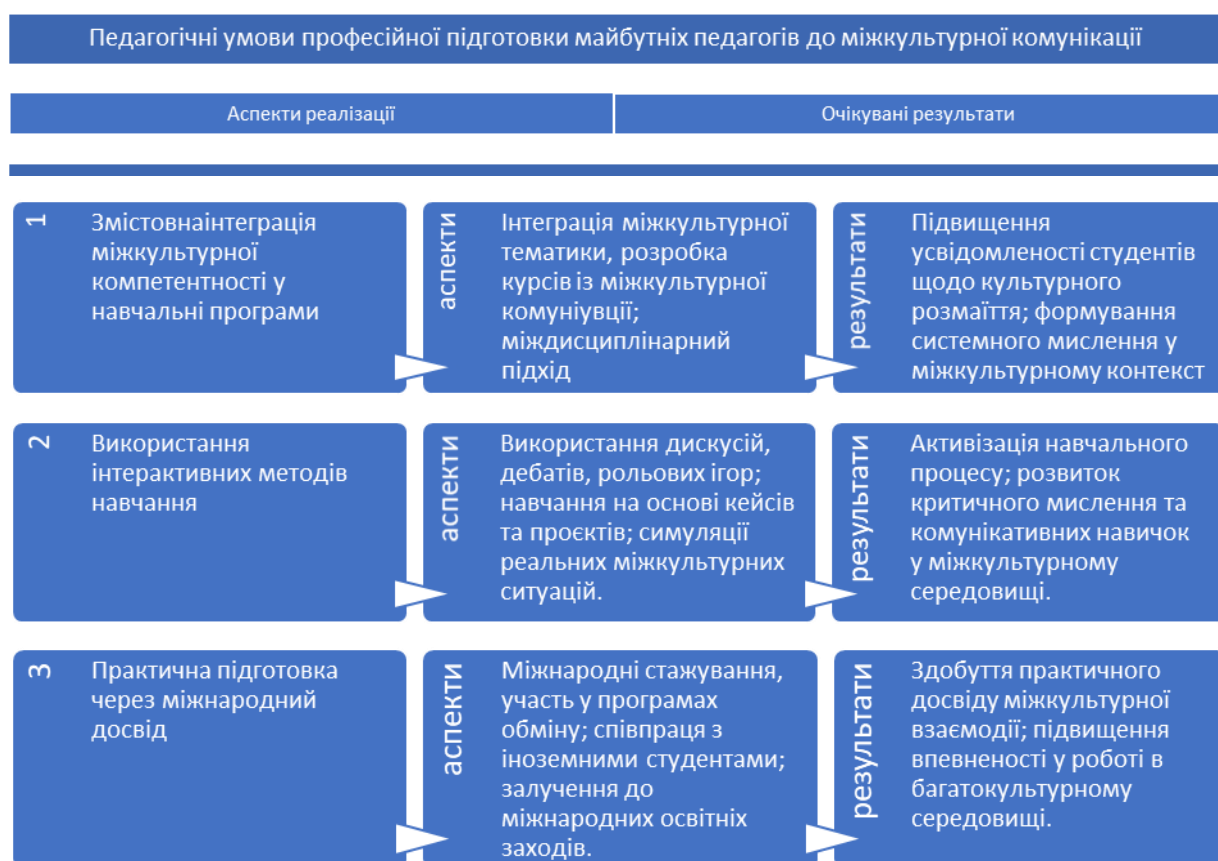

Рис. 4.1 Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Першою педагогічною умовою у дисертації визначено *змістову інтеграцію міжкультурної компетентності в освітні програми*.

У сучасному глобалізованому світі міжкультурна компетентність стає ключовою навичкою, необхідною для ефективної взаємодії в суспільстві. Освітні програми відіграють важливу роль у формуванні цієї компетентності, допомагаючи студентам розвивати розуміння, повагу та навички спілкування з представниками різних культур. Інтеграція міжкультурної компетентності в освіту сприяє підготовці фахівців, здатних адаптуватися до викликів мультикультурного середовища до гармонійного співіснування.

Отже, ключову роль у формуванні міжкультурної та комунікативної компетентностей має відігравати освіта, введення в освітні програми відповідної тематики, інформаційних і методичних ресурсів. Зокрема, у

європейських країнах такі завдання реалізуються в межах спеціальної дисципліни «міжкультурна педагогіка», яка охоплює різноманітні концепції та дискурси, спрямовані на вирішення перш за все міграційних проблем [36, с. 549].

Змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми є передбачає цілеспрямоване включення елементів міжкультурного навчання у структуру освітніх програм і дисциплін. Ми реалізовували її у гармонійному поєднанні теоретичних знань, практичних завдань та інтерактивних підходів до вивчення міжкультурної взаємодії. В основу ми закладали ефективну професійну підготовку майбутніх педагогів і передбачали систематичне включення міжкультурної тематики до змісту дисциплін. Освітні програми мають охоплювати такі аспекти, як основи міжкультурної комунікації, стратегії розв'язання конфліктів у багатокультурному середовищі, розуміння культурних особливостей та їх вплив на навчальний процес. Особливо важливим є міждисциплінарний підхід, який поєднує знання з лінгвістики, педагогіки, психології та соціології.

У результаті проведеного моніторингу навчальних дисциплін циклу професійної і фахової підготовки, таких як педагогіка, психологія, методика навчання іноземних мов, культурологія, з'ясовано, що у програму включено модулі, пов'язані з міжкультурною комунікацією. Наприклад, у курсах педагогіки розглядаються аспекти управління групами з культурним різноманіттям; у психології вивчається вплив культурного середовища на формування особистості, а також механізми культурного шоку та адаптації; методиці навчання іноземних мов – особливості навчання мовам у багатокультурному середовищі.

Модернізацію освітніх програм СВО Бакалавр спеціалізації 014.021 Англійська мова, німецька мова та зарубіжна література реалізовано на основі внесення дисципліни «Основи міжкультурної комунікації» до переліку вибіркових, а з 2025 р. запроваджено як обов'язкову циклу фахової підготовки.

Дисципліни «Міжкультурна комунікація в освіті», «Етика міжкультурної комунікації», «Лідерство і міжкультурна комунікація» запроваджено для здобувачів ОКР Магістр спеціальності 035 Германські мови і література, переклад включно.

Зазначені дисципліни не тільки ознайомлюють студентів із теоретичними аспектами, а також розвивають практичні навички спілкування з представниками різних культур. До змісту дисциплін «Лінгвокраїнознавство», «Ділова іноземна мова», «Вступ до спеціальності» включено реальні кейси, які ілюструють складнощі міжкультурної взаємодії у професійній діяльності викладача, філолога, перекладача, таких як: аналіз конфліктних ситуацій у багатокультурній групі, аналіз методів адаптації навчальних матеріалів до культурних особливостей студентів, складання планів уроків з урахуванням міжкультурних аспектів. Освітній процес забезпечується навчальними матеріалами, які відображають культурне різноманіття. Підручники, тексти, відео та аудіоматеріали демонструють культурні традиції, мови, звичаї різних народів. Особлива увага приділяти автентичним матеріалам, які сприяють глибшому розумінню інших культур.

До критеріїв відбору та структурування навчального матеріалу з метою формування міжкультурної комунікації в контексті інтеграції змісту професійної підготовки відносим:

- важливість загальнокультурної освіти для цілісного формування особистості майбутнього педагога;
- формування інтегративних зв'язків між різними елементами змісту навчальних дисциплін;
- органічне поєднання теоретичної та практичної професійної підготовки;
- необхідний рівень сформованості загальнокультурних знань, умінь та навичок;
- забезпечення засвоєння інваріантного змісту навчальних дисциплін;

- наявність відповідної матеріальної технічної бази для засвоєння навчального матеріалу.

Використання інтегративних методичних інструментів дозволяє ефективно вирішувати завдання навчального курсу та забезпечує формування особистих якостей у майбутніх педагогів, пов'язаних із міжкультурною взаємодією та плануванням майбутнього професійного життя.

Виявлено, що включення міжкультурних проєктів до освітніх програм сприяє формуванню комплексного підходу задля інтеграції культурного різноманіття у навчальний процес. Міжкультурна компетентність інтегрує у всі рівні професійної підготовки вчителів. У курсах літератури студенти аналізували твори авторів різних культур, що дозволило їм зрозуміти культурні цінності через мистецтво; у дисциплінах з мовної підготовки – вивчати мовні особливості, що відображають культурні відмінності.

В освітніх програмах важливо враховувати особливості культурного середовища, в якому працюватимуть майбутні вчителі. У регіонах з етнокультурним різноманіттям програми мають включати аспекти локальної міжкультурної взаємодії, щоб підготувати вчителів до роботи з відповідною аудиторією.

Міжкультурна комунікація часто передбачає роботу з упередженнями та стереотипами. Тому доцільно використовувати методи, які сприяють розвитку критичного мислення, наприклад: аналіз стереотипів, що виникають у спілкуванні, або обговорення суперечливих міжкультурних тем.

За авторською концепцією зміст професії підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації визначався з урахуванням засад чіткого базису, тобто спрямовувався на: змістову інтеграцію міжкультурної компетентності в освітні програми, яка сприяє створенню всебічно підготовленого вчителя, здатного ефективно працювати у багатокультурному середовищі, дозволяє формувати у майбутніх педагогів високий рівень емпатії, толерантності, здатності до адаптації та конструктивної взаємодії, що є ключовими навичками у сучасній глобалізованій освіті.

4.2. Упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації

Інтерактивність у навчанні можна висвітлити як здатність до взаємодії, навчання в режимі бесіди, діалогу, дії. Отже, у вузькому розумінні інтерактивними можна назвати методи, в яких той, хто навчається, є учасником. Він не виступає лише слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власне створюючи це явище [23].

Застосування інтерактивних методів навчання сприяє формуванню у студентів не лише знань і навичок, а й цінностей, які необхідні для успішної міжкультурної взаємодії. Це дозволяє майбутнім учителям бути готовими до роботи у багатокультурному середовищі, де толерантність, емпатія та ефективна комунікація є основою професійного успіху. «Інтерактивні методи навчання актуалізують зв'язок суб'єкта освіти зі світом культури, стимулюють особистісні можливості студента до самоорганізації та саморозвитку, що сприяє осмисленому та цілеспрямованому здобуттю нових знань» [26, с. 68].

Варто відзначити такі переваги інтерактивних методів, як:

1. Активне навчання. Студенти не просто сприймають інформацію, а активно застосовують її на практиці, що сприяє глибшому засвоєнню знань.
2. Розвиток навичок критичного мислення. Інтерактивні методи стимулюють студентів до аналізу ситуацій, оцінки аргументів та прийняття рішень.
3. Формування міжкультурної емпатії. Під час інтерактивних вправ студенти взаємодіють з різними поглядами, що допомагає їм краще розуміти потреби і переживання представників інших культур.

4. Реалізація індивідуального підходу. Інтерактивні методи дозволяють враховувати індивідуальні особливості студентів, їхній рівень підготовки та зацікавленість у темі.
5. Зміцнення комунікативних навичок. Студенти навчаються чітко висловлювати свої думки, працювати у команді, слухати інших та знаходити спільні рішення.

До інтерактивних методів навчання, які сприяють залученню майбутніх педагогів до активного процесу формування міжкультурної комунікації відносимо: дискусії, рольові ігри, кейс-метод, проєкти, моделювання міжкультурних ситуацій тощо, що сприяє розвитку комунікативних навичок і емпатії. Важливою є також організація дебатів на актуальні теми, пов'язані з культурними відмінностями, що дозволяє студентам поглибити розуміння іншої точки зору. Ці методи базуються на активній взаємодії студентів між собою та з викладачем, що створює можливості для практичного опрацювання навичок міжкультурної комунікації, розуміння різноманітності культур і розвитку емпатії:

1. Рольові ігри дозволяють студентам зануритися у реалістичні міжкультурні сценарії, де вони можуть виконувати ролі представників різних культур.
  - Вчитель і учні з різних культурних груп, які намагаються вирішити конфлікт у класі.
  - Моделювання ситуації прийому нових учнів із іншої країни. Такі вправи сприяють розвитку навичок толерантного спілкування, розуміння різниці в культурних моделях поведінки та пошуку компромісів.
2. Дискусії та дебати на теми міжкультурної комунікації заохочують студентів аналізувати різні точки зору та обговорювати актуальні питання.
  - Чи потрібна універсальна мова для спілкування у світі?
  - Як стереотипи впливають на міжкультурну взаємодію? Під час дискусій студенти вчаться аргументувати свою позицію, слухати інших та критично оцінювати інформацію.

3. Симуляційні вправи. Симуляції відтворюють реальні ситуації, з якими майбутні педагоги можуть зіткнутися у професійній діяльності. Наприклад, викладач створює умови, де студенти грають ролі вчителів, учнів, батьків чи представників адміністрації з різних культур. Мета таких вправ – допомогти студентам знайти рішення для реальних міжкультурних проблем, таких як непорозуміння через мовний бар'єр або конфлікти через різні культурні цінності.
4. Кейс-метод. Аналіз кейсів передбачає роботу з реальними чи вигаданими ситуаціями, що демонструють труднощі міжкультурної взаємодії. Студенти отримують опис проблемної ситуації:
  - Непорозуміння між учнем-мігрантом і його однокласниками.
  - Відмова батьків певної культури підтримувати позакласні заходи.
 Вони мають запропонувати рішення, обґрунтувати їх та обговорити в групі.
5. Метод «Світове кафе» полягає у створенні декількох «столів», кожен з яких представляє певну тему, пов'язану з міжкультурною комунікацією. Студенти обговорюють тему за столом, а потім переходять до наступного, беручи із собою нові ідеї. Наприкінці кожен стіл презентує узагальнені результати. Це сприяє обміну думками, генерації нових ідей та колективному розв'язанню проблем.
6. Групові проекти. Спільна робота студентів у групах над міжкультурними проектами, такими як організація свята різних культур або створення презентації про національні традиції, стимулює навички командної роботи, відповідальності та творчого підходу.
7. Моделювання міжкультурних ситуацій. Студентам пропонується змодельовати конфліктну ситуацію, наприклад, непорозуміння між учителем і батьками іншої культури. Завдання полягає у пошуку способів вирішення проблеми, що розвиває навички медіації та адаптивності.

Зупинимося на більш ґрунтовній характеристиці окремих інтерактивних методів навчання, які сприяють залученню майбутніх педагогів до активного процесу формування міжкультурної комунікації.

Одним із ефективних методів є використання інтерактивних форматів навчання, таких як ігри, групові проекти, кейс-стаді чи моделювання міжкультурних ситуацій. Такі методи допомагають студентам не лише засвоювати теоретичні знання, але й застосовувати їх у реальних або змодельованих умовах. Наприклад, міжнародні обміни чи спільні проекти з іноземними університетами дають змогу студентам отримати особистий досвід взаємодії з іншими культурами.

Ігри поділяються на два типи: рольові (інсценування, драматизація та ін.) та ділові (імітаційні, організаційні, управлінські та ін.).

Практичні та комунікативні завдання становлять змістовний аспект терміну «рольова гра». Відмінною особливістю рольової гри є спонтанність та швидкість. Рольові ігри сприяють зв'язку умінь здобувачів освіти із соціокультурною специфікою мови [30].

Рольові ігри дозволяють студентам переживати різні культурні сценарії, розвиваючи навички емпатії та толерантності. У таких іграх студенти можуть виступати у ролі іноземного туриста, ділового партнера або учасника міжнародної конференції, що допомагає їм зрозуміти різні точки зору та підходи до вирішення проблем.

Наприклад, студенти можуть розігрувати ситуації, пов'язані з діловими переговорами або організацією міжнародного заходу, при цьому враховуючи культурні особливості учасників. Це розвиває як мовні, а й міжкультурні компетенції, такі як вміння адаптувати своє мовлення залежно від ситуації та співрозмовника.

Ділова гра є важливим методом формування міжкультурної комунікації при професійно орієнтованому навчанні, метою якої є досягнення та активізація певного комплексу знань, умінь, навичок, мовного/немовного досвіду з урахуванням професійної поведінки між партнерами імітаційно-рольової взаємодії. Ділові ігри за допомогою мовних засобів реалізують імітацію комунікативної ситуації, взяту із професійної сфери спілкування [21, с. 119].

Ділова гра, моделюючи майбутню професійну діяльність, спрямована на розвиток релевантних умінь та навичок, особистісних якостей, властивих певній професійній сфері спілкування та взаємодії. Ситуації майбутньої професійної діяльності, змодельований під час ділової гри, є однією з форм ранньої спеціалізації. Отже, гра сприяє формуванню характерних ознак ранньої спеціалізації та здійснює помітний внесок у якісну підготовку майбутнього педагога до міжкультурної комунікації. Суть ділової гри передбачає: вибір конкретного практичного завдання, визначення його змісту та пошуки адекватних шляхів успішного вирішення на міждисциплінарній основі з використанням теоретичних знань та умінь, необхідних для участі в дискусії.

До психолого-педагогічних принципів, які слід враховувати під час проведення ділової гри відносяться:

- моделювання певної ситуації майбутньої професійної діяльності в імітаційно-ігровій формі;
- визначення проблеми у змістовній стороні гри;
- взаємодія учасників гри під час імітаційно-рольового спілкування;
- вміння учасників рольової взаємодії вступати у діалог та розуміти один одного;
- розвиток особистості студента за допомогою досягнення мети ігрової діяльності [28, с. 98].

Дослідники І. Гавриш [4], Л. Момот [20], В. Стрельніков [27] виокремлюють такі основних етапів її підготовки та реалізації на практиці:

1. Вироблення певного зразка професійної ситуації.
2. Ознайомлення учасників гри зі сценарієм та з мовним/немовним матеріалом.
3. Ознайомлення учасників гри зі способами досягнення мети.
4. Розподіл ролей між учасниками гри.
4. Розробка матеріально-технічного забезпечення гри.

З метою оптимізації процесу формування готовності до міжкультурної комунікації слід вводити до освітнього процесу перцептивні ігри, які відрізняються простотою та універсальністю. Соціально-перцептивна гра – це емоційно насичена форма діяльності в умовах комунікативної ситуації, спрямована на засвоєння соціально прийнятного комунікативного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах комунікативної діяльності [1].

Особливий інтерес у межах організації розвитку міжкультурної комунікації майбутніх педагогів такі ігри становлять ще й тому, що вони створюють умови психологічно безпечного середовища і при цьому дають студентам можливість відслідковувати власні індивідуально особливості й стани у комунікативній діяльності та одержувати зворотний зв'язок про якість останньої.

Учені Н. Вінниченко і Ю. Якимчук виділяють певний алгоритм використання соціально-перцептивних ігор, тобто набору правил, дотримання яких призведе до бажаного результату [1, с. 3; 32, с. 139]. До цих правил відносяться такі: не слід пропонувати студентам виконувати однотипні вправи більше шести занять поспіль, у іншому разі це призведе до втрати інтересу та ефекту новизни; введення нової вправи має відбуватися у кілька етапів, мета яких – залучити до розвивального процесу якнайбільше студентів.

Ю. Якимчук було виділено три етапи реалізації соціально-перцептивних ігор.

Перший етап. Незалежно від рівня розвитку комунікативних здібностей студентів при введенні нового навчального завдання необхідно фіксувати увагу на його меті. Також пояснюються правила проведення, обумовлюється швидкість роботи. Беруть участь у грі тільки бажаючі. При цьому варто звернути увагу на реакцію тих студентів, які не беруть участі у спільній роботі, і якщо вона негативна, вправа не викликає позитивних емоцій, її варто замінити. Під час підведення підсумків слід похвалити всіх учасників за участь.

Другий етап. При використанні цієї ж вправи через 2-3 заняття слід нагадати чи уточнити правила та залучити тих студентів, які не брали участі у грі раніше. Студентам, що гратимуть уперше, надається можливість вибору партнера, при цьому викладач зазначає, що вибір має обумовлюватися не тільки дружніми стосунками у групі, але й наявністю досвіду участі у грі та умінням допомогти правильно виконати завдання. У результаті такої організації «сильний» працює зі «слабким». При підведенні підсумків кожний учасник оцінює свої дії самостійно та пропонує можливі шляхи підвищення якості дій, що виконуються у процесі гри. По закінченні гри студенти повинні похвалити один одного за участь, починаючи з фрази: «Мені сподобалося, що ти...», при цьому фіксується увага кожного з учасників на отриманих у ході гри позитивних емоціях. Цей етап проведення вправи повторюється доти, поки учасники не звикнуть до зміни мовних партнерів і до аналізу власної комунікативної діяльності.

Третій етап. При виконанні завдань розподіл за ролями відбувається самостійно, можливий вибір на основі дружби та симпатії. Оцінюється безпосередня діяльність кожного з учасників. Комунікативна діяльність може оцінюватися самим студентом й іншими учасниками, студентам пропонуються способи вдосконалення дій, що виконуються. Цей етап завершується, як і попередній, фіксацією уваги на позитивних емоціях учасників комунікативної діяльності [32, с. 77-78].

Виходячи з того, що міжкультурна комунікація передбачає міжособистісну взаємодію, найбільш адекватним прийомом її розвитку є комунікативні ігри, що являють собою організацію активної взаємодії в комунікативній діяльності на основі прийняття ігрових правил і норм із орієнтацією на інших учасників. Таким чином, формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів обумовлюється впровадженням в освітній процес комунікативних ігор, організованих на основі міжособистісної взаємодії. Слід зазначити, що введення комунікативних ігор з орієнтацією на взаємодію студентів є частиною

процесу навчання, засобом заохочення чи засобом «переключення» з одного виду діяльності на інший у процесі навчання.

У процесі міжкультурної комунікації взаємодія передбачає обмін інформацією, досвідом, уміннями та навичками носіїв різних культур. Взаємодія суб'єктів міжкультурної комунікації є основою формування спільності почуттів, думок, поглядів, досягнення взаєморозуміння та погодженості дій [32, с. 86].

Один із ефективних методів формування міжкультурної комунікації є організація міжкультурних проєктів. У межах таких проєктів студенти можуть досліджувати особливості культури країн та створювати продукти, які можуть бути використані для обміну знаннями та ідеями з представниками інших культур.

Класифікація проєктної діяльності досить різноманітною, проте в контексті нашого дослідження доцільно розглянути такі її види: індивідуальні та групові міжкультурні проєкти. Особливої уваги вартують міжкультурні проєкти, оскільки саме групова взаємодія майбутніх педагогів дозволяє навчитися грамотно розподіляти обов'язки між учасниками, а також здійснювати проміжний контроль виконаної роботи з врегулювання ситуацій міжкультурного діалогу, результатом якої є підсумковий захист з обговоренням.

Міжкультурні проєкти, як правило, є формою реалізації самостійної діяльності студентів. Даний метод дозволяє розвинути креативні здібності, залучаючи майбутніх фахівців до розумового, творчого процесу. Міжкультурний проєкт сприяє індивідуальному цілепокладанню та досягненню поставлених завдань порівняно власної та чужої культур, що, у свою чергу, сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації. Основна перевага цього виду сучасних інтерактивних методів зводиться до того, що студенти отримують унікальну можливість у межах міжкультурного діалогу тренувати здатність роботи у групі чи команді, при цьому розвиваючи власні соціальні навички. Важливо відзначити, що формат реалізації міжкультурних

проектів передбачає як аудиторну, так і позааудиторну взаємодію студентів, що сприяє проведенню освітнього процесу й за кордоном за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливим методом формування у майбутніх педагогів готовності до міжкультурної комунікації є тренінги. У міжкультурному аспекті тренінг – це насамперед групова робота в імперативному порядку: проведення та реалізація міжкультурних сесій, залучення студентів до міжкультурних семінарів та конференцій. Тобто міжкультурний тренінг можна трактувати як метод, спрямований на розвиток навичок міжкультурної комунікації залежно від існуючих цілей та завдань освітнього процесу. Основна перевага тренінгу зводиться до активного вивчення теоретичних аспектів міжкультурного діалогу, застосування отриманих знань на практиці в інтерактивній формі, а також розвитку обміну міжкультурного досвіду. З-поміж сутнісних особливостей міжкультурного тренінгу варто виділити його систематичний характер, ініціативність, спрямованість на міжкультурну взаємодію [23, с. 107].

Зупинимось на класифікації міжкультурних тренінгів:

1. Інформативні тренінги, в основному, призначені для засвоєння та обміну інформації, оскільки основною формою проведення таких тренінгів є міжкультурний семінар. Іншими словами, йдеться про пізнавальний аспект освітнього процесу.
2. Інтерактивні тренінги, навпаки, мають практичне спрямування, дозволяють застосувати отримані знання, уміння та навички в процесі практичної реалізації процесів міжкультурного взаємодії.
3. Тренінг рефлексивності націлює на роздуми, аналіз та осмислене коментування заданих мовно-поведінкових дій у професійній сфері як коректних чи некоректних з погляду носіїв іншої культури.
4. Професійно-поведінковий тренінг. Передбачає «програвання» соціокультурно-коректних вербальних і невербальних (міміка, жести, проксемика) дій, необхідні реалізації міжкультурної комунікації.

5. Тренінг емоційно-мовленнєвої сензитивності застосовується для відпрацювання комунікативно-підтримуючої мовної поведінки (мовної емпатії, некатегоричності), вибору слів та аналізу емоційних реакцій.

Одним із ефективних методів формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів є моделювання в освітньому процесі міжкультурних ситуацій професійної взаємодії, з використанням іноземної мови як інструменту соціальної взаємодії, що відображає всі зміни міжкультурних чинників, які мають значний вплив на менталітет, установки особистості, ієрархію цінностей.

Необхідність упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації пояснюємо тим, що виконання завдань, які моделюють реальні міжкультурні комунікативні ситуації, дозволяють студентам практикувати толерантне спілкування, розвивають здатність вирішувати проблеми та сприяють адаптації до різноманітних культурних контекстів. Методи навчання, що запроваджуються в професійній підготовці, мають забезпечувати мовленнєву активність студентів, індивідуалізацію та ситуативність навчання та новизну навчальних ситуацій, сприяти розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти.

Моделювання комунікативних ситуацій необхідно не тільки для розвитку комунікативних здібностей, але й для забезпечення можливості їхньої реалізації в різноманітних сферах комунікативної діяльності людини. У взаєминах, що складаються на основі соціального статусу суб'єктів спілкування, виявляються соціальні якості особистості відповідно до соціальної структури суспільства. У спілкуванні поряд зі статусними взаєминами можливе виділення взаємин, заснованих на виконанні соціальної ролі. Сюди можна віднести взаємини, що виникають при виконанні внутрішньогрупових ролей, що формуються у процесі формального і неформального спілкування [32, с. 84].

Під час вирішення практичних завдань у кожній мовній ситуації, необхідно навчати спеціальним міжкультурним мовним моделям, вносити корективи у професійний дискурс, впроваджувати в практику стратегії комунікативної взаємодії у кожній мовній ситуації, а також пам'ятати про спеціальне, професійно орієнтоване навчання.

Ділові ситуації, які знайомлять майбутніх педагогів з міжкультурними особливостями поведінки представників різних мовних спільнот, можуть завершити процес розвитку професійної інтерактивної компетенції у студентів.

Застосування методу аналізу проблемних ситуацій на формування здатності до міжкультурної комунікації є продуктивним, адже цей метод передбачає розгляд та обговорення конфліктних професійних ситуацій, що виникають між представниками різних культур. Аналіз та обґрунтування причин конфлікту здійснюється з опорою на відмінності в нормах професійної поведінки та культурно-специфічних способах мовного оформлення, адекватних змісту професійних ситуацій.

Метод проблемних ситуацій це особливий вид інтелектуально-емоційного взаємодії суб'єкта з об'єктом пізнання (завданням), в процесі якого студент усвідомлює протиріччя між необхідністю оволодіння об'єктом пізнання (вирішення задачі) й наявними у нього знаннями, які є об'єктивно необхідні та достатні для вирішення проблеми.

У процесі аналізу коментуються можливі варіанти позитивної вербальної та невербальної поведінки, які можуть сприяти запобіганню конфлікту. Аналіз проблемних ситуацій передбачає вивчення мови та поведінки учасників в реальних професійних ситуацій.

Так, безсумнівно, ефективним є метод кейсів, який у міжкультурній освіті реалізується у варіанті міжкультурного кейсу. Виконуючи міжкультурний кейс, студенти повинні ідентифікувати та аналізувати інокультурну специфіку, поглиблювати свої знання про «чужі» культурні цінності та моделі поведінки. «Вирішення кейсів передбачає аналіз ситуації,

її оцінку, аргументований вибір правильного варіанта дій, що є стимулом для розвитку критичного мислення» [25, с. 24]. Важливо підкреслити, що якщо викладач при застосуванні методу кейсів пропонує студентам проаналізувати якусь гіпотетичну ситуацію або реальну ситуацію, яка сталася з людиною, то рефлексії міжкультурного досвіду увага фокусується на діях, вчинках, успіхах чи фрустраціях самого студента.

Метод проблемних ситуацій, передбачає постановку пізнавальних завдань, аналіз способів їх вирішення, порівняння точок зору, міркування, докази. В основі цього методу лежить технологія проблемного навчання, заснованого на отриманні нових знань за допомогою вирішення теоретичних і практичних проблем, завдань у проблемних ситуаціях. Проблема ситуація виникає в людини, якщо в неї є пізнавальна потреба та інтелектуальні можливості вирішувати завдання за наявності труднощів, протиріччя між старим та новим, відомим та невідомим, умовами та вимогами [24, с. 146].

Проблемне навчання включає кілька етапів: усвідомлення проблемної ситуації, формулювання проблеми на основі аналізу ситуацій, вирішення проблеми, що включає висунення, зміну та перевірку гіпотез, перевірку розв'язання [19, с. 104].

Варто зупинитися на практичних рекомендаціях для викладачів, яких необхідно дотримуватися при впровадженні інтерактивних методів навчання:

- 1) Створювати безпечне середовище для навчання. Викладач має заохочувати студентів до висловлення власної думки без страху осуду чи критики.
- 2) Враховувати рівень підготовки студентів. Завдання мають бути доступними, але водночас стимулювати розвиток навичок.
- 3) Залучати реальні ситуації. Використання реальних прикладів із професійного життя допомагає студентам зрозуміти практичне значення міжкультурної компетентності.
- 4) Проводити рефлексію після виконання завдань. Після інтерактивних занять важливо обговорювати з студентами, що вони дізналися, які труднощі виникли і як їх можна було вирішити.

Отже, у процесі формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів повинні використовуватися діалогові та відкриті форми взаємодії, інтерактивні методи навчання, які забезпечують діяльнісний, практикоорієнтований бік навчання. Такі методи застосовуються для інтенсифікації ефективності освітнього процесу, розвитку міжкультурної комунікативної активності майбутніх педагогів.

4.3. Удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через міжнародний досвід

Сучасна освіта стикається з викликами, які вимагають від педагогів не лише глибоких теоретичних знань, але й практичних навичок, адаптованих до швидкозмінного глобального середовища. Удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів є ключовим завданням для забезпечення якісної освіти, що відповідає міжнародним стандартам [29, с. 58].

Міжнародний досвід є потужним інструментом для розвитку міжкультурної комунікації. Він дозволяє студентам-педагогам вийти за межі звичного середовища, зіткнутися з новими викликами та розвинути навички, які неможливо отримати в аудиторії. Міжнародний досвід дозволяє майбутнім учителям не лише здобути практичні знання та навички, а й змінити власне ставлення до культурного різноманіття. Він формує у студентів готовність до роботи у багатокультурному середовищі, сприяє розвитку емпатії, толерантності та впевненості у власних силах.

На нашу думку, джерелами міжнародного досвіду є:

- реальна взаємодія з представниками інших культур в своїй країні та в зарубіжних країнах;
- віртуальна комунікація з партнерами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- знання та враження, отримані під час ознайомлення з іноземними творами мистецтва, шоу-бізнесом, літературою, медіа-текстами тощо.

У той же час, важливим в рефлексії міжнародного досвіду є власна ситуація міжкультурної комунікації, яка може бути проаналізована з точки зору характеристик його учасників, труднощів, що виникли, проблем в галузі сприйняття та розуміння, ефективності їх вирішення тощо.

Практична підготовка майбутніх учителів через залучення до міжнародного досвіду є ефективною педагогічною умовою формування готовності до міжкультурної комунікації. Вона передбачає створення умов для безпосередньої взаємодії студентів із представниками інших культур, занурення у багатокультурне середовище, а також аналізу і практичного застосування отриманих знань у реальних умовах та реалізується через програми академічної мобільності, стажування за кордоном, участь у міжнародних проєктах, співпрацю з іноземними студентами в межах закладу вищої освіти. Взаємодія з представниками інших культур у реальних умовах сприяє розвитку гнучкості, адаптивності та культурної чутливості.

Форми реалізації міжнародного досвіду:

1. Навчальні обміни
  - Участь у програмах академічної мобільності (ERASMUS+, DAAD, COIL, Fulbright та інші). Навчання за кордоном упродовж одного або кількох семестрів дозволяє студентам безпосередньо знайомитися з іншими освітніми системами, культурними традиціями та стилями викладання.
  - Короткострокові стажування. Стажування у школах інших країн, особливо багатокультурних, надає практичний досвід роботи у міжкультурному середовищі.
2. Участь у міжнародних освітніх проєктах. Студенти можуть брати участь у спільних міжнародних проєктах, де працюють у командах із представниками інших культур:
  - Розробка уроків чи освітніх програм для міжкультурного класу.
  - Проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів або вебінарів.

3. Літні школи та мовні курси за кордоном. Участь у літніх школах чи інтенсивних мовних курсах дозволяє студентам розвивати комунікативні навички в реальному міжкультурному середовищі.
4. Волонтерство в міжнародних організаціях. Робота в міжнародних проєктах, спрямованих на освіту чи підтримку мігрантів, сприяє розвитку практичних навичок взаємодії з представниками різних культур.
5. Віртуальна мобільність. У разі обмежених можливостей для фізичної мобільності, міжнародний досвід можна здобути через онлайн-участь у міжнародних курсах, форумах чи проєктах, організованих закордонними університетами чи організаціями.

Переваги міжнародного досвіду для майбутніх учителів:

1. Занурення у багатокультурне середовище. Безпосередній контакт із представниками різних культур сприяє кращому розумінню їхніх цінностей, звичаїв, традицій і поведінкових моделей.
2. Розвиток адаптивності. Студенти вчаться пристосовуватися до нового середовища, вирішувати складні міжкультурні ситуації та долати культурний шок.
3. Формування навичок міжкультурної комунікації. Практичний досвід дозволяє розвивати вміння вести діалог, враховуючи культурні відмінності, уникати непорозумінь та вирішувати конфлікти.
4. Розширення професійного кругозору. Міжнародний досвід допомагає студентам ознайомитися з новітніми педагогічними підходами та методиками, які вони можуть застосовувати у своїй професійній діяльності.
5. Збагачення мовних компетенцій. Спілкування іноземною мовою у реальних ситуаціях сприяє вдосконаленню володіння мовою і розумінню її культурних нюансів.

Методи впровадження міжнародного досвіду у навчальний процес

1. Індивідуальна підготовка студентів до участі у міжнародних програмах. Викладачі мають забезпечити інформаційну та методичну підтримку для студентів, які бажають взяти участь у міжнародних обмінах чи стажуваннях:

- Підготовка до співбесіди чи написання мотиваційного листа.
  - Проведення тренінгів з міжкультурної компетентності перед від'їздом.
2. Впровадження рефлексії після міжнародного досвіду
- Після завершення міжнародного проєкту чи стажування студентам слід запропонувати:
- Написати есе або звіт про здобутий досвід.
  - Провести презентацію для однокласників, де вони поділяться знаннями та враженнями.
3. Інтеграція міжнародного досвіду у навчальні курси
- Студенти, які мали міжнародний досвід, можуть ділитися практичними кейсами та брати участь у дискусіях під час вивчення дисциплін, пов'язаних із міжкультурною комунікацією.

Разом з тим, існують виклики, такі як:

- Психологічна та культурна адаптація студентів до іншого середовища.
- Мовний бар'єр, особливо для тих, хто володіє іноземною мовою на початковому рівні.
- Фінансові труднощі, пов'язані з участю у програмах мобільності.

Виходячи з специфіки спілкування в міжкультурному контексті, рефлексія студентами власного досвіду міжкультурної комунікації здійснюється за певними параметрами.

Алгоритм рефлексії міжкультурного досвіду передбачає:

- опис ситуації міжкультурної комунікації;
- короткий опис учасників ситуації міжкультурної комунікації;
- характеристики культурних норм, що відображаються в ситуації спілкування (звичаї, традиції тощо);
- проблеми сприйняття, оцінка впливу факторів сприйняття;
- характеристики комунікативної поведінки комунікаторів (вербальних і невербальних), оцінка її адекватності та ефективності;

- характеристики механізму атракції (вияв зовнішніх і внутрішніх факторів атракції);

- наявність або відсутність міжкультурного конфлікту, його причин, характеристика стратегій його вирішення (якщо конфлікт мав місце);

- характеристики процесу атрибуції та ідентифікація типу помилок атрибуції (якщо вони мали місце);

- оцінка вияву етнокультурних стереотипів (автостереотипів, гетеростереотипів) у ситуації міжкультурної комунікації (якщо вони були);

Внаслідок рефлексії свого міжкультурного досвіду студент повинен усвідомити:

- якої позиції він дотримувався в ситуації спілкування – етноцентричної чи релятивістської;

- що домінувало у його поведінці – толерантність чи інтолерантність до представників інших культур;

- чи мала місце емпатія у спілкуванні з партнером;

- наскільки був успішним досвід міжкультурної взаємодії;

- оцінити свій рівень розвитку міжкультурної компетентності.

Отже, удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через міжнародний досвід є важливим кроком до підвищення якості професійної освіти. Інтеграція міжнародного досвіду в підготовку педагогів сприятиме формуванню нового покоління педагогів, здатних ефективно працювати в умовах сучасних освітніх викликів. Міжнародний досвід є потужним інструментом для розвитку міжкультурної комунікації. Участь у програмах академічної мобільності, міжнародних проєктах і стажуваннях дозволяє студентам не лише отримати нові знання та навички, але й сприяє розвитку таких компетентностей, як толерантність, емпатія, адаптивність та здатність до діалогу в міжкультурному середовищі.

4.4. Формування у майбутніх педагогів ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу до інших культур

Формування ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу, в основі якої є створення такого середовища, яке стимулює розвиток цінностей толерантності, поваги до інших культур та інтересу до їх пізнання – є ключовою педагогічною умовою професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, оскільки передбачає розвиток у студентів стійких переконань і установок, які сприяють прийняттю культурного різноманіття, подоланню стереотипів та упереджень, а також побудові гармонійної взаємодії в багатокультурному середовищі.

Проблема толерантності досить часто стосується проблеми взаємовідносин представників різних культур. Тому особливу роль тут набуває міжкультурне розуміння у всій глибині його змісту і одночасно в тих аспектах, які властиві представникам різних етносів. Виховання толерантності в контексті формування міжкультурної комунікації передбачає не тільки вирішення різних етнокультурних і етнополітичних проблем, але, переважно, взаєморозуміння між людьми різних національностей, чим якраз успішно і займається сфера освіти.

Міжкультурний діалог у різних формах і на різному рівні треба розглядати як найважливішу умову та засіб виховання толерантної свідомості та поведінки, яку можна назвати основою ефективної міжкультурної комунікації. Тому що виховання в дусі толерантності, терпимості та довіри, і ставлення до них як до найважливіших життєвих цінностям багато в чому може визначити подальшу життєву орієнтацію студентів, їх вибір в якості пріоритетного шляху мирне міжкультурне співіснування, а не різного роду конфлікти.

Значення ціннісних орієнтацій:

- толерантність як основа взаємодії означає готовність приймати та поважати відмінності у способі життя, культурі, мові, релігії та цінностях

інших людей. Для майбутнього вчителя це є невід'ємною частиною професійної діяльності, особливо у багатонаціональних і мультикультурних колективах;

- повага до культурного різноманіття. Поважати культурні відмінності означає визнавати їхню цінність, розуміти, що вони є джерелом збагачення як для суспільства, так і для особистості. Вчитель, який демонструє таку повагу, стає прикладом для учнів, сприяючи створенню толерантного середовища у класі.

Формування ціннісного ставлення до іншої культури передбачає вирішення наступних педагогічних завдань:

1. Виховання позитивного емоційного відгуку щодо поведінки, традицій, звичаїв інших народів, що виявляється у почутті етнічної толерантності, поваги, здатності адекватно сприймати ці особливості.

2. Формування практичних умінь спільної діяльності в умовах діалогу культур, що передбачає взаємодію українських та іноземних студентів та набуття досвіду позитивного емоційного сприйняття партнера з міжкультурної взаємодії.

3. Виховання ціннісного ставлення до представників іншої культури як до рівноправних учасників процесу міжкультурної взаємодії та співробітництва.

Етапи формування ціннісних орієнтацій:

1. Усвідомлення важливості толерантності. На цьому етапі студенти знайомляться з концепціями толерантності та поваги через лекції, семінари, тематичні обговорення і реальні приклади з життя. Завдання викладача – допомогти їм усвідомити, чому ці цінності важливі для професії вчителя.

2. Рефлексія власних стереотипів та упереджень. Студенти аналізують власні переконання та установки, виявляють стереотипи та упередження, які можуть заважати ефективній взаємодії з представниками інших культур. Це може бути досягнуто через спеціально розроблені вправи, наприклад:

- Аналіз ситуацій, у яких проявляються стереотипи.
- Обговорення досвіду міжкультурного непорозуміння.

3. Формування емпатії. На цьому етапі студенти вчаться ставити себе на місце представників інших культур, розуміти їхні почуття, переживання та мотиви поведінки. Розвиток емпатії сприяє більш глибокому розумінню різниць і пошуку спільного.

4. Інтеграція ціннісних орієнтацій у професійне бачення. Цінності толерантності і поваги стають частиною професійного мислення майбутнього вчителя. Це досягається через практичні завдання, розв'язання кейсів, моделювання педагогічних ситуацій та участь у міжкультурних проєктах.

Методи формування ціннісних орієнтацій:

1. Дискусії на морально-етичні теми. Організація дискусій, пов'язаних із етичними викликами міжкультурної взаємодії, стимулює студентів задуматися про важливість толерантності.

- Чи завжди варто поважати культурні традиції, якщо вони суперечать сучасним моральним нормам?

- Як боротися зі стереотипами у шкільному середовищі?

2. Аналіз життєвих історій та біографій. Вивчення історій людей, які досягли успіху у міжкультурній взаємодії, допомагає студентам бачити практичне втілення толерантності. Наприклад, історії педагогів, які працювали у мультикультурних школах, або активістів, що сприяли взаєморозумінню між культурами.

3. Культурні діалоги. Зустрічі з представниками інших культур, де студенти мають можливість обговорити традиції, цінності та поведінкові моделі, сприяють розумінню та прийняттю культурних відмінностей.

4. Тренінги з подолання стереотипів. Використання практичних тренінгів для розпізнавання та усунення стереотипів дозволяє студентам виявити власні упередження та навчитися нейтралізувати їх у майбутній роботі.

5. Соціальні проекти. Участь у соціальних ініціативах, спрямованих на підтримку толерантності (наприклад, організація культурних фестивалів, акцій проти дискримінації тощо), дозволяє студентам не лише засвоїти відповідні цінності, але й продемонструвати їх у дії.

6. Рефлексивні практики. Завдання, спрямовані на самоаналіз і обговорення емоцій, допомагають студентам усвідомити свої почуття та поведінкові моделі у міжкультурних ситуаціях.

Очікувані результати:

1. Толерантна поведінка у міжкультурній взаємодії. Майбутні вчителі готові працювати з дітьми різних національностей, релігій та культурних традицій, будуючи відносини на основі взаємоповаги.

2. Розвиток чутливості до культурних відмінностей. Студенти стають уважними до культурних особливостей учнів та їхніх сімей, що сприяє створенню сприятливого освітнього середовища.

3. Формування професійної етики. Толерантність і повага інтегруються у професійні принципи майбутнього вчителя, визначаючи його підхід до навчання та виховання.

4. Подолання стереотипів та упереджень. Майбутні педагоги здатні ідентифікувати та критично оцінювати упередження, як власні, так і суспільні, що дозволяє їм уникати дискримінації у професійній діяльності.

5. Готовність до інклюзивної освіти. Ціннісні орієнтації на толерантність та повагу формують основу для роботи у класах з різноманітним етнічним, культурним чи соціальним складом.

Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що ціннісне ставлення до іншої культури дозволяє більш ефективно втілювати в життя ідеї гуманізму, а також знаходити ефективні шляхи міжкультурної взаємодії представників різних культур.

Організація діяльності з опорою на ідею діалогу культур не тільки знайомить студентів із культурою країни досліджуваної мови, а й формує

позитивне ставлення до культурного різноманіття, сприяє усвідомленню значущості мирного співіснування різних культур, їх гармонійній взаємодії.

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, важливо прагнути до розкриття специфіки лінгвокультури, що вивчається, до демонстрації її унікальності. Періодичне звернення до ширшого спектру національних культур забезпечить повніше розкриття індивідуального характеру лінгвокультури, що вивчається, сприйняття її студентами як органічної частини глобального культурного простору, як одного зі зразків світового культурного різноманіття.

У цьому плані гарні результати може дати періодичне звернення до історії мови, що вивчається. На прикладі окремо взятого слова може бути наочно продемонстровано факт історичної спорідненості та тісної взаємодії мов. Мова, як і культура, частиною якої вона є, ніколи не перебуває в ізоляції, і це є важливим фактором її неперервного розвитку та збагачення. Актуалізація історичних зв'язків лінгвокультури, що вивчається за рахунок роботи з етимологією найбільш показових у цьому відношенні слів, а також зі словами-інтернаціоналізмами допоможе студентам більш чітко усвідомити продуктивність фактичної та потенційної міжкультурної взаємодії. Цікавою може стати робота з матеріалами про культурні традиції та звичаї різних країн.

Діалог культур також відкриває широкі можливості для усвідомлення майбутніми педагогами власної національно-культурної ідентичності, що є не менш важливим чинником розвитку толерантності, яка аж ніяк не передбачає відмови від власної індивідуальності: «толерантність – це властивість зрілої особистості з усталеною системою поглядів, готової до конструктивного діалогу з іншими на основі рівноправності і взаємоповаги» [3].

Важливо, що толерантність є інтегративною якістю, тобто вона передбачає інтеграцію у своєму об'єкті всіх прийнятних форм вияву відмінності. Національна культура є лише однією з таких форм, тому

формування міжкультурної толерантності запускає механізм розвитку толерантності в цілому.

У науковій літературі представлено різні моделі толерантності. Найчастіше йдеться про три компоненти в її структурі: когнітивному, емоційно-оціночному та поведінковому [13, с. 136].

Саме на них пропонується опиратися при виховання толерантності, тобто процес виховання толерантності передбачає:

- отримання здобувачами освіти досить чітких поглядів на сутність толерантності, розуміння ними причин її соціальної затребуваності;
- формування в студентів суб'єктивного ціннісного ставлення до толерантності, визнання її значущості та необхідності;
- оволодіння здобувачами освіти вміннями та навичками толерантної поведінки, розвиток в них здатності до регуляції та організації своєї діяльності відповідно до принципів толерантності.

Метою культурологічно спрямованого навчання має бути формування толерантності та емпатії до представників інших культур, відкритості до спілкування з ними. Толерантність – це терпимість до іншого способу життя, поведінки, поглядів, звичок, вірувань тощо. Вона є ознакою впевненості в собі й усвідомлення надійності власних позицій. Толерантність – це визнання унікальності кожної культури з власним поглядом на світ, особливими традиціями, ритуалами, зі своїми цінностями [31, с. 105]. Емпатія – «це здатність індивіда емоційно реагувати на переживання інших людей, розуміти їх стан, відчуття і думки» [32, с. 67].

Безперечно, толерантність має міцно увійти до суб'єктивної системи цінностей педагога, стати регулятором його поведінки й одним із принципів професійної діяльності. Активне включення до освітнього процесу матеріалів ціннісно-орієнтованого змісту, що забезпечують орієнтацію студентів на такі цінності, як емпатія, альтруїзм, ввічливість, чуйність, миролюбність, допоможе сформувати толерантного педагога, який, буде носієм цих цінностей.

Навчальні дисципліни такі як: «Міжкультурна комунікація», «Лінгвокраїнознавство», «Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності», «Лідерство в полікультурному освітньому середовищі», «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі» та ін. дають викладачеві широкі можливості на забезпечення умов, необхідних для формування всіх перелічених вище компонентів толерантності. При викладанні цих дисциплін зберігається значна свобода при виборі матеріалів, що забезпечує можливість посилення аксіологічної складової їх змісту, а застосування в процесі навчання активних методів роботи сприяє виробленню в майбутніх педагогів усвідомленого, ціннісного ставлення до нових для них фактів і оволодіння конкретними моделями мовної поведінки як способами реалізації «новонабутих» цінносних норм.

Варто відзначити, що педагогічна толерантність є професійно важливою якістю вчителя, невід'ємним елементом його етичної культури, істотним чинником ефективності його діяльності. Навчання іноземної мови у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів, безперечно, може зіграти свою роль у розвитку педагогічної толерантності.

Це обумовлено самою специфікою цієї навчальної дисципліни, а саме: реалізації концепцій діалогу культур; забезпечення широкої та різноманітної комунікативної практики; ціннісної орієнтації змісту навчання.

Так, навчання іноземній мові з опорою на ідею діалогу культур сприяє формуванню у майбутніх педагогів відкритості світу у всьому його культурному різноманітті, яка є запорукою успішної професійно-педагогічної діяльності з часто неоднорідною за своїм етнічним складом аудиторією. Толерантний вчитель здатний знайти підхід до представників різних національних культур, запобігти виникненню ймовірної в таких умовах напруженості, спроможний реалізувати багатий потенціал полікультурного середовища. Забезпечення здобувачів освіти широкою комунікативною практикою, збагачення в процесі вивчення іноземної мови їх досвіду міжособистісного спілкування та іншої взаємодії робить значний внесок у

розвиток комунікативної толерантності, необхідної майбутнім педагогам для ефективного навчання і виховання. Ціннісна спрямованість змісту навчання іноземної мови за рахунок активнішого включення до освітнього процесу відповідних матеріалів створює необхідні умови для ефективної реалізації аксіологічного підходу, що лежить в основі сучасної гуманістичної педагогіки. Акцентування аксіологічно значущих моментів у процесі роботи над традиційними темами поряд з використанням активних, комунікативно-орієнтованих методів дозволяє досягти помітного прогресу в долученні студентів до тих цінностей, які становлять моральну основу педагогічної діяльності, виховати в них толерантність, любов до дітей, емпатію, співчуття, альтруїзм, здатність до діалогу і співробітництва. Отже, дисципліна «Іноземна мова» має значний гуманітарний потенціал, виважена реалізація якого в межах професійної підготовки майбутніх педагогів може значною мірою сприяти формуванню їхньої професійно-етичної культури та розвитку педагогічної толерантності.

Формування ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу, в основі якої є створення такого середовища, яке стимулює розвиток цінностей толерантності, поваги до інших культур та інтересу до їх пізнання передбачає не лише навчання, а й виховання студентів через включення елементів культурного різноманіття до освітнього середовища: організацію культурних заходів, святкування міжнародних днів, інтеграцію елементів інших культур.

Таким чином, формування ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу є не лише важливою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів, але й фундаментом їхньої професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві.

4.5. Оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності

Прийнята Кабінетом Міністрів України Національна рамка кваліфікацій [22], орієнтує сучасного викладача на запровадження європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівця.

Підготовка майбутніх вчителів до міжкультурної комунікації залежить також від рівня компетентності самих викладачів. Викладачі відіграють ключову роль у формуванні міжкультурної компетентності студентів, а отже, самі повинні бути висококваліфікованими у цій сфері. Це вимагає постійного оновлення знань, розвитку практичних навичок та формування позитивного ставлення до культурного різноманіття.

Необхідно забезпечити їх професійний розвиток викладачів через семінари, тренінги та курси підвищення кваліфікації, орієнтовані на розуміння міжкультурної специфіки та інноваційних підходів до її викладання.

Зазначимо основні напрями професійного розвитку:

1. Розвиток міжкультурної компетентності викладачів. Викладачі мають розуміти культурні відмінності, усвідомлювати важливість толерантності, бути здатними аналізувати міжкультурні ситуації та допомагати студентам долати стереотипи й упередження.
2. Оновлення змісту навчальних програм. Для якісного викладання викладачі мають постійно оновлювати свої курси, інтегруючи сучасні концепції міжкультурної комунікації, приклади з реального життя, інноваційні методики навчання тощо.
3. Опановування сучасних методів навчання. Викладачам необхідно використовувати інтерактивні методи, такі як тренінги, рольові ігри, кейс-стаді, симуляції міжкультурних ситуацій, що сприяють ефективному засвоєнню студентами матеріалу.

4. Участь у міжнародних програмах. Викладачі, які беруть участь у міжнародних обмінах, стажуваннях, конференціях або проєктах, отримують практичний досвід роботи у міжкультурному середовищі, що є надзвичайно важливим для їхнього професійного зростання.

5. Підвищення кваліфікації та навчання впродовж життя. Постійне навчання викладачів через курси підвищення кваліфікації, участь у семінарах, тренінгах, вебінарах тощо дозволяє їм залишатися актуальними у своїй професії.

Стратегії професійного розвитку викладачів:

1. Розробка програм професійного розвитку. Освітній Хаб пропонує викладачам програми, спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності. Це можуть бути курси, модулі або тренінги, які охоплюють такі теми, як:
  - Основи міжкультурної комунікації.
  - Робота з багатокультурними аудиторіями.
  - Викладання через призму культурного різноманіття.
2. Інтернаціоналізація професійного досвіду. Викладачам слід надавати можливості для участі у міжнародних програмах обміну, стажуваннях чи проєктах, що дозволить їм інтегрувати глобальні практики у навчальний процес.
3. Колегіальне навчання. Викладачі можуть навчатися один у одного через обмін досвідом, взаємне відвідування занять, спільну участь у проєктах і командну розробку навчальних матеріалів.
4. Створення центрів міжкультурної комунікації. На базі університетів можуть функціонувати спеціальні центри, які забезпечують підтримку викладачів у розвитку їхньої міжкультурної компетентності, надаючи доступ до матеріалів, тренінгів та експертних консультацій.
5. Використання цифрових ресурсів. Онлайн-курси, вебінари та інші цифрові платформи можуть стати ефективними інструментами для самостійного навчання викладачів у сфері міжкультурної комунікації.

Викладачі, які опанували сучасні методики навчання і розуміють особливості міжкультурної комунікації, ефективніше готують студентів до роботи у багатокультурному середовищі, демонструють повагу до різноманіття, стають моделлю для наслідування студентами, сприяючи створенню толерантного освітнього середовища. Завдяки високій кваліфікації викладачів студенти краще розуміють складнощі міжкультурної взаємодії та набувають навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Участь у міжнародних програмах, стажуваннях та проєктах дозволяє викладачам будувати міжнародні професійні зв'язки та вдосконалювати свою педагогічну майстерність.

Оптимізація процесу професійного розвитку викладачів є важливою складовою підготовки майбутніх учителів до міжкультурної комунікації. Викладачі, які володіють сучасними знаннями та методиками, сприяють формуванню у студентів толерантності, поваги до різноманіття та навичок ефективної взаємодії у глобалізованому світі.

4.6. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації

Одним із важливих показників, що визначають рівень розвитку суспільства, є система освіти та система підготовки фахівців у закладах вищої освіти, які повинні відповідати вимогам та інноваційним тенденціям сучасного стану розвитку суспільства. Нові соціокультурні реалії такі як інформатизація, інтернаціоналізація і мультикультурність – потребують значної уваги дослідників до розроблення сучасних освітніх стратегій формування ключових компетентностей майбутнього фахівця. Насамперед, «інформатизація освіти спрямована на створення «системи відкритої освіти», розвиток технологій проєктування і застосування «відкритих педагогічних систем», формування творчої особистості, яка вміє застосовувати набуті знання, працювати з інформаційними ресурсами» [26, с. 304].

Під інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) навчання розуміють сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [2, с. 3].

О. Кущенко підкреслює, що інформаційно-комунікаційні технології в освіті через їх потенціал сприяють реалізації таких дидактичних завдань:

- «підвищення якості освіти на основі взаємозв'язку загальнодидактичних принципів самостійності, активності і систематичності;
- розширення можливостей для безперервної освіти на основі реалізації принципів послідовності, наступності та доступності;
- забезпечення адекватного рівня підготовки педагогів для роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями;
- удосконалення змісту навчання з урахуванням взаємодії загальнодидактичних принципів, охоплюючи принцип науковості, наочності, доступності, зв'язку теорії з практикою;
- постійне вдосконалення дидактичного забезпечення навчального процесу» [17, с. 110].

Інформаційно-комунікаційні технології є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу, зокрема у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації. Використання ІКТ сприяє інтерактивності, доступності знань, розвитку цифрової грамотності та відкриває можливості для міжкультурного спілкування у реальному часі.

Роль ІКТ у формуванні міжкультурної компетентності:

- Розширення доступу до культурних знань. Через цифрові ресурси студенти мають можливість знайомитися з культурними традиціями, мовами, звичаями та історією різних народів. Це можуть бути онлайн-енциклопедії, відеоматеріали, віртуальні музеї, електронні бібліотеки тощо.
- Реалізація міжкультурного спілкування. ІКТ дозволяють організовувати пряме спілкування між студентами різних країн через відеоконференції, чати,

форуми та соціальні мережі. Такий досвід сприяє формуванню навичок живого міжкультурного діалогу.

- Інтерактивність навчання. Цифрові технології забезпечують інтерактивність, що стимулює активну участь студентів у навчальному процесі через використання онлайн-тестів, опитувань, інтерактивних вправ та симуляцій міжкультурних ситуацій.

- Розвиток цифрової грамотності. Використання ІКТ формує у студентів навички роботи з сучасними технологіями, що є необхідними у глобалізованому світі.

Переваги використання ІКТ:

- Глобалізація навчального процесу. ІКТ забезпечують доступ до глобальних знань, дозволяючи студентам взаємодіяти з людьми різних культур незалежно від географічного розташування.

- Індивідуалізація навчання. Технології дозволяють враховувати індивідуальні потреби студентів, надаючи можливість самостійно обирати темп, час і формат навчання.

- Розвиток критичного мислення. Робота з цифровими ресурсами та аналіз інформації сприяють розвитку критичного мислення, що необхідне для ефективної міжкультурної комунікації.

- Зручність і доступність. Студенти можуть навчатися у зручний для них час, використовуючи смартфони, планшети чи комп'ютери.

Виклики у впровадженні ІКТ

- Технічні бар'єри. Недостатнє технічне забезпечення, низька якість інтернет-з'єднання або відсутність сучасного обладнання можуть ускладнити використання ІКТ.

- Недостатня підготовка викладачів. Викладачі повинні мати високий рівень цифрової грамотності, щоб ефективно використовувати технології у навчанні.

- Перенасичення інформацією. Велика кількість цифрових ресурсів може викликати труднощі у виборі якісного та релевантного матеріалу.

- Проблеми з мотивацією студентів. Використання технологій може призводити до зниження мотивації, якщо студенти не бачать практичного застосування отриманих знань.

Форми використання ІКТ у підготовці майбутніх учителів:

- Електронні навчальні платформи. Викладачі можуть використовувати платформи (Moodle, Canvas, Google Classroom, Edmodo), які дають змогу організувати навчальний процес, створювати завдання, тестувати знання та забезпечувати доступ до навчальних матеріалів.

- Віртуальні симуляції та ігри. Симуляції міжкультурних ситуацій у віртуальних середовищах дозволяють студентам зануритися у контекст іншої культури, вчитися реагувати на культурні виклики та знаходити спільну мову.

- Онлайн-курси та вебіари. Освітні платформи (Coursera, EdX, Khan Academy) пропонують широкий вибір курсів з міжкультурної комунікації, лінгвістики та культурології. Студенти можуть отримати додаткові знання та сертифікати, що підвищують їхню професійну компетентність.

- Інструменти для спільної роботи. Хмарні сервіси (Google Docs, Microsoft Teams, Padlet) дозволяють студентам працювати разом над проектами, виконувати завдання та обмінюватися ідеями, що сприяє розвитку навичок співпраці в міжкультурному середовищі.

- Мультимедійні ресурси. Використання відео, аудіо, презентацій та інфографіки сприяє кращому розумінню складних культурних концептів і стимулює інтерес до навчання.

- Соціальні мережі та блоги. Створення студентами блогів або участь у тематичних групах у соціальних мережах дозволяє їм ділитися знаннями, обговорювати актуальні питання міжкультурної взаємодії та знайомитися з думками представників інших культур.

Варто зазначити, що цифровізація освіти, що проводиться з метою ефективного використання потенційних дидактичних можливостей цифрових технологій та засобів, призвела до розширення сфери застосування ІКТ у підготовці майбутнього вчителя [16, с. 101]. Оскільки діалог культур може

відбутися іноземною мовою лише в тому випадку, якщо його учасники володіють необхідними для цього засобами, до першої категорії належать спеціальні та універсальні навчальні комп'ютерні програми, що дозволяють міцно засвоїти певний фонетичний, лексичний та граматичний матеріал.

Спеціальні електронні навчальні посібники розраховані на реалізацію конкретних цілей навчання та застосовуються переважно для оволодіння невеликим за обсягом навчальним матеріалом з метою формування міцних знань, умінь та навичок.

Також існує безліч універсальних комп'ютерних програм, які здатні реалізувати різноманітні цілі та завдання навчання за рахунок поєднання можливостей інтегрування різних курсів у єдину систему. І хоча подана інформація значною мірою сприяє залученню до культури країн мови, що вивчається, «пізнання її не повинно ставати самоціллю, а лише приводом для більш глибокого розуміння і осмислення своєї рідної культури» [14, с. 83]. Тому для здійснення ефективної міжкультурної комунікації робота з цими програмами потребує методичного доопрацювання з боку викладача.

Окрему категорію складають довідкові комп'ютерні системи, які можуть забезпечити додатковою інформацією, здійснити демонстрацію чи моделювання на запит; під контролем викладача надати факти для ведення самостійного дослідження [15, с. 159]. Особливого значення тут набувають можливості для виявлення подібності і відмінностей в географічному положенні країн, економіці, устрої та житті держав. Це один із шляхів створення умов для діалогу культур, що стимулює студентів збільшувати та поглиблювати обсяг знань про свою країну в інших країнах та сприяє формуванню почуття гордості за власну країну, зближенню людей, розвитку взаєморозуміння та добрих відносин.

До категорії прикладних програм входять текстові редактори, електронні таблиці та бази даних. Сюди можна віднести програми загального призначення для виконання творчих видів робіт, фіксації та аналізу результатів пошуку тощо. Особливе місце серед них посідають редактори

тексту та програми створення презентацій, оскільки вони є найбільш доступними загальними програмами, що дозволяють студенту вводити та редагувати інформацію, а також оформлювати роботу з виведенням її на друк. В останніх модифікаціях текстових редакторів існують також вбудовані інформаційні системи, що дозволяють перевіряти орфографію та граматику, підбирати синоніми, а також використовувати шаблони різних документів (листів, факсів). У поєднанні із зазначеними вище довідковими системами ця категорія ІКТ є незамінною у роботі над проєктами. Велика перевага цих програм полягає в тому, що студенти можуть працювати з ними як самостійно, так і в групах по 2-3 особи, перетворюючи процес навчання на колективну творчість.

Однак найбільш перспективними є комунікаційні системи (локальні мережі, Internet, інтерактивне дистанційне навчання), що дозволяють обмінюватися письмовою, голосовою чи візуальною інформацією між студентами або викладачем і студентами. Технології цієї категорії дають можливість використовувати ширший діапазон навчальних матеріалів, реалізують групові види діяльності, сприяють розвитку комунікативних умінь та навичок. Це, у свою чергу, розширює кругозір здобувачів освіти до всеєвропейського, всесвітнього масштабу, підвищує рівень загальної культури та освіченості, а також культури мислення, спілкування та мовлення. Разом із тим, розвивається готовність у студентів сприяти налагодженню міжкультурних ділових і наукових зв'язків, представляти свою країну на міжнародному рівні, ставитися з повагою до духовних цінностей інших країн і народів.

Зауважимо, що для розвитку міжкультурної комунікації також важливо використовувати різні онлайн-ресурси, які надають доступ до інформації про культуру та традиції англomовних країн. Наприклад, такі платформи, як BBC Learning English, TED Talks, National Geographic та інші, надають студентам широкий спектр автентичних матеріалів для самостійного вивчення. Так, зокрема, платформа BBC Learning English пропонує широкий спектр

матеріалів, адаптованих до різних рівнів володіння мовою: новини, статті, відео, подкасти. Матеріали відображають сучасну британську культуру та актуальні теми, що робить вивчення мови більш цікавою та наближеною до реального життя, і багато матеріалів супроводжуються вправами, які дозволяють студентам закріплювати лексику та граматику в контексті.

Промови TED Talks, як правило, вимовляються відомими людьми та присвячені цікавим та актуальним темам. Це надихає учнів та мотивує їх вивчати англійську мову. Прослуховування TED Talks допомагає розвивати навички аудіювання та розуміння мови на слух.

У ході застосування даних платформ необхідно підбирати матеріали, що відповідають рівню знань студентів та темам, що вивчаються на занятті. Після перегляду відео або прослуховування подкастів доцільно організувати дискусії на споріднені теми, щоб дати студентам можливість висловити свою думку та вислухати думку інших. Крім того, можна запропонувати студентам створити власні проєкти, що базуються на матеріалах, вивчених на платформі. Наприклад, вони можуть підготувати презентацію про культуру іншої країни або створити власний подкаст.

Підсумком такої роботи стане порівняння різних культурних аспектів, представлених у матеріалах, щоб допомогти студентам зрозуміти, що різні культури мають як спільні риси, так і відмінності.

Використання таких ресурсів допомагає студентам не тільки розвивати мовні навички, а й розширювати кругозір, поглиблюючи знання про культуру та соціальне життя різних країн.

Рекомендації для впровадження ІКТ

- Підготовка викладачів. Організація тренінгів, семінарів та курсів для викладачів щодо ефективного використання ІКТ в освітньому процесі.

- Забезпечення технічних ресурсів. Інвестиції у сучасну техніку, програмне забезпечення та забезпечення стабільного інтернет-з'єднання.

- Розробка цифрових навчальних матеріалів. Створення якісних мультимедійних матеріалів, які враховують специфіку міжкультурної комунікації.

- Інтеграція ІКТ у навчальні програми. Розробка програм, які систематично включають використання цифрових технологій у процесі підготовки студентів.

- Підтримка студентів. Надання консультацій і технічної допомоги студентам, які стикаються з труднощами у використанні технологій.

Очікувані результати

- Підвищення якості освіти. Інтерактивність, доступність і сучасність навчального процесу сприяють кращому засвоєнню знань.

- Розвиток міжкультурних навичок. Через прямий контакт із представниками інших культур студенти набувають практичного досвіду міжкультурної комунікації.

- Підготовка до роботи у глобальному середовищі. Використання ІКТ готує студентів до професійної діяльності у сучасному цифровому й мультикультурному суспільстві.

Отже, сучасні ІКТ створюють додаткові можливості для підготовки до міжкультурної комунікації. Використання онлайн-ресурсів, платформ для міжнародного співробітництва, вебінарів з іноземними фахівцями та віртуальних обмінів дозволяє розширити горизонти навчання і знизити бар'єри між культурами. А саме, використання платформ для спільного навчання з іноземними студентами сприяє формуванню навичок взаємодії в глобальному контексті. Застосування ІКТ у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації є не лише сучасною освітньою тенденцією, але й необхідністю для забезпечення їхньої конкурентноздатності на глобальному ринку праці.

4.7. Забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів

Психолого-педагогічна підтримка спрямована на створення сприятливого освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби, емоційний стан і особистісний розвиток студентів у контексті їхньої професійної підготовки.

Під психолого-педагогічною підтримкою майбутніх педагогів розуміємо сукупність спеціально організованих заходів, засобів впливу на студентів в освітньому процесі ЗВО щодо формування їхньої готовності до міжкультурної комунікації, що забезпечуватимуть її результативність та ефективність.

Це актуалізує необхідність обґрунтування психолого-педагогічної підтримки майбутніх педагогів, що забезпечуватиме ефективність формування готовності до міжкультурної комунікації.

Роль психолого-педагогічної підтримки:

✓ Забезпечення емоційного комфорту. У процесі формування міжкультурної компетентності студенти можуть стикатися зі стресом, невпевненістю або культурним шоком. Психолого-педагогічна підтримка допомагає створити атмосферу довіри, де студенти почуваються захищеними та готовими до відкритого спілкування.

✓ Формування позитивного ставлення до культурного різноманіття. Через підтримку викладачів та психологів студенти навчаються приймати різноманітність, розуміти відмінності та уникати упереджень.

✓ Підтримка в адаптації. Адаптація студентів до нових культурних і навчальних умов є ключовим завданням, особливо для іноземних студентів або тих, хто бере участь у міжнародних програмах обміну.

✓ Розвиток рефлексивних навичок. Психолого-педагогічна підтримка сприяє розвитку у студентів здатності до самоаналізу, усвідомлення власних упереджень і готовності до міжкультурного зростання.

Основні напрями психолого-педагогічної підтримки:

1) Емоційна підтримка

- Індивідуальні та групові консультації для студентів, які відчують труднощі у міжкультурній взаємодії.
- Допомога у подоланні стресу, пов'язаного із зануренням у нове культурне середовище.

2) Освітня підтримка

- Розробка спеціальних навчальних модулів, присвячених міжкультурній комунікації, адаптації та розвитку толерантності.
- Надання студентам доступу до ресурсів (література, тренінги, вебінари), які допомагають їм краще зрозуміти особливості інших культур.

3) Соціальна підтримка

- Організація заходів, які сприяють інтеграції студентів у багатокультурне середовище, наприклад, дні культури, тематичні вечори, дискусійні клуби.
- Формування груп підтримки, де студенти можуть обговорювати свої виклики та обмінюватися досвідом.

4) Інклюзивний підхід

- Забезпечення рівних можливостей для всіх студентів, незалежно від їхнього культурного походження, рівня знань чи особистих особливостей.
- Врахування культурних відмінностей у методах викладання та оцінювання.

5) Розвиток навичок саморегуляції

- Навчання студентів технік емоційного самоконтролю, таких як медитація, дихальні вправи чи методи когнітивної поведінкової терапії.

До методів реалізації психолого-педагогічної підтримки відносяться:

1) Індивідуальні консультації. Викладачі та психологи проводять зустрічі зі студентами, щоб обговорити їхні індивідуальні проблеми та допомогти знайти ефективні рішення.

2) Групові тренінги та семінари. Тематика таких заходів може включати управління конфліктами, міжкультурну адаптацію, подолання стереотипів і розвиток емоційного інтелекту.

3) Менторські програми. Призначення досвідчених менторів (викладачів або старших студентів), які допомагають молодшим студентам адаптуватися до навчання та міжкультурного середовища.

4) Рефлексивні практики. Використання рефлексивних щоденників, обговорень у групах або анкетування для виявлення емоційного стану студентів і моніторингу їхнього прогресу.

5) Кейси та симуляції. Організація рольових ігор і симуляцій міжкультурних ситуацій, що дозволяють студентам тренувати навички адаптації та ефективної комунікації у безпечному середовищі.

6) Використання цифрових технологій. Онлайн-платформи можуть бути корисними для забезпечення постійної підтримки студентів через чати, форуми або віртуальні консультації.

До переваг психолого-педагогічної підтримки належать:

1. Зниження рівня стресу. Емоційна підтримка дозволяє студентам почуватися впевненіше у міжкультурному середовищі.

2. Підвищення мотивації. Завдяки індивідуальному підходу студенти отримують підтримку, яка надихає їх долати труднощі й продовжувати навчання.

3. Розвиток стійкості. Навички саморегуляції та подолання стресу допомагають студентам адаптуватися до нових умов і підвищують їхню готовність до професійної діяльності.

4. Формування толерантності. Психолого-педагогічна підтримка сприяє формуванню у студентів поваги до культурних відмінностей і готовності працювати у багатокультурних командах.

Виклики у реалізації

1. Обмеженість ресурсів. Не всі навчальні заклади мають достатню кількість кваліфікованих психологів чи викладачів для забезпечення підтримки.

2. Стереотипи щодо психологічної допомоги. Деякі студенти можуть відчувати упередження щодо звернення за допомогою, вважаючи це ознакою слабкості.

3. Недостатня увага до індивідуальних потреб. У великих групах складно забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента.

Рекомендації для впровадження

1. Підготовка фахівців. Розробка програм підвищення кваліфікації для психологів і викладачів щодо роботи у багатокультурному середовищі.

2. Популяризація психолого-педагогічної підтримки. Інформування студентів про доступність підтримки та її важливість через тренінги, інформаційні буклети чи вебінари.

3. Інтеграція підтримки в освітній процес. Формування системного підходу до забезпечення підтримки, яка включає співпрацю викладачів, психологів і студентів.

4. Моніторинг потреб студентів. Регулярне опитування та оцінка емоційного стану студентів для визначення ефективності заходів підтримки.

Таким чином, психолого-педагогічна підтримка передбачає неперервну цілеспрямовану діяльність з створенню умов для ефективного навчання і розвитку здобувачів освіти, допомогу в подоланні труднощів.

Забезпечення належної психолого-педагогічної підтримки сприяє результативності та ефективності реалізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Вона не лише сприяє їхньому професійному та особистісному розвитку, але й створює умови для формування толерантності, емпатії та готовності до взаємодії у глобальному середовищі.

Висновки до четвертого розділу

У ході наукового пошуку встановлено, що ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації забезпечують

науково обґрунтовані педагогічні умови: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

У ході наукового пошуку встановлено, що змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми, яка передбачає цілеспрямоване включення елементів міжкультурного навчання у структуру освітніх програм і навчальних дисциплін, сприяє створенню всебічно підготовленого вчителя, здатного ефективно працювати у багатокультурному середовищі, дозволяє формувати у майбутніх педагогів високий рівень емпатії, толерантності, здатності до адаптації та конструктивної взаємодії, що є ключовими навичками у сучасній глобалізованій освіті.

Необхідність упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації пояснюємо тим, що виконання завдань, які моделюють реальні міжкультурні комунікативні ситуації, дозволяють майбутнім педагогам практикувати толерантне спілкування, розвивають здатність вирішувати проблеми та сприяють адаптації до різноманітних культурних контекстів. Методи навчання, що запроваджуються в професійній підготовці, мають забезпечувати мовленнєву активність студентів, індивідуалізацію та ситуативність навчання та новизну навчальних ситуацій, сприяти розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти. До інтерактивних методів навчання, які сприяють залученню майбутніх педагогів до активного процесу

формування міжкультурної комунікації відносимо: ігри, кейс-метод, проєкти, тренінги, моделювання міжкультурних ситуацій тощо. Важливою є також організація дебатів на актуальні теми, пов'язані з культурними відмінностями, що дозволяє студентам поглибити розуміння іншої точки зору. Ці методи базуються на активній взаємодії студентів між собою та з викладачем, що створює можливості для практичного опрацювання навичок міжкультурної комунікації, розуміння різноманітності культур і розвитку емпатії.

Виявлено, що практична підготовка майбутніх учителів через залучення до міжнародного досвіду є ефективною педагогічною умовою формування готовності до міжкультурної комунікації. Інтеграція міжнародного досвіду в підготовку педагогів сприяє формуванню нового покоління педагогів, здатних ефективно працювати в умовах сучасних освітніх викликів. Міжнародний досвід є потужним інструментом для розвитку міжкультурної комунікації. Участь у програмах академічної мобільності, міжнародних проєктах і стажуваннях дозволяє студентам не лише отримати нові знання та навички, але й сприяє розвитку таких компетентностей, як толерантність, емпатія, адаптивність та здатність до діалогу в міжкультурному середовищі.

Встановлено, що формування ціннісних орієнтацій на толерантність і повагу, в основі якої є створення такого середовища, яке стимулює розвиток цінностей толерантності, поваги до інших культур та інтересу до їх пізнання – є важливою умовою професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, оскільки передбачає розвиток у майбутніх педагогів стійких переконань і установок, які сприяють прийняттю культурного різноманіття, подоланню стереотипів та упереджень, а також побудові гармонійної взаємодії в багатокультурному середовищі.

З'ясовано, що підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації залежить також від рівня компетентності самих викладачів, які відіграють ключову роль у формуванні міжкультурної компетентності здобувачів освіти, а отже, самі повинні бути висококваліфікованими у цій

сфері. Це вимагає від викладачів постійного оновлення знань, розвитку практичних навичок та формування позитивного ставлення до культурного різноманіття. Необхідно забезпечити їхній професійний розвиток через семінари, тренінги та курси підвищення кваліфікації, орієнтовані на розуміння міжкультурної специфіки та інноваційних підходів до її викладання. Виявлено, що викладачі, які опанували сучасні методики навчання і розуміють особливості міжкультурної комунікації, ефективніше готують студентів до роботи у багатокультурному середовищі, демонструють повагу до різноманіття, стають моделлю для наслідування, сприяючи створенню толерантного освітнього середовища. Завдяки високій кваліфікації викладачів майбутні педагоги краще розуміють складнощі міжкультурної взаємодії та набувають навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Участь у міжнародних програмах, стажуваннях та проєктах дозволяє викладачам будувати міжнародні професійні зв'язки та вдосконалювати свою педагогічну майстерність.

Доведено, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології створюють додаткові можливості для підготовки до міжкультурної комунікації. Використання онлайн-ресурсів, платформ для міжнародного співробітництва, вебінарів з іноземними фахівцями та віртуальних обмінів дозволяє розширити горизонти навчання і знизити бар'єри між культурами. А саме, використання платформ для спільного навчання з іноземними студентами сприяє формуванню навичок взаємодії в глобальному контексті. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації є не лише сучасною освітньою тенденцією, але й необхідністю для забезпечення їхньої конкурентноздатності на глобальному ринку праці.

З'ясовано, що забезпечення належної психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів, сприяє результативності та ефективності реалізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Вона не лише сприяє їхньому професійному та особистісному розвитку, але й створює умови для формування толерантності, емпатії та готовності до взаємодії у глобальному середовищі.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 33; 34; 35].

Список використаних джерел до четвертого розділу

1. Вінніченко Н. А. Вплив проблемно-комунікативного курсу навчання англійської мови на психологічні характеристики тих, хто навчається: автореф. дис. .... канд. псих. наук : 19.00.07. Харків, 1995. 18 с.
2. Волкова Н. В. Формування інформаційної культури студентів індустріально-педагогічних факультетів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Ялта, 2009. 20 с.
3. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2016. № 3. С. 4-6.
4. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2007. 33 с.
5. Завініченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: автореф. дис. .... канд. псих. наук : 19.00.07. К., 2003. 19 с.
6. Ігнатова О. М., Поселецька К. А. Ігрові форми роботи на уроці іноземної мови як основний спосіб оволодіння іншомовною компетентністю. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 квітня 2019 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2019. Вип. 23. С. 121-124.
7. Ігнатова О., Гах В. Візуалізації в інтерактивному вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у*

сучасному мультилінгвальному просторі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 листопада 2020 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2020. С. 50-51.

8. Ігнатова О. М. Landeskundliche Inhalte im DaF Unterricht. Країнознавчий аспект на уроці німецької мови. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 28 квітня 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 25. С. 128-130.

9. Ігнатова О. М. Вплив педагогічного лідерства на професійну підготовку викладачів іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 26 жовтня 2022 р.). Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2022. С. 51-52.

10. Ігнатова О. М. Роль інтерактивних методів у підготовці педагогів до міжкультурної комунікації. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 6. Т. 1. С. 7-13. DOI : [https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6\(1\)-7-13](https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6(1)-7-13)

11. Ігнатова О. М. Використання кейс технологій у формуванні готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 18. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.15620546>

12. Ігнатова О. М. Стратегії ефективної міжкультурної комунікації для лідерства в освіті в умовах невизначеності. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 5 (46). С. 700-710. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5\(46\)-700-709](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5(46)-700-709)

13. Ірхіна Ю. В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2011. 226 с.

14. Коберник О. М., Коберник В. О. Організація самостійної роботи студентів з використанням інформаційних технологій : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 252 с.

15. Козленко В. Г. Формування проєктної культури майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. Вип. 211. С. 156-161.*
16. Коваль Ю. В., Ящинський Л. В., Захарчук Д. А., Панасюк Л. І. Застосування новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій в сучасній науці та освіті. *Збірник наукових праць Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : педагогічна, 2022. Вип. 27. С. 100-103.*
17. Кущенко О. С. Формування культури Інтернет-комунікації майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук. Дніпропетровськ, 2008. 256 с.
18. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практ. посібник. Львів, 2018. 88 с.
19. Манько В. А. Проблемне навчання як актуальна науково-педагогічна проблема. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2006. Вип. 25. С. 102-106.*
20. Момот Л. Творчо-розвивальні технології навчання та умови їх реалізації. *Шлях освіти. 2005. № 3. С. 25-30.*
21. Науменко У. В. Інноваційні методи навчання англійської мови у вищій школі в умовах модернізації. *Young Scientist. 2018. № 3.1(55.1). С. 118-122.*
22. Про затвердження національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
23. Оніщенко О. В. Тренінг як інноваційна методика навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 132. С. 106-109.*

24. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колектив. моногр. / за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. К. : Педагогічна думка, 2008. 256 с.
25. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посіб. К. : ВД «ЕКМО», 2011. 320 с.
26. Стратегії міжкультурної та іншомовної комунікації крізь призму лінгводидактичної парадигми : колективна монографія / за наук. ред. М. Сокол. Тернопіль: ТНПУ, 2024. 339 с.
27. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи особистісного й професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.
28. Тамаркіна О. Л. Застосування діалогових технологій в навчальному процесі. *Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в Європейський простір*: збірник матеріалів Всеукраїнської інтернет-конференції. Умань : УНУС, 2016. С. 97-99.
29. Хоменко О. Іншомовна підготовка як невід’ємний складник вищої освіти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 55-61.
30. Штепа О. Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога : автореф. дис. .... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1996. 24 с.
31. Яворська Г. Х., Ларіна Е. В. Мовна толерантність у контексті соціальногуманітарних наук (Частина 1). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2016. № 20. Т. 1. С. 103–106.
32. Якимчук Ю. В. Психологічні особливості інтенсифікації розвитку комунікативних здібностей майбутніх фахівців міжнародних відносин : дис. .... канд. псих. наук : 19.00.07. Хмельницький, 2008. 220 с.
33. Drobakha-Simonova L., Taranukha T., Ihnatova O. Die Dynamik des Gebrauchs von Austriaismen im IM Gegenwärtigen deutschen Mediendiskurs. *Analele Universității din Craiova. Seria ȘTIINȚE FILOLOGICE, LINGVISTICĂ*,

ANUL XLVI. 2024. Vol. 46 No. 1-2.

DOI : <https://doi.org/10.52846/aucssflingv.v46i1-2.145>

34. Ihnatova O. The research of teaching abilities of students who are going to be teachers. *Fourth International Congress on Social Sciences and Humanities». Proceedings of the Congress* (2 April, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2015. Vol. 2. Pp. 152-158.

35. Ihnatova O. et al. The application of digital technologies in teaching a foreign language in a blended learning environment. *Linguistics and Culture Review*. 2021. N 5(S4). Pp. 114-127.

DOI : <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1571>

36. Lengyel D. Sandfuchs U. *Handbuch Interkulturelle Pädagogik*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2018. 606 s.

РОЗДІЛ 5.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

5.1. Організація та методи експериментального педагогічного дослідження якості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Навчально-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації слід уявляти як сукупність теоретичних, методичних і практичних ресурсів, які базуються на наукових засадах, що спрямовані на формування у студентів, необхідних якостей для взаємодії в багатокультурному освітньому середовищі. Методичне забезпечення репрезентує комплексні освітні ресурси, методики та педагогічні умови, які спрямовані на формування у студентів необхідних знань, вмінь, навичок та фахових компетенцій для ефективної міжкультурної педагогічної взаємодії. Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації базується на науково-теоретичних засадах, розроблених провідними вітчизняними вченими, зокрема: теорії міжкультурної комунікації О. Ребрія [50], концепції візуального підходу до міжкультурної комунікації Р. Левіса [65], педагогічних підходах до комунікацій в освіті О. Гомотюк [34], психологічних основах професійного становлення О.М. Кокуна [32], дидактичних принципах вищої школи М. Фіцули [58], а також застосування інтерактивних технологій в освіті О. Пометун та Л. Пироженко [48], Н. Волкової [9]. Навчальне забезпечення слід розглядати як сукупність педагогічних, психологічних та дидактичних принципів, інтерактивних технологій, що сприяють розвитку у майбутніх педагогів навичок міжкультурного діалогу, толерантності,

адаптивності та професійної комунікації в умовах культурного розмаїття в соціальному середовищі.

Отже, необхідно провести педагогічний експеримент щоб перевірити результативність авторської гіпотези, суть якої полягає у тому, що розвиток у майбутніх педагогів готовності до міжкультурної комунікації можна ефективніше і швидше сформувати завдяки авторській системі професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації.

Мета експериментального дослідження полягала в доведенні ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів міжкультурної комунікації, а також в перевірці визначених педагогічних умов, необхідних для її успішної реалізації в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Педагогічний експеримент з формування готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації передбачав послідовне виконання таких *завдань*:

1. Упровадити систему професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Реалізація запропонованої системи має охоплювати наступні етапи підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації: концептуально-цільовий, проєктувально-організаційний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний.

2. Забезпечити реалізацію експериментальної системи шляхом введення в освітній процес ЗВО педагогічних умов, які сприяють ефективній підготовці студентів до міжкультурної комунікації: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація процесу професійного розвитку викладачів, спрямованої на розвиток міжкультурної

компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. Важливе місце у цьому процесі займають інтерактивні методи навчання та спеціалізовані освітні курси міжкультурної тематики: «Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності», «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі», «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі».

3. Проаналізувати хід і результати експериментальної роботи щодо ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Акцент робиться на визначенні готовності студентів до міжкультурної комунікації у соціальному полікультурному середовищі.

Для досягнення поставленої мети дослідження шляхом послідовного розв'язання поставлених завдань, нами було застосовано комплексний методологічний підхід, який поєднував як теоретичні так і емпіричні наукові методи. Зокрема, на теоретичному рівні використовувалися методи аналізу та синтезу для вивчення наукової літератури з питань педагогіки вищої школи, психології, міжкультурної освіти, інформаційно-комп'ютерних технологій та цифрових комунікацій, педагогічної взаємодії та професійної підготовки майбутніх педагогів. Порівняльний аналіз застосовувався для виявлення переваг та недоліків різних дидактичних підходів до формування міжкультурної комунікації у вітчизняній та зарубіжній педагогічній практиці. Метод узагальнення допоміг сформулювати висновки щодо результативності експериментального навчання. Педагогічне моделювання забезпечило побудову системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, яка стала основою для практичної реалізації дослідження.

Однак, паралельно з теоретичними дослідженнями проводилися емпіричні, які охоплювали низку методів для збору та аналізу даних щодо

готовності до професійної міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів. Систематичне спостереження за навчальною діяльністю студентів під час практичних занять з міжкультурної тематики дало змогу якісно проаналізувати їхню навчальну поведінку та взаємодію в групі у процесі виконання інтерактивних завдань. Анкетування студентів допомогло з'ясувати їхнє відношення до міжкультурної взаємодії, рівень культурної обізнаності, загальну мотивацію до педагогічної роботи в полікультурному середовищі. Тестування, яке проводилося із застосуванням стандартизованих методик, дозволило діагностувати кількісний та якісний рівень сформованості готовності до професійної міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів. Проводилися структуровані професійні інтерв'ю з ректорами закладів вищої освіти, керівниками баз практик, досвідченими викладачами і методистами. Експертне оцінювання, проведене фахівцями у сфері міжкультурної освіти, забезпечило оцінку якості розроблених авторських навчально-методичних матеріалів. Крім того, проводився аналіз результатів навчально-наукової діяльності студентів-педагогів, зокрема їхніх есе-рефлексій, курсових та проєктних робіт із міжкультурної тематики, планів уроків для полікультурних класів (груп), що дозволило отримати докази розвитку їхньої міжкультурної компетентності та комунікацій.

Основним ядром дослідження і перевірки висунутої гіпотези став педагогічний експеримент, розділений на три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Так, на констатувальному етапі визначався початковий рівень сформованості готовності до професійної міжкультурної комунікації у студентів контрольної та експериментальної груп для подальшого порівняння, оцінювання. Формувальний етап передбачав апробацію системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та впровадження педагогічних умов, які сприяють ефективній підготовці студентів до міжкультурної комунікації. Контрольний етап дозволив оцінити якість експериментального навчання шляхом порівняння результатів між контрольною та експериментальною групами.

Перевірка отриманих результатів дала змогу зробити висновки про результативність запропонованого підходу та формулювання авторських пропозицій щодо покращення освітнього процесу студентів.

Для обробки кількісних даних, отриманих у ході експерименту, застосовувалися статистичні методи. Математична статистика використовувалася для розрахунку показників якості навченості (успішності) та визначення статистичної значущості одержаних результатів під час експерименту. Кореляційний аналіз допоміг виявити взаємозв'язки між різними компонентами міжкультурної комунікації. Критерій Ст'юдента (t -критерій) застосовувався для перевірки статистичної достовірності різниці між показниками контрольної та експериментальної груп у вибірці.

Інтерпретація отриманих результатів здійснювалася за допомогою якісного аналізу, який забезпечив змістовне осмислення даних і виявлення основних тенденцій, змін і покращень готовності до професійної міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів. Графічне метод використовувався для відображення даних у вигляді таблиць, діаграм і графіків результатів експерименту. Порівняльний аналіз дозволив зіставити показники ефективності традиційного та експериментального навчання студентів, підкресливши переваги використання останнього. Комплексне використання зазначених методів дослідження забезпечило всебічне вивчення проблеми формування готовності до професійної міжкультурної комунікації і об'єктивну оцінку ефективності навчання студентів.

Педагогічне дослідження складалося із чотирьох етапів:

1. Підготовчий етап передбачав визначення наукового апарату експерименту: актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження. Розробка експериментальної програми дослідження здійснювалася профільною кафедрою ВДПУ ім. М. Коцюбинського відповідно до структури експериментальної системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації (мета, завдання, загальнодидактичні та специфічні принципи навчання,

інтерактивна діяльність викладача і студентів в освітньому процесі, яка охоплює зміст, форми, методи і засоби навчання міжкультурної комунікації, педагогічні умови, етапи формування, а також критерії, рівні, результат).

2. *Організаційний етап (констатувальний експеримент)* полягав у підготовці матеріально-технічної бази й методичного забезпечення для проведення педагогічного експерименту, а також підготовку учасників (викладачів та студентів), керівників та виконавців експерименту. Вибір методик дослідження, підготовка анкет, опитувальних листів, інструкційних карток. Проведення опитування ректорів, викладачів і методистів освітніх установ, керівників баз практик з метою визначення, якими професійними знаннями, уміннями й навичками міжкультурної комунікації повинен володіти сучасний педагог, а також вивчення особливостей роботи в полікультурному освітньому середовищі. Проведення опитування, анкетування та тестування студентів педагогічних спеціальностей різних ЗВО з метою визначення рівнів сформованості готовності у майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (знання іноземної мови, культури, віросповідання і традицій іноземців). Виконана систематизація виявлених психолого-педагогічних факторів, які впливають на формування міжкультурної толерантності, визначення рівня знань, умінь і навичок міжкультурної взаємодії у студентів-майбутніх педагогів.

3. *Практичний етап (формувальний експеримент)* передбачав також проєктування, побудову, впровадження системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації у ЗВО. Організація освітнього процесу, відповідно до експериментальної програми, яка передбачає застосування інтерактивних методів навчання (кейс-стаді педагогічних ситуацій, імітаційне моделювання занять у полікультурних класах, тренінгові вправи для розвитку міжкультурної емпатії, мозковий штурм для вирішення педагогічних проблем) на практичних заняттях з фахових дисциплін. Введення спеціалізованих курсів міжкультурної тематики та використання цифрових освітніх ресурсів. Перевірка рівнів сформованості

готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, а також оцінювання і порівняння професійних знань, умінь і навичок у студентів-майбутніх педагогів.

Процес формування готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації у ЗВО охоплював три складові:

а) Теоретико-підготовча складова (протягом III семестру), під час якої було визначено сутність процесу міжкультурної комунікації в освітньому контексті, її види й функції, труднощі міжкультурної педагогічної взаємодії майбутніх педагогів. Виявлено недоліки традиційної професійної підготовки майбутніх педагогів щодо роботи в полікультурному середовищі (ЗОШ, ЗВО), обґрунтовано, якими фаховими знаннями, якостями, уміннями і навичками міжкультурної комунікації повинен володіти сучасний вчитель. Визначено рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутніх педагогів на початку експерименту.

б) Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів (протягом IV і V семестрів), під час якої було забезпечено закріплення наявних знань у студентів з основ міжкультурної комунікації. Застосовувалися засоби мотивування студентів до здобуття нових знань з міжкультурно-орієнтованих дисциплін за допомогою інтерактивних методів навчання, інформаційно-комп'ютерних технологій та цифрових комунікацій. Усвідомлення важливості майбутніми педагогами здобуття нових знань, вмінь і навичок міжкультурної взаємодії для успішної професійної діяльності в сучасному полікультурному освітньому просторі.

в) Механізм практичної реалізації компетентності передбачав формування міжкультурної комунікативної компетентності, професійних знань, вмінь та навичок (упродовж VI, VII і VIII навчальних семестрів). Впровадження в освітній процес системи професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації та педагогічних умов її реалізації; спеціалізованих курсів міжкультурної тематики, інтерактивних методів навчання при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін. Здійснювалося

формування у майбутніх педагогів фахових вмінь, педагогічних навичок міжкультурної взаємодії шляхом розробки і впровадження в освітній процес методичного супроводу щодо формування міжкультурної комунікації під час проходження виробничих практик у закладах вищої освіти. Педагогічні засади формування готовності до ефективної міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО, що описані в дисертаційній роботі, підтверджуються відповідними статистичними розрахунками, висновками, а для наочного представлення, супроводжуються таблицями, рисунками і додатками.

4. *Узагальнюючий етап (контрольний експеримент)* дозволив оцінити кінцеві результати педагогічного експерименту, навести авторські пропозиції, сформулювати висновки. Даний етап передбачав визначення результативності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації та педагогічних умов її реалізації. Вивчалися результати впровадження в освітній процес спеціалізованих навчальних курсів міжкультурної тематики, спрямованих на формування фахових знань, вмінь, навичок і якостей міжкультурної взаємодії у майбутніх педагогів шляхом порівняння результатів навчання з професійно-орієнтованих дисциплін («Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності», «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі», «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі») в експериментальній та контрольній групах за допомогою статистичних методів математичної обробки даних експерименту. На завершальному етапі було здійснено оформлення результатів експериментальної роботи й висновків щодо ефективності запропонованої моделі.

В основу експериментальної програми професійної підготовки майбутніх до міжкультурної комунікації покладено сукупність етапів реалізації педагогічної системи, що передбачала комплексне впровадження організаційно-педагогічного супроводу та дидактичного забезпечення, і послідовно розгорталася у такій послідовності: концептуально-цільовий,

проектувально-організаційний, змістовно-технологічний і діагностико-результативний.

Як зазначає дослідниця Г. Єльнікова: «ефективність професійної підготовки залежить від комплексності та системності підходу до його організації, особливо у сфері міжкультурної освіти» [17, с. 146].

Концептуально-цільовий блок відображає мету, завдання, методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Проектувально-організаційний компонент передбачає впровадження педагогічних умов ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Змістовно-технологічний блок репрезентує навчально-методичний ресурс професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, форми (очне, дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство), методи (кейс-стаді, проблемне навчання, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології (інтерактивні, проєктні, кейс-технології, інформаційно-комунікаційні) навчання).

Цей блок ґрунтується впровадженні спеціалізованих навчальних програм та спецкурсів з міжкультурної комунікації в освітній процес ЗВО. Відповідно до концепції В. Хребтова [59, с. 199], програми підготовки майбутніх педагогів мають охоплювати як базові, так і поглиблені курси міжкультурної тематики. Базовий курс «Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності» формує фундаментальні знання про теоретичні засади міжкультурної взаємодії в освітньому процесі, враховуючи специфіку педагогічної професії. Курс «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі» розкриває особливості управління навчальним процесом у умовах культурного різноманіття, що особливо актуально в контексті глобалізації освіти.

Спецкурс «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі» поглиблює розуміння студентами практичних аспектів організації навчання в полікультурних групах, а курс «Етика міжкультурної педагогічної взаємодії» формує моральні засади професійної діяльності майбутнього викладача в умовах культурного різноманіття, що зумовлено, окрім іншого, ще й процесами євроінтеграції. Науковці О. Кузнєцова та А. Коломийцева пропонують викладача іноземних мов вводити міжкультурні комунікативні курси, навчальні програми для студентів. «Модульна структура програм дозволяє комплексно охопити базові аспекти міжкультурної комунікації, як вербальні, так і невербальні засоби спілкування в освітньому процесі, механізми формування та подолання культурних стереотипів у педагогічній практиці, стратегії адаптації до полікультурного навчального середовища, а також аналіз глобалізаційних проблем сучасної освіти та способів подолання міжкультурних бар'єрів у навчанні» [37, с. 96].

Навчально-методична література, матеріали періодичних фахових видань з педагогіки та психології, навчальні посібники, спеціалізовані Інтернет-джерела разом становлять фундаментальну основу теоретичної підготовки майбутніх педагогів. Не варто забувати й про лекції, навчальні матеріали та консультації досвідчених викладів. У своєму дослідженні

Н. Мукан, та І. Грогодза виявили, що «якість навчально-методичного забезпечення значною мірою визначається наявністю сучасних підручників та посібників, які відображають актуальні тенденції розвитку міжкультурної педагогічної комунікації» [45, с. 23]. А. Кузьмінський дотримується думки про важливість педагогічної взаємодії для розвитку навичок мовленнєвої компетентності з учнями. «Теоретичні ресурси охоплюють підручники з основ міжкультурної педагогічної комунікації, що містять концептуальні засади міжкультурної взаємодії, систематизований аналіз реальних освітніх ситуацій та детальний розгляд типових культурних конфліктів, які можуть виникати у навчальному процесі. Особливе значення мають практичні посібники з конкретними методиками проведення занять у полікультурних групах, що передбачають спеціально розроблені кейс-стаді педагогічних ситуацій, систему тренувальних вправ для розвитку міжкультурної емпатії та підвищення рівня культурної обізнаності майбутніх педагогів» [38, с. 268].

Цифрові освітні ресурси та он-лайн платформи відіграють все більш важливу роль у фаховій підготовці студентів-педагогів до міжкультурної комунікації. Як підкреслює С. Сисоєва, «використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі дозволяє значно розширити можливості доступу до міжнародного освітнього досвіду» [52, с. 194]. На Для цього О. Бондаренко рекомендує застосовувати комп'ютеризоване навчання. «Он-лайн курси на провідних освітніх платформах надають доступ до актуальних розробок у сфері міжкультурної педагогічної комунікації та формування глобальних освітніх компетенцій. Мультимедійні матеріали, такі як: відео-лекції провідних експертів-педагогів, документальні фільми про освітні системи різних країн та освітні кейси міжкультурних педагогічних ситуацій, забезпечують наочність та емоційну насиченість навчального процесу. Спеціалізовані мобільні додатки для професійного розвитку педагогів дозволяють студентам самостійно вивчати педагогічні традиції різних культур та готуватися до роботи в полікультурному освітньому середовищі» [3, с. 10].

На сьогодні, система інтерактивних методів та технологій навчання становить основу практичної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у закладах вищої педагогічної освіти. Дослідниці О. Пометун та Л. Пироженко наголошують на «необхідності активного використання інтерактивних методів у процесі формування професійних компетентностей» [48, с. 57]. Схожої думки дотримується Н. Волкова, яка вказує, що «метод case-study педагогічних ситуацій дозволяє студентам аналізувати реальні проблеми міжкультурної взаємодії та розробляти оптимальні стратегії їх вирішення. Проблемне навчання на основі реальних освітніх викликів сприяє розвитку критичного мислення та здатності до самостійного пошуку рішень у складних міжкультурних ситуаціях. Створення ситуацій пізнавальної дискусії щодо культурних відмінностей активізує рефлексивні процеси та сприяє формуванню толерантного ставлення до представників інших культур» [9, с. 312].

Важливо відзначити, що емоційне стимулювання через використання міжкультурних прикладів підвищує мотивацію студентів та сприяє ними більш глибокому засвоєнню, осмисленню пройденого навчального матеріалу. О. Дубасенюк, Т. Семенюк та О. Антонова наголошують на важливості активних методів навчання, що дозволяють відтворити практичні ситуації. «Мозковий штурм для вирішення педагогічних проблем розвиває творчі здібності та здатність до колективного пошуку рішень. Імітаційне моделювання уроків у полікультурних класах надає студентам можливість отримати практичний досвід роботи з представниками різних культур у безпечному навчальному середовищі. Тренінгові вправи для розвитку міжкультурної компетентності формують конкретні навички міжкультурної взаємодії, а метод проєктів з міжкультурної тематики інтегрує теоретичні знання та практичні навички у процесі створення конкретних освітніх продуктів» [14, с. 137].

Застосування інтерактивних методів та технологій для організації полікультурного навчання, дозволяє створювати динамічне та активне освітнє

середовище. «Технології створення міжнародних освітніх проєктів, пишуть Н. Морзе та О. Глазунова сприяють формуванню навичок міжнародної співпраці та розумінню глобальних освітніх тенденцій. Кейс-технології аналізу педагогічних ситуацій розвивають аналітичні здібності та здатність до прийняття обґрунтованих рішень у професійній діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують зв'язок з міжнародними освітніми спільнотами та доступ до актуальної інформації про розвиток міжкультурної освіти» [43].

Охоплює систему практичних завдань та дослідницьких проєктів, спрямованих на формування професійних умінь та навичок, а головне – компетенцій міжкультурної взаємодії у студентів. Як зазначає М. Фіцула: «практична складова підготовки майбутніх педагогів має бути тісно пов'язана з реальними потребами освітньої практики. Розробка планів уроків для полікультурних класів формує навички педагогічного проєктування з урахуванням культурних особливостей учнів» [58, с. 267]. Аналіз міжкультурних конфліктів в освітньому процесі розвиває здатність до діагностики та вирішення складних педагогічних ситуацій. Створення рефлексій щодо власних культурних упереджень у педагогічній діяльності сприяє професійному саморозвитку майбутніх педагогів.

За дослідженням О. Кокуна, «формування міжкультурної комунікації неможливе без цілеспрямованого розвитку емоційної культури та емпатійних здібностей. Дослідницькі проєкти передбачають порівняльний аналіз освітніх систем різних країн, що розширює професійний кругозір та формує розуміння міжнародних тенденцій розвитку освіти. Дослідження ефективності міжкультурних педагогічних підходів сприяє формуванню науково-дослідницьких компетентностей та здатності до критичного аналізу педагогічних явищ. Створення методичних розробок для роботи з іноземними студентами забезпечує практичну спрямованість підготовки та формує готовність до професійної діяльності в міжнародному освітньому середовищі» [32, с. 117].

Розвиток особистісних якостей майбутніх педагогів, необхідних для ефективної міжкультурної комунікації. Тренінги емоційної культури розвивають здатність розуміти та адекватно інтерпретувати емоційні прояви представників різних національних культур у навчальному процесі, що є критично важливим для створення сприятливого освітнього клімату у закладі освіти. Тренінги міжкультурної емпатії формують толерантне ставлення до культурних відмінностей, зумовлених різними поглядами на віросповідання, традиції, національну культуру, спілкування, зрештою сприяють подоланню стереотипів і упереджень у педагогічній практиці, що особливо актуально в умовах реалізації програм міжнародної мобільності студентів.

Міжнародна кооперація та практичний досвід викладачів становлять важливий компонент навчання, що забезпечує автентичність міжкультурного досвіду майбутніх педагогів. І. Зязюн та Г. Сагач пишуть: «програми академічного обміну, зокрема, стажування у зарубіжних навчальних закладах та участь у міжнародних освітніх проєктах, надають студентам можливість безпосередньо зануритися в інше культурне середовище та отримати реальний досвід міжкультурної взаємодії. Організація взаємодії з міжнародними експертами через он-лайн зустрічі з педагогами з різних країн світу забезпечує обмін досвідом та знайомство з різними підходами до міжкультурного навчання» [19, с. 89].

Діагностико-результативний компонент відображає критерії з відповідними показниками вияву та рівні сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Результатом є сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Система оцінювання та зворотного зв'язку забезпечує моніторинг рівнів готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації та індивідуального прогресу студентів у формуванні міжкультурної комунікації. О. Ребрій вказує: «діагностичні інструменти, зокрема, валідні тести для оцінки рівня міжкультурної педагогічної компетентності та анкети самооцінки культурної обізнаності, які дозволяють об'єктивно оцінити

досягнення студентів. Рефлексивні матеріали у вигляді есе-звітів про досвід міжкультурної педагогічної взаємодії та аналізу власних успіхів і труднощів у роботі з представниками різних культур сприяють розвитку професійної рефлексії та самоаналізу, що є необхідними компонентами професійного розвитку викладача в умовах культурного різноманіття» [50, с. 48].

На основі викладеного вище, проведемо аналіз сформованості знань, умінь та навичок студентів-майбутніх педагогів у сфері міжкультурної комунікації.

З метою виявлення рівня сформованості готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації майбутніх педагогів на констатувальному етапі педагогічного експерименту було проведено діагностування за критеріями та показниками, визначеними у науково-методологічному апараті дослідження. Загальна кількість респондентів, які брали участь у експерименті становила 298 студентів педагогічних спеціальностей, які навчаються у ЗВО України. Студентів-учасників було розділено на дві групи (експериментальна та контрольна) по 149 осіб. Респондентів підбирали приблизно по однаковому середньому рівню успішності та вікової категорії. В експериментальній групі респондентів застосували інтерактивні методи та технології навчання, тоді як у контрольній групі респондентів дидактичні засади освітньої підготовки не змінювали. Зауважимо, що навчальний процес респондентів відбувався як за традиційною (очною формою навчання, на скільки дозволяла безпекова ситуація) так і за дистанційною (здебільшого у холодну пору року) формою навчання.

Перелік педагогічних ЗВО, які брали участь в експерименті:

- 1) Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (49 студентів);
- 2) Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (37 студентів);
- 3) Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (71 студент);
- 4) Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

(23 студенти); 5) Мукачівський державний університет (28 студентів); 6) Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (20 студентів); 7) Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (40 студентів); 8) Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (30 студентів).

Варто відзначити, що респонденти брали участь у програмах академічної мобільності в університетах партнерах, а саме в: Карконоському Університеті м. Єлена Гура (Польща), Мангеймському університеті (Німеччина), Університеті ім. Адама Міцкевича (Польща), Гданському Університеті (Польща). Віртуальний (он-лайн) та реальний обмін відіграли провідну роль у практичному застосуванні знань та умінь для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності українських студентів шляхом взаємодії з іноземними студентами в реальних полікультурних освітніх середовищах. Такі заходи сприяли поглибленню студентами культурної обізнаності для формування професійних якостей.

У межах реалізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації було впроваджено у ЗВО педагогічні умови, які сприяли ефективній підготовці студентів до міжкультурної комунікації.

Узагальнені результати розподілу респондентів за рівнями готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації наведено в таблиці 5.1 та рисунку 5.1.

Табл. 5.1

Розподіл за рівнями готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації (до експерименту)

Рівень / Оцінка за шкалою ECTS	Контрольна група респондентів (n=149)		Експериментальна група респондентів (n=149)	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий (A)	12	8%	13	9%
Середній (B, C)	48	32%	51	34%
Низький (D, E)	89	60%	85	57%
Середній бал	1,97		2,03	
Якісний показник	40%		43%	

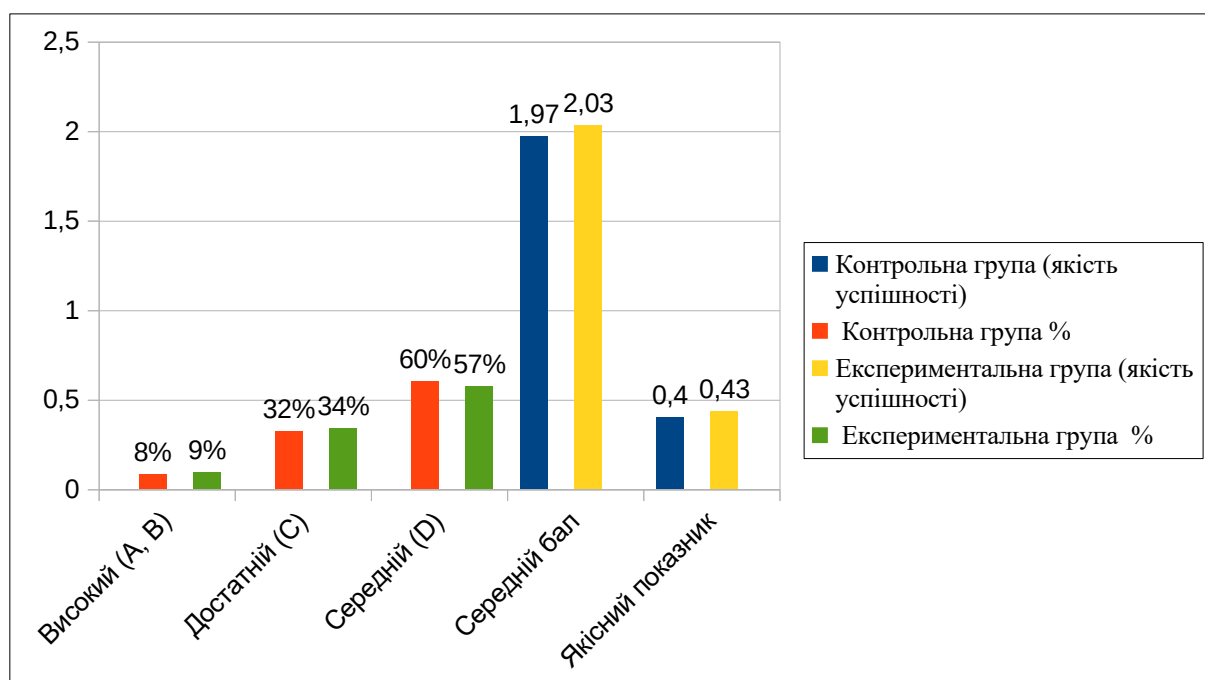

Рис. 5.1 Діаграма розподілу за рівнями готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації (до експерименту)

З таблиці 5.1 та рисунка 5.1 видно, що на початку експерименту у контрольній групі (n=149) високого рівня готовності (що відповідає оцінці А за шкалою ECTS) досягли 8% студентів, тоді як у експериментальній групі (n=149) – 9%. Середній рівень (оцінки В, С) було зафіксовано у 32% студентів контрольної та 34% студентів експериментальної групи. Найбільша частка респондентів продемонструвала низький рівень сформованості (оцінки D, E) – 60% у контрольній групі та 57% в експериментальній. Середній бал у контрольній групі склав 1,97, тоді як в експериментальній – 2,03. Якісний показник успішності (відсоток студентів, які досягли рівнів «добре» і «відмінно») становив відповідно 40% і 43%. Отже, вихідні умови в обох групах були відносно схожими, що створює об'єктивне підґрунтя для подальшого порівняння змін після впровадження експерименту.

Після проведення формувального етапу експерименту спостерігається позитивна динаміка змін у показниках готовності, зокрема в експериментальній групі респондентів (таблиця 5.2 та рисунок 5.2).

Табл. 5.2

Розподіл за рівнями готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації (після експерименту)

Рівень / Оцінка ECTS	Контрольна група респондентів (n=149)		Експериментальна група респондентів (n=149)	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий (А)	15	10%	39	26%
Середній (В, С)	50	34%	81	54%
Низький (D, E)	84	56%	29	20%
Середній бал	2,10		3,13	
Якісний показник	44%		80%	

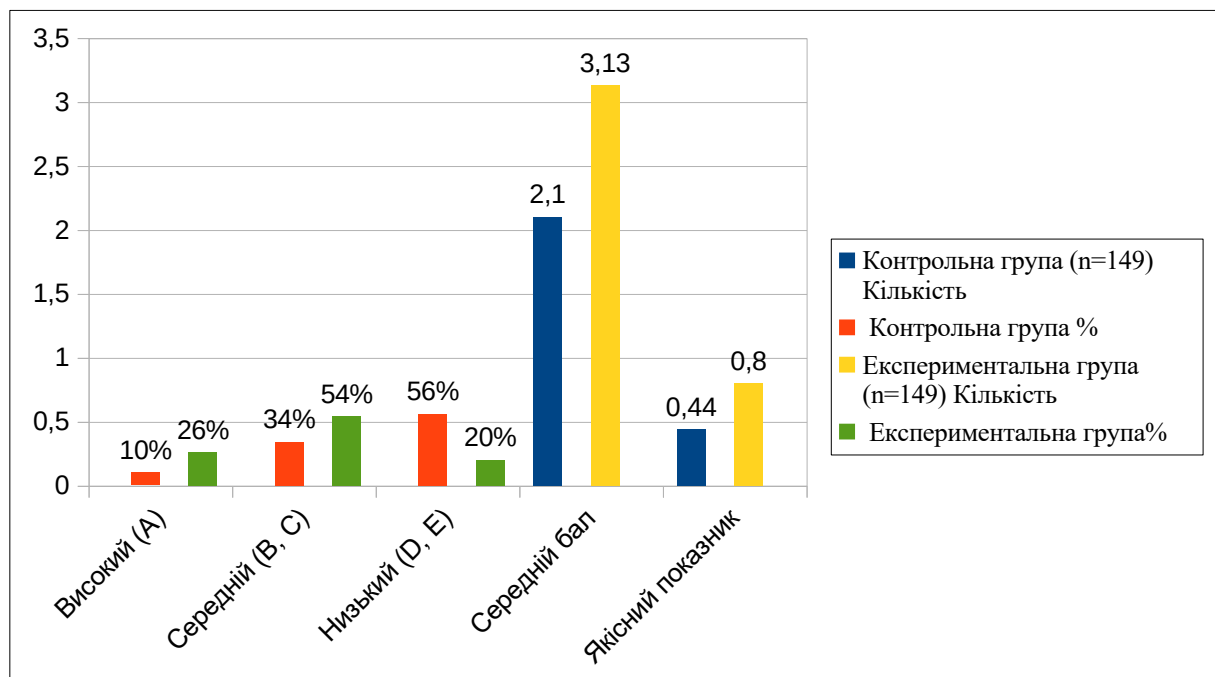

Рис. 5.2 Діаграма розподілу за рівнями готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації (після експерименту)

З таблиці 5.2 та рисунку 5.2 бачимо, що після проведення формувального етапу експерименту спостерігається позитивна динаміка змін у показниках сформованості готовності до міжкультурної комунікації, зокрема в експериментальній групі. Так, у контрольній групі кількість студентів, що досягли високого рівня (A), зросла з 8% до 10%, тоді як середній рівень (B, C) майже не змінився – 32% до експерименту та 34% після. Водночас, частка студентів з низьким рівнем (D, E) зменшилася лише на 4% – з 60% до 56%. Середній бал зріс з 1,97 до 2,10, а якісний показник успішності – з 40% до 44%, що свідчить про незначні покращення. Натомість в експериментальній групі зафіксовано істотне підвищення всіх показників: частка студентів із високим рівнем зросла з 9% до 26%, а із середнім – з 34% до 54%. Водночас, кількість студентів із низьким рівнем зменшилася з 57% до 20%. Середній бал значно підвищився – з 2,03 до 3,13, а якісний показник успішності – з 43% до 80%.

Таким чином, результати експерименту підтверджують результативність системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації, у наслідок чого відбувся зростання показників в експериментальній групі, зокрема у рівнях готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації.

Інтерактивні методи та технології навчання, які застосовувалися під час дослідження в освітньому процесі різних ЗВО, у більшості випадків забезпечують активну участь студентів у навчальному процесі, стимулюють їхню пізнавальну діяльність, критичне мислення та розвиток комунікативних навичок. Активні методи застосовувалися під час викладання фахових дисциплін («Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності», «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі», «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі», «Культура міжнародного ділового спілкування») у різних ЗВО. Матеріали курсів були адаптовані до міжкультурної комунікації студентів.

На основі аналізу сучасних педагогічних практик та з урахуванням сучасних дидактичних підходів у вищій школі, розроблених такими дослідниками, як О. Пометун та Л. Пироженко [48], Н.П. Волкова [9], під час дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації найпоширенішими інтерактивними методами та технологіями навчання були:

1. Кейс-метод (Case Study) – дозволив провести аналіз конкретних міжкультурних ситуацій які моделюють реальні виклики в освітньому середовищі, що сприяє розвитку навичок вирішення проблем у контексті культурного розмаїття та взаємодії.

2. Круглий стіл та дебати на різні теми міжкультурної взаємодії дав змогу майбутнім педагогам практикувати аргументацію, толерантність, культуру мовлення і виявляти повагу до різних точок зору людей.

3. Рольові ігри, які надають можливість відтворити типові конфлікти та міжкультурні комунікативні ситуації між учасниками освітнього процесу,

що допомагають студентам розвинути емпатію, стресостійкість, мовленнєву компетентність, навички невербальної комунікації в багатокультурному середовищі.

4. Розробка групових або індивідуальних проєктів, сприяли дослідженню культурних особливостей та створенню стратегій для їх інтеграції в освітній процес закладу освіти.

5. Інтерактивні тренінги були спрямовані на розвиток міжкультурної чутливості, комунікативних навичок, вміння спілкуватися та взаємодіяти в команді.

6. Використання мультимедійних технологій для активізації мотивації навчання та говоріння іноземними мовами, використання: інтерактивних освітніх платформ, аудіо- та відеоматеріалів, анімованих тестів, он-лайн симуляцій для моделювання міжкультурних сценаріїв (Т. Колодько [33]).

7. Мозковий штурм для розвитку навичок колективного генерування ідей для вирішення міжкультурних конфліктів, вироблення цікавих ідей подачі освітнього матеріалу.

Дані методики та технології сприяють формуванню мотивації до навчання, дозволяють застосовувати знання у практичних ситуаціях, підвищують рівень засвоєння матеріалу з фахових дисциплін завдяки зворотному зв'язку та співпраці з викладачами, студентами-іноземцями. Такий підхід робить освітній процес динамічним, цікавим своєю новизною, особистісно-орієнтованим і більш ефективним у контексті підготовки сучасного педагога. Активні методи та технології вирізняються своєю ефективністю у формуванні готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, оскільки сприяють активному залученню студентів до освітнього процесу, розвитку їхньої комунікативної та професійної гнучкості, а також підготовці до роботи в умовах глобалізованого освітнього простору.

Застосування інтерактивних методик, які сприяють формуванню готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації, забезпечує не лише особистісно-орієнтований освітній процес, а й значне

покращення результатів навчання майбутніх педагогів. Заняття стали більш цікавими і змістовними.

Порівняльний аналіз результатів, поданий у таблиці 5.3, демонструє зростання усіх позитивних показників у респондентів експериментальної групи.

Табл. 5.3

Показники	Контрольна група респондентів (n=104)		Експериментальна група респондентів (n=104)		Абсолютний приріст	
	До (%)	Після (%)	До (%)	Після (%)	Кількість	%
Високий рівень (А)	8	10	9	26	+16	+178%
Середній рівень (В, С)	32	34	34	54	+20	+59%
Низький рівень (D, E)	60	56	57	20	-37	-65%
Середній бал	1,97	2,10	2,03	3,13	+1,03	+51%
Якісний показник успішності	40	44	43	80	+36	+84%

Порівняльний аналіз результатів, поданий у таблиці 5.3, демонструє чітку позитивну динаміку в експериментальній групі. Зокрема, найбільше зростання спостерігається серед студентів із високим рівнем сформованості готовності до міжкультурної комунікації – з 9% до 26%, що становить приріст у +17% (або +178%). Також значне зростання зафіксовано на середньому рівні – з 34% до 54% (+20%, або +59%). Водночас частка студентів із низьким рівнем зменшилася з 57% до 20%, що становить приріст -37% або -65%. У контрольній групі спостерігаються лише незначні зміни: зростання високого рівня на 2%, середнього – на 2%, та зменшення низького – на 4%. Дані вказують на незначну природну динаміку, не пов'язану з цілеспрямованими

дидактичними впливами. Середній бал у контрольній групі зріс із 1,97 до 2,10 (+0,13 або +7%), тоді як у експериментальній групі – з 2,03 до 3,13 (+1,10 або +54%). Якісний показник успішності (частка студентів, які отримали оцінки «4» та «5») збільшився у контрольній групі з 40% до 44% (+4%), а в експериментальній – з 43% до 80% (+37%, або +84%). Отже, отримані результати засвідчують ефективність впроваджених інноваційних підходів у навчанні майбутніх педагогів щодо формування їхньої міжкультурної комунікації. Суттєві позитивні зрушення в експериментальній групі підтверджують доцільність запропонованої методики. Крім того, О. Черненко вказує на «важливості використання результатів оцінювання як інструменту підвищення якості освітнього процесу у ЗВО, необхідно акцентувати увагу на вдосконалення методик оцінювання знань, умінь і навичок студентів» [60, с. 264].

Таким чином, результати проведеного аналізу доводять ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації, яка значно підвищила рівень сформованості готовності до міжкультурної комунікації в експериментальній групі у порівнянні з контрольною.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують доцільність використання у ЗВО інтерактивних технологій та міжнародної кооперації у підготовці педагогів для роботи в полікультурному освітньому середовищі. Варто відмітити, що особливо ефективними виявилися тренінгові вправи та проєктні технології створення міжкультурних освітніх матеріалів для студентів. Рекомендуємо отриманий досвід активно впроваджувати в освітню діяльність ЗВО з метою якісного покращення професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Застосування розглянутих вище підходів до організації навчання сприятиме формуванню готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації, а також знань та навичок, необхідних для ефективної роботи у закладах освіти. Окрім того, авторські методики сприятимуть майбутнім педагогам краще адаптуватися до

викликів сучасного освітнього середовища в умовах військового стану, паралельно із цим розвиваючи навички толерантності в умовах євроінтеграційних процесів освіти, розвитку полікультурного середовища, емпатії та міжкультурного діалогу.

5.2. Експериментальне дослідження ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації

Для верифікації (перевірки достовірності та надійності) теоретично обґрунтованої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації було організовано та проведено експериментальне педагогічне дослідження, що охопило період з вересня 2023 по травень 2025 року. Дослідження проводилося в межах експерименту, для досягнення мети дисертації. Експериментальну базу дослідження склали ЗВО України, які демонструють високий рівень підготовки педагогічних кадрів та активно впроваджують інноваційні підходи в освітній процес.

Відбір респондентів здійснювався за чітко визначеними критеріями, розробленими на основі методологічних напрацювань А. Кузьмінського [38]. Основними вимогами до учасників було навчання на денній формі за педагогічними спеціальностями, що забезпечувало однорідність вибірки за професійною спрямованістю. Принципово важливою умовою стала відсутність попереднього досвіду участі в програмах міжкультурного обміну, що дозволило виділити й обґрунтувати вплив зовнішніх чинників на формування готовності майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації. Добровільна згода на участь в експерименті гарантувала високу мотивацію учасників та дотримання педагогічних принципів дослідження. Додатковою умовою була відсутність академічної заборгованості з навчальних дисциплін у респондентів, що вказує на стабільність навчальних досягнень та уміння впроваджувати інноваційні методики.

Експериментальне дослідження було розділено у три послідовні взаємопов'язані етапи, кожен з яких мав специфічні завдання та методологічні особливості. Констатувальний етап, що проводився впродовж вересня 2023 року, був спрямований на діагностику початкового рівня готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Перший етап передбачав комплексне оцінювання всіх компонентів готовності за допомогою розробленого діагностичного інструментарію. Було визначено базові показники для подальшого порівняння.

Формувальний етап, що тривав з жовтня 2023 по квітень 2024 року, становив основний період експериментального впливу, під час якого відбувалася реалізація розробленої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації. Робота, яка була проведена під час цього етапу, дозволила забезпечити поступовий та систематичний розвиток усіх компонентів готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через впровадження спеціально розроблених навчальних модулів, тренінгових програм. Студенти засвоїли професійно-орієнтовані навчальні спецкурси («Основи міжкультурної комунікації у педагогічній діяльності», «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі», «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі») за авторською педагогічною методикою.

Контрольний етап експерименту, що здійснювався у травні 2025 року, був присвячений повторній діагностиці рівня готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації з метою встановлення ефективності авторської педагогічної методики викладання та системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. У межах контрольної перевірки знань та сформованих міжкультурних компетентностей у респондентів, дослідниками здійснювалося застосування того самого діагностичного інструментарію, що використовувався на констатувальному етапі. Зокрема, тести, інтерв'ю, анкетування, опитування для забезпечення порівняння результатів.

Для забезпечення всебічного та об'єктивного дослідження ефективності розробленої системи було застосовано комплекс взаємодоповнюваних методів, які забезпечують валідність та надійність отриманих результатів. Методологічну основу склали напрацювання провідних вітчизняних дослідників у галузі педагогічної діагностики та експериментальної педагогіки. Центральне місце в системі застосовуваних діагностичних методів займала авторська анкета «Готовність до міжкультурної комунікації», розроблена на основі напрацювань С. Радула [49] та О. В. Котенко [35] щодо структури міжкультурної компетентності майбутнього педагога. Анкета була структурована відповідно до виділених компонентів готовності та складалася із чотирьох тематичних блоків. *Мотиваційно-ціннісний критерій* досліджувався через дванадцять питань, що дозволяли оцінити ставлення майбутніх педагогів до міжкультурної взаємодії, а також усвідомлення її значущості та внутрішню мотивацію до розвитку відповідних компетентностей. *Когнітивний критерій* був представлений п'ятнадцятьма питаннями, спрямованими на виявлення рівня знань про культурні особливості, принципи міжкультурної комунікації. *Афективний критерій* досліджувався через тринадцять питань, що розкривали емоційні аспекти готовності, здатність до емпатії, толерантність до культурних відмінностей студентів різних національностей. *Поведінковий критерій* оцінювався через чотирнадцять питань, що характеризували практичні навички готовності до міжкультурної взаємодії.

Для забезпечення об'єктивності результатів оцінювання було обрано п'ятибальну шкалу з градацією від «абсолютно не згоден» до «повністю згоден», що дозволило отримати диференційовані відповіді, а також здійснити статистичний аналіз результатів. Валідність розробленого інструменту була підтверджена експертною оцінкою восьми фахівців у галузі педагогіки та філології. Коефіцієнт конкордації W-Кендалла склав 0,847 при рівні значущості менше 0,01, свідчить про високий рівень узгодженості одержаних експертних оцінок. Надійність анкети була перевірена через

обчислення коефіцієнта внутрішньої узгодженості Кронбаха, який склав 0,923, відповідає високому рівню надійності за теоретичними розробками С. Сисоевої [52].

Для поглиблення діагностичних можливостей дослідження було залучено три стандартизовані опитувальники. Кожен з яких має підтверджену валідність та надійність. Опитувальник «Міжкультурної сенситивності», в адаптації Л. Султанової, має сорок два питання, об'єднані у шість субшкал, тому повною мірою оцінює здатність респондентів до міжкультурного розуміння та взаємодії [56]. Надійність вказаного інструменту підтверджена коефіцієнтом альфа Кронбаха 0,89. Шкала толерантності до невизначеності, в адаптації О. Брюховецької, «містить двадцять два пункти з чотирибальною шкалою оцінювання та вимірює готовність діяти в умовах культурної невизначеності, що є критично важливим для ефективної міжкультурної комунікації» [4, с. 76]. Надійність діагностичного інструменту становить 0,84 за коефіцієнтом альфа Кронбаха. Опитувальник емоційного інтелекту, в модифікації Н. Коврига, «містить тридцять тверджень, структурованих у п'ять субшкал, та оцінює здатність управляти емоціями в міжкультурному спілкуванні» [31, с. 51]. Надійність даного інструменту також підтверджена високим коефіцієнтом 0,91.

З метою поглибленого вивчення якісних аспектів готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації було застосовано метод напівструктурованого інтерв'ю, розробленого за методологією якісних досліджень С. Гончаренка [11] та А. Капської [55]. Структура цього інтерв'ю була ретельно продумана, складалася з трьох основних частин. Вступна частина, тривалістю п'ять – сім хвилин, була орієнтована на встановлення довіри з респондентом, поясненню мети та цілей експерименту. Основна частина, тривалістю близько двадцять п'ять – тридцять хвилин, містила вісімнадцять відкритих питань, згрупованих за чотирма тематичними блоками. Перший блок питань інтерв'ю стосувався розуміння сутності міжкультурної комунікації та її ролі в професійно-педагогічній діяльності.

Другий блок досліджував особистий досвід взаємодії респондентів з представниками інших культур, національностей. Третій блок був спрямований на виявлення стратегій подолання міжкультурних бар'єрів в комунікаційній взаємодії. Четвертий блок питань інтерв'ю розкривав мотивацію до розвитку міжкультурної комунікації та фактори, що на неї впливають. Заклучна частина, тривалістю три – п'ять хвилин, передбачала підсумки інтерв'ю та можливість для коментарів з боку респондента.

Варто зазначити, що вибірка для проведення інтерв'ю складала сорок студентів, рівномірно розподілених між експериментальною та контрольною групами по двадцять осіб у кожній. Відбір респондентів здійснювався методом цілеспрямованої вибірки за критеріями максимальної варіації, що дозволило охопити різних студентів за рівнем початкової готовності, статтю, спеціальністю та регіоном навчання. Обробка отриманих даних проводилася методом контент-аналізу за методологією Л. Лук'янової [41, с. 152] з використанням комп'ютерної техніки та програмного забезпечення NVivo 12 Qualitative Data Analysis Software, що забезпечило систематизацію якісних даних.

Для забезпечення об'єктивності оцінювання практичних навичок міжкультурної комунікації було застосовано метод експертного оцінювання. Важливо відмітити, що експертна комісія була сформована з дванадцяти викладачів з досвідом роботи у ЗВО понад десять років у сфері підготовки педагогічних кадрів та філології. Серед експертів були доктори наук, доценти, кандидати наук, старші викладачі. Критерії відбору експертів були розроблені за методологією В. Андрущенко та В. Бондар, що передбачали для участі у дослідженні «наявність наукового ступеня кандидата або доктора педагогічних наук, стаж викладацької діяльності понад десять років, наявність публікацій з проблем міжкультурної комунікації та досвід участі в міжнародних освітніх проєктах» [1, с. 16]. Процедура охоплювала незалежне оцінювання кожного студента трьома експертами за структурованими картами спостереження під час практичних занять, семінарів та тренінгів.

Карти спостережень забезпечували експертам збір даних про поведінку, діяльність, розвиток респондентів, а також освітній процес, методику викладання, інші аспекти освітнього середовища. Узгодженість експертних оцінок була підтверджена коефіцієнтом внутрішньокласової кореляції 0.856, який свідчить про високу надійність експертного оцінювання.

Метод включеного спостереження проводився за методологією Н. Пихтіна [47] під час різноманітних навчальних занять (практичні заняття з міжкультурної комунікації, тренінги, групові дослідницькі проєкти та взаємодію зі студентами-іноземцями. Для систематизації спостережень було розроблено структуровані карти, що містили двадцять п'ять індикаторів поведінки, згрупованих за чотирма критеріями готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Загальна тривалість спостереження склала сто двадцять академічних годин протягом формувального етапу експерименту. Що у підсумку забезпечило достатню кількість зібраних даних для аналізу динаміки розвитку практичних навичок.

Аналіз продуктів (результатів) діяльності студентів передбачав дослідження різноманітних освітньо-творчих матеріалів, створених учасниками експерименту в процесі навчання. Зокрема, об'єктами аналізу стали есе-рефлексії на тему «Мій досвід міжкультурного спілкування», виконані всіма двомастами дев'яносто вісьмома учасниками дослідження. Додатково було проаналізовано сімдесят чотири проєктні роботи з міжкультурної тематики та сто п'ятдесят шість звітів про участь у міжнародних он-лайн заходах. Критерії оцінювання було розроблено на основі таксономії Блума у редакції О. Онопрієнко [46] які містили шість рівнів когнітивної діяльності: знання культурних особливостей, розуміння міжкультурних відмінностей, застосування стратегій міжкультурної комунікації, аналіз міжкультурних ситуацій, синтез власного досвіду та оцінювання ефективності міжкультурної взаємодії.

Для забезпечення валідності результатів експериментального дослідження було застосовано комплекс статистичних методів, що

відповідають завданням дослідження. Для обробки, аналізу та систематизації даних експерименту використовувалося відповідне програмне забезпечення: IBM SPSS Statistics 28.0 (IBM Corporation), NVivo 12 Qualitative Data Analysis Software (QSR International Pty Ltd), Microsoft Excel 2021. (Microsoft Corporation). Описова статистика передбачала обчислення середніх арифметичних, стандартних відхилень та частотний аналіз за методологією С. Сисоевої та Т. Кристопчук [53]. Для визначення відповідності розподілу даних нормальному закону було застосовано критерій Шапіро-Вілکا, результати якого визначали вибір подальших статистичних процедур. У випадках, коли розподіл даних відповідав нормальному, застосовувався t-критерій Стюдента для незалежних вибірок, що дозволило виявити статистично значущі відмінності між експериментальною та контрольною групами респондентів. Втім, для даних, які не відповідали нормальному розподілу, використовувався непараметричний U-критерій Манна-Вітні. Кореляційний аналіз проводився за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона для виявлення взаємозв'язків між різними компонентами готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Багатофакторний лінійний регресійний аналіз було застосовано для визначення предикторів успішності формування готовності до міжкультурної комунікації. Предиктори відображають незалежні змінні, які, як передбачається, впливають на залежну змінну або дозволяють прогнозувати її значення. У педагогічних дослідженнях предиктори часто використовуються для аналізу факторів, що впливають на навчальні результати, поведінку студентів.

Якісні дані, отримані в результаті інтерв'ю, оброблялися методом тематичного аналізу за методологією В. Брауна та В. Кларка [62] в адаптації Ю. Лимар [39]. Для обробки та аналізу даних використовувалося професійне програмне забезпечення, зокрема IBM SPSS Statistics 28.0 – для статистичних розрахунків, NVivo 12 Qualitative Data Analysis Software – для аналізу якісних

даних та Microsoft Excel 2021 – для первинної обробки та візуалізації результатів.

Дослідження проводилося у повній відповідності до етичних принципів, затверджених Національною академією педагогічних наук України. Основоположним принципом стала письмова згода на збір та обробку персональних даних всіх учасників експерименту, яка окрім того, передбачала детальне роз'яснення мети, завдань, методів дослідження та можливих наслідків участі для респондентів. Майбутні педагоги були проінформовані про добровільний характер участі та право відмовитися від продовження експерименту на будь-якому етапі без будь-яких негативних наслідків. Конфіденційність персональних даних забезпечувалася через використання кодованих ідентифікаторів замість прізвищ та імен учасників. Було забезпечене безпечне зберігання даних з обмеженим доступом та знищення персональної інформації після завершення дослідження. Анонімність при обробці результатів гарантувала, що жоден учасник не може бути ідентифікований за результатами дослідження, що створювало сприятливі умови для отримання максимально правдивих відповідей.

Таким чином, розроблена нами методологія експериментального дослідження забезпечила комплексний, всебічний та об'єктивний аналіз ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації через поєднання кількісних та якісних методів дослідження, дотримання високих стандартів валідності та надійності діагностичного інструментарію, а також суворе дотримання етичних принципів наукового дослідження.

Критерії відбору респондентів відповідали меті та завданням дослідження. Для участі в дослідженні, проведеному за методологією А. Кузьмінського [38], відбиралися студенти II-IV курсів, денної форми, навчання педагогічних спеціальностей, які не мали попереднього досвіду участі в програмах міжкультурного обміну між ЗВО, не мали академічної заборгованості та добровільно погодилися на участь в експерименті.

Дослідження повною мірою відповідало етичним принципам дослідження у галузі освіти [16], забезпечуючи інформовану згоду, конфіденційність даних, право на відмову від участі, анонімність результатів, безпеку. Для забезпечення достовірності та всебічності експериментального дослідження було використано комплекс взаємодоповнюваних методів, що відповідають сучасним стандартам педагогічної науки (Н. Тверезовська та В. Сидоренко [57]; В. Кремень [36]). Нижче наведено характеристику застосованих методів збору та аналізу даних педагогічного експерименту.

1. Анкетування застосовувалося з метою оцінки готовності студентів до міжкультурної комунікації. Розроблено авторську анкету на основі теоретичних напрацювань С. Радул [49] та О. В. Котенко [35]. Анкета складається з чотирьох блоків: мотиваційно-ціннісний (12 питань), когнітивний (15 питань), афективний (13 питань) та поведінковий (14 питань). Використовувалася 5-бальна шкала Лікерта (від «абсолютно не згоден» до «повністю згоден»). Контентна валідність інструменту підтверджена експертною оцінкою восьми фахівців із педагогіки та міжкультурної комунікації (коефіцієнт конкордації W Кендалла = 0,847, $p < 0,01$). Надійність анкети становить $\alpha = 0,923$ за коефіцієнтом Кронбаха, що свідчить про високий рівень внутрішньої узгодженості (С. Сисоєва [52]).

2. Стандартизовані опитувальники у педагогіці використовувалися як інструмент для збору даних, розроблені з чіткими, уніфікованими питаннями та шкалами оцінювання, які дозволяють систематично досліджувати думки, ставлення, поведінку чи знання студентів щодо міжкультурної взаємодії. Опитувальні листи з використанням стенографічних записів забезпечили порівнянність результатів для оцінки навчальних досягнень, мотивації, психологічного клімату чи ефективності викладання.

Дослідження містило три стандартизовані інструменти:

а) Опитувальник міжкультурної сенситивності (ICSI) в адаптації Л. Ю. Султанової [56] із 42 питаннями та шістьма субшкалами оцінює здатність до міжкультурного розуміння (надійність $\alpha = 0,89$).

б) Шкала толерантності до невизначеності в адаптації О. В. Брюховецька [4] із 22 пунктами на 4-бальній шкалі вимірює готовність діяти в умовах культурної невизначеності (надійність $\alpha = 0,84$).

в) Опитувальник емоційного інтелекту у модифікації Н. Ковриги [31] із 30 твердженнями та п'ятьма субшкалами аналізує здатність управляти емоціями в міжкультурному спілкуванні (надійність $\alpha = 0,91$).

3. Напівструктуроване інтерв'ю проводилися за методологією якісних досліджень С. Гончаренка [11] та А. Капської [55]. Інтерв'ю складалося з трьох частин: вступної (5–7 хвилин для встановлення довіри), основної (25–30 хвилин із 18 відкритими питаннями за темами розуміння міжкультурної комунікації, досвіду взаємодії з іншими носіями культурами, стратегій подолання мовленнєвих бар'єрів та мотивації до взаємодії) і заключної (3–5 хвилин для підсумків). Участь взяли 40 студентів, відібраних методом цілеспрямованої вибірки за критеріями максимальної варіації (О. Дубасенюк та Н. Мирончук [14]). Дані оброблялися за допомогою контент-аналізу за методологією Л. Лук'янової [41] у програмному забезпеченні NVivo 12 Qualitative Data Analysis Software.

4. Експертне оцінювання результатів проводилося комісією у складі 12 викладачів, які мають науковий ступінь, стаж роботи понад 10 років, фахові публікації з міжкультурної комунікації, досвід реалізації міжнародних освітніх проектів (за критеріями В. Андрущенко та В. Бондар [1]). Оцінювали студентів за структурованими картами спостереження під час практичних занять і тренінгів. Кожен студент отримував оцінки від трьох незалежних експертів. Узгодженість оцінок підтверджена коефіцієнтом внутрішньокласової кореляції ICC = 0,856 (А. Денисова [13]).

5. Спостереження проводилося за методологією Н. Пихтіна [47] під час практичних занять, тренінгів, групових проектів та взаємодії з іноземними студентами. Використовувалися структуровані карти з 25 індикаторами поведінки, згрупованими за чотирма критеріями готовності. Загальна

тривалість спостереження склала 120 академічних годин. Записи велися за допомогою відеотехніки та стенографії.

6. Аналіз результатів (продуктів) діяльності студентів. Аналізувалися есе-рефлексії (298 робіт), проєктні роботи (74 проєкти), звіти про участь у міжнародних он-лайн заходах (156 звітів). Оцінювання проводилося за критеріями, розробленими на основі таксономії Блума в редакції О. Онопрієнко [46], які охоплювали такі складові, як: знання культурних особливостей, розуміння міжкультурних відмінностей, застосування стратегій комунікації, аналіз ситуацій, синтез досвіду та оцінку ефективності взаємодії з іноземцями. Для аналізу було використано описову статистику (середні арифметичні, стандартні відхилення, частотний аналіз за С. Сисоева та Т. Кристопчук [53]), параметричні тести (t-критерій Стюдента після перевірки нормальності за Шапіро-Вілком) та якісний тематичний аналіз інтерв'ю за методом В. Брауна та В. Кларка [62] в адаптації Ю. Лимар [39]. Обробка зібраних даних здійснювалася за допомогою комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics 28.0 та Microsoft Excel 2021.

Нижче представлено реалізацію кожного з етапів експерименту.

Перший етап – констатувальний.

Констатувальний експеримент – це вид експериментального дослідження, спрямований на встановлення та опис поточного стану об'єкта чи явища без активного втручання в їхній перебіг. Основна мета полягає в тому, щоб зібрати об'єктивні дані про характеристики, особливості чи закономірності досліджуваного об'єкта на момент проведення експерименту. Констатувальний експеримент використовується для діагностики показників, щоб оцінити загальний стан до початку активних змін та втручання в об'єкт дослідження.

Як зазначає С. Совгіра, констатувальний експеримент є «початковим етапом дослідження, що забезпечує фіксацію вихідного стану системи для подальшого порівняння» [54, с. 45]. Часто застосовується в педагогіці, наприклад, для оцінки рівня знань студентів перед впровадженням нової

методики навчання. Констатувальний експеримент не передбачає зміни умов чи впливу на об'єкт, а лише фіксує реальну картину.

На таблиці 5.4 та рисунку 5.3 видно розподіл студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації за констатувального експерименту.

Табл. 5.4

Розподіл студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації
(констатувальний етап)

Критерії	Рівні	ЕГ (n=149)	%	КГ (n=149)	%
		К-сть		К-сть	
Мотиваційно-ціннісний	Високий	18	12,1	16	10,7
	Середній	45	30,2	47	31,5
	Низький	86	57,7	86	57,8
Когнітивний	Високий	21	14,1	19	12,8
	Середній	52	34,9	51	34,2
	Низький	76	51,0	79	53,0
Афективний	Високий	15	10,1	13	8,7
	Середній	41	27,5	43	28,9
	Низький	93	62,4	93	62,4
Поведінковий	Високий	12	8,1	11	7,4
	Середній	38	25,5	36	24,2
	Низький	99	66,4	102	68,4

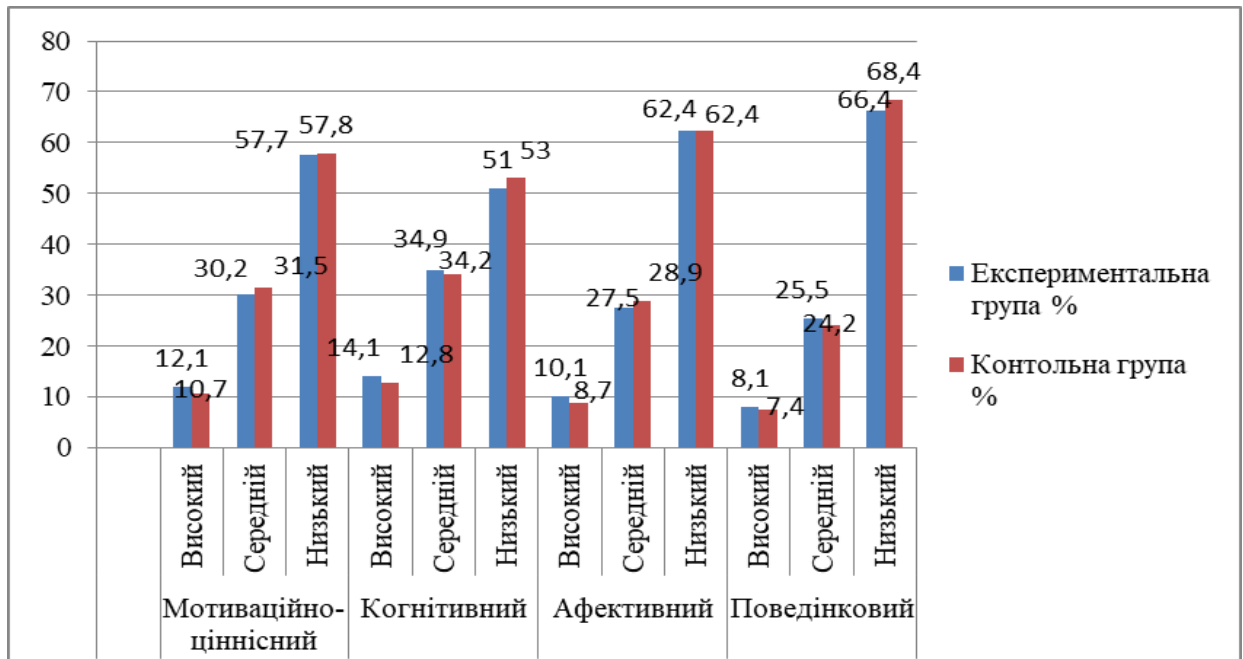

Рис. 5.3 Діаграма розподілу студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації (констатувальний етап)

Аналіз таблиці 5.4 та рисунку 5.3 показує критично низькі показники за всіма критеріями ефективності системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. За мотиваційно-ціннісним критерієм лише 11,4% студентів демонструють високий рівень готовності, що вказує на слабку усвідомленість важливості міжкультурної комунікації в професійній діяльності педагога. Одержаний результат підтверджує позицію С. Радула «про необхідність формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів щодо культурного різноманіття» [49]. Когнітивний критерій характеризується найвищими показниками (13,5% на високому рівні), що пояснюється традиційною орієнтацією вітчизняної освіти на засвоєння теоретичних знань з фахових предметів. Однак 52% студентів мають низький рівень знань про культурні відмінності, що узгоджується з дослідженнями Л. Воротняк [10]. про фрагментарність міжкультурних знань у студентів. Афективний критерій демонструє найнижчі результати (9,4% високого рівня), що свідчить про емоційну неготовність студентів до сприйняття культурних відмінностей. За твердженням Л. Султанової, це «пов'язано з недостатнім розвитком

емпатійних здібностей та культурної сенситивності у майбутніх педагогів» [56]. За поведінковим критерієм лише 7,8% студентів показали високий рівень, що вказує на відсутність практичних навичок міжкультурної взаємодії. Такий результат узгоджується з висновками О. Бульвінської про «переважання репродуктивних методів навчання у педагогічній освіті» [5].

У таблиці 5.5 відображено середні бали за показниками готовності студентів до міжкультурної взаємодії.

Табл. 5.5

Середні бали за показниками готовності (констатувальний етап)

Показники	ЕГ ($M \pm \sigma$)	КГ ($M \pm \sigma$)	t- критерій	p- значення
Знання культурних відмінностей	2,41 $\pm$ 0,7 8	2,38 $\pm$ 0,81	0,32	p>0,05
Розуміння культурних контекстів	2,35 $\pm$ 0,7 2	2,33 $\pm$ 0,75	0,23	p>0,05
Емоційна відкритість	2,28 $\pm$ 0,8 3	2,25 $\pm$ 0,79	0,31	p>0,05
Толерантність до невизначеності	2,21 $\pm$ 0,7 7	2,19 $\pm$ 0,74	0,22	p>0,05
Адаптивність у спілкуванні	2,18 $\pm$ 0,6 9	2,16 $\pm$ 0,71	0,24	p>0,05
Комунікативна гнучкість	2,25 $\pm$ 0,7 4	2,22 $\pm$ 0,76	0,34	p>0,05
Вмотивованість до розвитку	2,45 $\pm$ 0,8 2	2,43 $\pm$ 0,85	0,20	p>0,05
Інтерес до іншої культури	2,52 $\pm$ 0,8 8	2,49 $\pm$ 0,91	0,28	p>0,05

Аналіз таблиці 5.5 підтверджує статистичну однорідність груп ($p > 0,05$), що є принциповим для достовірності експериментальних результатів. Середні бали коливаються в межах 2,16–2,52, що відповідає низькому рівню за 5-бальною шкалою. Найнижчі показники зафіксовано за індикаторами «адаптивність у спілкуванні» ($EG = 2,18 \pm 0,69$; $KG = 2,16 \pm 0,71$) та «толерантність до невизначеності» ($EG = 2,21 \pm 0,77$; $KG = 2,19 \pm 0,74$), що узгоджується з дослідженнями І. Зязюна [18] про ригідність мислення майбутніх педагогів.

Висновок, зроблений за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту, вказує на той факт, що: статистично значущих відмінностей між групами не виявлено ($p > 0,05$), зокрема, це підтверджує однорідність вибірки та створює валідні умови для проведення формувального експерименту. Результати констатувального етапу експерименту свідчать про низький рівень сформованості готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів. Такий висновок повністю узгоджується з позицією О. Котенко «щодо недостатньої підготовки українських учителів до роботи в полікультурному середовищі» [35, с. 88].

Другий етап – формувальний.

Формувальний експеримент – це науковий підхід, який передбачає активне втручання експериментатора в досліджуваний процес чи об'єкт із метою зміни його стану, розвитку певних якостей, показників чи формування нових характеристик. На відміну від констатувального, формувальний експеримент має на меті цілеспрямований активний вплив на об'єкт через введення нових умов, методик або стимулів. У цьому випадку цікавим є саме процес активних дій згідно програми експерименту.

С. Важинський та Т. Щербак підкреслюють, що «формувальний експеримент дозволяє перевірити гіпотези шляхом активного впливу на об'єкт із подальшим аналізом змін» [6, с. 72]. Наприклад, у психології чи педагогіці це може бути впровадження нової навчальної програми чи тренінгу для розвитку навичок, після чого оцінюється їхній ефект. Важливою особливістю є контроль за змінними, які можуть впливати на результат.

Формувальний етап тривав сім місяців (жовтень 2023 – квітень 2024), що забезпечило достатній час для поступового розвитку міжкультурної компетентності студентів педагогічних спеціальностей. Основною метою цього етапу було впровадження системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації, яка передбачала використання інноваційних технологій навчання для експериментальної групи (ЕГ, n=149), тоді як контрольна група (КГ, n=149) навчалася за традиційною методикою. Крім того, застосувалися авторські методики викладання (інтерактивні методи навчання, освітні проєкти, сучасні інформаційні технології дистанційного навчання). Зміна педагогічних умов відповідає класичній методології формувального експерименту, де експериментальна група зазнає цілеспрямованого впливу, а контрольна слугує для порівняння (С. Важинський та Т. Щербак [6]).

Навчальні методи, які було реалізовано у експериментальній групі:

- інтерактивні технології (SMART Board, Kahoot, мультимедіа);
- проєктні технології (групові проєкти з міжкультурної тематики);
- кейс-технології (аналіз реальних міжкультурних ситуацій);
- інформаційно-комунікаційні технології (Moodle, Zoom);
- міжнародні програми обміну (віртуальні та реальні);
- тренінги міжкультурної емпатії.

Вказані навчальні методи були спрямовані на гармонійний розвиток усіх компонентів готовності до міжкультурної комунікації, що узгоджується з концепцією компетентнісного підходу в освіті (адаптація В. Лугового [40]). Усі зміни впроваджувалися в навчальний процес п'яти педагогічних ЗВО.

Інтерактивні технології, такі як SMART Board і Kahoot, використовувалися для створення динамічного навчального середовища, що сприяло активному залученню студентів. Наприклад, Kahoot дозволяв проводити інтерактивні ігри з питань міжкультурної комунікації, що стимулювало когнітивний компонент (знання культурних особливостей,

стратегій комунікації). SMART Board використовувався для візуалізації культурних контекстів, наприклад, через інтерактивні карти, мультимедійні презентації культурних традицій. Згідно з теорією конструктивістського навчання С. Гончаренка, «інтерактивні методи сприяють активному конструюванню знань студентами через практичну діяльність» [11].

Проектні технології передбачали створення студентами групових проєктів із міжкультурної тематики. Наприклад, аналіз культурних особливостей певної країни чи розробка сценаріїв міжкультурної взаємодії. Застосування проєктних технологій сприяло розвитку у респондентів когнітивного (знання, аналіз) і поведінкового (практичні навички) компонентів. Аналіз 74 проєктних робіт, показав, що студенти демонстрували здатність синтезувати знання, а також застосовувати їх у практичних ситуаціях. Певною мірою така ситуація відповідає таксономії Блума у редакції О. Онопрієнко [46]. «Проектна діяльність також стимулювала командну роботу, що є важливим для міжкультурної комунікації, адже вона часто відбувається в груповій взаємодії учасників освітнього процесу» (Д. Дірдорфф [63]).

Кейс-технології передбачали аналіз реальних або змодельованих міжкультурних ситуацій, що допомагало студентам розвивати афективний (емпатія, толерантність) і поведінковий (комунікативна гнучкість) компоненти. Наприклад, студенти могли аналізувати педагогічні історії, пов'язані з культурними непорозуміннями, розбирати і пропонувати стратегії вирішення конфліктних ситуацій. Кейс-метод сприяв розвитку аналітичного мислення та культурної адаптивності, що є основою для міжкультурної компетентності майбутнього педагога (Л. Морська [44]).

Платформи Moodle і Zoom використовувалися для організації он-лайн навчання, доступу до електронних матеріалів і віртуальної взаємодії з іноземними студентами у чатах, відеоконференціях. Наприклад, через Zoom проводилися вебінари з носіями інших культур, що сприяло розвитку афективного компоненту (емоційна відкритість, педагогічний етикет,

комунікативність, толерантність). Освітня платформа Moodle забезпечувала структуроване та системне подання навчальних модулів фахових дисциплін, а також різноманітних навчальних матеріалів, таких як: презентації, відео-лекції, філологічні вправи та тести з міжкультурної тематики. Активне використання в навчальному процесі професійної підготовки майбутніх педагогів інформаційно-комп'ютерних технологій повною мірою відповідало сучасним вимогам якості освіти (В. Кремень [36]) і показало сильну кореляцію даних експерименту.

Міжнародні обміни студентами, як віртуальні, так і реальні, були найвпливовішим методом. Оскільки обміни передбачали взаємодію студентів із представниками інших культур через он-лайн заходи (156 звітів про участь) або короткотермінові програми обміну. Реалізація програм з обміну сприяла розвитку готовності до міжкультурної взаємодії, зокрема поведінкового (адаптивність у спілкуванні) та афективного (культурна сенситивність) компонентів. Згідно з теорією міжкультурної компетентності Д. Дірдорффа, «реальний досвід взаємодії є критичним для переходу від знань до практичних навичок» [63].

Тренінги зосереджувалися на розвитку афективного компоненту, зокрема емоційного інтелекту та толерантності до невизначеності. Впроваджувалися навчальні вправи на рольові ігри, рефлексію та групові дискусії, що допомагали студентам розвинути толерантність та гуманістичне ставлення до представників інших національних культур. Згідно з дослідженнями Д. Гоулмана [12] та Н. Ковриги [31], емоційний інтелект є основою для ефективної міжкультурної комунікації. Тренінги показали сильний вплив на комунікативних компетентностей, що підтверджує їхню ефективність (Л. Біловус [2]).

Отже, формувальний етап був структурований як послідовність навчальних модулів, кожен із яких відповідав певному компоненту готовності до міжкультурної комунікації студентів: а) мотиваційно-ціннісний компонент (модулі містили лекції та дискусії про значення міжкультурної комунікації в

педагогічній діяльності, а також рефлексійні есе (298 робіт), що допомагали студентам усвідомити важливість культурного різноманіття); б) когнітивний компонент (навчальні матеріали на Moodle, квести на Kahoot і проєктні завдання забезпечували засвоєння знань про культурні особливості та стратегії комунікації); афективний компонент (тренінги емпатії та віртуальні обміни сприяли розвитку емоційної відкритості та толерантності); поведінковий компонент (кейс-технології та практичні заняття з іноземними студентами формували комунікативну гнучкість і адаптивність). Загалом, тривалість формувального етапу (7 місяців) дозволила забезпечити поступовий розвиток компетентностей, що є важливим для сталості результатів. Контроль за змінними у експерименті досягався через чітке розмежування між експериментальною та контрольною групами респондентів, а також використання однакових діагностичних інструментів на констатувальному та контрольному етапах.

Третій етап – контрольний.

Контрольний експеримент – це завершальний етап дослідження, який проводиться для перевірки ефективності та достовірності результатів, отриманих на попередніх етапах, зокрема під час формувального експерименту. Мета передбачає всебічну оцінку, чи досягнуто поставлених цілей дослідження, чи підтвердилася висунута раніше гіпотеза. Слід порівняти отримані результати з початковими даними та вивчити можливі розбіжності між фактично отриманими показниками із запланованими.

О. Величко, Л. Коломієць, Т. Гордієнко, А. Шевцов, С. Карпенко, А. Габер зазначають, що «контрольний експеримент забезпечує порівняння результатів із початковими показниками, дозволяючи підтвердити чи спростувати гіпотези» [8, с. 103]. Наприклад, у педагогічних дослідженнях контрольний експеримент може перевіряти ефективність нових методик, моделей, умов шляхом порівняння стану експериментальної та контрольної груп. Контрольний експеримент дозволяє встановити причинно-наслідкові

зв'язки, зберігаючи ті самі критерії та показники, що були на початковому етапі дослідження, для забезпечення порівнянності кінцевих даних.

Розподіл студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації відображено у таблиці 5.6 та рисунку 5.4.

Табл. 5.6

Розподіл студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації
(контрольний етап)

Критерії	Рівні	ЕГ (n=149)	%	КГ (n=149)	%	Δ (ЕГ- КГ)
		К-сть		К-сть		%
Мотиваційно-ціннісний	Високий	58	38,9	22	14,8	+24,1
	Середній	67	45,0	56	37,6	+7,4
	Низький	24	16,1	71	47,6	-31,5
Когнітивний	Високий	63	42,3	26	17,4	+24,9
	Середній	69	46,3	64	43,0	+3,3
	Низький	17	11,4	59	39,6	-28,2
Афективний	Високий	52	34,9	19	12,8	+22,1
	Середній	71	47,7	53	35,6	+12,1
	Низький	26	17,4	77	51,6	-34,2
Поведінковий	Високий	48	32,2	16	10,7	+21,5
	Середній	73	49,0	49	32,9	+16,1
	Низький	28	18,8	84	56,4	-37,6

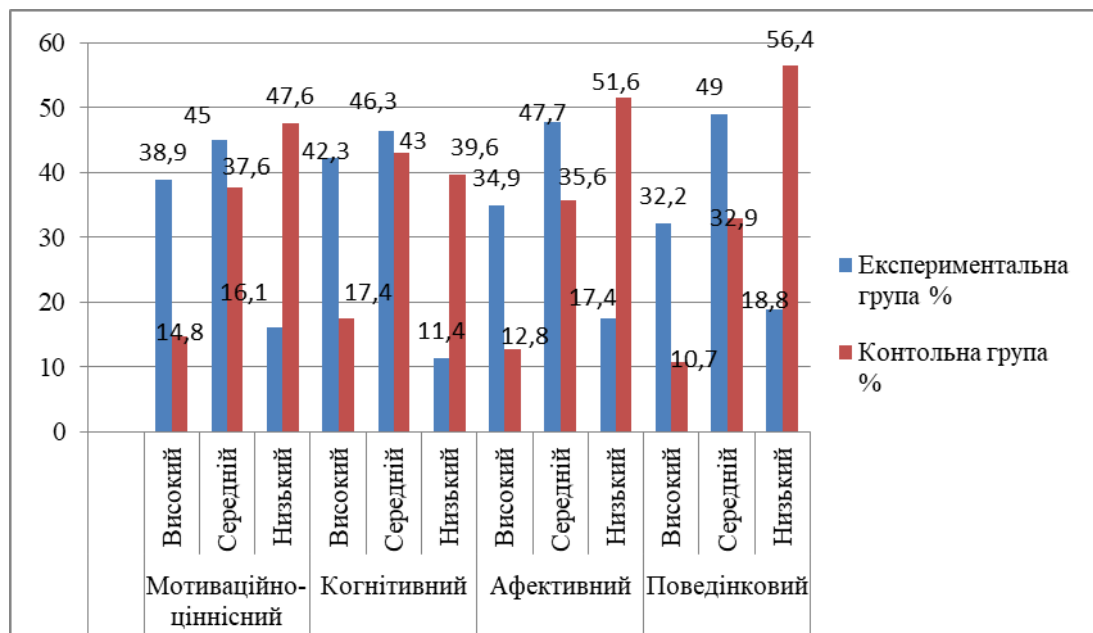

Рис. 5.4 Діаграма розподілу студентів за критеріями готовності до міжкультурної комунікації (контрольний етап)

Аналіз таблиці 5.6 та рисунку 5.4 свідчить про суттєву позитивну динаміку, яка відбулася в експериментальній групі респондентів. Зокрема, за мотиваційно-ціннісним критерієм спостерігається найбільший приріст: з ЕГ=12,1% до 38,9% студентів з високим рівнем (+26,8 п.п.). Отриманий результат свідчить про успішне формування внутрішньої мотивації та ціннісного ставлення у майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Згідно з теорією самодетермінації Р. Райана та Е. Десі [66], С. Машак та Д. Дутко [42] така динаміка вказує на перехід від зовнішньої до внутрішньої мотивації, сприяє професійному розвитку педагога. Цікаво, що когнітивний критерій показав приріст з ЕГ=14,1% до 42,3% (+28,2 п.п.) на високому рівні. Одержаний результат підтверджує ефективність інтегрованого підходу до формування міжкультурних знань через проєктні та кейс-технології. За концепцією конструктивістського навчання у трактуванні С. Гончаренка [11], студенти активно конструювали власне розуміння міжкультурних явищ через практичну діяльність. За афективним критерієм зафіксовано приріст з ЕГ=10,1% до 34,9% (+24,8 п.п.), вказує про розвиток емоційної компетентності та культурної емпатії. Згідно з дослідженнями Д. Гоулмана

[12], М. Й. Варій [7] та Н. Ковриги [31], емоційний інтелект є критично важливим для успішної міжкультурної комунікації. Варто відмітити поведінковий критерій, який демонструє приріст з ЕГ=8,1% до 32.2% (+24,1 п.п.), що підтверджує трансформацію знань та мотивації у конкретні комунікативні навички, крім того, такий стан узгоджується з моделлю компетентнісного розвитку, описаної В. Луговим [40]. Проте, контрольна група респондентів показала мінімальні зміни (2–4 п.п.), які відображають природний результат традиційного навчання без спеціальних педагогічних впливів. Для оцінювання використовувалися такі показники сформованості готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів: знання культурних відмінностей, розуміння культурних контекстів, емоційна відкритість, толерантність до невизначеності, адаптивність у спілкуванні, комунікативна гнучкість, вмотивованість до розвитку, інтерес до іншої культури.

Дані, отримані у підсумку порівняння середніх балів показників після контрольного експерименту відображені у таблиці 5.7.

Табл. 5.7

Порівняння середніх балів показників після експерименту

Показники	ЕГ ($M \pm \sigma$)	КГ ($M \pm \sigma$)	t- критерій	p- значення	Рівень значущос ті
Знання культурних відмінностей	4,12±0,8 9	2,67±0,9 4	13,45	p<0,001	Високий
Розуміння культурних контекстів	4,05±0,8 2	2,58±0,8 8	14,72	p<0,001	Високий
Емоційна відкритість	3,98±0,9 1	2,51±0,8 6	14,12	p<0,001	Високий
Толерантність до	3,89±0,8	2,44±0,8	14,88	p<0,001	Високий

невизначеності	4	2			
Адаптивність у спілкуванні	3,95±0,7 9	2,39±0,7 7	17,15	p<0,001	Високий
Комунікативна гнучкість	4,02±0,8 6	2,48±0,8 3	15,46	p<0,001	Високий
Вмотивованість до розвитку	4,18±0,9 3	2,71±0,9 7	13,18	p<0,001	Високий
Інтерес до іншої культури	4,25±0,9 6	2,78±1,0 2	12,67	p<0,001	Високий

Аналіз таблиці 5.7 демонструє статистично високо значущі відмінності ($p<0,001$) за всіма показниками, що підтверджує дієвість системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації. Зокрема, найбільші зміни спостерігаються за показниками «адаптивність у спілкуванні» ($t=17,15$) та «розуміння культурних контекстів» ($t=14,72$). Одержаний показник вказує на успішне формування міжкультурної комунікації, що корелює з моделлю Д. Дірдорффа [63] про критичну важливість адаптивних навичок для міжкультурної ефективності. Показник «вмотивованість до професійного розвитку» ($4,18\pm0,93$) досягнув найвищих значень, що підтверджує формування сталої мотивації до самовдосконалення міжкультурної комунікації. У професійній діяльності, особливо у сфері педагогіки, мотивація учасників освітнього процесу займає провідне місце, особливо при впровадженні інноваційних методик навчання, розвитку культури та етикету.

Дані, отримані у підсумку контрольного експерименту відображають динаміку змін показників (вказано зростання у балах) сформованості міжкультурної комунікації у майбутніх педагогів відображені у таблиці 5.8.

Табл. 5.8

Динаміка змін показників (зростання у балах)

Показники	ЕГ		КГ		Різниця приросту
	До	Після	Приріст	До	Після
Знання культурних відмінностей	2,41	4,12	+1,71	2,38	2,67
Розуміння культурних контекстів	2,35	4,05	+1,70	2,33	2,58
Емоційна відкритість	2,28	3,98	+1,70	2,25	2,51
Толерантність до невизначеності	2,21	3,89	+1,68	2,19	2,44
Адаптивність у спілкуванні	2,18	3,95	+1,77	2,16	2,39
Комунікативна гнучкість	2,25	4,02	+1,77	2,22	2,48
Вмотивованість до розвитку	2,45	4,18	+1,73	2,43	2,71
Інтерес до іншої культури	2,52	4,25	+1,73	2,49	2,78

Аналіз даних таблиці 5.8 засвідчує, що експериментальна група респондентів демонструє зростання у 1,68–1,77 балів за всіма показниками, тоді як контрольна група – лише 0,23–0,29 балів. Різниця приросту становить 1,42–1,54 бали, що є надзвичайно високим показником ефективності педагогічного впливу. Особливо значущими є зміни за показниками «адаптивність у спілкуванні» (+1,77) та «комунікативна гнучкість» (+1,77), зокрема, такий стан свідчить про формування практичних навичок міжкультурної взаємодії. Згідно з дослідженнями Дж. М. Беннета [61] (у адаптації Л. Морської [44]), отримані зміни вказують на перехід від етноцентричного до етнорелятивістського світосприйняття.

Отже, для перевірки нормальності розподілу статистичної вибірки, використаємо W-критерій Шапіро-Вілка та t-критерій Стъдента.

Критерій Шапіро-Вілка – це статистичний тест, який використовується для перевірки нормальності розподілу даних у вибірці. Показник оцінює, наскільки розподіл даних відповідає нормальному «гаусівському» розподілу, порівнюючи емпіричні дані з очікуваними значеннями нормального розподілу. Тест обчислює W-статистику, де значення, близьке до 1, та р-значення більше 0,05 вказують на нормальність даних. Якщо це твердження справедливе, тоді є передумова для застосування параметричних тестів.

Основна формула 5.1 для розрахунку критерію Шапіро-Вілка (W-статистики):

$$W = \frac{(\sum a_i \cdot x_{(n+1-i)})^2}{(n-1) \cdot s^2} \quad (5.1)$$

де:

W – статистика Шапіро-Вілка ($0 \leq W \leq 1$);

a_i – коефіцієнти Шапіро-Вілка для i-того елемента;

$x_{(n+1-i)}$ – впорядковані спостереження (від найменшого до найбільшого);

n – розмір вибірки;

s^2 – вибіркова дисперсія.

Розрахунок вибіркової

дисперсії (формула 5.2):

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n-1} \quad (5.2)$$

де:

x_i – i-те спостереження;

$\bar{x}$ – середнє арифметичне вибірки;

n – розмір вибірки.

Коефіцієнти a_i (спрощена формула для малих вибірок 5.3):

$$a_i = \frac{m_i}{\sqrt{m^T \cdot V^{-1} \cdot m}} \quad (5.3)$$

де:

m_i – очікувані значення порядкових статистик стандартного нормального розподілу;

V – коваріаційна матриця порядкових статистик;

m – вектор очікувань.

Інтерпретація одержаних результатів дозволяє співставити показники:

- $W \rightarrow 1$: дані близькі до нормального розподілу;
- $W \rightarrow 0$: дані істотно відхиляються від нормального розподілу;
- $p > 0,05$: нульова гіпотеза не відхиляється (дані нормально розподілені);
- $p \leq 0,05$: нульова гіпотеза відхиляється (дані не є нормально розподіленими).

Критерій Стюдента (t-критерій) – це статистичний метод, який застосовується для порівняння середніх значень двох груп (незалежних або парного відповідного дизайну) з метою визначення, чи є між ними статистично значущі відмінності. Критерій базується на припущенні нормального розподілу даних і використовує t-статистику, яка порівнюється з критичним значенням для заданого рівня значущості (наприклад, $\alpha=0,05$). Високе t-значення та $p < 0,05$ свідчать про значущі відмінності між групами.

Основна формула 5.4 для розрахунку t-критерія Стюдента для незалежних вибірок (з

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{s_p \cdot \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}} \quad (5.4) \text{ рівними дисперсіями):}$$

де:

$\bar{x}_1, \bar{x}_2$ – середні арифметичні першої та другої груп;

s_p – об'єднана стандартна помилка;

n_1, n_2 – розміри вибірок.

Об'єднана стандартна помилка (формула 5.5):

$$s_p = \sqrt{\frac{s_1^2(n_1-1) + s_2^2(n_2-1)}{n_1 + n_2 - 2}} \quad (5.5)$$

де:

s_1^2, s_2^2 – вибіркові дисперсії першої та другої груп.

Т-критерій Стъдента для незалежних вибірок (з нерівними дисперсіями) – Велча (формула 5.6):

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}} \quad (5.6)$$

Ступені свободи для критерію Велча (формула 5.7):

$$df = \frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{\frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1}\right)^2}{\frac{n_1-1}{2}} + \frac{\left(\frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{\frac{n_2-1}{2}}} \quad (5.7)$$

Ступені свободи для

звичайного t-критерію $df = n_1 + n_2 - 2$ (формула 5.8):

t-критерій для парних

вибірок (формула 5.9):

$$t = \frac{\bar{d} - \mu_0}{s_d / \sqrt{n}} \quad (5.9)$$

де:

$\bar{d}$ – середнє значення різниць;

μ_0 – гіпотетичне значення різниці (зазвичай 0);

s_d – стандартне відхилення різниць;

n – кількість пар спостережень.

Розрахунок різниць для парного t-критерію (формула 5.10):

$$s_d = \sqrt{\frac{\sum (d_i - \bar{d})^2}{n-1}} \quad (5.10)$$

де:

$$d_i = x_{1i} - x_{2i}$$

$$\bar{d} = \sum d_i / n$$

У таблиці 5.9 відображено зіставлення результатів перевірки нормальності розподілу (критерій Шапіро-Вілка) для експериментальної та контрольної груп респондентів.

Табл. 5.9

Перевірка нормальності розподілу (критерій Шапіро-Вілка)

Група	W- статистика	p- значення	Висновок
ЕГ	0,991	0,124	Нормальний розподіл
КГ	0,988	0,086	Нормальний розподіл

Таблиця 5.9 показує результати перевірки нормальності розподілу даних для експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп за критерієм Шапіро-Вілка, що становить відповідно ЕГ (W=0,991, p=0,124) та КГ (W=0,988, p=0,086). Варто вказати, що p-значення перевищують 0,05, тобто свідчить про нормальний розподіл даних в обох групах респондентів. Отриманий результат підтверджує можливість використання параметричних тестів, таких як t-критерій Стюдента, для подальшого аналізу, забезпечуючи валідність статистичних висновків.

Розрахунок t-критерію Стюдента для двох незалежних статистичних вибірок (формула 5.11):

$$T = \frac{M_1 - M_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}} \quad (5.11)$$

Приклад розрахунку для критерія «Знання культурних відмінностей»:

$$M_1 (\text{ЕГ}) = 4,12, s_1 = 0,89, n_1 = 149$$

$$M_2 (\text{КГ}) = 2,67, s_2 = 0,94, n_2 = 149$$

$$t = (4,12 - 2,67) / \sqrt{(0,89^2/149 + 0,94^2/149)} t = 1,45 / \sqrt{(0,0053 + 0,0059)} t = 1,45 / \sqrt{0,0112} t = 1,45 / 0,1058 t = 13,45.$$

$$\text{Ступені свободи: } df = n_1 + n_2 - 2 = 149 + 149 - 2 = 296$$

$$\text{Критичне значення при } \alpha = 0,001: t_{0,001} = 3,29$$

Результат ($t=13,45$, $df=296$, $p<0,001$) значно перевищує критичне значення ($t_{0,001}=3,29$). Підтверджується висока статистична значущість відмінностей між групами респондентів. Зокрема, вплив у експериментальній групі спричинив суттєве покращення порівняно з контрольною групою, підкріплюючи ефективність запропонованої педагогічної моделі.

Результати контрольного етапу педагогічного експерименту демонструють суттєві зміни у рівнях сформованості готовності до міжкультурної комунікації в експериментальній групі респондентів, що підтверджує ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації. Позитивні зміни за всіма критеріями підтверджують системний характер запропонованої педагогічної моделі, узгоджується з принципами цілісності педагогічного процесу І. Зязюна [18]. Приблизно однакові прирости за всіма критеріями (22–28 п.п.) свідчать про гармонійний розвиток усіх компонентів готовності до міжкультурної комунікації. Високі стандартні відхилення (0,79–0,96) при збереженні статистичної значущості вказують на індивідуалізацію результатів при загальній позитивній динаміці.

Розрахунок розміру ефекту (Cohen's d).

Показник Cohen's d – це статистична міра розміру ефекту, яка кількісно оцінює величину різниці між середніми значеннями двох груп у стандартних одиницях відхилення. Показник обчислюється як різниця середніх значень, поділена на об'єднане стандартне відхилення, і дозволяє оцінити практичну значущість відмінностей. Значення Cohen's d інтерпретуються як малий (0,2), середній (близько 0,5) або великий (0,8 і вище) ефект, що допомагає зрозуміти, наскільки суттєвим є вплив експериментального втручання.

Формула 5.12 для обчислення значення Cohen's d:

$$d = \frac{M_1 - M_2}{s_{\text{pooled}}} \quad (5.12)$$

де:

$$s_{\text{pooled}} = \sqrt{\frac{s_1^2(n_1 - 1) + s_2^2(n_2 - 1)}{n_1 + n_2 - 2}}$$

Приклад для обчислення критерія «Знання культурних відмінностей»:

$$s_{\text{pooled}} = \sqrt{[(0,89^2 \times 148 + 0,94^2 \times 148) / 296]} =$$

$$\sqrt{[(117,1 + 130,9) / 296]} = 0,915$$

$$d = (4,12 - 2,67) / 0,915 = 1,58.$$

У таблиці 5.10 відображено значення ефекту Cohen's d за всіма показниками готовності до міжкультурної комунікації респондентів (знання культурних відмінностей, розуміння культурних контекстів, емоційна відкритість, толерантність, адаптивність у спілкуванні, комунікативна гнучкість, вмотивованість до розвитку, інтерес до іншої культури).

Таблиця 5.10

Розміри ефекту за всіма показниками

Показники	Cohen's d	Інтерпретація
Знання культурних відмінностей	1,58	Великий ефект
Розуміння культурних контекстів	1,72	Великий ефект
Емоційна відкритість	1,68	Великий ефект
Толерантність до невизначеності	1,72	Великий ефект
Адаптивність у спілкуванні	2,02	Великий ефект
Комунікативна гнучкість	1,84	Великий ефект
Вмотивованість до розвитку	1,55	Великий ефект
Інтерес до іншої культури	1,49	Великий ефект

Таблиця 5.10 демонструє розміри ефекту (Cohen's d) для всіх показників готовності до міжкультурної комунікації, які варіюються від 1,49 («Інтерес до іншої культури») до 2,02 («Адаптивність у спілкуванні»). Усі значення перевищують 0,8, що відповідає «великому ефекту» за класифікацією Коена. Отримані дані свідчать про практичну значущість експериментального впливу, особливо в розвитку адаптивних і комунікативних навичок респондентів експериментальної групи, тим самим підтверджуючи ефективність авторської системи професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації.

Таблиця 5.11

Загальний інтегральний показник готовності до міжкультурної комунікації

Група	$M \pm \sigma$	t- критерій	p- значення	Cohen's d
ЕГ	4,05±0,73	17,44	p<0,001	2,04
КГ	2,57±0,72	17,44	p<0,001	2,04

Таблиця 5.11 порівнює загальний інтегральний показник готовності між експериментальною групою ($M=4,05 \pm 0,73$) і контрольною групою ($M=2,57 \pm 0,72$). Високий t-критерій (17,44, $p<0,001$) і розмір ефекту (Cohen's $d=2,04$) вказують на значні відмінності між групами. Отримані значення підтверджують, що розроблена система суттєво підвищила загальний рівень готовності до міжкультурної комунікації в ЕГ порівняно з традиційним навчанням у КГ.

Наступним кроком дослідження є аналіз ефективності педагогічних методів та технологій. Безумовно, даний етап педагогічного дослідження, спрямований, у першу чергу, на оцінку впливу педагогічних методів та технологій на досягнення освітніх цілей щодо формування міжкультурної взаємодії у студентів педагогічних спеціальностей. Для вирішення даного завдання потрібно здійснити використання кількісних і якісних методів,

таких як стандартизовані опитувальники, карти спостереження та статистичний аналіз (наприклад, t-критерій, Cohen's d), для порівняння результатів експериментальних і контрольних груп. Так, у таблиці 5.12 відображено кореляційний аналіз (зв'язок) між застосованими авторськими методами формування готовності до міжкультурної комунікації.

Таблиця 5.12

Кореляційний аналіз між застосованими методами та результатами

Методи/Технології	Коефіцієнт кореляції (r)	p-значення	Рівень впливу
Інтерактивні технології	0,73	p<0,001	Сильний
Проектні технології	0,68	p<0,001	Сильний
Кейс-технології	0,71	p<0,001	Сильний
ІКТ платформи	0,65	p<0,001	Сильний
Міжнародні обміни	0,77	p<0,001	Сильний
Тренінги емпатії	0,69	p<0,001	Сильний

Таблиця 5.12 показує кореляцію між методами формувального етапу та результатами. Усі методи, які використовувалися під час дослідження формування міжкультурної взаємодії (інтерактивні технології, проектні технології, кейс-технології, інформаційно-комп'ютерні технології, віртуальні та дійсні міжнародні обміни студентами, тренінги емпатії) мають значну кореляцію ($r=0,65-0,77$, $p<0,001$). Причому, найбільший вплив мали міжнародні обміни ($r=0,77$), демонструють найвищий зв'язок із результатами. Отриманий результат вказує на значний вплив усіх методів на формування міжкультурної комунікації, з особливим внеском міжнародних обмінів для українських ЗВО.

Таблиця 5.13

Регресійний аналіз впливу факторів

Фактор	β - коефіціє нт	Стандартна помилка	t- значенн я	p- значення
Інтерактивні технології	0,24	0,05	4,8	$p < 0,001$
Міжнародні обміни	0,31	0,06	5,2	$p < 0,001$
Кейс-технології	0,19	0,04	4,7	$p < 0,001$
Проектні технології	0,18	0,04	4,5	$p < 0,001$
Тренінги емпатії	0,22	0,05	4,4	$p < 0,001$

Таблиця 5.13 відображає результати регресійного аналізу, який оцінює внесок кожного методу в результати. Усі досліджувані фактори мають статистично значущий вплив ($p < 0,001$), із найбільшим внеском міжнародних обмінів ($\beta = 0,31$) та інтерактивних технологій ($\beta = 0,24$). Модель пояснює 68% дисперсії результатів ($R^2 = 0,68$), що свідчить про високу пояснювальну здатність і підтверджує ефективність поєднання методів у формуальному етапі.

Отже, педагогічний експеримент, проведений з вересня 2023 по травень 2025 року за участю 298 студентів різних ЗВО України, засвідчив значне підвищення готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації завдяки впровадженню системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. За результатами проведеного аналізу даних представлених у таблицях 3.6, 3.7, 3.8, 3.10 і 3.11, можна зробити висновок про достовірність та коректність проведених розрахунків, адекватний вибір критеріїв оцінки сформованості готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх педагогів. Зокрема, у експериментальній групі зафіксовано зростання високого рівня готовності на 21,5–24,9% за всіма компонентами (мотивація, знання, емоційна відкритість, комунікативні навички), середні

бали зросли на 1,68–1,77 (проти 0,23–0,29 у контрольній групі) зі статистичною значущістю ($p < 0,001$) і великим ефектом (Cohen's $d = 1,49$ – $2,04$). За результатами проведеного експерименту, авторська система професійної підготовки майбутніх педагогів до ефективної міжкультурної комунікації продемонструвала високу ефективність, що підтверджується статистично значущими результатами. Для педагогіки вищої школи система пропонує практичний інструмент для підготовки вчителів до роботи в полікультурному середовищі, сприяючи розвитку мотивації, знань, емоційної відкритості та комунікативних навичок, що є критично важливим для глобалізованого освітнього простору, а її впровадження може вдосконалити освітні програми та підвищити якість професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації.

Висновки до п'ятого розділу розділу

Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу, що формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації є більш ефективним за умови використання авторської системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, яка базується на спеціалізованому міжпредметному навчально-методичному забезпеченні та педагогічних умовах. Запропонована система виявилася дієвим інструментом, що сприяє якісному формуванню готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та необхідних компетенцій у студентів ЗВО.

Експериментальна система професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації впроваджувалася у ЗВО в три етапи: формувальний, практико-орієнтований і рефлексивно-корекційний, що забезпечило системний підхід до підготовки майбутніх педагогів до роботи в полікультурному освітньому середовищі. Успішне впровадження спеціалізованих курсів, зокрема «Основи міжкультурної комунікації у

педагогічній діяльності», «Педагогічне лідерство в полікультурному освітньому середовищі» та «Міжкультурна комунікація в освітньому процесі», у поєднанні з інтерактивними методами навчання (кейс-метод, рольові ігри, тренінги, мозковий штурм, проєктні технології тощо), сприяло формуванню професійних знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних матеріалів, онлайн-курсів і спеціалізованих мобільних додатків значно розширило доступ до міжнародного освітнього досвіду, підвищило мотивацію студентів і забезпечило наочність освітнього процесу. Психолого-педагогічна підтримка, зокрема тренінги з розвитку емоційної культури та міжкультурної емпатії, відіграла ключову роль у подоланні стереотипів, формуванні толерантного ставлення до представників інших культур і розвитку адаптивності до полікультурного середовища. Міжнародна кооперація та програми академічної мобільності збагатили практичний досвід студентів, сприяючи їхній готовності до роботи в умовах культурного розмаїття.

Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту спостерігається позитивна динаміка змін у показниках рівнів сформованості готовності до міжкультурної комунікації, зокрема в експериментальній групі. Так, в експериментальній групі зафіксовано істотне підвищення всіх показників. Частка студентів із високим рівнем готовності склала: ЕГ=26%, а КГ=10%. Крім того, середній рівень готовності склав відповідно: ЕГ=54%, КГ=34%. Кількість студентів із низьким рівнем становила відповідно ЕГ=20%, КГ=56%. Середній бал значно підвищився ЕГ=3,13, а у КГ=2,10. Також змінився якісний показник успішності ЕГ=80%, КГ=44%. У контрольній групі респондентів результати суттєво нижчі після експерименту.

Експеримент, проведений із вересня 2023 по травень 2025 року за участі 298 студентів ЗВО України, підтвердив високу ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до

міжкультурної комунікації. Емпіричні методи (спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ю) та аналіз рефлексій, курсових робіт і планів уроків показали значний розвиток міжкультурної комунікації в експериментальній групі. Статистичний аналіз, зокрема t-критерій Ст'юдента ($p < 0,001$, $t = 12,67 - 17,44$) і кореляційний аналіз ($R^2 = 0,68$), засвідчив значущу різницю між експериментальною (ЕГ) і контрольною (КГ) групами. У ЕГ частка студентів із високим рівнем готовності до міжкультурної комунікації зросла з 9% до 26% (+17%), середній бал – з 2,03 до 3,13 (+1,10), якісний показник успішності – з 43% до 80% (+37%), тоді як у КГ зміни були незначними (високий рівень: +2%, середній бал: +0,13, якісний показник: +4%).

Констатувальний етап (вересень 2023) виявив низький початковий рівень готовності (середні бали 2,16–2,52, 7,8–13,5% студентів на високому рівні), із статистичною однорідністю груп ($p > 0,05$). Формувальний етап (жовтень 2023 – квітень 2024) у ЕГ передбачав використання інтерактивних і проєктних технологій, міжнародних обмінів і тренінгів емпатії, що забезпечило розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, афективного та поведінкового компонентів компетентності. Контрольний етап (травень 2025) показав приріст високого рівня готовності в ЕГ на 21,5–24,9%, із розмірами ефекту Cohen's $d = 1,49 - 2,04$. Міжнародні обміни ($r = 0,77$; $\beta = 0,31$) та інтерактивні методи ($r = 0,73$; $\beta = 0,24$) виявилися найвпливовішими, пояснюючи 68% дисперсії результатів.

Порівняльна характеристика результатів розподілу контрольної та експериментальної груп за критеріями готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, порівняно з констатувальним етапом, засвідчила позитивні зміни в експериментальних групах на відміну від контрольної, де відбулися несуттєві позитивні зрушення. Зокрема, за мотиваційно-ціннісним критерієм спостерігається найбільший приріст: з ЕГ=38,9% студентів з високим рівнем, проте, КГ=14,8%. Когнітивний критерій показав приріст з ЕГ=42,3% на високому рівні, а КГ=17,4%. За афективним критерієм зафіксовано приріст з ЕГ=34,9%, проте, КГ=12,8% вказує про розвиток

емоційної компетентності та культурної емпатії. Варто відмітити поведінковий критерій, який демонструє приріст з ЕГ=32,2%, а КГ=10,7%, що підтверджує трансформацію знань та мотивації у конкретні комунікативні навички. У контрольній групі респондентів результати значно нижчі після експерименту та зазнали несуттєвих змін.

Результати дослідження підтверджують ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та її доцільність для впровадження в заклади вищої освіти. Особливо ефективними виявилися інтерактивні методи (кейс-метод, рольові ігри, тренінги), проєктні технології та міжнародна кооперація, які сприяли формуванню мотивації, знань, емоційної відкритості та практичних навичок. Рекомендується активно застосовувати ці підходи для підготовки педагогів до роботи в умовах глобалізованого освітнього простору, враховуючи виклики військового стану, євроінтеграційні процеси та розвиток полікультурного середовища.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора [20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 64].

Список використаних джерел до п'ятого розділу

1. Андрущенко В. П., Бондар В. І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. Миколаїв, 2010. Вип. 1 (28). С. 12-20.
2. Біловус Л. І., Гомотюк О. Є., Яблонська Н. М. Формування комунікативної компетентності бакалаврів із використанням інформаційних технологій під час навчання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 73-78.
3. Бондаренко О. А. Технології медіаосвіти в сучасній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль, 2013. № 3. С. 8-13.
4. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2015. № 27. С. 70-81.
5. Бульвінська О. Сучасні методи навчання і викладання на основі дослідження: зарубіжний досвід. *Освітологічний дискурс : електрон. наук. фах. вид. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка*. Київ, 2019. № 1/2. С. 83-103.
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Варій М. Й. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
8. Величко О. М., Коломієць Л. В., Гордієнко Т. Б., Шевцов А. Г., Карпенко С. Р., Габер А. А. Групове експертне оцінювання та компетентність експертів / За заг. ред. д-ра техн. наук О. М. Величка. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. 286 с.

9. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
10. Воротняк Л. І. Деякі аспекти формування міжкультурної комунікативної компетенції магістрів педагогічних навчальних закладів. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pgf/Vnadps_2015_1_3.pdf. (дата звернення 01.03.2025).
11. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
12. Гоулман Д. Емоційний інтелект ; пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
13. Денисова А. Використання методу експертних оцінок у системі моніторингу якості підвищення кваліфікації фахівців галузі професійної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 5. С. 39–43.
14. Дубасенюк О. А., Мирончук Н. М. Методологія педагогічних досліджень та академічна доброчесність в освітній галузі : навч.-метод. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 244 с.
15. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003.
16. Етичні дослідження у галузі освіти. Лондон: BERA. 2018. 48 с. URL: <https://www.bera.ac.uk/researchers-resources/publications/ethical-guidelines-for-educational-research-2018>. (дата звернення 21.03.2025).
17. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія. Київ : ДАКУ, 1999. 303 с.
18. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького. 2008. 608 с.
19. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів серед. та ВНЗ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ : 1997. 302 с.

20. Ігнатова О. М. Академічні мобільні можливості для викладачів і студентів в рамках місії університету. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 181-185.
21. Ігнатова О. М. Траєкторія професійного розвитку вчителя іноземних мов: європейський досвід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 100-105. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.19>
22. Ігнатова О. М. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 68. С. 60-67. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>
23. Ігнатова О. М. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору вчителя. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3(31). С. 1006-1016. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)
24. Ігнатова О. М. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. *Журнал крос-культурної освіти*. 2024. № 3. С. 7-14. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>
25. Ігнатова О. М. Міжкультурна комунікація в освітньому середовищі: формування готовності педагога до міжкультурного діалогу. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 7-13. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-5-7-13>
26. Ігнатова О. М. Стратегії ефективної міжкультурної комунікації для лідерства в освіті в умовах невизначеності. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 5 (46). С. 700-710. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5\(46\)-700-709](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5(46)-700-709)

27. Ігнатова О. М. Комунікація як основа міжкультурного порозуміння у сучасному середовищі. *Інновації та передові технології*. 2025. № 6 (46). С. 972-982. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6\(46\)-972-982](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-972-982)
28. Ігнатова О. М. Роль інтерактивних методів у підготовці педагогів до міжкультурної комунікації. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 6. Т. 1. С. 7-13. DOI : [https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6\(1\)-7-13](https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6(1)-7-13)
29. Ігнатова О. М. Використання кейс технологій у формуванні готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 18. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.15620546>
30. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С. О. Сисоєва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
31. Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 159 с.
32. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
33. Колодзько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 20 с.
34. Комунікації в освіті: історія, теорія, практика / За ред. О. Гомотюк. Тернопіль : ЗНУ, 2020. 207 с.
35. Котенко О. В. Полікультурна обумовленість здатності до міжкультурної комунікації майбутнього вчителя іноземної мови. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. Донецьк, 2012. Вип. 11 (202). С. 87-92.
36. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття : виступ на ювілейній сесії АПН. *Урядовий кур'єр*. від 6 лютого 2003 р. № 23. С. 6-7.
37. Кузнєцова О. О., Коломийцева А. О. Міжкультурна комунікація в умовах глобалізації вищої освіти в Україні. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів* : збірник матеріалів VII Міжнародної

наукової конференції IV Міжнародного наукового конгресу «Society of ambient intelligence» (м. Київ 20-21 квітня 2021 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; [редкол.: І. А. Колеснікова (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2021. С. 95-97.

38. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

39. Лимар Ю. М. Основи науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 6.010102 «Початкова освіта». Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2011. 56 с.

40. Луговий В. І. Запровадження компетентнісного підходу у вищій освіті – вимога часу. Міжнародна виставка «Сучасні навчальні заклади – 2010» : офіційний каталог виставки. Київ, 2010. С. 14.

41. Лук'янова Л. Б. Контент-аналіз як психолого-педагогічна процедура : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. Умань : ПП Жовтий, 2010. Ч. 4. С. 149-158.

42. Мащак С. О., Дутко Д. І. Мотиваційні тенденції професійної діяльності педагога: порівняльне аналізування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Психологія. Ужгород, 2024. №3. С. 7-11.

43. Морзе Н. В., Глазунова О. Г. Моделі ефективного використання інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій навчання у вищому навчальному закладі. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2008. №2 (6). URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/138/124>. (дата звернення: 01.04.2025 р.).

44. Морська Л. І. Міжкультурна комунікативна компетентність: навчальні аспекти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль, 2012. № 5. С. 63-69.

45. Муқан Н. В., Грогодза І. Ю. Професійний розвиток педагогів: теоретичні та методологічні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 5. С. 18–27.

46. Онопрієнко О. В. Застосування таксономії навчальних цілей до контрольної-оцінювальної діяльності вчителя й учнів. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2020. № 1(38). URL: <https://drive.google.com/file/d/13FCHshpaHJYb9xkbUc-3MKLFoDYt8Aaj/view?usp=sharing>. (дата звернення 04.02.2025).
47. Пихтіна Н. П. Методологія психолого-педагогічних досліджень: навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 315 с.
48. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : методичний посібник. Київ : А.П.Н., 2002. 268 с.
49. Радул С. Теоретичні аспекти дослідження міжкультурної компетентності. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград, 2014. Вип. 134. С. 188-192.
50. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
51. Ребрій О. В. Теорія міжкультурної комунікації : конспект лекцій. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2022. 72 с.
52. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
53. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : Підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
54. Совгіра С. Методика проведення педагогічного експерименту. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 2. С. 38-45.
55. Соціальна педагогіка / За ред. проф. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
56. Султанова Л. Ю. Полікультурна освіта майбутнього викладача закладу вищої освіти: теоретичний аспект : монографія ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Івано-Франківськ : Ярина, 2018. 351 с.
57. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження : навчальний посібник. Кабінет Міністрів України,

Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ : Центр учб. л-ри, 2013. 439 с.

58. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

59. Хребтова В. В. Полікультурне виховання студентської молоді: стратегія державної політики. *Вісник Запорізького національного університету : збір. наук. праць*. Запоріжжя, 2009. № 2. С. 197-202.

60. Черненко О. В. Використання результатів оцінювання для покращення якості освітнього процесу. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кропивницький, 2025. № 218. С. 262-269.

61. Bennett J. M. Toward Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press. 1993. Pp. 21-71.

62. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 2006. № 3(2). Pp. 77-101.

63. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2006. № 10(3). Pp. 241-266.

64. Ihnatova O., Drobakha-Simonova L., Matiiuk D. The Students' Experience of Intercultural Communication. *New Educational Review*. 2024. Vol. 72. Pp. 49-

65. DOI : <https://doi.org/10.15804/tner.2024.75.1.07>

65. Richard D. Lewis. *Cross Cultural Communication: A Visual Approach*. UK : Transcreen Publications, 2008. 312 p.

66. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*. 2000. № 55(1). Pp. 68-78.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми та понятійно-термінологічного апарату дослідження.

Науковий аналіз результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних учених засвідчив актуальність проблеми дослідження на сучасному етапі. Дослідниками вивчено різноманітні аспекти теорії і практики формування міжкультурної комунікації. Зростання вимог глобалізованого суспільства до професійної діяльності та компетентності педагога зумовило необхідність осучаснення теоретико-методологічних та організаційно-методичних засад професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

На основі проведеного теоретичного аналізу наукових досліджень здійснено системний аналіз ключових понять професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, до яких ми віднесли терміни: «комунікація», «міжкультурна комунікація», «міжкультурна грамотність», «міжкультурне освітнє середовище», «професійна підготовка», «майбутні педагоги», «професійна підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», «міжкультурна компетентність майбутніх педагогів», «готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації».

Міжкультурну комунікацію в дослідженні визначено як процес обміну інформацією, ідеями, емоціями та значеннями між представниками різних культур, який включає взаємне розуміння, адаптацію та взаємодію, спрямовані на досягнення гармонії та ефективної співпраці, охоплює як вербальні, так і невербальні аспекти спілкування, враховує культурні норми, цінності, світогляд та специфічні комунікативні стилі учасників.

Професійну підготовку педагогів до міжкультурної комунікації обґрунтовано як цілеспрямований процес навчання, розвитку знань, умінь і компетенцій, спрямованих на формування здатності педагогів ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних спільнот, що передбачає оволодіння теоретичними знаннями про культурні відмінності, розвиток

комунікативних навичок, толерантності, культурної чутливості та здатності адаптувати свою професійну діяльність до багатокультурного освітнього середовища для забезпечення гармонійної взаємодії та підтримки полікультурного діалогу в закладах освіти.

Готовність майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації потрактовано як комплексну інтегративну якість, яка поєднує в собі знання, уміння, навички та особистісні характеристики, необхідні для ефективного спілкування, взаємодії та співпраці з представниками різних культур.

2. Виявлено особливості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у вітчизняному та зарубіжному досвіді.

Результати дослідження засвідчили, що система вищої освіти України має враховувати глобалізаційні тенденції та впроваджувати необхідні зміни для адаптації до швидко змінюваних вимог ринку праці та збільшення конкурентоздатності майбутніх педагогів. Аналіз вітчизняного досвіду підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації вказує, що існує нагальна потреба у розширенні змісту педагогічних освітніх програм шляхом включення міжкультурної комунікації як обов'язкової дисципліни. З'ясовано, що сучасні освітні програми повинні бути адаптовані до реалій міжкультурної взаємодії, шляхом упровадження спеціальних курсів та модулів.

Аналіз освітніх програм та підходів у різних країнах вказує на значення міжкультурної комунікації, яка є необхідною для ефективної роботи в багатомовному середовищі. Світовий досвід доводить, що підготовка майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації має відбуватися комплексно – через міжнародні освітні програми, інтеграцію міжкультурного компонента в навчальні плани, використання цифрових технологій, створення полікультурного середовища та підготовку викладачів. Впровадження таких практик у систему вищої освіти сприятиме розвитку глобальної компетентності педагогів та ефективній міжкультурній взаємодії у професійній діяльності.

3. Розкрито методологічні підходи (системний, синергетичний, міждисциплінарний, антропологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісно орієнтований, культурологічний, лінгвокультурний, етнокультурний, компетентнісний, критичний) та принципи (культурного взаємозбагачення, комунікативності, толерантності та емпатії, адаптивності та гнучкості, інтеграції міжкультурних знань та компетенцій, науковості, безбар'єрності, проблемності) професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Сукупність визначених підходів та принципів забезпечила цілісність, ефективність та комплексність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Визначено основні стратегії інтернаціоналізації в освіті, які здійснюють значний внесок у процес ефективної міжкультурної комунікації майбутніх педагогів та інтегрують міжнародний та міжкультурний вимір в освітні програми, методи викладання, дослідницьку діяльність і мобільність студентів та викладачів: академічна мобільність, інтеграція міжкультурного компоненту в освітній процес, віртуальна академічна мобільність та цифрові технології, співпраця з міжнародними організаціями та університетами, полікультурне середовище у закладах освіти. Реалізація цих стратегій забезпечує майбутнім педагогам необхідні навички ефективної міжкультурної комунікації, формує їхню глобальну свідомість, готовність до роботи в мультикультурних командах та здатність адаптуватися до різних соціокультурних контекстів у професійній діяльності.

4. Розроблено структурно-функціональну модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, підсистемами (блоками) якої є: концептуально-цільовий (відображає мету, завдання, методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації); проєктувально-організаційний (охоплює педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації); змістовно-технологічний (репрезентує навчально-методичний ресурс професійної підготовки

майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, форми (очне, дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство), методи (проблемне навчання, ігри, кейс-стаді, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології (інтерактивні, проєктні, кейс-технології, інформаційно-комунікаційні) навчання; діяльнісно-результативний (відображає критерії з відповідними показниками вияву та рівні сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації). Результатом є сформованість готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Модель відображає етапність упровадження системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: від мети до прогнозованого результату.

5. Визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

До критеріїв оцінювання готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації належать: мотиваційно-ціннісний із показниками вияву (внутрішнє прагнення до пізнання інших культур, бажання ефективно співпрацювати з представниками різних культур, мотивація до самовдосконалення в галузі міжкультурної комунікації); когнітивний із показниками вияву (знання про особливості різних культур, розуміння культурних відмінностей, знання вербальних і невербальних кодів комунікації; афективний із показниками вияву (толерантність, емпатія, відкритість до нового культурного досвіду, здатність до емоційної стабільності у ситуаціях міжкультурного спілкування); поведінковий із показниками вияву (навички міжкультурної комунікації, уміння вирішувати конфлікти, що виникають на культурній основі, здатність до адаптації комунікативних стратегій відповідно до культурного контексту).

Відповідно до зазначених критеріїв і показників їх вияву, схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації: початковий, середній, високий.

6. Ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації забезпечують науково обґрунтовані педагогічні умови: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

7. Експериментально перевірено ефективність системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Зіставлення результатів експериментальної роботи показало, що рівень готовності педагогів до міжкультурної комунікації за кожним із визначених критеріїв вищий у експериментальних групах у порівнянні з контрольними. Зокрема, за мотиваційно-ціннісним критерієм спостерігається найбільше приріст: з $EG=38,9\%$ студентів з високим рівнем, проте, $KГ=14,8\%$. Когнітивний критерій показав приріст з $EG=42,3\%$ на високому рівні, а $KГ=17,4\%$. За афективним критерієм зафіксовано зростання в $EG=34,9\%$, а в $KГ=12,8\%$, що вказує про розвиток емоційної компетентності та культурної емпатії. Варто відмітити поведінковий критерій, який демонструє зростання в $EG=32,2\%$, а в $KГ=10,7\%$, що підтверджує трансформацію знань та мотивації у конкретні комунікативні навички. У контрольній групі респондентів результати значно нижчі після експерименту та зазнали несуттєвих змін.

Вірогідність результатів проведеної експериментальної роботи й достовірність експериментальних даних підтверджені з використанням методів математичної статистики (t-критерію Стьюдента). Позитивна динаміка підтверджує результативність впливу розробленої системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в експериментальних групах.

Проведене дослідження не вичерпує всіх теоретичних та практичних аспектів розглянутої проблеми. Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в умовах неперервної освіти, змішаного навчання.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати докторської дисертації

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. **Ihnatova O.**, Zhovnych O. & Drobakha L. The effectiveness of blended learning in English teacher training. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2022. Vol. 10. No 3. PP. 377-388. DOI : <https://doi.org/10.22190/JTESAP2203377I> **(Scopus)**
2. Poseletska K., **Ihnatova O.**, Kochenko O. & Hapchuk Y. Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialties. *Society. Integration. Education. Rezekne*. 2020. Vol. 2. PP. 246-263. URL: <https://cutt.ly/yidEuoE> **(Web of Science)**
3. **Ihnatova O.**, Drobakha-Simonova L., Matiuk D. The Students' Experience of Intercultural Communication. *New Educational Review*. 2024. Vol. 72. PP. 49-65. DOI : <https://doi.org/10.15804/ner.2024.75.1.07> **(Scopus)**
4. Kolomiets A., Gromov I., Zhovnych O., **Ihnatova O.**, Kolomiets D., Babchuk Y. & Ivanichkina N. Ukrainian Teachers' Capacity to Teach Online Under Quarantine and Martial Law. *Encounters in Theory and History of Education*. 2024. No. 25(1). PP. 271-291. DOI : <https://doi.org/10.24908/encounters.v25i0.16667> **(Scopus)**

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

5. Ігнатова О. М. Професійна майстерність вчителя англійської мови як складова його особистого розвитку. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. Вип. 42. Ч. 1. С. 180-183.

6. Ігнатова О. М. Підходи до інтернаціоналізації вищої освіти в Європі та їх наслідки для стратегічного управління. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 48. С. 178-181. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/10/201>
7. Ігнатова О. М. Моделі лідерства в освіті. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». 2018. Вип. 53. С. 96-99. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/70/206>
8. Ігнатова О. М. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення іноземної мови для професійного спілкування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 389-393.
9. Ігнатова О. М. Академічні мобільні можливості для викладачів і студентів в рамках місії університету. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 181-185.
10. **Ігнатова О. М.,** Жовнич О. В. Використання практико-дослідницького проєкту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. *Молодь і ринок*. 2021. №5 (191). С. 114-119. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.237039>
11. Ігнатова О. М. Траєкторія професійного розвитку вчителя іноземних мов: європейський досвід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ : «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 100-105. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.19>
12. Ігнатова О. М. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 68. С. 60-67. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>

13. Поселецька К., Ігнатова О., Кушнір С. Формування та розвиток комунікативних здібностей на уроках німецької мови. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2024. № 4. С. 39-48. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-4-39-48>
14. Ігнатова О. М. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору вчителя. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3(31). С. 1006-1016. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)
15. Ігнатова О. М. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. *Журнал крос-культурної освіти*. 2024. № 3. С. 7-14. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>
16. Ігнатова О. М. Міжкультурна комунікація в освітньому середовищі: формування готовності педагога до міжкультурного діалогу. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 5. С. 7-13. DOI : <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-5-7-13>
17. Ігнатова О. М. Стратегії ефективної міжкультурної комунікації для лідерства в освіті в умовах невизначеності. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 5 (46). С. 700-710. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5\(46\)-700-709](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5(46)-700-709)
18. Ігнатова О. М. Комунікація як основа міжкультурного порозуміння у сучасному середовищі. *Інновації та передові технології*. 2025. № 6 (46). С. 972-982. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6\(46\)-972-982](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-972-982)
19. Ігнатова О. М. Роль інтерактивних методів у підготовці педагогів до міжкультурної комунікації. *Journal of Cross-Cultural Education*. 2025. № 6. Т. 1. С. 7-13. DOI : [https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6\(1\)-7-13](https://doi.org/10.31652/2786-9083-2025-6(1)-7-13)
20. Ігнатова О. М. Використання кейс технологій у формуванні готовності до міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 18. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.15620546>

Монографії:

21. Ihnatova O. Intercultural communication and sensitivity: theoretical and philosophical foundations. *Innovations in education and science in the context of*

European integration: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2025. Vol. 1. 562 p. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-8>

***Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати
докторської дисертації***

Тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

22. Ігнатова О. М. Аналіз розвитку професіоналізму педагогічних кадрів вищих навчальних закладів у Німеччині. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 14-15 квітня 2011 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 2011. Вип. 15. С. 77-79.
23. Ihnatova O. M. Internationalisation trends in High Education strategies in the European context. *Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи* : матер. II міжнар. наук. практ. конф. (Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р.). Маріуполь : МДУ, 2018. С. 285-287.
24. Ігнатова О. М. The impact of leading change in education. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 квітня 2018 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. Вип. 22. С.188-190.
25. **Ігнатова О. М.**, Поселецька К. А. Rollenspieleinsetzung im DAF Unterricht. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 22 листопада 2018 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2018. С. 57-60.
26. **Ігнатова О. М.**, Поселецька К. А. Ігрові форми роботи на уроці іноземної мови як основний спосіб оволодіння іншомовною компетентністю. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф.

(Вінниця, 24 квітня 2019 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2019. Вип. 23. С. 121-124.

27. Ігнатова О. М., Поселецька К. А. Möglichkeiten von Unterrichtsstrategien, basierend auf dem Konzept der aktivierenden Didaktik. *Можливості стратегій навчання, заснованих на концепції активізуючої дидактики. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 листопада 2019 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського 2019. С. 40-42.

28. Ігнатова О., Гах В. Візуалізації в інтерактивному вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25 листопада 2020 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2020. С. 50-51.

29. Ihnatova O. M. European Vector Towards Organization of Teacher Training in Germany. *Actual trends of modern scientific research : Abstracts of V international scientific and practical conference* (Берлін, 24-26 жовтня, 2021 р.). С 265-268.

30. Ігнатова О. М. Імплементация інклюзивної освіти в процес навчання іноземної мови. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 17-18 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 4. С. 62-65.

31. Ігнатова О. М. Landeskundliche Inhalte im DaF Unterricht. Країнознавчий аспект на уроці німецької мови. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 28 квітня 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. Вип. 25. С. 128-130.

32. Ігнатова О. М., Вишивана Н.В. Modern methods of using blended learning in the process of teaching a foreign language. *Актуальні проблеми філології та*

методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 листопада 2021 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2021. С. 46-49.

33. Ігнатова О. М. Типи літературної творчості в художній літературі німецькомовних країн. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології* : матер. V міжрег. наук.-практ. семін. (Умань, 29 квітня, 2021 р.). Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2021. С. 20-22.

34. Ігнатова О. М. Вплив педагогічного лідерства на професійну підготовку викладачів іноземних мов. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 26 жовтня 2022 р.). Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2022. С. 51-52.

35. Ігнатова О. М. Фактори багатомовності у закладах освіти: європейський досвід. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 31 травня 2023 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2023. Вип. 27. С. 11-14.

36. **Ihnatova O.**, Zhovnych O. Well-being in education: value orientations. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 5-6 жовтня 2023 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В. 2023. С. 101-102.

37. Ігнатова О. М. Ефективне лідерство: основні навички в сучасному просторі. *Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 30 травня 2024 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2024. Вип. 28. С.13-15.

38. Ігнатова О. М. Globalization, information, intercultural communication: intersrctions and implications for modern society. *Актуальні проблеми*

лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 травня 2025 р.). Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2025. Вип. 1. С. 92-95.

Інші видання:

39. Ihnatova O. The research of teaching abilities of students who are going to be teachers. Fourth International Congress on Social Sciences and Humanities». Proceedings of the Congress (2 April, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2015. Vol. 2. PP. 152-158.
40. Ihnatova O. Competence Areas of the European Teacher. *Zbiór raportów naukowych. Pedagogika*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. PP. 34-37.
41. Ihnatova O. The importance of Staff mobility in the system of Higher Education. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб.наук. пр. Вінниця : «ТОВ фірма «Планер», 2017. Вип. 8 (11). С. 105-107.
42. Ihnatova O. The impact of framework conditions on the concept of internationalization in high education. *Science, Research, Development. Pedagogy*. Monografia pokonferencyjna. Barcelona- Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2019. PP. 47-50.
43. Ihnatova O. et al. The application of digital technologies in teaching a foreign language in a blended learning environment. *Linguistics and Culture Review*. 2021. No. 5(S4). PP. 114-127. DOI : <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1571>
44. **Ihnatova O.**, Lazarenko N., Zhovnych O., Melnyk K., & Hapchuk Y. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplace Em Revista*. 2021. PP. 538-547.
45. Lazarenko N., & **Ihnatova O.** Pandemia a transformacja cyfrowa. Wyzwania dla szkolnictwa wyższego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio*

J–Paedagogia-Psychologia. 2022. No. 35(1). PP. 7-17.

DOI : <http://dx.doi.org/10.17951/j.2022.35.1.7-17>

46. Ігнатова О. Ознаки багатомовності у ЗВО країн ЄС. *Молодий вчений*, 2023. № 8 (120). PP. 37-42. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-9>

47. Drobakha-Simonova L., Taranukha T., **Ihnatova O.** Die Dynamik des Gebrauchs von Austriaismen im IM Gegenwärtigen deutschen Mediendiskurs. *Analele Universității din Craiova. Seria ȘTIINȚE FILOLOGICE, LINGVISTICĂ, ANUL XLVI.* 2024. Vol. 46 No. 1-2. DOI : <https://doi.org/10.52846/aucssflingv.v46i1-2.145>

Відомості про апробацію результатів дослідження

1. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 14-15 квітня 2011 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Аналіз розвитку професіоналізму педагогічних кадрів вищих навчальних закладів у Німеччині».
2. II міжнар. наук. практ. конф. (Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р.). *«Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи»* Форма участі – заочна, публікація на тему: «Internationalisation trends in High Education strategies in the European context».
3. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 25 квітня 2018 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «The impact of leading change in education».
4. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі»* (Вінниця, 22 листопада 2018 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Rollenspieleinsetzung im DAF Unterricht».
5. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 24 квітня 2019 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Ігрові форми роботи на уроці іноземної мови як основний спосіб оволодіння іншомовною компетентністю».
6. Всеукр. наук.-практ. конф. Можливості стратегій навчання, заснованих на концепції активізуючої дидактики. *«Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі»* (Вінниця, 20 листопада 2019 р.). Форма участі – очна, публікація

на тему: «Möglichkeiten von Unterrichtsstrategien, basierend auf dem Konzept der aktivierenden Didaktik».

7. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі»* (Вінниця, 25 листопада 2020 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Візуалізації в інтерактивному вивченні іноземних мов».

8. Abstracts of V international scientific and practical conference *«Actual trends of modern scientific research»* (Берлін, 24-26 жовтня, 2021 р.). Форма участі – заочна, публікація на тему: «European Vector Towards Organization of Teacher Training in Germany».

9. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами»* (Вінниця, 17-18 листопада 2021 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Імплементация інклюзивної освіти в процес навчання іноземної мови».

10. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 28 квітня 2021 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Landeskundliche Inhalte im DaF Unterricht. Країнознавчий аспект на уроці німецької мови».

11. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі»* (Вінниця, 24 листопада 2021 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Modern methods of using blended learning in the process of teaching a foreign language».

12. V міжрег. наук.-практ. семін. *«Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології»* (Умань, 29 квітня, 2021 р.). Форма участі – заочна, публікація на тему: «Типи літературної творчості в художній літературі німецькомовних країн».

13. Всеукр. наук.-практ. конф. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* (Вінниця, 26 жовтня 2022 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Вплив педагогічного лідерства на професійну підготовку викладачів іноземних мов».
14. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 31 травня 2023 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Фактори багатомовності у закладах освіти: європейський досвід».
15. Міжнар. наук.-практ. конф. *«Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності»* (Тернопіль, 5-6 жовтня 2023 р.). Форма участі – зочна, публікація на тему: «Well-being in education: value orientations».
16. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі»* (Вінниця, 30 травня 2024 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Ефективне лідерство: основні навички в сучасному просторі».
17. Всеукр. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми лінгвістики, перекладознавства, методики навчання іноземних мов та зарубіжної літератури в сучасному освітньому просторі»* (Вінниця, 20 травня 2025 р.). Форма участі – очна, публікація на тему: «Globalization, information, intercultural communication: intersrctions and implications for modern society».

Додаток В

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32 м. Вінниця 21001, Україна тел. (0432) 616-620, факс: (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

26.06.2025р № 06/24

на №

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Ігнатової Олени Миколаївни

на тему «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки
 майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», поданої на здобуття
 наукового ступеня доктора педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Апробація та впровадження результатів дисертації Ігнатової Олени Миколаївни на тему: «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації» здійснювались упродовж 2023–2025 рр. у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

Схвально оцінюємо розроблену структурно-функціональну модель професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, до складників якої належать концептуально-ціловий, проєктувально-організаційний, змістовно-технологічний і діагностико-результативний блоки. Всі блоки моделі взаємообумовлюють та взаємодоповнюють один одного, становлять цілісний процес професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Результати проведеного педагогічного експерименту підтвердили ефективність визначених здобувачкою педагогічних умов для реалізації розробленої структурно-функціональної моделі професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації. Використання запропонованих дисертанткою методів, методик і рекомендацій дозволило реалізувати ці педагогічні умови для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Апробація результатів дослідження підтверджує їх теоретичну та практичну спрямованість, доводить доцільність подальшого запровадження в освітню сферу з метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Проректор з наукової роботи

Алла КОЛОМІЄЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

23 червня 2025р № 42-н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ігнатової Олени Миколаївни

«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У Центральноукраїнському державному університету імені Володимира Винниченка впродовж 2023-2025 років здійснювалося впровадження в процес професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов результатів дисертаційної роботи О. М. Ігнатової.

Фактологічний матеріал і наукові узагальнення, покладені в основу дисертаційного дослідження використовувалися викладачами ЗВО у процесі проведення навчальних занять, апробаційних заходів, підготовки наукових публікацій тощо.

Упровадження у процесі професійної підготовки викладачів іноземних мов розробленої здобувачкою структурно-функціональну модель професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації та педагогічних умов її реалізації дало змогу підвищити рівень їхньої професійної компетентності, сприяло створенню атмосфери співробітництва та взаємодії здобувачів і викладачів.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації» отримали позитивну оцінку професорсько-викладацького колективу факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій й дають підстави для позитивної оцінки дослідження О. М. Ігнатової.

Результати апробації обговорено на засіданні кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 11 від 29 травня 2025 р.)

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛОЧЕК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87 м. Суми 40002, Україна, тел. (0542) 68-59-02, факс 22-15-17

E-Mail: rector@sspu.edu.ua www.sspu.edu.ua

Код ЄДРПОУ 02125510

20.06.2025 № 1362 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Ігнатової Олени Миколаївни

«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Апробація та впровадження результатів дисертації Ігнатової Олени Миколаївни здійснювалася впродовж 2023-2025 рр. у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Методи поетапної експериментальної роботи впроваджувались в освітній процес у комплексі з педагогічними умовами (змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація системи професійного розвитку викладачів, спрямованої на розвиток міжкультурної компетентності викладачів; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів), які сприяють ефективній професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Це було підтверджено отриманими кількісними та якісними результатами позитивної динаміки в рівнях сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

За результатами апробації теоретичних і практичних матеріалів дослідження підтверджено доцільність їх подальшого використання у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в закладах вищої освіти України.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Ігнатової Олени Миколаївни обговорено й схвалено на засіданні кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 12 від 20 червня 2025 р.).

Завідувач кафедри педагогіки

Марина БОЙЧЕНКО

Проректор з науково-педагогічної
(наукової) роботи

Ольга КУДРІНА

004904

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворянська, 2   Тел. (048) 723-52-54
 E-mail: oguint@paco.net, rector@onu.edu.ua   факс (048) 723-35-15

24.06.2025 № 06.05-01-1404

ДОВІДКА
 на № _____ від _____
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Ігнатової Олени Миколаївни
з теми «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх
педагогів до міжкультурної комунікації», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Результати дослідження Ігнатової Олени Миколаївни «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації» впроваджувалися в освітній процес Одеського національного університету імені І. І. Мечникова упродовж 2023–2025 рр.

Теоретичні та практичні здобутки наукового дослідження О. М. Ігнатової були впроваджені в освітній процес шляхом використання теоретичних результатів, розробленої моделі, запровадження якої спрямовувалося на досягнення цілей і завдань формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації відповідно до соціального замовлення. Є підстави констатувати, що запропонований і впроваджений дисертанткою підхід до проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та структурно-функціональна модель цього процесу виявилися достатньо результативними й ефективними.

Результати впровадження матеріалів дисертаційної роботи О. М. Ігнатової підтверджують їх теоретичну і практичну значущість, доводять доцільність їх подальшого впровадження в освітній процес з метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження О. М. Ігнатової оцінені як такі, що є вагомими для науки і практики й заслуговують на подальше поширення у сфері вищої освіти.

Завідувач кафедри теорії та практики
 перекладу,
 кандидат філологічних наук, доцент

Ольга ГРИНЬКО

Проректор з науково-педагогічної роботи,
 доктор економічних наук,
 професор

Ірина ЛОМАЧИНСЬКА

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИвул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585

Від 23.06.2025, № 01/10-465

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти докторантки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Ігнатовою Оленою Миколаївною

Результати дисертаційної роботи Ігнатової Олени Миколаївни впроваджувалися в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди впродовж 2023–2025 рр.

Матеріали дисертаційного дослідження Ігнатової Олени Миколаївни знайшли практичне застосування у процесі професійної підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти при викладанні вибіркової дисципліни «Англійська мова: соціокультурний аспект» та студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти під час викладання дисципліни «Культура міжнародного ділового спілкування». Результати дисертаційного дослідження Ігнатової Олени Миколаївни знайшли практичне застосування при розробці науково-методичного забезпечення змісту зазначених дисциплін.

В цілому, викладачами університету було позитивно оцінено розроблену Ігнатовою Оленою Миколаївною концепцію, структуру та зміст структурно-функціональної моделі з професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. В процесі проведення педагогічного експерименту встановлено, що якість знань студентів, де проводилися заняття за розробленою здобувачкою системою, на 15-20 % вища за якість знань, де заняття проводилися за традиційною методикою.

Результати впровадження матеріалів дисертаційної роботи О. М. Ігнатової підтверджують їх теоретичну і практичну значущість, доводять доцільність їх подальшого впровадження в освітній процес з метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження О. М. Ігнатової оцінені як такі, що є вагомими для науки і практики й заслуговують на подальше поширення у сфері вищої освіти.

Результати дисертації обговорено на засіданні кафедри освітології та інноваційної педагогіки (протокол № 22 від 10 червня 2025 року).

Ректор

Юрій БОЙЧУК

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Ужгородська, 26, м. Мукачеве, 89600, телефон/факс (03131) 2-11-09

E-mail: www.msu.edu.ua, info@msu.edu.ua, код ЄДРПОУ 36246368

big 20.06.2025р. №909

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Ігнатової Олени Миколаївни

«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У Мукачівському державному університеті впродовж 2023 – 2025 років здійснювалося впровадження в освітній процес результатів дисертаційної роботи О. М. Ігнатової в межах організації та реалізації запропонованих здобувачкою педагогічних умов та їх впливу на формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська)).

У процесі впровадження в експериментальних групах використовувалося розроблене здобувачкою навчально-методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Результати проведеного педагогічного експерименту підтвердили ефективність визначених здобувачем педагогічних умов для реалізації розробленої структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації у закладах вищої освіти. Використання запропонованих дисертанткою методів, методик і рекомендацій дозволило реалізувати ці педагогічні умови для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Апробація результатів дослідження підтверджує їх теоретичну і практичну спрямованість, доводить доцільність подальшого запровадження в освітню сферу з метою підвищення якості підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Довідку про впровадження результатів дисертаційної роботи Ігнатової Олени Миколаївни заслухано та затверджено на засіданні кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання іноземних мов (протокол №13 від 19 травня 2025 р.).

Проректор з науково-педагогічної роботи
Мукачівського державного університету
кандидат філологічних наук, доцент

[Handwritten signature]

I. Ю. Туріс

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс (0342) 53-15-74
e-mail: office@pnu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125266

№ _____
На № 247 від 25.06.2025р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ігнатової Олени Миколаївни з теми: «Теоретичні та методичні засади
професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У Прикарпатському національному університеті імені
Василя Стефаника упродовж 2023–2025 рр. здійснювалося впровадження
результатів дисертаційного дослідження Ігнатової Олени Миколаївни
«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів
до міжкультурної комунікації».

Зміст розроблених дисертанткою і впроваджених у освітній процес
нововведень, як зазначають викладачі, відзначаються обґрунтованими і досить
змістовно охарактеризованими теоретичними засадами професійної підготовки
майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Крім цього, обґрунтовані
здобувачем, а в подальшому апробовані педагогічні умови забезпечили високу
ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної
комунікації.

Запропоновані методи та форми професійної підготовки майбутніх
педагогів до міжкультурної комунікації отримали позитивну оцінку викладачів
університету, які використовували матеріали у власній діяльності з метою

удосконалення освітнього процесу.

Важливим практичним здобутком запроваджених матеріалів є їх ефективність у формуванні знань, умінь і навичок майбутніх педагогів необхідних для здійснення міжкультурної комунікації, а також набуття особистісного досвіду їх здійснення.

Окремі результати наукового дослідження О. М. Ігнатової було покладено в основу організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, що підтверджує практичне значення його результатів.

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій

М.КЛЕПАР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
 вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300; тел.: (03849) 3-05-13, факс: (03849) 3-07-83, E-mail: post@kpmu.edu.ua
 Web: http://www.kpmu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125616

Від 02.07.2025 р. № 30/25 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх
 педагогів до міжкультурної комунікації»
 на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
 ІГНАТОВОЇ Олени Миколаївни**

Упродовж 2023-2025 рр. в освітній процес Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, зокрема систему підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, було впроваджено найбільш вагомні результати дисертаційного дослідження Ігнатової Олени Миколаївни на тему: «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації».

Автором сформований пакет практичних матеріалів, спрямований на підвищення професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, реалізацію педагогічних умов ефективного формування готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації здобувачів освіти: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; впровадження інтерактивних методів навчання з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація системи професійного розвитку викладачів, спрямованої на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Навчально-методичні напрацювання дисертанта використовувалися під час викладання навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта. Зокрема, вони були інтегровані у лекційні та практичні заняття навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Методика навчання іншомовної освітньої галузі в початковій школі». Зміст матеріалів забезпечував поєднання теорії та практики підготовки, реалізовував особистісно орієнтований підхід до формування загальних та фахових компетентностей.

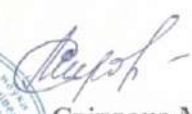
Схвально оцінюємо розроблений критерійно-діагностичний інструментарій, зокрема сукупність методик для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Упровадження результатів дослідження О. М. Ігнатової мало позитивний вплив на підготовку майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації та сприяло формуванню необхідних загальних та фахових компетентностей.

Ураховуючи наукову цінність і практичну значущість напрацювань О. М. Ігнатової, зроблено висновок про доцільність їх подальшого використання у діяльності закладів вищої педагогічної освіти України.

Результати дослідження були обговорені на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 8 від 10 червня 2025 року).

Проректор з наукової роботи
доктор педагогічних наук, професор

Світлана МИРОНОВА